ȘERBAN CIOCULESCU

ASPECTE LIRICE CONTEMPORANE

CASA ȘCOALELOR

www.dacoromanica.ro

ȘERBAN CIOCULESCU

ASPECTE LIRICE CONTEMPORANE

„CASA ȘCOALELOR"
1942

www.dacoromanica.ro

O PRIVIRE ASUPRA POEZIEI NOASTRE ERMETICE

Un fenomen literar netăgăduit este obscurizarea poeziei lirice. Expresia lirică se despărte pe zi ce trece mai mult de limbajul clar al prozei (paralele cu fenomenul poetic, proza literară şi chiar cea jurnalistică urmează un ritm asemănător). In perspectiva strâmtă a actualităţii, suntem uneori ispitiţi a crede că acest proces al liricei este o criză, care se vădeşte în descreştere şi că se va ajunge curând la un echilibru dorit. Se poate însă să ne înşelăm, substituind realităţii un deziderat, şi ca, dimpotrivă, procesul evolutiv de divorţ între scrisul poetic şi limba vorbită să se adâncească.

De altfel, fenomenul literar dela noi nu este decât ecoul sincronic al transformării literaturii universale. Suntem încă sub imperiul romantismului, care nu şi-a istovit toate urmările. Cu toate reacţiunile uneori violent anti-romantice, care se produc periodic, literatura rămâne sub semnul individualismului, esenţial romantic. In perioada eruptivă a romantismului, poezia păstrase dela clasicism moştenirea retoricei, schimbându-i doar conţinutul şi stilul. La o examinare atentă, pathosul romantic se vădeşte tributar elocinţei clasiciste. Fazele romantice ulterioare se caracterizează prin interiorizare, prin părăsirea oratoriei, prin decăderea plasticei evidente, prin muzicalizarea savantă şi prin biruinţa iraţionalului şi a subconştientului. Limbajul aluziv, eliptic şi ermetic ia locul clarităţii solare a expresiei clasice, pre-romantice şi romantice, din prima perioadă a mişcării. Precedând descoperirea psihologică a subcon-

www.dacoromanica.ro

ştientului, nu ştiu ce ceaţă se strecoară în poezia, care, în epoca actuală a primatului iraţionalului, se împânzeşte cu mister. Unii cercetători literari, încadraţi tradiţiei interpretative de un secol şi jumătate, — dela d-na de Staël, — atribue spiritului nordic, anglo-saxon sau germanic şi, mai de curând, printr'o formulă mai largă, geniului celtic, înceţoşarea expresiei lirice. In reacţiune cu această orientare, se ridică protagoniştii clarităţii latine şi ai spiritului mediteranean, spre a opune două tipuri ireductibile ale structurii spirituale europene. Astfel se dezbate un proces dialectic, în care însă, trebue să o recunoaştem, sorţii de izbândă nu par a înclina în favoarea partizanilor clarităţii. Esteticienii sunt oarecum de acord asupra principiului după care poezia trebue mai mult să sugere decât să exprime, să întreţină starea de visare nedeterminată, căreia limbajul clar şi precis îi este neprielnic. O altă axiomă estetică este primatul fantaziei asupra raţiunii, divinitate exclusă astăzi din olimpul literelor. Divorţul dintre poezie şi proză este considerat ca definitiv, de specialişti recunoscuţi, cum este Benedetto Croce. Limbajul poetic îşi urmează diferenţierea, în ciuda sentimentului public, care reacţionează ostil, când nu-şi manifestă indiferenţa dispreţuitoare. De bună seamă, exponenţii unei arte sociale, naţionale sau de clasă, privesc evoluţia secesionistă a poeziei ca aberantă şi primejdioasă, recomandând reîntoarcerea ei la bunele tradiţii ale versului oral şi cantabil. Nu lipsesc învinuirile de patologie sau măcar de şarlatanism aduse poeziei ermetice. Autorii ei sunt denunţaţi ilarităţii sau vindictei publice, după cum sunt priviţi ca neserioşi sau consideraţi cu gravitate. Li se aminteşte rostul naţional sau social al poetului, de a fi trâmbiţaşul conservării sau al reformării societăţii. Iar când criticul nu are tendinţe precise de acest fel, el se mulţumeşte să amintească poetului că se adresează unui public spre a fi înţeles, iar nicidecum pentru a-l deruta. Intru apărarea dreptului poetului, de a fi identic cu el însuşi, Paul Claudel

www.dacoromanica.ro

a scris versuri biciuitoare împotriva lui Anatole France, critic, oarecare vreme, de formaţie clasicistă :

„Le malheureux fait des vers en effet pour lesquels
Anatole France n'est pas tendre :
Quand on écrit en français, c'est pour se faire comprendre".

(Verlaine, II. L'Irréductible).

Neînţelegerea rezidă în dorinţa publicului şi a exponenţilor săi teoretici de a subsuma poezia vorbirii directe, cu convenţiile prozodiei, în timp ce poeţii şi iubitorii poeziei revendică pentru poet dreptul interiorizării absolute şi al unei instrumentaţii corespunzătoare.

In locul peisajului exterior şi al descripţiei obiective, poezia modernă propune impresii spiritualizate ; în locul anecdotei, momente sufleteşti ale duratei subiective ; în locul sentimentelor gradate după normele procesive ale retoricei, stări morale discontinue.

Ea nu solicită ceea ce s'a numit impropriu colaborarea dintre cititor şi poet, dar, oricum, ea invită pe cititor la o dispoziţie sufletească înrudită, la o simţire simpatică a poemei. Numită de estetica germană „Einfühlung", intuiţia simpatică cere o conivenţă a simţirii, dincolo de convenţiile artei sociale clasice.

Poezia nu îşi arogă un mandarinat aristocratic, prin chinezerii formale. Acesta este un fenomen de estetism depăşit. Esenţa ei interioară, tradusă prin simboluri, metafore şi comparaţii, de natură sugestivă, reclamă din partea cititorului singuratic, desprins din grup un potenţial sufletesc de impresionabilitate deosebită. Ar fi o naivitate să se creadă că simţirea poemei poate fi integrală, suprapunându-se perfect, sensibilităţii identice. Nu construim aşa dar pe scheme psihologice universale, după tipul credinţei iluministe în repartiţia egală a raţiunii, între oameni. Mai puternice însă decât diferenţele intelectuale sunt varietăţile noastre de sensibilitate. Poezia nu vorbeşte senti-

www.dacoromanica.ro

mentului, după eroarea primilor romantici, dar ea şopteşte uneori câte ceva din tainele subiectivităţii. Misterul este condiţia ei esenţială. Iar dispoziţia pentru starea de mister este condiţia nelipsită a cititorului de poezie.

Dacă ar fi să căutăm ermetismului altceva decât predecesorii ei falsi, ca preţioşii, gongoricii, eufuiştii, sau anumiţi trubaduri medievali, am găsi originea sa primordială în formulele magicienilor. S'au făcut cercetări speciale pentru stabilirea relaţiilor dintre magie, religie şi ştiinţă, adesea nedesluşite la obârşia civilizaţiilor primitive. De bună seamă, ne lipsesc însă investigaţiile pentru derivarea artei din magie. In societăţile străvechi, magii lucrau asupra primitivilor, cu sortilegii sau descântece, care nu erau decât străpungeri intuitive ale misterului înconjurător. Descântecele magice se foloseau de vorbirea fără punţi logice, dar străbătută de fire nevăzute. Primele potriviri ritmice au fost cu siguranţă inventate de magicieni. Originea ritmului trebue căutată aici, iar nu în dans sau în cântecul profan. Acestea din urmă sunt forme ulterioare de evoluţie. Că ipoteza noastră este îndreptăţită, ne adevereşte tezaurul folkloric, care păstrează un paragraf însemnat magiei. Descântecele şi sfera lor mai largă, care este magia, ispitesc adeseori poezia modernă. Ca să ne referim numai la bibliografia românească, relevăm lucrarea recentă a d-lui Al. Dima („Zăcăminte folklorice în poezia noastră contemporană" 1936), premiată de Fundaţia regală pentru literatură şi artă. D-sa a rezervat câteva pagini „Motivelor magice". Motivele magice în inspiraţia poeţilor contemporani îşi au explicaţia în nevoia modernilor de a-şi împrospăta viziunile prin întoarcerea deliberată la simţirea naivă. De sigur, nu este o orientare voluntară către primitivism, după cum nu stă nici în intenţia noastră de a recomanda normativ, un proces cultural de regresiune.

Sunt însă unii precursori ai poeziei moderne care au întrevăzut, prin darul intuiţiei, esenţa magică a poetului, chiar dacă nu au fost deplin conştienţi de originea magică a poeziei. Astfel Charles Baudelaire vorbeşte despre „o

www.dacoromanica.ro

realitate secundă creată prin vrăjitoria Muzei". In acelaşi loc, închinat poeziei lui Théophile Gautier, autorul precizează: „este, în cuvânt, în *verb* ceva *sfinţit* (quelque chose de *sacré)* care ne opreşte de a face dintr'însul un joc de hazard. A mânui în mod savant o limbă, înseamnă a practica un fel de vrăjitorie evocatoare". In altă parte, întâlnim la Baudelaire expresia „efectul magic al poeziei" sau „versuri de o astfel de magie".

Mai dezvoltat, poetul îşi defineşte astfel arta : „...noi ajungem la acest adevăr că totul este ieroglific şi noi ştim că simbolurile nu sunt obscure decât într'un fel relativ, adică după puritatea, bunăvoinţa sau pătrunderea (la clairvoyance) înnăscută a sufletelor. Ce este un poet (eu iau cuvântul în accepţia sa cea mai largă), dacă nu un traducător, un descifrator ? La poeţii excelenţi, nu este metaforă, comparaţie sau epitet, care să nu fie de o adaptare matematic exactă în împrejurarea actuală, pentrucă aceste comparaţii, aceste metafore şi aceste epitete sunt scoase din fondul nesleit al *analogiei universale* şi pentrucă ele nu pot fi luate din altă parte (fragmentul din „Les poëtes français", introducere la Victor Hugo, 1862, în antologia întreprinsă de Eugène Crépet"). Faimoasele „corespondenţe" baudelairiene, din sonetul cunoscut, nu sunt altceva decât raportările sale la „universala analogie". Este adevărat că, în concepţia sa, „arta modernă are o tendinţă esenţial demoniacă" (Prefaţa la Théodore de Banville, în aceeaşi culegere). Să evităm însă deducţiile logice ale acestei afirmări principiale, care are scopul de a pune accentul creaţiei pe luciditate şi să anexeze poeziei domeniul creştinesc al păcatului.

Luciditatea, voinţa, disciplina sunt instrumentele poetului modern, care i-au fost revelate lui Baudelaire prin mijlocirea lui Edgar Poe. Poetica poescă aduce lovitura de moarte inspiraţiei, improvizării şi facilităţii. Ea impune intelectualizarea creaţiei, chiar dacă poema îşi trage seva din subconştient sau oniric. Totuşi această intelectualizare merge împotriva tiraniei raţiunii, stăpâna absolută a epocii

www.dacoromanica.ro

clasiciste. Deşi afirmaţia pare contradictorie, ea corespunde realităţii. Intr'adevăr, inteligenţa artistică se împacă perfect cu sugerarea stărilor subliminare ale conştiinţei, explorate de Poe şi de lirica modernă. Poezia se transformă astfel dintr'un „discours" al conştiinţei raţiocinante, pe locurile comune ale sentimentului, în motive fragmentare şi discontinue ale întregului registru sufletesc (impresii, sentimente, stări de vis, stări subconştiente şi iraţionale). Părăsind ambiţiile nemărginite de a cristaliza într'o poemă sfera sufletească a unui proces moral complet, lirica modernă oferă mai puţin în volum şi suprafaţă, dar mai mult în adâncime. Ne mai desfăşurându-se în straturi vaste, pândite de vorbăria desvoltărilor retorice, ea se restrânge în cercuri mai mici, pentru a surprinde esenţialul şi autenticul.

O artă a calitativului înlocueşte poetica veche, în care prea adeseori îşi da curs *flatus vocis*.

In discuţiile prilejuite de problema poeziei pure, mai acum zece ani s'a făcut apropierea dintre poezie şi rugăciune. Ferindu-ne de identităţi pripite, vom încuviinţa însă, că starea de poezie e într'adevăr înrudită cu starea de extaz şi de har a evlaviei religioase, că interiorizarea lirică se aseamănă cu spovedania. Fără profesie de credinţă religioasă, poetul care se minunează de tainele firii, şi care comunică descifrările sale sfioase, se apropie de esenţa extazului religios. Numai aşa se explică faptul că numeroşi poeţi moderni, fără să „atace" temele convenite ale credinţei, comunică un fior de natură religioasă prin sensul misterului de care sunt stăpâniţi. Din aceea că primii poeţi romantici, pentru că au fost religioşi, s'au pus în comunicare cordială şi familiară cu divinitatea, ei şi-au împuţinat mijlocul de a stârni resorturile ascunse de religiozitate, ale cititorilor. O poemă teologică, revărsată discursiv, provoacă mai puţin starea de extaz decât o poezie, cu implicări teiste doar sugerate.

Ermetismul nu este şi nu poate fi o doctrină poetică. El nu este o aservire a poeziei, formulat în arte poetice.

www.dacoromanica.ro

Nu este nici un criteriu de valoare. Sufismul îi stânjeneşte libertatea interioară, sporind cu încă un „ism" vocabularul şi aşa prea numeros al şcolilor literare. Needictat nicăeri, nefixat în cenacle sau în bisericuţe, el reprezintă altceva chiar decât un moment literar : o stare a poeziei, necodificată şi răspândită în toate literaturile. Deoarece nu ne credem autorizat a-i fi apologet, nu vom face nici profeţia de a spune că această stare de poezie, a umbrei şi a penumbrei sufleteşti, este poezia viitorului. Formele frumosului sunt trecătoare. Ceeace ne interesează este actul de cunoştere a unei modalităţi poetice, care are azi o tradiţie aproape centenară. Impotrivirile tradiţionaliştilor nu vor să ţină seama de realitatea unei alte tradiţii, poate mai considerabilă decât aceea în numele căreia încriminează. Intr'adevăr, reprezentanţii tradiţiei clasice şi prim-romantice (ca să numim astfel faza dintâi a romantismului, legat încă, fără ştiinţă de tradiţia clasică a discursului poetic), vorbesc în numele unui lirism de suprafaţă şi de atitudine.

Insă, adevărata poezie, engleză şi germană, precum şi franceză, postbaudelairiană, căreia au urmat sincronizările celorlalte literaturi naţionale, a descoperit modul propriu al sensibilităţii lirice, de ordin interior şi de expresie ermetică. Firesţe, se cuvine să ne exprimăm îndreptăţite rezerve asupra falselor consecinţe trase de bâlbâitorii dadaismului, care au practicat un ermetism formal, lipsit de substanţă lirică.

Aşa dar, vom circumscrie ermetismul, excluzând din sfera sa exerciţiile unor falsi poeţi revoluţionari care se mărginesc a simula actul liric. La obiecţia eventuală, după care nu se cuvine a stabili o tradiţie a poeziei obscure, cuprinzând momente succesive ale romantismului şi că ceea ce socotim a fi primii pionieri ai poeziei ermetice ar fi fost în realitate poeţi limpezi, vom răspunde arătând că timpul şi perspectiva au contribuit la limpezirea lor, dar că au fost în epocă, obscuri şi ermetici. Timpul va lucra de sigur în acelaşi sens de limpezire, adică de înlesnire a intuirii lor simpatice, în favoarea adevăraţilor creatori lirici,

www.dacoromanica.ro

învinuiţi astăzi pe nedrept de incoerenţă sau maladivitate.

In cercetarea pe care ne-o propunem, după o expunere teoretică, de sigur, incompletă, vom încerca să interpretăm câteva din textele poeţilor noştri contemporani, care adeseori nedumiresc. Nu ne măgulim a oferi o metodă sau o cheie de descifrare a poeziei încuiate, dar nădăjduim a face pe cititorii de bună credinţă să intre în inima câte unei poeme de autentică sensibilitate lirică.

* * *

Va fi spre mirarea viitorimii apropiate, învinuirea de incoerenţă şi non-sens, îndreptată contra producerilor lirice ale d-lui Tudor Arghezi. Poet de generoasă sevă, de pronunţată personalitate, de uluitoare bogăţie lexicală, de articulaţie robustă, câştigat principiul economiei verbale, dar călcându-şi adesea principiul prin zvâcnire temperamentală, d. Tudor Arghezi este poate opusul tipului ermetic. Născocitor de imagini şi de metafore originale, d-sa pare totuşi a se încadra poeziei obscure. Vom alege din „Cuvinte potrivite" una din poemele de factură foarte concentrată, care oferă prilej de exegeză. Este vorba de „Inscripţie pe un portret".

Cunoşti în vreme visul că sfârşeşte.
Ţi-ai aşteptat oşteanul trist pe scut
Să-ţi intre 'n zale reci în aşternut
Şi să-ţi frământe trupul tâlhăreşte

Şi te socoţi ca iedera, de-odata,
Rămasă 'n legănare şi pustiu.
Ai bănuit că platoşa-i pătată,
Pe care odihniseşi, cu rachiu.

Făptură vrăjitoare şi duioasă!
Nu te-am oprit s'aştepţi şi să suspini
Ci te-am lăsat să-l încâlceşti în spini
Fuiorul vieţii tale de mătasă.

www.dacoromanica.ro

Mi-am stăpânit pornirea idolatră
Cu o voință crâncenă și rece
Căci somnul tău nu trebuia să 'nnece
Sufletul meu de piscuri mari de piartă.

Durerea noastră-aduce cald și bine
Celor hrăniți cu jertfele din noi.
Eu, noaptea, ca un pom, ascult în mine
Căzând miloase 'n cuiburi sfinte foi.

(„Gândirea", II, 11—12, 5 Ianuarie 1923)

Deși limpede în versuri izolate, poema pare în întregime. nebuloasă. Firul conducător scapă cititorului. Răsucirea sintactică, dela sfârșitul strofei a doua. desorientează la prima lectură. Contrastele de suavități și asprimi stârnesc nedumeriri. Cititorul se simte bruscat, dacă nu e familiarizat cu antinomiile morale argheziene. Anecdoticul este bănuit, dar nu se desfășoară logic. Ușor diluată și într'un limbaj direct, în locul celui aluziv, poema n'ar mai propune nici o dificultate.

Să-i redăm, așa dar, ordinea logică. Din strofele 3 și 4 luăm urma unui sentiment erotic, limpede exprimat. Este iubirea orgolioasă a bărbatului, care-și înfrânează sentimentul de adorare, ca să-și păstreze intactă, personalitatea individualistă. Nu-și duce iubirea la capăt, de teama marasmului domestic.

Femeia iubită este lăsată să sufere o experiență negativă, într'o altă dragoste, care-i revelează realități brutale (versurile 2—8). Ele sunt personificate printr'un îndrăznet artificiu poetic, în bărbatul celalt, ocupant și alcoolic. Nu este însă decât o figurație poetică, pentru a opune iubirii ideale și neconsumate, carnalitatea despuiată de simțire, — și pentru a face mai sensibil sentimentul de pustietate al femeii.

Ca și Eminescu în „Luceafărul", poetul prezintă un ideal de orgoliu viril, care refuză însă experiența iubirii anticipativ, nemotivat de fragilitatea credinței feminine. Dar

www.dacoromanica.ro

acest ideal de masculinitate se umanizează în strofa finală prin capacitatea nesfârşită de compătimire.

Este o nuanţă preţioasă, care frânge linia trufiei bărbăteşti. Versul prim conţine rezumativ concluzia oricărei experienţe de simţire.

Procedeul întrebuinţat de d. Tudor Arghezi este intervertirea ordinei cronologice, într'un roman de dragoste concentrat. Se vede de aici că însăşi anecdota sentimentală poate fi supusă unui mod de sugestie, fără a fi povestită. Este de bună seamă o reabilitare a anecdotei, prin înconjurul unei tehnice neobişnuite.

După ce, printr'o lectură repetată, cititorul a pătruns secretul acestei tehnice, el se poate lăsa în voia vrajei. Versurile de pură substanţă idealistă se armonizează cu celelalte, de zonă morală contrară, într'o sinteză a contrastelor.

D. Tudor Arghezi este întreg în aceste opoziţii ale esenţelor, care-l solicită rând pe rând. Idealul şi realul, angelicul şi demoniacul se polarizează alternativ în expresia sa temperamentală.

Cu ultimele sale culegeri, „In marea trecere", „Lauda somnului" şi „La cumpăna apelor", d. Lucian Blaga şi-a adâncit sondările interioare, îndepărtându-se simţitor de simbolurile mai uşoare, ale începuturilor sale lirice. Procesul de substanţializare al poeziei sale este judecat cu asprime de N. Iorga, în „Istoria literaturii româneşti contemporane".

Istoricul literar îl socoteşte pierdut „în ciudăţeniile cele mai riscate ale literaturii bolnave". Susţinându-şi întâmpinările cu exemple, N. Iorga scrie : „se întâlnesc pentru profanul oricât de obişnuit cu mentalităţi stranii, enigme ca următoarea :

Cu foaia aceasta închid porţile şi trag cheile
Sunt undeva jos sau undeva sus.
Tu stinge-ţi lumânarea şi întreabă-te
Taina trăită unde s'a dus?"

www.dacoromanica.ro

Fragmentul din poema finală a volumului „Lauda somnului" poate părea neînțeles, ca orice strofă desprinsă din context. Poezia nu este însă lipsită de semnificații. La capătul unei cărți, cititorul se desparte de mesajul unei experiențe. Cartea care se încheie, lichidează o aventură sufletească, risipită între filele ei. Misterul ei nu s'a dăruit oricui; ea lasă în suspensie nedumeriri morale, asupra devenirilor ulterioare ale autorului, disponibil pentru alte „trăiri".

N. Iorga revine cu o altă semnalizare de obscurități aparente. „Dar nu cred să fie un singur cititor care să fi înțeles din lirica următoare a d-lui Blaga versuri ca aceste:

Vai mie, vai ție.
Painjeni mulți au umplut apa vie:
Odată vor putrezi și îngerii subt glie.
Țărâna va seca poveștile
Din trupul trist".

Nici acest fragment final, reintegrat poemei „Paradis în destrămare", nu rămâne până la capăt fără sens. Printr'o serie de simboluri coerente, d. Lucian Blaga închipuie desagregarea paradisului, ca o încheiere firească a descompunerii totale.

Dela primele versuri, arhanghelul cu cotorul de spadă fără flacări concretizează sentimentul de descompunere a paradisului, care simbolizează ideea de incoruptibilitate a spiritului. Năpădirea păianjenilor în apa vie figurează descompunerea materială a ultimului refugiu spiritual, conceput de creștini. Dacă moartea atacă și substanța imaterială a îngerilor, nivelați cu noi, sub pământ, înseamnă ca legea morții prezidează și asupra esențelor, pe care eram obișnuiți a le crede eterne. Poetul ne invită să meditâm asupra zădărniciei năzuințelor noastre transcendente.

Mai recent, N. Iorga denunță „nu mai puțin de cincisprezece monstruozități ale inspirației care nu se mai poate

www.dacoromanica.ro

numi poetică", cu prilejul poeziilor d-lui Blaga apărute în „Gândirea", Septembrie 1937.

Să citim însă una din aceste poezii, „Asfinţit marin".

Piere în jocul luminilor
Saltul de-amurg al delfinilor.

Valul acopere numele
'scrise'n nisipuri, şi urmele

Soarele, lacrima Domnului,
cade în mările somnului.

Ziua se curmă, şi veştile.
Umbra măreşte poveştile.

Steaua te-atinge cu genele.
Mut tălmăceşti toate semnele.

Ah! pentru cine sunt largile
vremi? Pentru cine catargele?

O, aventura şi apele!
Inimă, strânge pleoapele!

Se va conveni uşor că asprimea lui N. Iorga este excesivă. Puţine sunt poeziile cu motive marine, de asemenea sugestivitate. D. Lucian Blaga izbuteşte să sporească misterul clipei de asfinţit pe mare, cu versuri de o inegalată claritate. Dacă este ceva de mirare în această poemă, vom remarca rara putere de sugestie, printr'o desăvârşită simplitate şi armonie, limpezimea transparentă, grea de taină.

Crescut de sigur la şcoala liricei germane, poetul este poate cel mai strălucit reprezentant al liricei cu năzuinţi metafizice. Ca şi Baudelaire, d. Lucian Blaga socoteşte că poetul este descifratorul semnificaţiilor misterioase ale cos-

www.dacoromanica.ro

mosului; sau poate mai curând, este doar semnalizatorul unor sensuri sortite să rămână vrednic nepătrunse.

Cheia concepţiei sale criptografice a universului, a exprimat-o în poezia „Rune", din „La cumpăna apelor". Concepţia este neoplatoniciană. Nimeni în lirica noastră nu a ştiut să împletească mai strâns fiorul necunoscutului, din depozitul ancestral al folklorului, cu tainele simţirii metafizice, ca d. Lucian Blaga. D-sa propune o sinteză originală între elementele primitive ale vieţii sufleteşti şi esenţele lirice ale meditaţiei.

După aprecierea lui N. Iorga, d. I. Barbu, în „Joc secund", „dă versuri de un neinteligibil absolut". D-sa citează strofa a doua din poema care deschide volumul. Vom reproduce poezia :

Din ceas, dedus adâncul acestei calme creste
Intrată prin oglindă în mântuit azur,
Tăind pe înecarea cirezilor agreste,
In grupurile apei, un joc secund, mai pur.

Nadir latent ! Poetul ridică însumarea
De harfe resfirate ce-în sbor invers le pierzi
Şi cântec istoveşte : ascuns, cum numai marea,
Meduzele când plimbă sub clopotele verzi.

O frumoasă interpretare a poemei a dat d. Tudor Vianu în studiul d-sale „Ion Barbu" (Edit. „Cultura Naţională", 1935). In concepţia platoniciană, arta considerată „ca o copie a lucrurilor reale, ele însele nişte copii ale ideilor terne, este imitaţia unor imitaţii. Arta ar fi deci o resfrângere la puterea a doua a realităţii. Aceasta este şi concepţia pe care şi-o însuşeşte poetul nostru când îşi propune să evoce o lume reflectată în oglindă, căci cel ce priveşte icoanele lămurite în apele ei înregistrează imaginile unor imagini. Dar pe când pentru Platon această resfrângere secundă face din artă o întruchipare mai depărtată de realitatea ideală decât însăşi obiectele concrete care i-au stat

www.dacoromanica.ro

drept model, poetul „Jocului secund" vede aici tocmai un pas mai departe în procesul de transfigurare ideală a lumii, căci pe această cale imaginea se depărtează încă mai mult de substratul ei material" (p. 63—64).

Strofa încriminată de N. Iorga e oarecum obscură, dar nu neinteligibilă.

„Nadir latent !" e explicat în acest fel de d. Tudor Vianu: „...dacă lumea experienţei se înalţă în piramidă până la „zenit", resfrângerea acesteia alcătueşte „nadirul" ei. Din acest element neîntinat îşi extrage poetul materia inspiraţiei sale. Poezia este pentru el negaţia lumii, sublimarea ei în idee, un joc, desfăşurat pe un plan izolat de viaţă, un *joc secund*" (p. 62—63).

Care este înţelesul versurilor următoare, neinterpretate de d. Tudor Vianu ? Credem că ele exprimă, în completarea concepţiei idealiste a poeziei, modalitatea ei tehnică. Este o concepţie muzicală a poeziei.

„...însumarea
De harfe resfirate ce-în sbor invers le pierzi'

sugeră notele muzicale ale versului, ordonate după norme stricte. Cele două versuri finale, de o armonie cuprinzătoare, aseamănă cântecul încărcat de semnificaţii secrete, cu invizibilitatea meduzelor, în apele marine.

Dacă ar fi de stabilit o ierarhie a valorilor, în poezia d-lui Ion Barbu, am găsi realizările sale superioare în ciclul „Isarlîk", a căror substanţă densă, de inspiraţie folklorică şi orientală, e mai nutritivă decât pastelurile spiritualizate din primul ciclu, care dă titlu volumului.

Poetul de bogată sevă şi de expresie colorată a mers împotriva tendinţelor sale temperamentale, încercând o experienţă idealistă, prin procedee intelectuale. Ermetismul său i-a ucis orice spontaneitate şi i-a secat vâna.

De vocaţie matematician, d. Ion Barbu s'a folosit pentru ermetizarea unor prime redactări, mai limpezi, de procedeul algebric, al substituirii.

www.dacoromanica.ro

Se ştie că în algebră, cifra cantitativă e înlocuită cu un simbol calitativ. Cuvântul obscur la d. Ion Barbu este necunoscuta algebrică, prin care substitue sensului clar, misterul. Nu este, aşa dar, un ermetism de substanţă, ci de procedeu. Astfel d-sa transformă prima redactare a emistihului :

„Cimpoiul *trist în luncă...*"

în :

„Cimpoiul *veşted luncii...*"

Forma a doua desorientează chiar pe exegeţii pătrunzători ai poeziei d-lui Ion Barbu, cum este d. Tudor Vianu, care traduce acest vers : „cimpoiul răsunând pentru poet într'o luncă veştedă". Sensul adevărat, credem noi, este acela al instrumentului care pare atât de veşted şi de uscat faţă de cromatica şi simfonia naturii. In versul următor din aceeaşi poezie, poetul înlocueşte prima formă :

Durerea *fiecărui frământă* : încet, mai tare".

cu :

„Durerea *divizată* o *sună* încet, mai tare"

Noţiunea „divizată" accentuează abstracţia termenului uzual „fiecărui" şi pune o penumbră artificială, în vers.

Ermetismul îndreptăţit implică însă o adaptare a expresiei la conţinut. Rostul său nu e de a întuneca, prin artificiu verbal, ceea ce este clar, ci de a păstra zonei obscure a conştiinţei, caracterul ei nebulos. Văzut ca un simplu exerciţiu de intelectualizare a expresiei, ermetismul merge împotriva menirii sale reale şi îşi anulează justificarea. Ca discipol al lui Mallarmé, d. Ion Barbu a dus la extrem experienţa ermetică, folosindu-se de ea şi în scopuri nepotrivite. Se menţionează astfel împrejurarea ceremoniei funebre a lui Verlaine, când solicitându-se lui Mallarmé manuscrisul discursului său, el ar fi răspuns, cerând îngăduinţa de a-i adăoga „un peu d'obscurité". D. Ion Barbu vatici-

www.dacoromanica.ro

nează şi în proza destinată a servi ca prefaţă la un volum de versuri, oferind o parafrază a unei nuvele de Edgar Poe. Iată primele paragrafe ale prozei sale artificioase :

„Modul unei seri eventuale, acel parantetic zenit, vagant, la ierni, destipăritul soare, formase valea edificului. Usher.

Implicatele pajuri, lacul silabic, alfabetul alveolar şi distrat al pietrelor ilustrului Leagăn, armau nemăsurat ori alungau infuz tablele unei nerepetate Physici".

Limbajul criptografic reuşeşte de rândul acesta să se facă incomunicabil, fără să sugere nimic. „Joc secund" nu împinge obscurismul chiar la această limită extremă a nonsensului, îngăduind străfulgerări intuitive. „Ciclul ermetic" aşa cum a numit d. Tudor Vianu o parte din poemele poetului, este aşa dar pe treapta a doua a ierarhiei de valori, în examinarea axiologică a liricei d-lui Ion Barbu.

Prof. N. Iorga îşi manifestă preferinţa pentru maniera parnasiană, a începuturilor poetului, dela „Literatorul", „Sburătorul", „România nouă", „Umanitatea" şi „Cuvântul liber". Poemele nu au fost adunate în volum, deoarece autorul le-a socotit „decurgând dintr'un principiu poetic elementar". Recunoscând d-lui Ion Barbu îndreptăţirea subestimaţiei, ne vom îngădui o disociere. Este o erezie de a crede că ierarhia principiului poetic atrage ca o consecinţă logică, ierarhia valorilor artistice. Din superioritatea esteticei idealiste sau platoniciene, asupra altor principii estetice, nu urmează în mod necesar superioritatea poeziilor care se subordonează acestei estetice. Realizarea artistică este în funcţie de adaptare a mijloacelor creatorului, la dispoziţiile temperamentului său artistic. In ciclul „Isarlîk" şi în balada „Riga Crypto şi lapona Enigel", d. Ion Barbu, a realizat echilibrul dintre mijloacele sale reale şi obiectul viziunii sale poetice. Incercarea de a fi altceva decât eşti, bovarismul literar, l-a condus la eroarea ciclului „Joc secund", îngăduind apreciatorilor săi nepreveniţi, de a preţui mai mult ambiţia transcendentă, de cât realizările corespunzătoare.

www.dacoromanica.ro

Arta d-lui Ion Vinea este esențial cerebrală ca și aceea a d-lui Ion Barbu, fără să ofere însă exemplul sterilizării și al denaturării „platoniciene" a precedentului. Poate că d. Ion Vinea nu a găsit echilibrul ideal dintre izvorul afectiv al emoțiilor sale lirice și intelectualizarea expresiei. În poetul care a condus mișcarea modernistă dela „Contimporanul", unda emotivă este reală, chiar când este stăvilită, sub imperiul prejudecății cerebrale. Pe de altă parte, nu găsim în poezia d-sale salturi evidente ca acelea operate de d. Ion Barbu, dela poemele dioniziace ale începuturilor, la acelea sicative din „Joc secund" și iarăși apoi la expresia grasă și planturoasă din „Isarlîk" (la care se cuvin adăogate poemele cu descântece: „Cântec de rușine" și „Răsturnica", apărute în „Contimporanul" și neculese în volum). Personalitatea d-lui Ion Vinea nu e făcută din contraste și discontinuități esențiale. Iar în configurația „Contimporanului", unde s'au consumat experiențele cele mai îndrăznețe ale modernismului, cu bilanț mai adesea negativ, d-sa a prezidat cu rezerve ironice și cu adeziune parțială, păstrând o linie de mijloc. Am avut prilejul, în cercetarea consacrată poeziei d-sale, să scot în lumină substanța unei poeme („Ev", *Punct*, 8, 9 Ianuarie 1925), învinuită de numeroase crime în lucrarea d-lui Const. I. Emilian despre „Anarhismul poetic". De rândul acesta, vom reda o altă poezie a d-lui I. Vinea, „Lamento" („Contimporanul", II, 39—40, 21.IV.1923), caracteristică pentru deslușirea întregii sale activități lirice.

Ploi de Martie, tragedie citadină
arborii-și fac semn ca surdomuți i.
Pentru spectacolul de adio
plângeți lacrimi de făină, sonerii, lumină
de Sfântul Bartholomeu al afișelor.

www.dacoromanica.ro

Dinspre barieră noaptea vântuie —
treci între cristalele, feeric, deci —
pe rugul lăuntric răstignită,
în dâra farului, snop imponderabil
ritm discret pneu rostogolit.

Şi s'au aprins stelarele vitrine
cumplit Negrul (tău) se strâmbă în carton
înghite felinarele câte unul
la intrarea în teatru va dansa, va dansa,
— Nu mă vezi, sufăr, sub Cilindrul inutil.

E un instantaneu, care fixează imaginea unui aspect de viaţă nocturnă, a metropolei moderne. Automobilul a oprit în faţa unui local de noapte, cu un boy negru pe afiş, indicând jazz-bandul care întâmpină pe vizitatori. Figura negrului, simbolizând un moment al sensibilităţii biciuite de muzica sălbatică, ia înfăţişări groteşti şi fantastice. Decorul se completează cu ploaia mohorîtă de primăvară, care desprinde afişele, lipite cu cocă. Printre luminile ireale şi sunetele stridente, arborii, în bătaia vântului, par a-şi face semne. Notaţiile de impresii sunt convergente, îngăduind o privire sintetică a colţului de oraş, surprins cu acuitate. Nu lipseşte nici sentimentul subiectiv, în enunţarea finală, pentru a însemna lipsa de aderenţă sufletească a poetului, costumat pentru seară. Ceremonialul vestimentar adoptat pentru circumstanţă, nu i-a conferit dispoziţia de petrecere a unora dintre noctambulii, ce-şi trag plăceri din viaţa de noapte a metropolelor. Motivul tristeţii urbane, mic-provincială, nutreşte inspiraţia poeziei bacoviene. D. Ion Vinea anexează poeziei ritmul trepidant al capitalei moderne, nevroza marilor oraşe. Intr'însele îşi poartă o insatisfacţie funciară, aşa după cum, schimbându-şi decorul suferinţei, alege alteori decorul agrest. Pe lângă semnificaţia individuală a proceselor sale morale, ni se sugeră anxietatea sufletului contemporan, care nu-şi găseşte echilibrul moral nicăeri. D. Ion Vinea

www.dacoromanica.ro

nu își transformă stările afective în poeme de liberă circulare a sentimentului. După modul de comprimare afectivă a poeziei moderne, d-sa își constrânge sentimentele, dar ne lasă să le întrezărim prezența. Luciditatea este de sigur axa poeticei sale, care stimulează elementele fantastice spre a satisface sensibilitatea noastră intelectuală.

Ne-am oprit în pragul poeziei tinere. O parte însemnată din ultimii recruți ai liricei noastre merg pe urmele d-lor Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu și I. Vinea. In lectura lor găsim adeseori pecetea prototipică. Prin personalitatea sa așa de conturată, d. Tudor Arghezi poate fi imitat mai mult în tehnica decât în substanța creației sale. D-sa propune exemplele unei concentrări riguroase, ale unei stricte economii verbale, care nu împiedică însă manifestarea unui temperament de robust primitiv, solicitat de divinitate sau de paradisul domestic. In orientarea tineretului către mistică, problematica metafizică și misterul folkloric, d. Lucian Blaga păstrează un rol hotărîtor. D-sa este poate cel mai reprezentativ poet al misterului, corespunzând setei moderne de necunoscut. Ermetismul, înțeles ca o tehnică de substituire a expresiei abstracte, de ordin algebric, în locul figurației simbolice, își are maestrul în d. Ion Barbu. Mai izolat decât precedenții, cu o zonă de influență mai greu delimitabilă, este d. I. Vinea, rămas distant într'o mișcare ce l-a depășit prin tendințe de ultra-modernism, fără a profita îndeajuns de pe urma lecțiilor sale de măsură.

Poezia noastră contemporană a pierdut audiența publicului larg în măsura în care ea s'a interiorizat, sau s'a individualizat. După concepția lui N. Iorga, „poezia ca și tot ce facem, este un act social". Evoluția generală a liricei merge însă în sens opus dezideratului d-sale. Ne mai fiind expresia sentimentelor publice, sau a locurilor comune poetice, lirismul este ermetic, substanțial ermetic prin raportare la un public educat în concepția socială a artei.

www.dacoromanica.ro

Psihologiceşte, suntem impenetrabili, într'o perfectă monadologie morală. In ordinea lirică, fiecare sensibilitate autentică este închisă într'un cerc de impresionabilitate individuală. Nu putem străpunge acest cerc decât prin simpatie, adaptându-ne modului intuitiv particular, variabil de la poet la poet. Să ne schimbăm deprinderea de a cere poetului să ne vorbească. Iubitorul de poezie este dator să se împărtăşească, printr'o dispoziţie oarecum religioasă, cu structura morală a poetului. In acest fel, şi numai astfel, mesajul poetic îşi pierde ermetismul individual. A cere însă o altă „cheie" decât aceea a simpatiei. este o naivitate.

www.dacoromanica.ro

POEZIA D-LUI I. VINEA

Cercetarea poeziei d-lui I. Vinea nu este dintre cele mai lesnicioase. Ea caută să cuprindă într'o privire sintetică, o activitate aproape neîntreruptă, de două decenii, într'o perioadă de criză şi de prefacere a liricei noastre. Situat în permanenţă pe o poziţie înaintată, poetul militant a contribuit hotărâtor la promovarea modernismului. In acest interval, de aproape un sfert de veac, autorul a pregetat mereu să-şi adune la un loc producerile sale. S'a mulţumit să fie un ferment activ de înnoire, dar nu s'a îngrijit de propria sa cristalizare. Şi-a respectat arta, cu o fervoare intransigentă, până la anularea încrederii în sine, care este principiul oarecum biologic al personalităţii. Documentarea cercetătorului, ţinut să reconstitue pentru folosinţa sa, totalitatea producţiei unui poet ca şi inedit, duce însă la conturarea unei figuri literare bine definite. Este drept că fixarea în formulă a d-lui I. Vinea este destul de anevoioasă. Estetica sa, de o parte, este compusă dintr'o serie de valori negative. Din citirea poeziilor sale, care atestă o orientare nouă încă de pe la 1915 (adică la trei ani după debuturile sale), reiese limpede ceea ce poezia sa refuză a fi : convenţionalism, discursivitate, nediferenţiere, etc. Act lucid de reacţiune, poezia d-lui I. Vinea rupe cu tradiţia lirică, dar îşi întoarce primejdios asupră-şi consecinţele extreme ale spiritului de negaţie. Intr'adevăr, că un revers al spiritului critic, iese la iveală înfrânarea creaţiei libere, mortificarea temperamentului activ al producătorului de poezie.

Supravegherea strictă de sine, autocontrolul sever, împiedică la d. I. Vinea desfăşurarea armonioasă a sensibilităţii sale de poet, de adevărat poet, care reacţionează într'adevăr personal la impresiile exterioare şi lăuntrice.

www.dacoromanica.ro

Timbrul dolent al simţirii sale, de nenumărate ori, este înnăbuşit, tocmai în clipa când îşi prevestea amplificarea. Se întrevede aşadar care este drama unei asemenea alcătuiri, coercitate de o estetică necruţătoare.

De teama şi din ura sentimentalismului, artistul stăvileşte simţirea autentică a poetului şi concursul oportun al inteligenţei artistice se transformă în amortizator al energiei temperamentale. Nu suntem de acord cu unii cunoscători ai poeziei d-lui I. Vinea, care pun în sarcina instabilităţii sale, greutatea de a-l închide pe autor într'o formulă. Noi socotim că, dimpotrivă, anumite coordonate ale sensibilităţii sale i-ar fixa o fizionomie conturată, dacă nu s'ar ivi statornic conflictul dintre frâna modernă a lucidităţii şi spontaneitatea simţirii.

In definitiv, acest conflict, care se caracterizează prin abaterea sensibilităţii emotive către un impresionism intelectualizat, constitue nota personală a d-lui I. Vinea. Critica universitară, care priveşte lirica noastră modernă ca un fenomen de „anarhism poetic", n'a înţeles resortul poeziei d-lui I. Vinea, dar, cu toate astea, a avut parcă presimţirea că d-sa, „prin inteligenţă şi prin sensibilitate", este „cel mai rezistent dintre liricii anarhici"; şi apoi că, la d-sa modernismul nu este o atitudine, ci o „înclinare temperamentală". In cercetarea care urmează, vom examina evolutiv, transformările prin care a trecut arta d-lui I. Vinea. La capătul întreprinderii noastre, se va vedea, credem, unitatea ascunsă a acestei poezii, care, cu toate rigorile lucidităţii artistice, nu secătueşte virtutea emotivă a sensibilităţii.

Primele versuri ale d-lui I. Vinea au apărut în revista *Simbolul*, redactată de d-sa şi de d. Tristan Tzara (pe atunci I. Iovanaki şi S. Samyro). Poetul era în vârstă de şaisprezece ani şi se găsea sub influenţa poeziei lui Albert Samain, din care a dat două traduceri („Cetatea moartă", în *Simbolul*, 1, 25 Oct. 1912 şi „Odihna 'n Egipt", în *Noua Revistă Română*, 3, 5 Mai 1913). Vom reproduce

www.dacoromanica.ro

prima poezie originală a poetului adolescent, un *Sonet* autumnal :

Supremă floare-a toamnii 'ntârziate
Răsare 'n nesfârşiri pălitul soare,
Şi tainic ca 'n chilii de închisoare
Pătrunde 'ncet prin neguri sfâşiate.

S'aşterne 'n larguri palida-i ninsoare
Şi 'n calmul blond de raze 'mprăştiate
Miresme de corole re'nviate
Plutesc, şi iară vin să ne 'mpresoare.

Ca un surâs pe buzele de moartă
Seninătăţi de zile ce dispar
Apuse veri, azuru 'n unda-i poartă ;

Şi ochii trişti ce urmăresc himera
Privesc spre cer, la norii care par
Galere roze 'n drum către Cythera.

(*Simbolul*, 2, 15 Noemvrie 1912)

Melancolie uşor convenţională, fluenţă melodioasă, stăpânire precoce a meşteşugului caracterizează aceste versuri de începător abil. In alte câteva poezii din aceeaşi vreme, se manifestă un fel de elocinţă, uneori prozaică („Lewdness", *Simbolul*, 3, 1 Dec. 1912), alteori în stilul retoric al epocii. Fără să dezvăluiască înrâurirea obsesivă, ca d. Tristan Tzara, la *Simbolul*, versurile d-lui I. Vinea sunt saturate de vocabularul romanţelor minulesciene : de „fantastici albatrozi", cărora le răspund firește „palizii matrozi", de „peregrinii azurului", de „nävi sfărâmate", de „catarge argintate". Aceeaşi temă nostalgică, e reluată mai personal, cu un accent mai viril, într'o poemă de avânt şi suflu, dedicată viitorului tovarăş de năzuinţe renovatoare, d-lui Marcel Iancu :

www.dacoromanica.ro

Spre farurile stinse şi braţele de diguri
înfrânte de-aşteptare sub cerul vechi şi gol,
pe harfele marine a suspinat Eol,
vestind urîtul zării şi-al apelor de friguri.

Pe valuri, alcyonii, din ce în ce mai rari
ca jerbe pe mormântul apuselor sirene,
ne amintesc avântul anticelor carene
spre stelele aprinse ca focuri de gheţari.

Din lanţ de orizonturi robita mare sună; —
„Hai, — poate ne vom smulge letargicului chei
şi biruind întinsul în nopţile cu lună
s'atingem ţărmuri nouă, asemeni unor zei.

Căci poate sunt, departe de marginile-avidei
zări, castre şi regine încinse 'n vânt de nopţi.
ce-asteaptă, neştiute de mult, cu sânii copţi
pornirea reînviată de noi, a Eneidei.

Căci vânt prielnic trece prin suflet de năieri,
şi-i vreme ca, departe de ţărmuri monotone,
chemaţi spre amăgirea de Urbe şi Didone,
să spintecăm talazul legendelor de ieri.

(„Părăsire", în *Noua Revistă Română*, 16 Martie 1914).

Elocinţa viguroasă din acel moment liric e numai o faţă a posibilităţilor autorului, care păstrează, din atingerea cu Albert Samain, o înclinare spre a nu ştiu ce langoare bolnăvicoasă şi molatecă :

Veghezele de roze ard în sera
Ce te-a primit pe umbre de parfum:
Deci te-odihneşte 'n sufletu-mi de acum
Ca cei ce-aşteaptă moartea 'n Riviera.

www.dacoromanica.ro

Afară prin grădini şi podgorii pălita zi
A 'nchis alene galbenele gene
Plutesc spre zare corbi ducând în pene
Culoarea orelor târzii...
— Tu -ai cules cu gesturi de lumină
In mâinile prelungi şi străvezii
Petalele cruţate de rugină

Şi dormi pe-aroma lor ; prin clare
Cristaluri, te priveşte cerul mut ;
Vezi, timpu 'n el a fost bătut
Cu ţinte largi şi reci de zodii rare...

Dormi deci, ca şi bolnavii 'n Riviera
In legănarea 'ncetei agonii
Şi Somnul de pe gene nu-l goni
Căci plin va fi de armonii
Acum când visul nostru-i litiera.

Şi n'aştepta ce nu va mai veni.
(„Eternitate", în *Seara*, 30 Iunie 1914)

In aceeaşi vreme însă se ivesc semnele emancipării de atmosfera lirică a clipei. O elegie ca „Amintirile false", încă melodică şi cursivă, vădeşte prezenţa demonului ironiei :

„Şi ninge luna clară, — o, lună nelipsită ! —"

dar mai ales voinţa de condensare şi de notaţie sobră :

"...e noapte. Stele. Parcă m'am obosit. Şi -atât..."

(*Noua Revistă Română*, 1 Iunie 1914 şi *Seara*, 30 Iunie 1914)

„Cântec de noapte" este poezia prin care d. I. Vinea pivotează către un principiu literar mai riguros. Folosin-

www.dacoromanica.ro

du-se pentru prima dată de versul liber şi alb în care mai păstrează ceva din tonalitatea sa emotivă, autorul nu manifestă numai o încercare prozodică nouă, dar se leapădă de poezia din ajun, pe care o înglobează în sistemul „falselor măsuri" :

„O, cum se 'nşală miile de guri
ce n'au uitat
străvechiul cânt de ieri...
străvechiul cânt
ucis
de falsele măsuri !

(*Seara*, 11 August 1914).

Cu aceasta, lichidează experienţa sa poetică efectuată la *Simbolul* (1912), *Noua Revistă Română* (1912—14) şi *Seara* (1914). Ca o curiozitate vom adăoga că poema „Cântec de Noapte" era însoţită în acelaşi număr din ziarul *Seara*, de o ţucată : „*Capitolul...*", care reprezintă complet genul de până atunci al d-lui I. Vinea : vers muzical, unduitor, lasciv, trezit uneori din legănarea sa dulce. Subtitlul „Poezie pentru Domnişoare" are caracterul oarecum al rezervei ironice.

Noua orientare lirică a d-lui I. Vinea apare limpede în poezia „Doleanţe", care, dacă mai păstrează ceva din vechea rezonanţă, aduce în schimb un fascicul de notaţii noi, intelectuale :

Gară peticită de lumini.
şine verzi sub luna de venin,
câmp în cercuri înţepat cu spini,
ce tăcere suflete trecut,
trenurile toate au tăcut...

Vântul rupe rufe de mătasă.
gândurile mi-au fugit din casă,
vino, rece mână de mireasă
pune-mi clopoţei la gât
ca să-ţi treacă de urît.

www.dacoromanica.ro

Ultim şir de roţi, porniţi alene ;
felinare, tremuraţi din gene ;
ţipă, desnădejde, în sirene ;
suspinaţi supape'n unison.
Sgardă, scutură-te pe peron.

Gară luminată şi pustie,
trenurile pleacă pe vecie !
Ieşi dintr'un sertar Melancolie,
cu panglici, cu bucle şi hârtie
căci paiaţa-i fără de scufie.

(*Noua Revistă Română*, 24-31 Mai 1915).

Poezia realizează un echilibru ideal între impresiile intelectualizate şi unda emotivă, reală şi pătrunzătoare. Prin această fericită îmbinare, „Doleanţe" este poema destinată să-l prezinte antologic pe autor.

In revista *Cronica* de sub conducerea d-lui Tudor Arghezi, a început să se desfăşoare producţia de-acum înainte originală a d-lui I. Vinea. Cam în aceeaşi vreme, d. Tristan Tzara, emancipat de minulescianism, evoluiază oarecum în aceeaşi direcţie. Poate că, în întrevederile lor prieteneşti, s'au limpezit apele. Câteva din producerile amânduror scriitorilor, păstrează însemnarea unei localităţi de ţară Gârceni, care le-a oferit fiecăruia prilejul unor notaţi rurale inedite. Astfel d. I. Vinea, într'o interesantă poemă în proză, are însemnări de acest fel :

„Cloşcă supranaturală, seara închide aripi de nori pe ouăle săteşti, — şi pe un dâmb din fund Dumnezeu a jucat table şi a scăpat Gârcenii, zaruri cu geamul rotund" (*Cronica*, I, 27, 16 August 1915).

Dintr'un interview al d-lui I. Vinea, aflăm un fapt semnificativ. Dl Tudor Arghezi ridica împotriviri şi tăia „bucăţile cele mai libere". (F. Aderca : *Mărturia unei Generaţii*, 1929). Tendinţa modernistă a d-lui I. Vinea nu era deplin încuviinţată de directorul *Cronicei* care de altfel nu s'a alăturat niciodată principial de revoluţionarii liricei

www.dacoromanica.ro

noastre. Nu e mai puţin adevărat că paginile *Cronicei* au îngăduit d-lui I. Vinea, radicala transformare a expresiei sale poetice.

Intr'o poemă amorfă (*Soliloc*, I, 29, 30 August 1915), găsim poate cheia temperamentului depresiv şi sceptic al d-lui I. Vinea.

E noapte ; pe cer

„...o singură stea
o stea ca un pinten de aur..."

Steaua sugeră autorului trei momente interpretative. Primul este fantastic :

„...de bună seamă,
un arhanghel înarmat s'a oprit în acel loc
şi cugetă la o nouă Bună-Vestire
în pelerina lui de trenă cometară..."

Al doilea este subiectiv şi optimist :

„Şi mi-am zis, cu ochii ţintă la stea
la steaua mare şi luminoasă ca floarea soarelui
rece şi înaltă,
către care urcam călare, pe drum :
De sigur, Vineo, — asta e steaua ta,
o stea de întâia mărime,
pe care până acum n'ai văzut-o niciodată..."

Dar momentul al treilea pune capăt iluziei. Secolul nostru a ucis fantasticul şi supranaturalul; mesianismul nu mai este cu putinţă. Cu un accent de sarcasm dezamăgit, poetul îşi spune că nu-i va fi dat să fie magul, pornit

„...pe şosele biblice
cu entuziasm de proorocі..."

www.dacoromanica.ro

Nota trebue reţinută, deoarece pe această cheie de boltă se reazemă şovăitoarea alcătuire morală a poetului.

Peisajul rural, familiar d-lui I. Vinea, îi va servi, pe de o parte pentru a demarca o reacţiune de ordin tehnic împotriva pastelului tradiţional, iar pe de alta, ca un decor în care se complace simţirea sa rănită. Anotimpul său preferat este toamna, şi momentul zilei, asfinţitul, dar crepusculele sale tomnatece nu mai păstrează nimic din fluenţa armonioasă şi enervată de pe vremea influenţei lui Albert Samain, poetul parcurilor melancolice. In decorul rustic odată („Septembrie", *Cronica*, I, 34, 4 Octomvrie 1915), altădată nedeterminat („Scripturi", *Contimporanul*, III, 47, Septemvrie 1924), este chemat personajul biblic Absalom sau Avesalon, care simbolizează zădărnicia revoltei şi înfrângerea în viaţă. D. I. Vinea compune peisajul agrest din notaţii convergente, ca să-şi încheie apoi privelişte a cu o viziune organizată coerent:

„Toamna a muşcat podgoriile
aerul e ca perlele bolnave
luna fuge îngrozită peste păduri.
Doamne, trebue să merg să mă culc
vântul îndârjeşte trâmbiţele lui de ţânţari
şi toată, toată noaptea o să sune ploaia pe tinichelele cerului"

(„Septembrie").

Caracterul subiectiv al sensibilităţii este disciplinat, nemai îngăduindu-i-se expresia nemijlocită. Tehnica autorului constă în alăturarea strânsă, a notaţiilor, care sunt tot atâtea găsiri ingenioase, dar nesilite, printre care se strecoară, avară, sensibilitatea emotivă. Sentimentul este înfăşurat în metafore şi oarecum impersonalizat:

Inima plânsă bate; a plâns şi a crescut
ca un burete putred uitat afară'n ploaie....

www.dacoromanica.ro

Mi-e lampa grea pe gene ; ce cauţi cuget spart
clopot bătrân ce chiamă şi leagănă 'nserarea,
ţi-ai amintit simbolul şi-ţi joacă'n faţă marea
cu pasărea de lună pierdută de catart ?...

(Păragină", *Cronica*, I. 42. 29 Noembrie 1915).

Din aceeaşi vreme de rodnică organizare poetică, datează remarcabila poemă „Mobilizare" (*Cronica*, I, 35, 11 Octomvrie 1915). Versul amorf este de o vigoare neobişnuită:

„...astăzi Mitropolitul a sfinţit steagurile închinate
s'au rostogolit ca grindina sunetele tobelor
oştile s'au aplecat ca pădurile
şi înfiorător şi-au ridicat trompetele largi rugăciunea.
(El avea platoşe moi de odăjdii
şi mânecile grele atârnau de gâtul pumnului aurite
ceea ce nesfârşea solemn binecuvântarea).

Regele, — l-am văzut — pe calul cum sunt brazdele
câmpului
turnat în faţa steagurilor neliniştite
cugetul nemilos îi crestase un şanţ decis pe frunte
uitase de mult să respire.

In iurul său sfetnicul cel mare şi miniştrii
apoi ambasadorii cu guler de soare al ţărilor prietene
generali cu privirea vastă ca zarea
cu gestul categoric ca săgeata,
şi noi, spete împovărate, coame de şanţuri,
pustii de spini de baionete care se-agită din adâncuri
într'o mişcare ce sporeşte înaintând, dar se culcă şi
tresare în rândul din faţă. —

astăzi clopotele au legănat miezul nopţii
metropola şi-a vestit satele (şi mă gândesc la cloşca cu
pui)
dealurile au încrustat răni în bezne, cu tufişuri de flăcări,
coasele şi secerile au zăngănit...

www.dacoromanica.ro

flamurile se zbat și trag de coarde
fulgerul a cabrat vânturile
nu mai auzim uralele, uzinele orașului toate ne salută
printre clipe curg muzicile de alamă
roțile se disting pe șine
căci astăzi Regele a apărut ostașilor
nemișcat ca statua lui viitoare"

Din această poemă în frescă, solemnă și dinamică totodată, reiese puterea de organizare și viziunea plastică a d-lui I. Vinea, care a dat anticipativ și vizionar, cea mai realizată icoană a evenimentului istoric dela 14 August 1916. Ca o ciudată coincidență, camaradul d-sale, d. Tristan Tzara, înainte de a se expatria și de a da naștere mișcării dadaiste la Zürich, a dat expresie energică poeziei de război, în „Cântecul Dezertorului".

In aceeași vreme, procedeul congestiei metaforice, care va fi reluat după război de ucenicii moderniști ai d-lor I. Vinea și Tristan Tzara, este la cel dintâi doar ocazional („Stelele", *Cronica*, I, 39, 8 Noemvrie 1915).

Poetul a schițat numai o metodă poetică posibilă printre altele, ca un joc de artist prestidigitator, fără însă a o transforma într'o maniera proprie și permanentă.

După război, d. I. Vinea colaborează la *Gândirea* cu scurte poeme de toamnă, în tonalitatea acelora din *Cronica*. Tot aci apare o remarcabilă poemă „Ioana", în care s'ar părea că poetul dă întrupare simbolică tristeței sale organice, în arătarea singulară a fetei din cimitirul bisericii (*Gândirea*, I, 18, 15 Ianuarie 1922). D-sa caloborează în același timp la revistele *Umanitatea*, *Clopotul* și *Cugetul românesc*. Poema „Târzie" (*Cugetul Românesc*, II, 3, Martie 1923), în care apare o femeie stigmatizată, răspunde încă o dată, simbolic, poeziei „Ioana", impersonalizând simțirea dezolată a autorului.

In 1922, d. I. Vinea face să apară revista *Contimporanul*, cu caracter politic și social, transformată curând apoi în organ al mișcării moderniste, în colaborare cu pictorul

www.dacoromanica.ro

Marcel Iancu. Din aceeaşi epocă datează o frumoasă poezie urbană, semnificativă pentru tonicitatea îndemnului de primăvară, prin care încearcă un remediu împotriva depresivităţii :

INGERUL A STRIGAT

„Cîtadinule, vino în viaţă
ferestrele, toate au vibrat,
fâlfâe primăvara în steagurile din faţă,
monoplanul zbârnâie în azurul vărgat.

Iată regimentul, cert : cel mai istoric,
— şi ce glorii goarnele izbucnesc !
Purpură ! Vecinii-şi spun : se schimbă garda,
— şi acceptă un fior milităresc

Nu vii şi n'auzi, inimă cauterizată,
nu-ţi scuipi ţigara, chip nevropat ?
Pe uliţa grasă sună Primăvara
şi rămâi în casă desperechiat".

(*Cugetul Românesc*, II, Aprilie-Mai 1923).

Aspectele citadine îşi fac un loc de seamă în poeziile de la *Contimporanul*. Spre deosebire însă de caracterul ofensiv şi militant al urbanismului, din panoplia modernişti1or mai tineri, d. I. Vinea nu arborează poezia cîtadină cu un caracter programatic, spre complementarea esteticei constructiviste, reprezentată în plastică şi arhitectură de d. Marcel Iancu. D-sa, în definitiv, nu face decât să-şi schimbe decorul unei tristeţi organice.

„Balul felinarelor" dă umbrei din cetate un „palid firmament"; prostituatele de pe asfalt găsesc în conştiinţa autorului o consonanţă emotivă :

www.dacoromanica.ro

„— caută, caută, căinţă
gândurile pentru somn — NICIODATĂ".

(„La ora când cafenelele se închid",
Contimporanul, II, 35, 17 Martie 1923)

Compasiunea poetului se îndreaptă către „izgoniţii oraşului („Lui Marcel Iancu", *Revista Română*, 3—4 August-Septembrie 1924)", ai oraşului care destramă sufletele celor slabi. Poezia cea mai caracteristică a inspiraţiei sale citadine este „Lamento" (comentată în „O privire asupra poeziei noastre ermetice"). „Arborii-şi fac semn ca surdomuţii", într'o viziune urbană grotească, în care se filmează schimbul afişajului, „Sfântul Bartolomeu al afişelor", reclamele luminoase şi „stelarele vitrine", cu nota finală :

„— Nu mă vezi, sufăr, sub Cilindrul inutil".

(*Contimporanul*, II, 39—40, 1923).

O altă poemă scurtă, „Răsunet" (*Revista Română*, loc. cit.), de impresii orăşeneşti, accentuiază tonalitatea îndurerată. Şi mai departe într'o poemă instantaneu, care a scandalizat gratuit pe d. Const. I. Emilian, în lucrarea sa „Anarhismul poetic", spectacolul modern al metropolei adânceşte inconsolarea structurală a poetului. O reproducem pentru a evidenţia odată cu substanţa emotivă a poemei, arta superioară a compoziţiei, care dă cel mai concentrat pastel urban :

„Pâclă şi brumă
jertfa hornurilor nu mai e primită
Lumini zgâriate pe cer
N—S—E—W—vibrări
farurile beau nimbul în care înaintează
sonerii treeră chemări în săli
laolaltă împreună
cu toţii lunecăm spre o clipă la fel

www.dacoromanica.ro

fără steaguri coborîm veacul
cu umbra noastră veştmânt".

(„Ev", *Punct*, 8, 9 Ianuarie 1925).

Censorul universitar se lamentează că, cu această poezie suntem „readuşi, iarăşi, la banala exhibiţie grotescă" şi adaugă că nu se poate extazia „la lectura acestor plate asocieri de notaţii, remarcabile doar prin obscuritatea şi capriciul lor". Nu e nimic mai uşor decât exegeza acestei poeme moderniste, care nu are într'însa nimic obscur, capricios, plat, banal, grotesc sau exibiţionist, cum se pronunţă în teza sa de doctorat, asistentul dragomirescian. Intr'adevăr, să examinăm unul câte unul, elementele acestui poem în *raccourci*.

„Pâclă şi brumă" serveşte ca indicaţie meteorologică ; versul al doilea, ca să adoptăm un limbaj de seminar, care n'ar displăcea maestrului d-lui Const. I. Emilian, aduce o notă mistică : Dumnezeu respinge „jertfa hornurilor". Mai departe e vorba de semnalizările reclamelor luminoase, integrate nopţii ; iniţialele atât de obscure, dacă perspicacitatea nu ne înşală, arată punctele cardinale; farurile, îl asigurăm pe încruntatul adversar al modernismului, sunt automobilistice şi congruente în noapte (versul, de altfel, e dintre cele mai frumoase) ; soneriile sălilor de spectacol nu au la rândul lor nimic nepotrivit ; în sfârşit, ultimele patru versuri, spre liniştirea criticului tradiţionalist, afirmă o întristată solidaritate a poetului cu veacul. Cam acestea sunt, după aprecierea grăbită a interpretului, „contorsiunile acrobaticei stilistice" a d-lui I. Vinea, care „se pierd în vid, fără nici un răsunet".

Departe de a fi totodată „plate asocieri" şi „contorsiuni acrobatice", apreciere mai puţin logică decât ne-am aştepta dela un universitar, notaţiile poetului sunt strâns organizate printr'o economie severă, foarte îndepărtată de delirul verbal al uceniciior d-lor I. Vinea şi Tristan Tzara. Ele converg apoi către o interiorizare inhibitivă, care este în bună logică, tocmai contrariul exibiţionismului.

www.dacoromanica.ro

De altfel, d. I. Vinea aduce cu propria sa experienţă modernistă dela *Contimporanul*, un răsunet interior, cu care ne-au obişnuit prea puţin moderniştii noştri extremişti. O altă poemă deplin caracterizantă pentru felul în care poetul ştie să-şi rezolve notaţiile în stări morale, este „Filtru" :

„...Lacrima morţilor liniştí încheagă
Unde eşti frate din pământ
în gând suflat ca o umbră —
Clopot vechi· întrebarea o scufundă —
Ceasul de judecată atinge
amintirile în giulgiul lor de praf
Amurgul e o mască de plumb
sângele ochii îl plâng
Cuţetul orb îşi pipăe semnele
Pământul simte apele şi sicriele.

(„Contimporanul", III, 46, Mai 1924).

Lipsa de punctuaţie dă un caracter aparent de nevertebraţie poemei care se organizează însă cu o perfectă logică interioară, acordând liricei d-lui I. Vinea· un caracter de clasicitate în sânul modernismului. De bună seamă poetul a jucat un rol ponderator, care nu a fost urmat întocmai în mişcarea dela *Contimporanul*. Arta sa, în esenţă intelectualistă, este un meşteşug de selecţionare şi de eliminare, care uneori izbuteşte să pună în echilibru inteligenţa artistică cu simţirea interioară. ·D. I. Vinea nu a practicat niciodată metafora pentru metaforă şi nu a cultivat delirul verbal, ca urmaşii săi dela *Punct*, *Integral*, *75 H. P.* şi *Unu*. Abia dacă şi-a îngăduit, recreativ şi cu o rezervă ironică, să adopte stilul standard al şcoalei, afectat de succesorii săi.

Un asemenea divertisment este poema franceză „Victoire en bleu", publicată în *Punct*, II, 30 Noemvrie 1924, unde vorbeşte cu o perfectă conştiinţă a vanităţii lucrului, despre :

www.dacoromanica.ro

„La grande folie de ma libération"

pastișând veleitățile europeiste ale camarazilor mai tineri

„Me situer au milieu de l'Europe
sous les trajectoires lisses des avions de M. Blank...
— me dilater vers la mer Noire et la Lune"

In timp ce poeții moderniști dela periodicele mai sus numite se complac uneori să-și prezinte poeziile în versiune franceză, pentru o comunicare pe plan european, d. I. Vinea, în a doua poemă a sa franceză („Coma", *Punct*, 10, 24 Ianuarie 1925), arhaizează dinadins, arătându-se puțin solidar cu supralicitările bilingue ale celorlalți.

Revista *Contimporanul* conține firește și un manifest-program, redactat de sigur de către director (*Contimporanul*, 46, Mai 1924).

Ca toate manifestele de acest fel, specimenul din *Contimporanul* afectează într'un stil catastrofic, răsturnări globale și premeniri radicale. „Expresia plastică, strictă și lapidară a aparatelor Morse" pe care o preconizează autorul manifestului, nu a fost însă niciodată însușită de d. I. Vinea; stilul telegrafic și, adăogăm noi, incoerent, este al dadaiștilor, dar nicidecum al d-lui I. Vinea. D-sa, dimpotrivă, a ținut să sublinieze categoric repulsia sa față de tehnica și vocabularul mecanic:

„L'opinion courante est que rien qu'en employant un vocabulaire de contre-maître d'usine, en guise de paroles en liberté, on devient pour cela, poète moderne...
C'est une révolution de lexique
C'est une conception de garçon-coiffeur autodidacte.
A quand la révolution de la sensibilite, — la vraie ?"

(„Vorbe goale", *Punct*, 14, 20 Februarie 1925).

Intr'o altă însemnare, găsim o definiție curioasă:

„Art poétique: imposer au prochain son délire".

(„Puncte", *Punct*, 3, 6, Decemvrie 1924).

www.dacoromanica.ro

Formula de sigur nu-l reprezintă pe d. I. Vinea, care nu s'a pus niciodată în stare de delir, ca dadaiştii şi succesorii lor direcţi. Credinţele sale intime despre poezie, le-a exprimat în „Principii pentru timpul nou" (*Contimporanul*, IV, 61, Octomvrie 1925).

Intr'o serie de aforisme, unele ostensibile şi agresive, dar altele cât se poate de moderate, se poate citi:

„Poezia e o stare sufletească.

E o zonă aparte, o atmosferă în lumea simţirii, o treaptă pe scara sensibilităţii...

Pentru a fi redată, nu necesită nici obiect, nici anecdotă, nici logică, nici punere în scenă...

Ea trebue exprimată pentru ca toţi să trăiască, simplu, într'însa...

Poeţii posedă secretul stării de poezie".

Neanecdotică, neteatrală, nematică, poezia d-lui I. Vinea corespunde, prin valorile ei negative, conceptului modern al poeziei. In aparenţă, numai, nelogică, dar cu armătura logicei interioare, ea tinde către expresia pură a unor stări sufleteşti. Formulările pozitive ale artei sale poetice sunt mult mai imprecise decât cele negative şi nu îngădue în consecinţă o verificare strânsă a practicei cu teoria. Oricum, teoreticianul preconizează o poezie, prin mijloace simple de sugestie, după câte subînţelegem, care să facă posibilă simţirea unanimă a fenomenului poetic. Acest punct de program, ca să fim obiectivi, d. I. Vinea nu l-a realizat. Pricina stă în intelectualizarea mijloacelor de sugestie, care preponderează asupra fluidului emoţional direct. Am ajuns aci la o problemă crucială a esteticei noi. Sfărâmând instrumentul discursiv al limbajului, poezia cea nouă, după experienţe în parte deficitare, a ajuns să-şi pună ca o problemă de existenţă, chestiunea dozajului dintre inteligenţă şi simţire, pentru crearea unui instrument de comunicare, nou. Demarcaţia este destul de dificilă, ca şi delimitarea limbajului comun de patinarea retorică a vorbirii.

D. I. Vinea este dintre artiştii care au efectuat una din

www.dacoromanica.ro

cele mai remarcabile experienţe de sublimare a fenomenului liric. Drama acestui poet într'adevăr original stă, după cum am spus la începutul acestei cercetări, în conflictul nerezolvat dintre inteligenţa sa artistică excepţională şi tot atât de rara sa capacitate emotivă. D-sa nu a atins echilibrul ideal dintre inteligenţa creatoare şi sensibilitate, poate pentrucă s'a încrezut exclusiv în luciditate. Cu toată această alcătuire intelectualistă, d. I. Vinea configurează în poezia noastră zisă „de avangardă", talentul cel mai reprezentativ şi o poziţie de centru, care face din-tr'însul un clasic al mişcării literare. Nu mai este nevoie să adăogăm că arta sa totdeauna umanizată, fără să întindă punţile de simţire către mijlociul cititorilor, nu se încadrează constructivismului geometric, de filiaţie cubistă, a *Contimporanului*. Pateticul fără pathos verbal, dominat dar nu înăbuşit, ne îndreptăţeşte să credem că poetul, care şi-a întrerupt de câţiva ani activitatea sa, se va întoarce la idealul limpede, enunţat în versurile de cântec pur:

„Pe roza vânturilor
am jurat
în lotci de-azur
ne-am încumetat"

www.dacoromanica.ro

POEMUL CICLIC AL D-LUI N. DAVIDESCU

Gândirea lirică — termen mai propriu, în circumstanța autorului, decât sensibilitatea lirică — a d-lui N. Davidescu a fost încă dela primele începuturi ispitită de nălucile civilizațiilor apuse. In volumul său de debut, „La Fîntîna Castaliei" (Editura „Viața Socială", București, 1910), întâlnim nu o dată mirajele africane și orientale, uneori pretexte de atitudini individualiste și simbolice :

Eu sînt o piramidă a vechiului Egipt
Pe-al cărui creștet luna clorotică s'a 'nfipt
Și'n care faraonii culcați sarcedotal
Se 'nșirue 'n sicriuri masive de santal.

(Ecce homo)

Nu s'ar putea vorbi însă, de pe atunci, de o organizare disciplinată a unor viziuni arheologice. In voia fie a fantaziei, fie a asociației, locurile și icoanele se învălmășeau câteodată, ca în sonetul în care erau evocați „preoții Chaldeei", „măslinii Atenei", Pitagora, „privirile Madonei" și Sibila în „templele Dodonei" (Pe valuri de furtună). Motivele religioase nu lipseau, servind însă ca pretext pentru afirmarea individualismului, în conflict cu divinitatea (Cu senior Christos de vorbă), luciferic, cu conștiința că Satan continuă, istoricește pe Prometeu (Daemonica Poemata), sau pentru răstălmăcirea paradoxală a câte unui motiv evanghelic (Parafraza sărutării lui Iuda).

www.dacoromanica.ro

La începuturile lirice ale d-lui N. Davidescu, aluziile geografice şi istorice erau doar nişte note diferenţiale, faţă de pecetea stăruitoare a influenţei baudelairiene, sub semnul căreia se aşezase. Peste câţiva ani, emanciparea poetului de sub această tutelă apăsătoare este vestită prin orientarea sa către temele biblice.

Dacă străbatem cu privirea tabla de materii a culegerii „Cântecul Omului", completată cu indicaţii cronologice, vedem că mai toate poemele au fost publicate în periodice, în anii 1915—1916. E bine de ştiut aşa dar, că primele jaloane ale concepţiei ciclice a d-lui N. Davidescu au fost fixate încă de acum douăzeci şi trei de ani. Dacă mai ţinem seamă de faptul că cealaltă culegere de versuri, „Inscripţii" (ediţia I 1916, a II-a, 1922), nu este decât o amplificare a cărţii sale de început, dacă pe de altă parte considerăm că „Leagăn de cântec" (19129) e un poem erotic de inspiraţie alexandrină, aşa dar, subsumabil „Heladei", putem spune că autorul este stăpânit de aproape un sfert de veac, de o vastă preocupare arhitectonică. Potrivit unui dicton francez, fericirea rezidă în realizarea unui gând din tinereţe. D. N. Davidescu, în ordinea lirică, îşi urmăreşte deci, cu tenacitate, un singur gând călăuzitor şi e pe cale de a-l înfăptui, în întregime. Cu artizani de asemenea stăruinţă, cititorul este asigurat că nu va rămâne la jumătatea drumului. De altfel, voinţa şi disciplina sunt însoţitoarele etice ale scriitorului cerebral, care este d. N. Davidescu. Intuiţia sa lirică nu e atât de natură sensorială sau emotivă, cât intelectuală. Cu o astfel de alcătuire structurală, scriitorul a fost oarecum îndemnat firește să elaboreze o operă de strictă continuitate, îmbrăţişând întreaga evoluţie spirituală a omenirii. S'a pomenit, cu acest prilej, de întreprinderile similare, ale unor poeţi ca Victor Hugo şi Leconte de Lisle. Apropierile nu sunt însă şi definitorii. „La légende des siècles" e de sigur o operă monumentală, a unui mare vizionar, în măsură egală, liric şi epic, dar ale cărui creaţii îndrăzneţe ţin mai mult de divinaţie, decât de documentare. Cu o imaginaţie mai curând greoaie,

www.dacoromanica.ro

dar şi cu reminiscenţele norocoase ale unei tinereţi petrecute la tropice, Leconte de Lisle şi-a împărţit activitatea lirică între un exotism congruent şi proiectul de restaurare a sensibilităţii omeneşti religioase, de-a-lungul vârstelor, susţinut de datele proaspetei discipline a istoriei religiilor. Deşi a debutat ca simbolist, d. N. Davidescu se aseamănă mai puţin cu marele creator de simboluri, Victor Hugo, decât cu Leconte de Lisle, ca şi d-sa, voluntar, cerebral şi informat. Acţiunea poetului român se desfăşoară deci paralel cu aceea a şefului şcoalei parnasiene, fără însă a-l urma. Cu toată obiectivitatea şi impersonalitatea teoretic revendicate de autorul poemelor antice, barbare şi tragice, Leconte de Lisle îşi colorează restaurările sale arheologice cu un pathos pesimist de neîndoielnic subiectivism. Deşi pornit în răspăr cu romantismul, maestrul parnasian nu e lipsit de păcatul originar al premergătorilor împotriva cărora reacţionează. Iar vederea sa asupra lumilor trecute, atât de întunecată, derivă poate direct din pesimismul aristocratic al lui Alfred de Vigny, romanticul în afară de orice grupare. Se poate susţine că întreprinderea d-lui N. Davidescu ar corespunde oarecum mai bine ortodoxiei parnasiene, decât înseşi restauraţiile lui Leconte de Lisle. Viziunea d-sale este într'adevăr mai obiectivă şi mai impersonală decât aceea a precursorului său francez. D-sa nu este aderentul vreunei concepţii filozofice, care să dea poeziei sale o tonalitate sumbră, ca aceea a budistului Leconte de Lisle, nici nu stăpâneşte temperamentul patetic al aceluiaşi. D. N. Davidescu urmează traectoria istorică cu subordonarea la obiect (care era un punct de program prea adesea călcat de poetul francez), nu însă fără neajunsuri pe care le vom examina.

Va trebui să deschidem o rubrică anume pentru prima parte a ciclului, „Iudeia". Ea face o figură deosebită în totalitatea lucrării şi nu se inserează perfect în spiritul şi metoda poemelor următoare: „Helada", „Roma" şi „Evul Mediu". Chiar din punct de vedere formal, „Iu-

www.dacoromanica.ro

deia" se distinge prin versul liber, părăsit îndată apoi, şi prin discursivitatea neconstrânsă de regularitatea metrică. Poate că şi planul general al lucrării a fost mai liber, mai flotant, nepropunându-şi jaloane hotărîte, de natură documentară, spre a urma prea de aproape cărţile sfinte ale Vechiului Testament. Motivele biblice sunt mai mult sugerate decât exprimate şi îngădue tălmăcitorului liric, interpretarea mai liberă.

Printr'o fericită dispoziţie, scriitorul se arată mai credincios peisajului fizic al Iudeei, decât climatului teologic respectiv. El înviază arşiţa deşertului, surprinde ivirea agonică a vegetaţiei şi deslueşte în liniile ei esenţiale, natura omului, cosmic determinată. Sub soarele torid al meridianului, cântecul omului ia caracterul unei năzuinţe răzvrătite, doritoare de plăcerile şi bucuriile refuzate tocmai de vitregia locului. Nu este deci icoana morală a omului care-şi primeşte destinul, aşa cum ni-l arată istoricii materialişti ai trecutului biblic. Străbătând ultima etapă a individualismului său liric, în acea vreme, d. N. Davidescu n'a trecut încă pragul supunerii la obiect, de care vorbeam. Fiul risipitor al d-sale, ca şi perechea primordială, în interpretarea sa, capătă o nuanţă individualistă, incoercibilă. Sunt aşa dar vase comunicante dela autor la personajele sale, mai de preţ, de sigur, decât impersonalismul obiectiv, care va caracteriza metoda ulterioară a d-lui N. Davidescu. In cele ce urmează, vom arăta notele comune ale mijloacelor poetice de totdeauna, ale autorului; deocamdată, am ţinut să tragem linia demarcaţională dintre prima parte a ciclului şi cele următoare.

* * *

D. N. Davidescu şi-a schimbat planul de lucru dela „Iudeia", la „Helada", „Roma" şi „Evul mediu". Din intuitivă şi sintetică, metoda devine studioasă şi analitică. Figurile, miturile şi obiceiurile se precizează în conture ferme, cu nelipsitul comentar al autorului. Fiecăreia din cele trei civilizaţii i se consacră câte o sută de poezii, spre a nu se pierde cu vederea nici unul din aspectele ca-

www.dacoromanica.ro

racteristice. Grija completitudinii, de a spune tot, pare a fi călăuzit pe scriitor. Opera sa ascunde o ambiție de enciclopedism. O asemenea sarcină, nespus de gingașe, cere spre a feri lucrarea de monotonie, varietatea tonului. Ea se obține natural prin starea naivă a poetului, care se minunează la impresii mereu proaspete. Poet de cunoaștere, d. N. Davidescu pleacă dela actul cunoașterii, la elaborarea disciplinată a impresiilor, printr'o operație inversă.

D-sa caută să suplinească varietatea naturală a tonului, printr'o savantă poliritmie. Formalul se substitue astfel esențialului. Nu vom intra în examinarea analitică a virtuozităților prozodice ale autorului, cercetate în revista noastră de d. Vladimir Streinu („Un poet al culturii", II, 4, 1935), care a amintit cu acel prilej de dibăcia polimetrică a unui G. Coșbuc și Duiliu Zamfirescu. Cu privire la aceste raportări, vom remarca faptul că înaintașii maeștri prozodici erau înzestrați și cu o plăcută fluență. Chiar în demonstrațiile poliritmice ne mai folosite la noi și cu atât mai surprinzătoare, construcția sintactică a d-lui N. Davidescu se vădește greoaie. Strofa, în topica ei, este supusă liniei frânte a gândului, adeseori în dureroasă gestație. Propoziția incidentală sau epitetul, conjuncția inoportună, care trădează demersul gândurii logice, dau adesea efecte disarmonice. S'a observat că, la poeții spontani, cuvintele, obârșite din rezervoare latente și prevăzute cu magie muzicală favorizează nașterea poemei. La poeți conceptuali ca d. N. Davidescu, gândul chiamă cuvintele proprii, care nu sunt însă totdeauna de esență lirică. Vocabularul intelectual este de altfel mai sărac decât lexicul impresionist, în care impreciziunea e un element sporitor al sugestivității.

In metrica felurit regulată, pe care o folosește d. N. Davidescu, d-sa mai are de luptat și cu alegerea rimei, care nu răspunde credincios, solicitărilor austere ale gândului. Când discursul poetic, propriu retorilor afectivi sau intelectuali, nu este ajutat de suflul elocinții, ca la romantici, el se adaptează mai greu prozodiei de volum minor. In d. N. Davi-

www.dacoromanica.ro

descu zace un eseist care şi-a ales de bună voie forme ritmice avare şi spaţii limitate, din dorinţa de a stabili un compromis între năzuinţele artistului şi cerinţele comentatorului. Afirmările noastre, desigur, se cuvin susţinute prin exemple doveditoare. Vom începe cu prezenţa indiscretă a ideologului. Incă din prima poemă cu care se deschide cartea „Helada", strofa întâi debutează cu o formulare intelectualistă:

E geniul elinesc şi marele
Maestru de metamorfoze.

Versurile următoare:

Pe frunte-şi împleteşte roze
Şi umple cu nectar paharele,

se referă la un personaj alegoric, care s'ar fi lămurit mai bine prin ortografia cu majusculă a cuvântului „Geniul". Avem aşadar în prima jumătate a strofei un dublu epitet comentator, „elinesc" şi „marele maestru de metamorfoze", urmat de o îndoită intuiţie plastică. Dar iată că a treia strofă nu mai întruneşte echilibrul dintre elementul intelectual şi cel plastic, cel dintâi suprimându-l în întregime pe următorul:

Trecutul doric de gimnastică
Heracles e şi cu Apolon
Şi Pan în cumpănă cu Solon
In cugetare şi în plastică.

Aci numele proprii sunt învestite cu sugestii doar cărturăreşti, aşa dar nepoetice, iar impresia de natură lirică a fost expulzată.

Nu vom spune că este un procedeu la d. N. Davidescu, — deoarece prin acest cuvânt se înţelege un mod voluntar de a provoca efecte plăcute —; este o modalitate structurală,

www.dacoromanica.ro

de poet intelectualist, nu îndestul de atent la primejdiile formulărilor raționale în poezie.

Descrierea bacantelor, anunțată prin înfățișarea primului vers dintr'o strofă, se oprește scurt, lăsând loc unei îmbulziri de cuvinte și de caracterizări abstracte, cu totul ne la locul lor:

Răsăreau de pretutindeni ca un furnicar
De entusiasm *și de* neliniște activă.
Și erau întoarcerea la firea primitivă
Sau divinizarea universului stelar.

(Bacantele lui Dionisos)

Prezentarea lui Prometeu în poezia „Eschil la Colona" nu e făcută în act, deoarece nu pune în scenă, nici pe tragedian, nici pe eroul său, ba chiar nici pe Eumenide, despre care aflăm la sfârșit că ar fi destăinuit lui Eschil „secretele titanului". Intervine însă, ca o referință livrescă, și opinia lui Hesiod despre Prometeu, spre a fi „pusă la punct" de d. N. Davidescu:

Spusese altă-dată Hesiod
Că-a fost un simplu gest de răzvrătire;
A fost un tragic, *însă*, episod
Al dragostei lui pentru omenire.

Din asemenea abstracții, interesante când sunt dezbătute într'un eseu, nu s'a făcut niciodată poezie. Consacrând o „Cinstire lui Heracles", autorul îl opune pe semi-zeu lui Apolon, a cărui existență

N'a cunoscut nefericirea
Păcatului înfăptuit
Și n'a fost osândit
Să lupte 'n el cu ispășirea.

Paralela e deasemeni interesantă, dar nu obiect de poezie.

www.dacoromanica.ro

D. N. Davidescu trece alteori comentariul său critic, altuia (Socrate în faţa lui Minos):

Critias a scris în versuri grele, cinice, brutale
Că religia-i moşmeală pentru gloate-a celor mari...

Evenimentele, oamenii şi miturile sunt un prilej nesecat pentru d. N. Davidescu de a-şi expune un „punct de vedere", în locul unei transfigurări poetice. Să analizăm astfel, ce asociaţii de idei îi procură autorului trecerea lui Aníbal prin Italia. Vom cerceta de rândul acesta, strofă cu strofă, succesiv:

Pe-aici n'a fost un Alexandru'n zbor
De-a-lungul unui prăbuşit imperiu,
Ci un nestrămutat şi 'nalt criteriu
S'a 'nfipt în ţarină triumfător.

Aşa dar se exprimă ideia diferenţierii între două expediţii, dar nu se lămureşte bine, dacă acel „nestrămutat şi 'nalt criteriu" a fost al ordinei romane sau al imperialismului punic, de aventură. Disocierea continuă în strofa a doua, cu un factor ulterior evenimentelor discutate în poezie, şi anume expediţia galică a lui Cesar:

Şi nici războaiele lui Cesar, grele
De'ntunecimea codrilor din nord
Ai micilor popoare 'n desacord
Şi 'n hărţuială veşnică 'n de ele.

După aceste două disocieri, introductive, întâlnim în sfârşit o imagine poetică, cea dintâi, spre a arăta caracterul elementar al forţei cartagineze:

Armatele de-un zeu necunoscut
Conduse-ale Cartaginei slăvite
Ca gheţurile-au năvălit topite,
Pe-al nostru 'ntreg şi strămoşesc ţinut.

www.dacoromanica.ro

Incidentala „de-un zeu necunoscut conduse", îngreuiază strofa şi sufere de un echivoc noţional, deoarece Cartaginezii erau politeişti, aşa că ea se referă probabil la regele lor, Hanibal. Pus în gura unui roman, epitetul „slăvită", legat de Cartagina duşmană, e admisibil doar ca o umplutură cerută de rimă, iar celalt epitet „strămoşesc", pe lângă ţinutul Italiei peninsulare, este discutabil, deoarece cucerirea de către Latini a ţării întregi era prea recentă, ca să permită Romanului de a vorbi cu conştiinţa modernă a unui cetăţean.

A fost în schimb câmpie şi lumină
Şi altceva şi Anibal a fost
Decât în aparenţă al lui rost
Când a trecut prin Alpi în Cisalpină.

Preciziunea atât de scumpă d-lui Davidescu se împleteşte însă de rândul acesta, fără ca prin noţiunile „câmpie", „lumină" şi „altceva" să sugere ceva. Suntem în plină obscuritate conceptuală, fără prestigiul obscurităţii poetice. Care a fost însă rostul lui Hanibal, dincolo de aparenţe, caută să se lămurească în strofa următoare:

Nu el şi oastea lui în ţara noastră
Ci Africa şi greul Orient
Au căutat să intre violent
Pe-a cerului deschisă 'n noi fereastră.

Ceea ce e îngăduit comentatorului eseistic, apare însă ciudat în expresia Romanului care mânueşte entităţile, cu înţelegerea modernă a coordonatelor geografice. Vom observa că versul final e al doilea abia, de expresie poetică, dar răsucit printr'o inversiune, atât de obişnuită autorului. Lupta dintre Romani şi Puni e interpretată de Latinul vorbitor, ca un duel dintre lumină şi întuneric:

www.dacoromanica.ro

Am pus o masă de ţărani curată
Ascultătoare şi 'ndârj.tă 'n ea
Ş. cu privirile 'n azur de stea
Cu genii de 'ntuneric să se bată.

Lumina, *totuşi a ieşit atunci*
Biruitoare 'n falduri de mătase
Şi-a început zi nouă să se lase
Şi'n cele mai întunecate lunci.

Ideea luptei dintre elemente, în locul ostaşilor, lipseşte poezia de virtute epică, susţinându-se prin alte două impresii lirice, subliniate de noi. Strofa finală serveşte de „moralitate" poemei:

Pământul învăţase să-şi trimită
Pe cei mai scumpi copii ai lui în foc
Şi cu-o idee să le facă loc
Şi cinste peste veacuri în ursită.

Cu „criterii" şi „idei", „Inscripţie pe urmele lui Anibal" nu reuşeşte a învia fapte şi figuri istorice, pentru însufleţirea cărora se cereau alte unelte poetice. Se poate însă, în afară de noţiunea valorii poetice, să acceptăm pentru un moment, criteriul istorismului. Vom surprinde la d. N. Davidescu puncte vulnerabile chiar în armătura documentară şi informativă. I s'au reproşat de curând „ondinele", strecurate în mitologia mediteraniană. La rândul nostru, vom atrage atenţia asupra greşelii din „Menestrelul Reginei", care după o variată interpretare a „ştiinţei" sale şi a „meşteşugului" său vorbeşte anacronic de originea solară a poeziei (Evul Mediu). In schimb, menestrelul de atâtea ştiutor cu prisosinţă, nu spune nici un cuvânt despre caracterul curtean şi erotic al inspiraţiei sale. Menestrelul este puţin intelectualist şi chiar baudelairian, ca d. N. Davidescu însuşi, cu preferinţe exotice, pentru „chiparoşi şi lotuşi".

Artist cu numeroase experienţe prozodice, d. N. Davidescu nu e însă un poet cu resurse muzicale. Prin natura conceptuală a verbului său, d-sa este adeseori neatent la

www.dacoromanica.ro

sunetele nearmonice, urmărindu-şi mai cu luare aminte ideea, decât virtuţile eufonice ale cuvintelor. Am întâlnit în câte un vers, o dublă cacofonie:

Ş.'n furca coarnelor încarcă cer.

(*Helada*, p. 116)

Mai desprindem: „tragica căderii" (Roma, p. 19), „ca crinii" (Roma, p. 103), „că chinurile" (Evul Mediu, p. 153), „ca câinele" (Cântecul omului, p. 81), şi altele. Alături de sensul românesc al cacofoniei, restrictiv, d. N. Davidescu satisface şi semnificaţia mai largă a noţiunii, cuprinzând totalitatea gamei disarmonice. Orice repetare de sunete, formând involuntar aliteraţii antimuzicale, este cacofonică. Astfel sunt grupurile: „Şi şi-a" ale conjuncţiei şi urmată de omonimul ei, pronumele personal, într'o alăturare ce trebue evitată. La d. N. Davidescu mai întâlnim stăruitor grupul de sunete finale, la substantive, *lui*, *lor* şi *ei*, urmate îndată de adjectivele posesive, *lui*, *lor* şi *ei*: „Tâlcului cuvântului *lui* uns" („Helada" p. 44). „Străinilor şi riturilor *lor*" („Roma", p. 120), exemple în care grupul de sunete „lui" şi „lor", revine de câte trei ori în vers. Vom mai prezenta un exemplu de aproape neverosimil cumul anti-muzical:

In învălmăşala foilor lor moi.

(*Evul Mediu*, p. 152)

Avem o dată succesiunea neeufonică: „*In* învălmăşala"; apoi repetarea: „foi*lor lor*"; în sfârşit grupul de sunete *oi*, *oi*, răspunzându-şi după intercalarea lui *lor*, *lor*: „foilor lor *moi*". Un poet muzician îşi aude versurile fără a le mai rosti şi se fereşte de asemenea corupţii fonice.

Versul d-lui N. Davidescu, la începuturile sale linear şi cursiv, a suferit o evoluţie de noduroasă încrâncenare, supunându-se unor frecvente luxaţiuni.

E instructiv de urmărit, astfel, mefistofelica strecurare a conjuncţiei *însă*, în topica frazei poetului. D. N. Davidescu socoate că e mai interesant a scrie:

www.dacoromanica.ro

A fost un tragic, însă, *episod...*
(*Helada*, p. 90)

decât: „A fost însă un tragic episod", care ar limpezi înfăţişarea versului. Situarea, cum am numit-o, interesantă, a conjuncţiei *însă*, are ca efect sublinierea banalităţii:

Au strigat cu lacrimi însă *arzătoare...*
(*Evul Mediu*, p. 135)

de oarece epitetul e atât de curent, încât nu mai cerea să fie avantajos anunţat. De acest neajuns pare a fi scutit versul:

Braţ în *zbor* însă *de foc*
(*Evul Mediu*, p. 34)

unde conjuncţia repetă grupul de sunete „în" şi ca atare putea lipsi.

Aceeaşi conjuncţie, abătându-se dela norma de a deschide fraza, e uneori zvârlită la sfârşitul versului, dintr'un capriciu al dicţionarului de rime ale autorului, care se foloseşte adesea de rima: *însă-strânsă*, cu varianta *însă-constrânsă*. Se mai poate glosa, în pierdere de vreme, asupra admisibilităţii acestei rime, în strofa:

Turnurile 'n vânt ale cetăţii însă
Au gemut când au trecut ei pe sub ele
Şi Casandra i-a primit cu faţa strânsă
De potopul presimţirilor ei rele.
(*Helada*, p. 13)

Se va conveni însă excesul jocului următor:

Nici bogăţia tâlhăreşte strânsă
Nici darul cald al tinerelor sclave
N'au scos din hotărîrile lui grave
Pe sprintenul şi blondul erou însă.
(*Helada*, p. 34)

www.dacoromanica.ro

unde autorul nemuzical a căzut şi în capcana hiatului: e-rou — însă. D. N. Davidescu are de altfel slăbiciunea acestei rime de peste douăzeci de ani, deoarece o întâlnim şi în „Cântecul omului", cu o aplicare, e drept, mai cuminte(p. 18 şi 79).

Am ajuns cu acest prilej să atingem chestiunea sărăciei de rimă a autorului. Prin aceasta se înţelege folosirea oarecum sistematică a rimelor, când substantivale, când adjectivale, când verbale, având ca rezultat monotonia. Un poet-artist se fereşte, stăruitor, de aceste experienţe, pe care s'ar zice că d. N. Davidescu le caută. Iată o strofă din „Cântecul omului" cu şapte rime substantivale :

Corăbierii
Adâncimilor
Şi-ai depărtărilor,
Legănaţi pe valuri ca prin oaze palmerii,
Li aduc bogăţiile nesfârşite-ale mărilor,
Iar ostaşi-i închină-avuţiile popoarelor
Din cuprinsul tuturor hotarelor.

(p. 56)

Monotonia rimei caută să fie răscumpărată de autor, prin procedeul invers al neprevăzutului funambulesc: „Skyla — crocodil a", „era ca — rac a", „svon a — Antigona", „mâna — stăpân a", „lira — delir a", „anume — parfum e", „ram e — marame", etc., al căror procedeu se descifrează uşor, prin înlăturarea verbelor *a* şi *e* cu „enjambement", la sfârşitul unui substantiv. Giumbuşul rimei funambuleşti are uneori efecte disgraţioase, în procedeul arătat: „vergi e — şterge" sau „Cloe — roi e", unde trebue citit: „Clo-ie".

La uniformitatea obişnuită a rimei se mai adaugă, în poezia d-lui N. Davidescu, şi monotonia sintactică. Versul, greu de urnit din loc, e pus în mişcare prin repetarea verbului *a fi* la timpurile prezent, imperfect şi perfectul compus al indicativului :

www.dacoromanica.ro

laborat adeseori norocos cu cerebralul, pentru redeşteptarea unor forme dispărute, al căror secret l-a pătruns cu inteligenţă. Aventuroasă ni se pare însă întreprinderea de a distila eşenţele ireductibile, de a face poezie din icoana poeziei (Horaţiu, Intâlnire cu Virgiliu). De aceea vom prefera puterea de evocare a unei „Epigrame funerare", care nu s'a ivit din eprubeta actului intelectual, ci din emoţia vieţii, contemplată în ireversibilitatea ei.

A murit fecioară, şi mormântul
L-au săpat cât trupul ei de 'ngust,
I-au lăsat o lespede pe bust
Şi din piatră i-au croit vestmântul.

Aburii balsamului cu care
Au scăldat-o flutură şi pun
Imprejurul buzelor ei un
Curcubeu subţire de mustrare.

Inelarul stângei ei curate
Odihneşte trist într'un inel
C'un mărgăritar albastru 'n el
Şi rubine 'n juru-i încrustate.

Fruntea'n dosul unei dale grele
Stă senină fără să se mai
Bucure de zilele de Mai
Şi de farmecul topit în ea.

O Diană rece ca un număr
Pus la căpătâiul ei solemn
Stă vestalei adormite semn
Şi nelinişte de arc pe umăr.

Cu beneficiul unei ritmice fără noduri, artistul a dat şi în „Fresca lui Ludius", măsura capacităţii sale descriptive.

www.dacoromanica.ro

Câmpia se 'nfăşoară 'n aur cald
Şi şerpueşte'n lunguri de coline
Pline
De vile 'n strălucire de smarald.

Sunt colonade, chioscuri şi terase
Umbrite de curmali cu fruntea 'n vânt
Şi sunt
Portiţe'n moi azururi de mătase.

Femei cu mlădieri de tulpini
Şi cavalerii oglindiţi în apă
Scapă
Imaginea lor proprie 'ntre crini.

Victoria înaripată se ridică
Pe vârful unui svelt picior mai sus
De-apus
Ca o suire 'n scări de rândunică.

Naiade goale, toate, printre flori
Şi graţii cu ochi verzi ca nişte prune
Pune
Divinul Ludius în moi culori.

E pentru 'nalta curtezană care
Visează să-şi cinstească 'n atrium
Acum
Amantul printr'o magică serbare.

Se 'naripează zidurile 'n jur
Şi sălile 'ntre ele 'ncep să 'noate
Toate
In picturală vrajă şi 'n azur.

www.dacoromanica.ro

Doreşte-apoi să-şi mai şi umilească
Prietena ei care n'a putut
Şi-a vrut
Să-şi aibă-o frescă atât de 'mpărătească.

Poanta epigramatică nu scade cu nimic bogăţia de forme şi sunete a acestei impecabile poeme, din care vom remarca strofa închinată Victoriei înaripate.

Conceput pe un vast plan de sinteză culturală, poemul d-lui N. Davidescu e una din cele mai nobile ambiţii ale literaturii noastre de astăzi. Enciclopedismul e poate însă capcana cea mai de temut care-l pândeşte pe autor. D-sa vizează să îmbrăţişeze într'un volum o civilizaţie şi o cultură sub toate aspectele lor, dacă ar fi cu putinţă, întocmai ca sintezele istorice, care privesc peisajul, poporul, obiceiurile, miturile, indivizii excepţionali în ordinea politică, militară, artistică şi intelectuală, ştiinţele, artele, ş.a.m.d Dacă s'ar limita la mai puţin, mulţumindu-se cu sinteze morale, de felul acelora din „Iudeia", autorul şi-ar înmulţi sorţii izbânzii. In sfârşit, d-sa va avea să-şi verifice rezultatele, cu spiritul autocritic de care dispune într'o măsură apreciabilă, spre a feri viitoarele etape ale întreprinderii sale, de erorile din trecut. O selecţie mai riguroasă şi o adaptare mai strânsă a mijloacelor sale la „obiectul" poetic, îi vor asigura bunul sfârşit, pe care i-l dorim. Acesta este sensul observaţiilor noastre, care pleacă dintr'o reală solicitudine pentru soarta unei opere, întru nimic indiferentă oricărui iubitor al poeziei şi al ţelurilor ei majore.

www.dacoromanica.ro

TUDOR ARGHEZI
CĂRTICICĂ DE SEARĂ

D. Tudor Arghezi ne-a dăruit de „Ziua Cărţii" o încântătoare culegere de poezii, în întregime inedită. Se adevereşte pentru a doua oară că autorul *Cuvintelor potrivite* e un izvor nesecat de poezie. La apariţia *Cuvintelor potrivite* (editura Fundaţiei Principele Carol, 1927), au fost unii binevoitori, ce-şi făceau iluzia că imprimatul va însemna sfârşitul unui mit. Prin alte cuvinte, ceea ce numeau ei „legenda arghezianã", urma să se prăbuşească îndată după ce concretizarea în volum avea să îngăduie verificarea unui renume oral, pe care-l socoteau uzurpat. Unul din aceşti clarvăzători, care va fi rămas de atunci încoace cu obiceiul de a-şi limpezi ochii înainte de prezicerile sale vaticinante, era în acea vreme d. G. Baiculescu (în revista *Floarea Soarelui*, de sub conducerea defunctului G. Bogdan-Duică ; eminentul istoriograf literar a semnat în acelaşi loc un studiu remarcabil prin incomprehensiune). Dar să nu împingem sadismul atât de departe, continuând cu înşirarea detractorilor poeziei argheziene. Prin urmare, adunarea în volum a unei producţii poetice care data de trei decenii bine încheiate, nu a slujit calculelor necrofanţilor, ci dimpotrivă a consolidat o glorie şi a răspândit-o.

Cu toate acestea, nu mică a fost mirarea la apariţia neaşteptată a unui nou volum de versuri, *Flori de Mucigai* (editura „Cultura Naţională", 1931), prin care s'a făcut o strălucită derogare dela limita de vârstă a renovărilor liri-

www.dacoromanica.ro

ce. Intr'adevăr, până la d. Tudor Arghezi nici un alt poet român, trecut de cincizeci de ani, nu a mai păstrat darul de a se împrospăta într'o asemenea măsură (ba chiar se îndătinase credinţa că în climatul nostru literar un poet este sfârşit la vârsta de trei zeci de ani).

A fost cu acel prilej, o adevărată stupoare. *Flori de Mucigai* demarcau o surprinzătoare evoluţie, o noutate de substanţă, de expresie şi chiar de ton, ce nu-şi găsea explicaţie suficientă în harul recunoscut al formidabilei invenţii verbale argheziene. Dincolo de această motivare, se destăinuia prezenţa unui rezervor de nesecate virtualităţi lirice. *Flori de Mucigai* au desmiţit judecăţile de autoritate în cercurile poetice, ale unui Ion Barbu, care se ridicase în numele esteticei mallarmiste şi valéryene, contra pretinselor facilităţi din *Cuvinte potrivite* şi ale unui Vladimir Streinu, care limitase posibilităţile marelui poet în graniţele tehnicei baudelairiene. Cel dintâi pare a fi revenit, cel puţin pe calea criticei orale, asupra categoricei sale condamnări, cel de-al doilea n'ar mai semna astăzi aceleaşi aprecieri limitative.

Cărticică de Seară înseamnă un nou mod poetic. Sub raportul metric şi mai în genere formal, noul Arghezi, cel de astăzi, are un aer de familie cu celalt, din *Flori de Mucigai* : versul liber cu ritmul frânt, interior, predomină şi aci ; accentul e înrudit, dar atmosfera lirică este alta. Nu mai suntem în pitorescul lumii închisorilor, în realismul adesea gras, dramatizat în crâncenele încăierări ale eroilor periferiei, sau epicizat anecdotic, nici în linia fantastică şi fabuloasă a *Fătălăului;* într'un cuvânt odată cu motivele de inspiraţie s'a transformat şi modalitatea lirică. Pe de altă parte, dacă *Flori de Mucigai* au reprezentat în *raccourci*, registrul liric strămutat din *Poarta Neagră*, cititorii ce s'ar aştepta, după titlu, să regăsească în *Cărticică de Seară*, registrul poetic din *Cartea cu Jucării;* ar rămâne dezamăgiţi. Nu întâlnim aşa dar o figuraţie poetică de gingăşii şi naivităţi rafinate ale bonomului părinte care a popularizat numele şi psihologia lui Baruţu şi ale Miţurii. *Cărticică de*

www.dacoromanica.ro

Seară nu este *Arta de a fi tată* a d-lui Tudor Arghezi. Se poate totuși desprinde din cărțulia de față, poema Mițurii (amintim că în *Cuvinte potrivite* se găsește un frumos *Cântec de adormit Mițura*, pe care l-am găsit reprodus într'un manual de liceu).

Ghici ghicitoarea mea.
S'a pogorît un păianjen dintr'o stea,
Din Carul mic, din Carul mare,
Pe un fir de cânepă lucitoare.

Și nu era păianjen, era păienjeniță.
Avea, ca t ne, o guriță
(Mânca-o-ar mama)
Și părul ca arama,
Ochii ca niște dude
Brumate, negre, ude.

Și-a scos niște picioare lungi
D'n două pungi
Fluturești, de mătase,
Nu prea subțiri, nici prea groase,
Cu călcâie
Mirositoare a lămâie.

La șale
Avea două portocale
Și la sân (ascunde-le)
Ouăle, rotundele.

Și, să-mi mai aduc aminte
Unde să fi văzut și-un bob de linte...
Nu știu, am uitat,
Cu toate că l-am pupat.

www.dacoromanica.ro

Ghici...
Am împletit ibrişim cu arnici
Şi i-am tivit spt.ncene şi gene
Ca să îngreuieze pleoapele alene.
Ghici (mânca-o-ar tata)
Cine era fata ?

(Ghicitoare)

Vom proceda mai departe printr'o serie de raportări la poezia anterioară a d-lui Tudor Arghezi, pentru ca, prin eliminare, să interceptăm sunetele absolut noi din *Cărticică de Seară*.

Poema *Maicii Sc ntila* are ceva din suavitatea îngerească a poeziei *Cântec mut* din *Flor de Mucigai :*

Maicii Scintila dela uşe
Ii e mâna moale ca o mânuşe.
Ochii lungi ai Cuviosiei Sale,
Ca nişte migdale,
Cu pleoapele apropiate
Dorm pe jumătate.
Sângele candelei obrazului e de undelemn.
O Madonă de majolică. Un crucifix de lemn.
Un surâs de înger întristat
A trecut, i-a zburat
Ca o columbă, pe dinainte.
Pasul, nesimţit în veştminte,
Vrea tot mai încet să o ducă,
Imaterial şi lin, de nălucă.

Florile şi fluturii au rămas într'un vis
De stingere în aghiasmele din Paradis.
Nimic nu mai luceşte şi cântă.
De dincolo de zarea sfântă
Se-aude-abia corul cetelor sfinte
Cu peruci de aur şi cu încălţăm nte
Uşoară, de catifea stelară.

www.dacoromanica.ro

Maica Scintila înghiață
La ușa școlii de o viață,
Descuie și încuie, deschide și închide
Cu chei palide și livide.
Cunoaște toate domnișoarele mititele
Care poartă pe Hristos între mărgele,
Și pe cele care s'au măritat
Cu diplomă și certificat.
Maica mai descuie ușa din coridor
Fetelor fetițelor.

Maică tristă, maică suavă,
Eșt. bolnavă
De seninătate și slavă.

Cu o altă gravitate în ton, cu o adâncire remarcabilă, poema *Mă uit*, dezvoltă tematica numai schițată în *Incertitudine* (poezia finală din *Cuvinte potrivite*). D. Tudor Arghezi dă sfâșierii metafizice un caracter de destrămare a eului, de dezindividuare :

...Câte puțin sunt dator
Fără să-mi fi dat nimic, tuturor —
Și lemnului uscat, și bălții stătute,
Și florilor , și pietrelor, și v.telor bătute,
Și oamenilor din răstignire.
Cu ce să plătesc, nefire și fire ?

Sângele meu nu-i al meu,
Mi-e teamă să zic „mie" și să zic „eu":
Cu ce fel de drept
Mi-ași umfla bîrnele din piept
Și mi-aș întinde pe zare
Toată spinarea ?...

Răspunsul mântuitor nu e de natură interioară, imanentă, ci în privirea interogativă, circulară, a cosmului (nedeslușit panteistică).

www.dacoromanica.ro

O terapeutică morală împotriva neliniştii terifiante din *Duhovnicească (Cuvinte potrivite)*, întâlnim în poezia *Treci peste t.ne.* Acceeaşi voinţă salutară se manifestă repetat *(Cu toate că i-am spus)*. Semnificativă este întoarcerea din aventura visului

„In lumea numărului pătrat"

adică în lumea contingentă. E o „întoarcere în ţărână" de această dată netonică, exprimând o tendinţă sufletească romantică *(Ora târzie)*.

Cunoaşteţi din *Cuvinte potrivite* poemele închinate fluturelui *(Puţin)* şi albinei *(Lumină lină)*. In *Cărticică de Seară* regăsim caritatea pentru gâze, în poezia dedicată vacii-lui-Dumnezeu. *Miere şi ceară* transpune în ritmul popular acelaşi sentiment. Am văzut mai sus gingaşul echivoc dintre păienjeniţă şi Mitura.

Intr'un delicat poem *(De Paşti)* apar îngerii :

Şi din toate ferestrele odată,
Mii şi sute de mi.,
Heruvimii fac cu mâna bucălată
La somnoroşii noştri copii.

Ca să mântuim cu poezia de aspect minor, înregistrăm arătarea de basm a prinţesei albinelor *(Domniţa)*, *Fabula* aşa de curioasă a obiectelor casnice, înţepate de ghimpele prezumţiei, şi admirabila poemă mică a vulturului de caolin *(Zăbavă)*, bibelou sfărâmat

Subt canapea şi clavec n.

Să dăm un loc cuvenit poemei *Ploaie:*

Năduşala nopţii curge pe geamuri...

E o cernere de peste tot, de o materialitate tristă, care

www.dacoromanica.ro

îmbogăţeşte antologic un capitol liric, ilustrat cândva de Bacovia :

Noaptea s'a 'ntunecat cu alte nopţi în fund,
Şi din noapte 'n noapte, nopţile urzite
Cern ploaia 'cu nisipul mărunt
Ca nişte site...

Deosebit de viguroasă este poema cartofilor, a germinaţiei enorme. D. Tudor Arghezi foloseşte de această dată pasta cea mai grasă din întreg volumul :

Imbrăcaţi în straie de iască
Sunt gata cartofii să nască.
S'au pregătit o iarnă, de soroc,
Cu cârtiţile la un loc,
Cu întunericul, cu coropiţniţa şi râmele,
Şi din toate fărâmele
Au rămas grei ca mâţele,
Umflându-li-se ţâţele.
Auzi ?
Cartofii sunt lehuzi...

(Har)

După această sumară trecere în revistă, intrăm în domeniul propriu zis al ineditului. Am străbătut aşa dar prin ţinuturile familiare ale d-lui Arghezi. Nicăeri, la drept vorbind, nu am parcurs căi bătute, ci mai curând am regăsit urme de paşi, felurite.

Izvoarele noi de simţire se deslueşesc cu limpezime, două: unul de echilibrată erotică, celalt de elementară iubire a pământului; amândouă se împreună într'un punct, domestic, îngroşându-şi undele în una şi aceeaşi bogată aluviune.

Poetul slăveşte cu o aspră dragoste pământul, în acest nou avatar :

www.dacoromanica.ro

...O să-ţi spui... Mă frământ pe moşie.
Cât mi-e de dragă, nimeni n'o să ştie.
Aş vrea să fiu mai mic, să fiu vrabia ei bucurată.
Ii sunt ca un copil şi-i sunt ca un tată,
Şi-i sunt ca un rob şi ca un stăpân, de rob ce-i sânt...
(Cântec din frunză)

Femeia nu mai e preţuită în suavitatea ei care respinge îndeplinirea materială a visului, ca în rândul de poeme de prea-curată inspiraţie din *Cuvinte potrivite (Stihuri, Lingoare, Tu nu eşti frumuseţea, Inscripţie pe un portret. Creion).* Nu mai este:

Apropiată mie, şi totuşi depărtată,
Logodnică de-apururi, soţie niciodată.
(Cântare)

De astădată logodnica mistică, a căsniciei-albe, s'a transformat într'o adevărată însoţitoare, în cadrul domestic al gospodăriei, printre dobitoacele mari şi mici ale bătăturii:

Şopârlele verzi şi cenuşii, din chiparoşi,
Se uită la tine, şopârlă
Albă, cum coşi
Stând pe mal, cu un picior în gârlă.

Şerpii casei nu te-au mai văzut,
Oile se opresc, vacile rag.
Şi măgarilor încurcaţi în muşte, le-ai căzut
Cu drag.

Trebuie să mergem să cunoască
Târla, coteţele, grajdul, balta,
Cine are să le domnească.
Poftim... Ariciul vostru, până una alta.
(Căsnicie)

www.dacoromanica.ro

In acest cadru, femeia capătă o realitate pipăită ca aceea a pământului, care este aşternutul ei firesc :

Tu miroşi ca marmura şi apa din fântână.
Ai scos din uitare o mână ,
Te-ai deşteptat cu genele dese
Peste minunile puţin înţelese.

Vinǫ să te ascund în trestii şi papuri
Pân'or sosi hainele din cufere şi dulapuri,
Pantofii înalţi
Cu care-ai să te 'ncalţi,
Ciorapii de sticlă de mătasă,
Horbota moale, cămeşile fumurii de acasă.
Mâinile mele vor să te 'mbrace
In aromate, calde promoroace.

Cu cireşe la cercei
Să mergem la purcei,
Să dăm vitelor tărâţele
Mulgându-le ţâţele
In ciubere.
Dă-mi mâna ta fără putere
Cu fânul de-a valma.

Taurul vrea să-ţi lingă palma.
(Ingenunchiare)

Civilizaţia şi confortul devin de prisos, într'o stare de animalitate edenică. Ca într'o agrestă încântare, fără nici o reminiscenţă jammes-istă sau altcum livrescă, mai curând într'un fel de bucolism regăsit la izvor, reînvie mitul lui Jupiter şi al Europei, în datele-i elementare, despuiate de prestigiile anticităţii:

Păşunea mea tu să ţii
Cu păpădii.
Eu să fiu boul tău alb şi nevinovat
Care te-aş fi păscut şi te-aş fi rumegat,

www.dacoromanica.ro

Pe înserate,
Pe copitele îngenunchiate.
In jugul braţelor tale
Aş urca greu cerurile goale
Şi munţii lunii până 'n pisc.

Am rămâne în lună, pe disc,
Să arăm văile de tibişir,
Să semănăm lămâiţă şi calomfir.

Culcă-mi-te trândavă pe coarne,
Fă-te jugul meu de carne,
Stăpâna mea, frumoasă ca aurul,
De care tremură taurul.

(Mirele)

Neîndoelnic, nu e vorba în această admirabilă poemă, de cine ştie ce rafinamente clasice, de un savant umanism, transpus original ; e simţirea puternică a instinctelor primitive, care şi-a găsit expresia nouă, virginală.

Civilizaţia e încă o dată înlăturată, cu scrisul care a aşternut o pojghiţă vătămătoare peste esenţe :

Ochii tăi s'au pus pe slove şi cuvinte
Ca nişte albine albastre, însetate de mirodeniile sfinte.
Şi sugând mierea cărţii, s'au îmbătat cu ea.

Halucinata ştiinţei, vino în grădina mea,
Unde busuiocul a crescut ca brazii şi măceşi.
Zgârie sâmburii sânului prin inul cămeşii.

Pământul umblă după tine să te soarbă
Cu vârfuri boante de iarbă oarbă.
Din sângele tău băut şi din sudoare
Pot să iasă alte poame şi feluri noi de floare.

www.dacoromanica.ro

Vino. Dinainte îți voi desface pelinul și romanița
Pe care le coace arșița.
Cu brațele și pieptul voi despica poiana
Și buruiana

Voi ridica vițele fragede cu ghimpi de mărăcine
Ca niște omizi lungi, lipite de tine.
Te voi strecura ca printr'o plasă,
Dând foile și umbra de-o parte.
Mireasă!

După ce te voi fi trecut și apărat
De fiarele mici, de gâzele de un carat,
De șarpe, de lanțuri și de metale
Vegetale,
O să mă lași să-ți pui inele de mâini,
brățări de picioare,
Și alte veștminte, dogorîtoare.

(Mireasa)

De aceeași inspirație nouă, care merge la cuprinderea într'o singură îmbrățișare a femeii și a pământului, sub emnul domiciliar, gospodăresc, este poema următoare:

Vre. tu să fii pământul meu
Cu semănături, cu vii, cu eleșteu,
Cu pădure, cu izvoare, cu jivini?

Vacile ne vor aduce ugeri plini
Și vor mugi la poarta noastră
De salcâmi cu floare albastră.

Nevăstuicile se vor juca în ogradă
Cu purceii și cu rațele, grămadă.
Puii de borangic

www.dacoromanica.ro

Vor socoti meiul cu bobul mic
Şi vor fugări ţânţarii.

In faţa prispei vor tremura arţarii
Pestriţi şi va cânta cocoşul.

Vom aduce florile cu coşul.
Din nuiele de răchită
Vom face împreună zestre împletită.

Şi din lâna oilor
Culcuşuri pisoilor.

Vrei tu să fii grădina mea,
De iarbă mare şi de catifea ?
(Logodna)

Pe acest tărâm sigur al realităţilor, se desleagă fericit îndoielile şi neliniştile, formulate fără aderenţe livreşti, uneori într'un soi de vârtej unanimist *(Inima mi-e drumul cu ploile)*. Dar mai ales pe acest tărâm salubru se ridică nota cea mai nouă a poemei argheziene.

Am lăsat locul larg citatului, care este metoda nimerită, spre a ilustra substanţa directă a cărţii, fără interpunerea abuzivă a lunetei critice.

Mai este necesară analiza frumuseţilor de amănunt, relevarea rimelor bogate, a expresiilor metaforice inedite, a ritmului mlădiat pe corpul nud al simţirii ? Credem că deocamdată este de prisos.

Familiarii poeziei argheziene vor deslusi coarda nouă de simţire, cu modulări măestrite, unde cuvântul nu ţine loc de substanţă, ci i se încorporează.

Este, ca să nu uităm, o poemă liminară, cu aere isteţe, poetul ţine să ne iniţieze în intenţiile sale, pe care, daca le-am accepta în litera lor, le-am putea socoti dela un capăt la altul minore. Poezie intimă ? Poezie de gingăşii ? Poezie de imponderabile graţioase ? Să nu ne înşelăm. D

www.dacoromanica.ro

Tudor Arghezi ne-a mai dăruit o profesiune de credință nedibace (*Testament* în *Cuvinte Potrivite*), pe care nu am comis greșeala de a o socoti o cheie artistică, un *passe-partout* în adâncimile sale structurale mult mai complexe și bogate.

Nu credem deci nici de rândul acesta câtuși de puțin revelatoare poezia care ne oferă o nouă cheie.

Autenticitatea îi joacă un renghi d-lui Arghezi. D-sa se cunoaște mai puțin decât își închipue. Este de sigur perfect stăpân pe uneltele tehnice, dar din nefericire le divulgă mediocrizate, așa-cum a mai făcut într'un articol din *Adevărul literar*, răspuns indirect la obiecțiile d-lui Ion Barbu. Când nu împrumută metafore explicative din domeniul „artelor" mecanice sau din al manufacturii, depreciindu-și în neștire arta supremă de care dispune printr'un instinct de natura harului, se înșeală și ne înșeală altminteri printr'un limbaj imprecis, confuz și poate mistificator.

Cărticică de Seară ne înfățișează aspectul sufletesc nou, al unui admirabil primitiv, realizat în simțirea adâncă a domesticității, în care se devălmășesc femeia, ograda cu lighioanele, cu bălăriile, cu roadele ; prospețimea animalică a simțirii se îmbrățișează ca într'o strânsoare firească cu cele mai evoluate mijloace ale expresiei ; d. Tudor Arghezi, pe măsură ce se maturizează, — într'atât este de fraged, că nu putem să spunem: îmbătrânește,— atinge perfecția artistică alcătuită din permanente surprinderi, fără să dea nici o clipă impresia elaboratului, a fabricatului, a artificialului. Așa cum îi place să spună, cu candoare, debutează în fiecare zi. Are darul de a nu se reedita. Și mai are *darul* — nu găsim alt epitet — *divin*, de a cânta natural ca pasărea cerului, în timp ce proza sa, oricât de admirabilă, e încordată și *pare* artificială.

Noi nu ne încumetăm să descifrăm soarta acestei cărți, al cărei filon nou și autentic l-am indicat numai. Dictonul latin e suveran : *habent sua fata libelli.* Mai puțin densă decât *Flori de Mucigai*, dar cu o substanță caldă,

www.dacoromanica.ro

palpitantă, *Cărticică de Seară* e o treaptă de lumină în scara fosforescentă a poeziei argheziene, ce împreună, prin capetele sale, Zenitul cu Nadirul.

D. Tudor Arghezi nu se desminte : păstrează primatul poeziei noastre, nezdruncinat. Incă odată, oricât ar displăcea repetiţia, îl socotim de statura ciclopică a lui Eminescu. Şi ne feticim că ne-a fost dat să trăim în epoca lirică pe care posteritatea o va numi a lui Arghezi.

www.dacoromanica.ro

Ce-ai cu mine, vântule?

Proza d-lui Tudor Arghezi este în esența ei, lirică. Oricare i-ar fi direcția, ziaristică, pamflet, roman, etc., ea nu se poate adapta sau mlădia unor alte planuri, modificându-și structura permanentă. Puține sunt, în scrisul nostru, stilurile de o asemenea unitate. Lirismul d-lui Tudor Arghezi este organic, iar nu deliberat. El își trage seva nesecată, din impresionabilitatea mereu împrospătată a poetului. D-sa face parte din familia de spirite, autentic lirice, deschise sensațiilor și impresiilor, cu un fel de candoare și frăgezime, niciodată sleite înaintea miracolului Creației. Dacă arta, în anumite sisteme estetice, a putut fi asemuită jocului, atunci și alcătuirea psihică a poetului îngădue, într-u câtva, o apropiere cu psihologia naivă a copilului. Harul poetic constă în darul de a privi spectacolul felurit al universului, cu surprinderea copilului în atingere cu aspectele lui fenomenale. La adult, capacitatea de minunare este tocită. Spiritul se satisface, prin explicații cauzale. Câmpul curiozității se restrânge treptat, până la amortizarea totală. Poeții cerebrali, a căror alcătuire intelectuală îi apropie de cercetătorii științelor pozitive, și-au obliterat din vreme intuiția directă ; ei își provoacă intuițiile, le simulează și uneori izbutesc, prin tehnică, să le înfioreze ; geneza lor este însă artificială. Prin nivelarea culturii superioare, majoritatea artizanilor lirici, bolnavi de intelectualitate și sterpi de fantezie, își refac mai lesne sau mai greu, candoarea inițială, a poetului. Progresele civilizației și ale culturii înregistrează printre alte pierderi,

www.dacoromanica.ro

stârpirea poetului natural, întocmai după cum maşina, înlocuind animalul de tracţiune, devastează paragrafe de zoologie. Nu moda, cum par a crede teoreticienii tradiţionalişti, ci procesul istoric seacă rădăcinile lirismului modern. Cu d. Tudor Arghezi, se frânge linia decadentă a liricei. D-sa reintegrează sensul primordial şi nativ al poeziei. Viziunea sa lirică este aceea a unui primitiv, pe care datele cunoaşterii n'au izbutit a o vitia. Simţul său artistic, instinctiv şi cultivat, nu îi ţine loc de capacitate emotivă, ci i se adaugă; dibăcia şi virtuozitatea, la d-sa, se echivalează armonios cu o neasemuită bogăţie de impresii lirice. Dela infinitul mic, al „boabei" şi al „fărâmei", până la forţele naturale deslănţuite şi mai departe, până la lumile astrale, biologicul animal şi vegetal, omenescul şi divinul sunt cuprinse în registrul întins al sensibilităţii sale. Tot ceea ce percep simţurile sau bănueşte numai sufletul, palpabilul şi nepipăitul, rostitul şi inefabilul, aparenţa şi evidenţa îi sunt familiare.

Impresionabilităţii sale nesfârşite îi corespunde un limbaj de o bogăţie nenumărată, o invenţie verbală îndeobşte recunoscută, căreia unii critici i-au atribuit virtuţi generatoare, centrând pe această facultate a poetului, interpretarea lor. Cum însă limbajul nu se poate exercita în gol, noi considerăm materialul lexical ca o echivalenţă a impresiilor poetice argheziene. Este adevărat că uneori bogăţia verbală, la d. Tudor Arghezi, se complace în abundenţa ei. Filologii viitori vor clasifica sinonimiile argheziene, ca pe un fenomen excepţional. La aceasta se adaugă raporturile verbale neuzitate, punerea în circulaţie a unor valori desconsiderate, modificarea uneori fericită, alteori primejdioasă a cuvintelor, schimbarea funcţiunilor morfologice, însfârşit îndrăznelile sintactice, ca tot atâtea experimente fecunde. Fără un simţ adânc al limbii, multe din experienţele lexicale ale d-lui Tudor Arghezi s'ar dovedi zadarnice. D-sa deţine însă un rar instinct al limbajului care îl fereşte cele mai adeseori de eroare. Bunăoară să considerăm riscul tautologiei, care pândeşte sinonimia

www.dacoromanica.ro

Vom verifica faptul că numai un scriitor cu vocabular sărac și fără simț al limbii comite pleonasme; adevăratul scriitor nuanțează și sugeră, prin alăturare de sinonime. Cercetătorul limbajului constată că impresiile tocite sunt redate prin expresii uzate, altminteri numite clișee verbale. In literatură, limbajul căutat aduce un corectiv, impresiilor comune. Cititorul nefamiliarizat cu proza d-lui Tudor Arghezi, întâmpinând dificultăți de lectură, poate avea, eventual, impresia artificialului, cu referire la limbajul său plastic. Artificialul se cuvine însă considerat sub îndoitul său aspect relativ: întâi, dela cititor la scriitor, al doilea, psihologiceşte, în resortul natural al scriitorului. In mod firesc, scriitorul de mari posibilități verbale, depășind aptitudinile lexicale ale cititorului, mijlociu sau chiar cultivat, este artificial, relativ la acesta. Scriitorul, privit în funcțiunea sa verbală, este artificios numai când caută a depăși posibilitățile sale de expresie, silnicindu-și alcătuirea firească. D. Tudor Arghezi dispunea însă de asemenea posibilități de înnoire verbală, încât, prin simplul exercițiu normal al limbajului, poate da impresia eronată de artificialitate. Este așa dar o artificialitate dacă se poate spune, de excedent natural, iar nicidecum obârșită dintr'o carență. Lectura d-sale cere într'adevăr, o obișnuire și o frecventare simpatică, pentru a înfrânge discrepanța dintre vorbirea uzuală și limbajul arghezian figurat.

„Ce-ai cu mine, vântule?" este o culegere de proze din „Bilete de papagal", scrise mai acum nouă ani. Fără să fie de natura formală a poemelor în proză, hibrid între proză și versuri, aceste compuneri sunt lirice prin organizarea structurală a autorului lor. Poetul se arată într'însele prietenul gâzelor, al florilor, al dobitoacelor domestice, al peisajului cosmic, precum și al meșteșugarilor umili în care-și recunoaște o consonanță în trudă. Se pune în vedere, de către unii, demonismul pamfletarului din d. Tudor Arghezi, care răscolește turpitudini și imundicități. Detractorii d-sale trec cu vederea cealaltă față a creatorului, iubitor aplecată peste gingășii și suavități sau înălțată

www.dacoromanica.ro

cu smerenie, înaintea divinităţii. In „Ce-ai cu mine, vântule ?", poetul a strâns la un loc cuvintele de şoaptă şi de iubire ale contemplativului, încântările şi extazele sale, graţioase sau sublime.

Uneori materialul său de inspiraţie este minor, dar suflul de poezie care-l străbate îl transfigurează. Conceptul minor al poeziei, de altfel, este în funcţie de subiect — poetul, iar nu de obiect — inspiraţia. Inseşi sentimentele lirice, didactic considerate drept minore, ca gingăşia, naivitatea, candoarea, se vădesc a fi într'adevăr minore, numai când poetul nu stăpâneşte o temperatură incandescentă.

Pentru ilustrarea virtuţii transfiguratoare a poetului, vom cita fragmentul „Tocila", în care tocilarul este înfăţişat ca un demiurg, desfăşurând constelaţiile cu mişcarea roţii sale.

„...Tocilarul s'a ivit cu o patimă dumnezeiască şi din strungul lui de silex scapă soare şi se improvizează luceferi, ziua nămiaza mare... Azi noapte tocilarul a târît cu o prăjină cu cârlig, perdeaua licuricilor după el, a mototolit-o şi a vârît-o în cutia lui dintre roţi. Le dă drumul la câte una, la câte zece, la câte o sută şi o mie, ca la nişte albine aprinse, dintr'un stup din vatră. Polenul constelaţiilor s'a grămădit ca o făină de jar în cureaua şi în roata lui cea mare şi scapă şi se întoarce. Vistieriile împărăţiilor au intrat simbolic în descântecul tocilarului : focuri de diamante, safirele, smaraldele, ametista, rubinul. Incet, încet, se lasă seara şi roata fuge mai repede, ca un vârtej. Scânteile zboară treptat mai departe aruncate în preajma tocilarului şi pe întuneric el ţine cuţitul prin pipăire. Ora înnoptată pâlpâe ca un cimitir de candeli. Ora următoare străluceşte a biserică de Inviere ; dune de lumină, vânturi de scântei, vifore de ghimpi şi de furnici se aruncă unele peste altele, într'un haotic incendiu de reci vâlvătăi. Ca dintr'o stropitoare de garoafe, plouă încovoiat şipotul electric de metale sfărâmate. Aruncătorul de aştri seamănă aştri. Tocila se amestecă de-a-dreptul cu bolta şi cu nemărginirea, şi tocilarul, călcând pedala roţii, mişcă firma-

www.dacoromanica.ro

mentul şi roteşte pământul învăluit în trâmbe de stele..." (pp. 139—140).

Rareori poezie mai grandioasă a izvorît dintr'un motiv de inspiraţie atât de modest. Plecând dela intuiţia scânteii, poetul, printr'o liberă fantezie creatoare, a dedus plăsmuirea constelaţiilor, după modul romantic al contrastelor, luând ca pretext aşa de puţin poetica tocilă. Creatorul nu este un descriptiv, ci un poet fantastic, care comută datele observaţiei în irealitate. Aceasta este oarecum condiţia generală a creaţiei d-lui Tudor Arghezi. Obiectul îi slujeşte doar ca un pretext pentru plăsmuiri ideale. Natura fizică îi oferă la tot pasul prilejuri de transfigurare.

„Mă silesc să-mi dau seama că trăiesc... în mijlocul expoziţiei universale de constelaţii şi de miracole de necrezut, pe care le văd de zeci de ani şi nu le cunosc..." (p. 75).

Este o profesie de modestie, de oarece poetul ne apare în stăpânirea intuiţiilor misterioase, cosmice.

In ordinea artistică d. Tudor Arghezi aduce aceeaşi mărturie de credinţă smerită.

„Scriu de patruzeci de ani, dar debutez în fiecare zi: ca prima dată, când am acoperit un ochi de hârtie cu slove. Sunt un şcolar etern; mai puţin decât un şcolar, sunt un băiat repetent de 360 de ori pe an, de 40 de ani neîntrerupt „repetent".

Mărturia se amplifică însă, spre a traduce structura de vizionar a scriitorului.

„Numărul de şcoală, de pe mânecă, mi-a trecut prin postav pe braţ, ocnaş în perpetuitate al gândului îngropat în cuvânt şi cimentat cu el laolaltă. Zilnic îmi dau examenul meu de lopătar înlănţuit, pe oceanul furtunos ori neted al singurătăţii şi zilnic ajung şi zilnic mă îndoesc şi zilnic mă trezesc în lanţuri, ferecat şi în somn, mai arzător şi mai opintit cu vâsla în piedica uriaşă a undelor adânci şi grele. Sunt de ochii lumii un papagal, dar în taina mea, ca 'ntr'o răspântie de timpi se întâlnesc şi scapără, în adversitate sau confluenţă, fluviile mari şi oglindirile frămân-

www.dacoromanica.ro

tate, ale vântului şi apelor, ale cerului şi ale clocotului mut din pământ" (p. 161).

Conştiinţa scriitoricească se nuanţează la d. Tudor Arghezi religios.

„...eu nu m'am jucat şi nu mă joc cu scrisul meu. Ora lui e ora utreniei mele. După cum, înţepând în pâine, ieromonahul ştie că lancea lui liturgică străbate atunci coasta lui Dumnezeu, tot aşa şi eu cred că punctarea literei pe carnetul meu răspunde cu slovele tainelor mari, care simt şi colaborează..." (pp. 61—62).

Deosebit de impresionantă ca document subiectiv este bucata „Robul", în care autorul îşi tălmăceşte conformatia sa de subordonat la normele prohibitive, sociale. In carte de interpretare freudiană a lui Mihai Eminescu, d. dr. C. Vlad tălmăceşte fragmentul arghezian în acest fel :

„...o stare descrisă minunat de un alt mare poet român, căruia i-a reuşit totuşi sa se emancipeze în parte, datorită extraordinarei sale vitalităţi şi epocii actuale care e mai elastică în domeniul moralei" (pp. 143—144).

Mărturisindu-ne toată rezerva faţă de valabilitatea metodei psihanalitice, aplicată la literatură şi artă, vom reţine numai intuiţia vitalităţii arghezene, ca factor generator de împrospătare lirică. Este însă în acceptarea destinului său, la d. Tudor Arghezi, o resemnare robustă şi tonică, colorată adesea cu umor şi resorbită final în conştiinţa forţelor sale elementare:

„Urîtul vine şi din cărţi... Dar vine mai ales din vanitate. Un om obişnuit îşi închipuieşte că se naşte ca să parvie şi că omenirea îi datoreşte ceva în orice caz. Mie nu mi s'a ivit încă această iluzie şi mă simt mulţumit cu puţinul ce-l am. Nu mă vaet, nu mă plâng. Dacă-mi lipseşte ceva neapărat trebuincios, trântesc cu pumnul în masă, fulger o secundă şi... râd... Păcală nu s'a bosumflat că toţi i-au luat-o înainte... Eu am venit în lume cu credinţe de ţărănoi. Mi se pare că nimic nu mi se cuvine şi dacă totuşi cade ceva, mă bucur ca de un dar. Imi fac socoteala ca şi cum n'aş fi... Dar sunt întreg ca o ciutură şi mă umplu

www.dacoromanica.ro

când vreau cu lumina lumii ca și ciutura cu apa din fundul pământului rece, sunând până în adâncimi și vărsând în drumul de urcare murmure de aur" (pp. 129—130).

In configurația literaturii noastre, sub raportul excedentului vital, care se transformă neîncetat în prefaceri înnoite, Tudor Arghezi face parte din aceeași familie de spirite cu N. Iorga și Mihail Sadoveanu, forțe naturale cu resurse nebănuite. Sub temperamentul în aparență molcom al celui din urmă, clocotește aceeași sevă generoasă, poate într'un ritm mai încet, în timp ce la ceilalți se simte o zvâcnire organică, impetuoasă. Este poate o binefacere a neamului tânăr și viguros, neatacat vital de sleirea vechilor civilizații, acest dar, comun celor trei mari scriitori, de a crea poezia, prin limpedea desfășurare a facultăților naturale!

Universul d-lui Tudor Arghezi, în manifestările sale cele mai felurite, este pătruns panteistic de dumnezeire. Impotriva îndoielilor individuale, Dumnezeu se revelează în fiecare fenomen. Redarea fenomenalității, în scrisul d-lui Tudor Arghezi, se împotrivește realismului copist tocmai prin destăinuirea prezenței divine, în orișicare obiect sau ființă.

„Insă eu știu că ești:

Mi-a spus umbra și mi-a mai spus și cerbul. Mi-a vorbit de tine fântâna și mi te-au grăit hotărît pietrele mute. Sobolul mi-a spus un cuvânt, vântul mi-a povestit o șoaptă, sunetul pământului mi-aduce vești în murmure despre tine. Nu am ascultat de apostoli.

De zeci de ani tu ești singura mea adevărată meșteșugită îndeletnicire ascunsă. Toate celelalte munci sunt sterpe. Sunt pentru tine ca un giuvaergiu tainic, al căruia lucru începe, împrejurul inelului de aur, după ce am adormit cu toții, cetățile, staulele și pădurile"... (p. 118).

Dincoace de adevărurile credinței dogmatice, dumnezeirea i se revelează d-lui Tudor Arghezi în minunile existențiale, pe măsura impresionabilității sale infinite. In aceasta stă secretul poeziei argheziene, difuză, deopotrivă, în proza sa.

www.dacoromanica.ro

Hore

Poet ireductibil la o formulă, adică de o neprevăzută varietate, d. Tudor Arghezi stăpâneşte ca nimeni altul în lirica noastră, secretul împrospătării. In zadar s'ar căuta în poezia sa, semnul istovirii, pe care o atestă mecanicitatea, clişeul. Arta arghezian nu cunoaşte repetiţia şi seria. Chiar în poemele ce se grupează fireşte în cicluri, cetitorul familiarizat simte că ele nu se organizează printr'o disciplină raţională, ucigătoare a poeziei. Ca în marea familie spirituală a lucizilor, prevăzuţi cu candoare, cum sunt Hugo, Verlaine şi Jammes, se deosebeşte în poezia arghezian o stare de naivitate, în care se scaldă impresiile, ca să se ivească apoi genuine şi ne mai rostite. Poeţii de acest tip ideal se folosesc de luciditate spre a alege, câtă vreme liricii intelectualişti din clasa Mallarmé-Valéry elaborează cerebral, actul „creaţiei" fiind la ei o operaţie în ea însăşi critică, pe întregul ei parcurs, iar nu doar la termenul final, cum s'ar cuveni.

Faţă de fenomenul poetic arghezian, o parte din critica universitară se înverşunează într'o atitudine de măruntă exegeză seminarială, urmărindu-i iregularitatea rimei şi a ritmului, spre a-i dovedi lipsa de „conştiinţă profesională". Am răsfoit de curând un asemenea „pensum", redactat cu tactul tălpii şi cu neîngăduinţa elementară a urechii, de unde am aflat că marele poet greşeşte mereu rima, nimerind-o aproximativ, şi scrânteşte măsura la tot pasul : se pare însă că novicele studios nu este deprins cu noţiunile de asonanţă şi ritm frânt, nici cu bibliografia arghezian, spre a şti că debutantul de şaisprezece ani, care semna *Theo*, (*Liga Ortodoxă*, de sub conducerea lui Al. A. Ma-

www.dacoromanica.ro

cedonski, 1896), era un precoce virtuos al „instrumentalismului", un muzician poate prea dibaci. Iar în vremea când colabora foarte activ la „Linia dreaptă" (1904), cu ciclul de poeme „Agate Negre" şi cu articole teoretice despre poezie, sub semnătura definitivă, d. Tudor Arghezi era un partizan fervent al primei, care face versul fluid (d-sa scria „licid") şi al metricei corecte, chiar în versul liber. Ar fi de dorit măcar pentru decenţa unor asemenea încercări critice, să nu le lipsească orientarea şi informaţia, care le-ar feri de ridicol. S'ar vedea că după un uz şi abuz de fluenţă a versului, autorul „Litaniei", fără să se lepede de utilajul metricei regulate, se foloseşte când îi place, de licenţele poetice, care au încetat de mult să fie scandaloase, în afară de încinta universităţii. Un alt temei de neînţelegere a poeziei argheziene este concretizat prin învinuirea de incoerenţă : argument, de altfel, ca şi precedentul, atât de mult folosit, când împotriva romanticilor, de către pseudoclasici, când contra simboliştilor şi descendenţei lor. In prejudecata clasicistă şi pedagogică a poeziei, poema e datoare să respecte treptele formale ale înţelegerii, să procedeze prin desvoltări congruente şi prin transiţii nelipsite, să înceapă cu o expunere şi să se încheie cum se cuvine, concludent. Prin alte cuvinte, şcoala cere poeziei să se organizeze, cu o logică aparentă şi exterioară, după condiţiile cuvântării. De sigur, neconformitatea poeziei d-lui Tudor Arghezi la tradiţia clasică şi romantică (de oarece i pathosul romantic se organiza discursiv şi retoric) nu e o notă diferenţială, încadrându-se, ca şi licenţele poetice, în stilul actual al liricei. Prevăzut însă cu o structură antinomică, în care se sbat contraste şi contradicţii nerezolvate, în stare autentică şi cu un foarte puternic temperament, în care pulsează svâcnirile vieţii morale ilogice, poetul desumpăneşte mai mult mediul nepriceperii raţiocinante, decât alţi confraţi ai d-sale.

Totodată este uneori la d. Tudor Arghezi, manifestarea ucuriei maliiţoase, de a strica printr'o luxaţie versul, când se pare prea cursiv sau de a-i colora violent substanţa,

www.dacoromanica.ro

când tonurile i se par searbede, cu un cuvânt eterogen ; mai adesea e însă nevoia de a se exprima cât mai nefalsificat, cât mai sincer, indiferent de convenţiile limbajului poetic. De altfel, după intuiţia lui Paul Valéry, ştim astăzi că „poezia pură" sau versul pur e un accident, între mai numeroasele versuri de umplutură. Însuşi poetul „Cuvintelor potrivite" pare a fi conştient de condiţia precară a poeziei, care nu realizează frumuseţea decât intermitent : de aceea, accidentele sale norocoase sunt sortite să-i poarte pecetea temperamentală, oricât ar părea de curioasă şi variabilă.

Ne vom opri asupra unei foarte frumoase poeme de toamnă, din noua culegere : *Frunză palidă, frunză galbenă.* Din examinarea ei analitică, se va vedea că poetul nu se îngrijeşte să obţină o atmosferă unitară.

Frunza când moare
Se face floare.
Au adunat lună şi lumină
Pomii 'n grădină
Şi scutură soare.

Aţi fost nişte trupuri
Şi v'aţi făcut fluturi.
Nucule, suflete scuturi.

Dafini, duzi şi migdali
Erau plini de papagali.
Le-au căzut aripi şi pene,
Fulgii, alene
Şi pe 'ndeletele.
Le-au rămas în arbori scheletele...

S'ar părea la început că e o împlinire a vegetaţiei, prin absorbţia luminii nocturne şi solare.

Dar, după ce s'a pregătit sufleteşte pentru o încântare cititorul e brusc îndemnat să participe la desfrunzirea po

www.dacoromanica.ro

milor. Incântarea stărue totuși, prin repetarea câte unei note suave : „Frunza când moare — Se face soare"; și : „Ați fost niște trupuri — Și v'ați făcut fluturi". Inainte de a se desgoli scheletele arborilor, asistăm de asemenea la o viziune fericită a sfolierii, sugerată prin policromia frunzelor, în felul fulgilor de papagal. Sensația vizuală a spectacolului se aliază cu voluptatea molatică, a căderii lente.

Dar iată și partea a doua a poemei :

„Miroase a piatră și ceară
Și ziua intră în seară.
In ceața mânjită de humă
Se micșorează carul cu paie de brumă
Pe făgașele înnoptate,
Catafalc vânăt.

In mocirlă și apă
Calcă momânia ciungă și șchioapă.

Azi n'are 'nceput desluşit
Și pare o zi de sfârșit.
Mâine va fi, nu va fi... Iată
Umbra. Strânge orele și zilele aplecată".

Dintr'odată, aproape fără transiție, decorul transfigurat să locul unei dezolate înfățișări, de toamnă mortuară, cu ziunea grotescă a păsirii nesigure, în noroiu, care face 'n pieton o fantasmă desarticulată. Sunt așa dar două omente deslușite : unul, labil, cu prestigiu de fantastică blendoare, celalt, de agonie, de durată indefinită, care sființează succesiunea timpului, în ore și zile.

Dintr'un unghiu de privire didactic, poema, neasigurân-t-și transiția logică, neavertizând expres pe cetitor de fășurarea a două stări succesive și contrarii, n'ar fi alizată". Și cum limbajul pedagogic se exercită cu si-anță și severitate, poezia ar fi proastă. Să privim însă

www.dacoromanica.ro

esenţa „transiţiei". Este ea un element substanţial al poemei, sau numai o convenţie a „discursului poetic", clasicizant? La drept vorbind, nici nu poate fi vorba de „esenţa" transiţiei, deoarece ea nu are o existenţă esenţială, ci numai una convenţională. Ca atare, ea poate lipsi, fără ca substanţa poemei să sufere. Iar cititorul orientat va şti să umple hiatul logic al poemei, prin intuiţie. El va înţelege că nu e vorba de o incoerenţă interioară a viziunii poetice, ci doar de o simplificare a mecanismului poemei, dacă nu chiar de o desmecanicizare a ei, prin suprimarea articulaţiei logice dintre două momente sufleteşti diferite. In realitate, transiţia nu lipseşte cu totul : „...ziua intră în seară" împlineşte condiţia unei indicaţii suficiente, pentru desfăşurarea unei alte viziuni, în contrast cu cea dintâi. Subliniată, apăsată, după oportunitatea didactică, ar fi dăunat frumuseţii poemei.

Limbajul este luminos şi pare simplu în tabloul dintâi, dar vădeşte un mare rafinament, prin metafora rezumativă a gamei policrome : „Dafini, duzi şi migdali, — Erau plini de *papagali*". Cu asemenea aparentă simplicitate, despuiată de podoabe (afară de metaforele : „*Catafalc vânăt*" şi „*Momâia* ciungă şi şchioapă"), partea a doua a poemei imprimă atmosfera de dezolare şi de abolire a timpului.

Am stăruit la rândul nostru didactic, împotriva didactismului, asupra unei poeme, a cărei examinare atentă introduce însă în atelierul poetului. Cu asemenea versuri, de scurtă „respiraţie", uneori, — adică neretorice, — de metru popular, alteori, poetul se joacă cu elementele, mis când stihiile şi foşnetele lor nelămurite :

„Cu urechea la pământ
Ascult lunecând în foi
Lungi, de cârji de popuşoi,
Graiul din ape şi vânt.

I-aud undele-aşternute
Ca un giulgiu de hârtie,

www.dacoromanica.ro

Pasul cum îi întârzie
Sufletul să i se mute..."

(„Iarba trează")

In vederea exprimării puterilor elementare şi a micilor vietăţi, d. Tudor Arghezi preconizează o artă mai simplă a cuvântului, o singură coardă la liră :

„...Sculele mele cântate
Pune-le 'n vatră pe foc.
Vreau un singur paiu, în loc
De multe 'ncrucişate.
Dintr'o strună de o sfoară
Voiu să mă căznesc să scot
Geamătul şi-aleanul tot,
Pâcla grea şi ceaţa rară.

Treceţi toate pe o coardă,
Iarbă trează, floare moartă".

(ibid.)

sau într'o altă împrejurare, graiul simplu, naiv pentru slăvirea Domnului :

„Doamne, vreau să-ţi mulţumesc...
Dar în graiul omenesc
Slova vorbelor tocită,
Vorba slovei prihănită,
Înţelesul otrăvit
Le-a muşcat şi 'mbolnăvit.

Un strigoi
Pune 'n negreală noroi.
Pravila de baştină
S'a pierdut în mlaştină.
Ochii mici ai literii
Sticlesc ca ai viperii.
Voie dă-mi să spânzur graiul
Şi să-ţi mulţumesc cu naiul.

www.dacoromanica.ro

Cântecul care mă doare
Frate-i cu tăcerea mare,
Cu îngerii, cu lăstunii
Şi cu şoapta rugăciunii..."
(„*Colind*").

Oarecum ca şi în mistica de stil bizantin, din interpretarea d-lui Lucian Blaga, Dumnezeu se revelă sufletelor simple, care stau de vorbă cu divinitatea, gospodăreşte:

„*Seara stau cu Dumnezeu*
De vorbă 'n pridvorul meu.
El e colea, peste drum,
In altarul lui de fum,
Aprinzând între hotare
Mucuri mici de lumânare.
Din cerdacul meu la el
E un sbor de porumbel..."
(„Denie").

dar se refuză altora, de sigur sufletelor complicate, care dramatizează neliniştile lor individuale:

„*De zeci de vieţi îl chiamă*
Pe cel fără vârstă, fără ţărm, fără vamă,
Din singurătate.

Are să vie vântul, poate,
Cu sulurile desfăşurate.
Poate o umbră albă
Cu luna în salbă.
Poate veni pasărea înstelată
Cu aripa tăiată,
Acvilă, drumeaţă
Prin ţărână şi ceaţă.
Poate vântul mării, pribeag pe talaz,

www.dacoromanica.ro

Nu venise până la amiaz'.
N'a venit nici până la toacă.
Strigătul în pustiu începuse să tacă.
Păianjenii, preoți și arhierei,
Puricând odăjdiile de scântei,
In arcul streașinii dela cerdac,
Le cârpeau cu ață și ac.
Intr'un plop cu turla subțire
Corbii-și alegeau mănăstire.
Mișunau omizile 'n ălbii uscate
De ape adevărate.
Luna spartă
Căzuse într'o scorbură moartă,
Ca un urcior de lut.

Când a venit ? Când a trecut ?

Nu era vânt,
Nici pasăre, nici de cer nici de pământ,
Nici om, nici vis,
Era ca un lucru scris,
Făptură de șoaptă și scamă,
Se urzește, se destramă,
Ca o licărire de icoană.
Avea inel, cu o broboană
Ca o măceașă, privire amară
De căprioară.
Zâmbetul întristat.

L-ai așteptat și-ai adormit.
A venit. A plecat".

(„A venit").

E una din cele mai pătrunzătoare poeme ale d-lui Tudor Arghezi, mărturisind setea de dumnezeire, care-i străbate întreaga operă, cu un întins registru sufletesc.

In universul arghezian, de altfel, revelația este panistică, Dumnezeu dăruindu-se și gâzelor și firului de iarbă, care la rândul lor îl vestesc, preamărindu-l.

www.dacoromanica.ro

„Șchiopătând la ușa mare
Cu-o metanie și-o cruce,
Greerele îți aduce
Doamne, binecuvântare.

Gânduri line,
Spice coapte,
Doniți pline
Cu miere, cu must și lapte.

Să-ți aducă binele
Clipele : albinele.
Ca balta și mirișteа
Să-ți răspundă liniștea.

Bună pază,
Scăpărată dintr'o stea,
Preacurată albă rază
Candelă casei să stea..."

(„Urare").

Toată firea, sub constelații, e un altar, de închinare Domnului:

„Iese-o vatră și se varsă,
Mare, din negura arsă:
Aur crud, fierturi de jar,
Dintr'un fund ca de altar.

Trestiile prin unghere
Par aprinse la 'Nviere.
Intr'o scorbură de strană
Șade-o maică 'ntr'o icoană.

Sălciile se închină,
Babe mici, din rădăcină,
Și fiește care trunchi
De răchită stă 'n genunchi.

www.dacoromanica.ro

Geme 'n papuri câteodată
O cădelniță 'ngropată
Și din bălți adânci, arar,
Toacă 'n gol un clopotar.

Unde cauți, rugă, șoapte.
Și biserici, zi și noapte".

(„Iese vatra").

In această zare creștinească, moartea se spiritualizează, ca o treaptă ultimă de ascensiune, fie că e vorba de doi copii, cari

„...pe un drumeac stingher
S'au pierdut, intrând în cer".

(„Doi copii se duc").

sau de un unchiaș plugar, lăutar și psalt:

„Moșul, nedeprins cu somnul,
Adormise întru Domnul".

(„Moștenire").

Din citatele noastre antologice, justificate de dorința răspândirii unei imagini nefragmentare a marelui poet, se desprinde o impresie de ingenuă naivitate a creatorului. Ea rezidă, originar, în structura autorului, în nesecata sa receptivitate, care nu „ierarhizează", spre a selecta „motivele" poetice. Orice îl impresionează, e susceptibil de a se strămuta în act liric. Buruiana, ca și floarea, lăcusta, ca și albina, pot fi privite pentru întâia oară, cu o candoare sărbătorească. Tot ce vedem cu o simțire genuină, nu este oare un miracol? Numai explicația rațională ucide minunile. In globul de rouă, minuscul curcubeu, se irizează sclipirile de indefabile nuanțe ale spectrului solar: de ce le-am numi pe ele lor și le-am reține, după mnemotehnica științei optice — *rogvaiv* ? După cum acest îngrozitor nume sintetic,

www.dacoromanica.ro

compus din iniţialele colorilor spectrale, roşu, oranj, gal ben, etc., închide ochii asupra miracolului din stropul de apă, astfel poezia explicită şi tematică trece alături de izvoarele vii ale lirismului. Tehnic, după ce trăeşte în viziunea originală, poezia se realizează prin stricarea convenţiilor verbale, care au cuplat cuvintele, prin folosinţă obişnuită, prozaic. A fi artist înseamnă a desperechia cuvintele de prea multă vreme legitim însoţite, ale căror cununii s'au veştejit de tot şi a născoci raporturi verbale noui, de aceeaşi prospeţime ca şi simţirile fragede pe care au să le exprime. Geniul verbal al d-lui Tudor Arghezi este corespondentul multiplu al simţirii sale genuine. Nedumeriţii se întreabă dacă este şi corespondentul exact, sau altfel zicând: cuvântul, la acest mare meşter, e oare echivalentul exact al simţirii ? Pentrucă sunt nasuri subţiri, care nu-i sufăr uneori mireasma, sau urechi delicate, care nu-i preţuesc răsunetul... Aceşti profani rafinaţi l-ar dori pe d. Tudor Arghezi, cu un alt limbaj, mai convenabil, mai potrivit, de uzanţă obştească.

Dar ce este oare noţiunea de echivalenţă sau de corespondenţă, în domeniul limbajului poetic ? Trebue să o contaminăm de conceputul identităţii, de pe tărâmul ştiinţelor exacte ? Dacă lăsăm aşa dar de o parte convenabilitatea, ca o prejudecată etică, indiferentă în artă, ne rămâne să observăm că limbajul poetic nu e dator, ca cel ştiinţific, să dea raporturi verbale de identitate, pentru folosinţa tuturor, acoperind cu termeni identici, simţiri care nu sunt identice dela un ins la altul. Disparitatea impresiilor şi a sentimentelor, pe care este drept că vorbirea obştească tinde a o nivela prin clişee verbale, artistul e mai dator decât oricine să o accentueze, cu instrumente originale de expresie. Expresia d-lui Tudor Arghezi e aşa dar echivalentul simţirii sale, căreia-i urmăreşte cu fidelitate, reliefurile şi accidentele. In ură sau iubire, în invectivă sau închinare, în sluţire sau transfigurare, în abjecţie sau suavitate, verbul arghezian e echivalentul stări sufleteşti care l-a stârnit. Raportul de necesitate dintre sim

www.dacoromanica.ro

ţirea lirică şi expresia poetică se săvârşeşte subiectiv, individual. Nu i se poate cere poetului să satisfacă structurile noastre etico-estetice, prin echivalenţe obiective, de tip social. Poetul trebue să fie el însuşi, unic, cu reacţiuni de alt tip temeperamental decât noi, ca să ne intereseze şi să ne cucerească. Firește, această condiţie presupune un climat cultural foarte evoluat, deoarece societăţile de mai recentă formaţie nu admit decât tipul de artist exponenţial, scriitorul reprezentativ. Din perspectiva artei individualiste, poezia d-lui Tudor Arghezi este fenomenul liric cel mai generos şi fecund, primenitor prin excelenţă al impresiilor şi al vocabularului.

In culegerea dăruită cu patru ani înainte („Cărticică de seară", Cultura Naţională, 1935), marele poet şi-a învederat un nou izvor de emoţii: simţirea puternică a domesticităţii, ca într'un viguros bucolism, regăsit pe căile propriei experienţe lirice, fără derivaţie cărturărească.

Cu „Hore", d-sa îşi revelează pentru întâia oară în poezie, un filon de bogată bonomie (nuanţată părinteşte, în „Cartea cu jucării"). Ca divinul bonom La Fontaine, dar cu deosebirile îngăduite de stilurile epocelor, d. Tudor Arghezi afabulează cu o necesată vervă. In „Hora de băieţi", cu o mare varietate în refrenuri, ia în râs selecţia valorilor, „într'o ţară care-a fost". De aceeaşi inspiraţie, dar cu variaţie de ton, e „Hora de ucenici", satiră a învăţământului în „ţara lui Pierdevară", unde spiritul lui Păală e luat în serios, de pe catedră. Răfuiala nu lipseşte, în semenea libere producţii, ale duhului satiric, ca „Hore de târtru", unde se desfăşoară grandios conştiinţa demiurgică a meşterului faur, care scapără scântei în atelierul său, rupte din soare, ca să le restitue cerului, ca stele; încheierea e fantastică şi de o cuceritoare bonomie:

A venit cerbul domnesc
La mine să-l potcovesc.
Opt potcoave mici, de aur,
Ciocănite-au fost de faur.

www.dacoromanica.ro

Am bătut colţi pădureţi
La turmele de mistreţi.
Lupii mi-au cerut măsele,
Zimbrii fruntea cu coarne grele.
A venit şi Făt-Frumos
Buzdugan să-i fac mai gros
Şi Ileana, doi cârcei
De argint să-i fac. Cercei.
Şi prin ferăria noastră
Trecu şi luna albastră.

Hătrule, nu e niciun
Mijloc să te mai îmbun ?
Taica ţi-ar drege şi ţie
Vre-o chivără, vre-o tichie,
Când ai vrea în arătare
Să ieşi mândru şi călare.

In metrul scurt, de cinci şi şase silabe, cu o săltăreaţă cadenţă, „Horă de şoareci" e exerciţiul cel mai întins şi totodată cel mai greu, a cărui suverană reuşită vehiculează umorul gratuit, de o voioşie contaminantă.

Geneza bonomului fabulist, din mai vechiul pamfletar, e aşa dar surprinderea hărăzită de marele poet, în noul său volum. Ar mai trebui să indicăm frumoasa poezie „Om de pământ", greu urnita, dar impunătoarea poemă a munţilor, făuriţi de meşterul pământ, sumbra poemă a uri „Strigoi pribeag", scăpărătorul „Bâlci în Aldebaran", ş. a. Dar luarea aminte ne-a fost şi aşa prea mult furată de alte fermecătoare poeme, ca să ne fi rămas destulă zăbavă în preajma ciclului „Hore de copii", care dă coloratura cu adevărat nouă minunatului proteism al poetului şi artistului. In cinstea acestui poet nou, încă odată neidentic cu chipurile-i din trecut, salutăm apariţia „Horelor".

www.dacoromanica.ro

DESPRE POEZIA D-LUI LUCIAN BLAGA

O cercetare despre poezia d-lui Lucian Blaga nu își poate istovi obiectul, limitându-se la cadrul strict al culegerilor sale de versuri. Cu această afirmație, de bună seamă nu ne gândim a-l situa pe autor în acea familie spirituală de scriitori multilaterali, al căror lirism de esență temperamentală se realizează adeseori mai eficace în alte planuri de activitate, decât în înseși producerile lor versificate, — categorie în care s'ar situa în cultura noastră N. Iorga. Poet cu deosebire în vers, d. Lucian Blaga nu încetează de a fi poet în oricare din manifestările sale spirituale. Cine ar întreprinde un studiu exhaustic asupra fenomenului liric la d. Lucian Blaga, ar avea să-i însumeze de sigur întreaga sa producție dramatică, începând cu „misterele" și neexcluzând îndrăznețele sale teme psichanalitice, a căror secțiune în subconștient e mai puțin de ordin clinic decât liric. Aceasta va fi însă numai o etapă în străbaterea scării întregi a poeticei autorului, căreia i se cuvine anexată cu hotărîre și literatura sa filosofică. Să nu se creadă că în alăturarea acestor din urmă doi termeni ar rezida un capriciu sau o confuzie: atât filosofia cunoașterii, cât și filosofia culturii, în trilogiile lor, cu toată rigoarea obiectivelor și dialecticei lor, sunt permanent străbătute de un efluviu liric care restituie cuvântului de literatură filosofică, sensul plenar. Dacă am pleca numai dela terminologia filosofică a d-lui Lucian Blaga, de sigur insolită sub privirea specialiștilor „puri", care se folosesc de conceptele universal admise, ale filosofiei „clasice", dacă

www.dacoromanica.ro

ne-am limita, aşa dar, numai la mănunchiul formulelor sale filosofice, am recunoaşte din capul locului, în născocitorul lor, un rar poet. Dar toată dialectica sa stringentă este sensibilizată până la pipăire de concreţiuni aparţinând ordinei lirice a cunoaşterii, dacă se poate spune, adică intuiţiei. Nu ştim, în ultima analiză, dacă realismul vitalist al epistemologiei şi al filosofiei culturii îşi recunoaşte în d. Lucian Blaga, un militant cu totul ortodox, dar modalitatea figurativă a sistemului său ne îndeamnă la această situare. Fără a fi clerici în cele două domenii filosofice ale activităţii poetului, spre a ne îngădui discriminări de specialitate, mărturisim că uneori puterea probantă a tezelor sale se sprijină tocmai prin luminişurile intuitiv metaforice, cu care poetul îşi plasticizează demonstraţiile. Din această perspectivă, considerăm întru totul lacunară, cantonarea genuistică la lirismul pur poetic al autorului, şi indicăm totalitatea operii sale de imaginaţie şi de specialitate, nu numai ca un rezervoriu de bogată poezie, dar chiar ca o substanţă de perfectă omogenitate. Coloratura poetică în lucrările de filosofie culturală şi de gnoseologie ale d-lui Lucian Blaga nu e un procedeu derivat, un artificiu sau o podoabă, ci un mod de exprimare consubstanţială poetului, ale cărui intuiţii sunt organic metaforice, iar nu afectiv-retorice. Nu ne-am îngădui să trecem la examinarea lirismului său circumscris versului, fără a oferi cetitorilor noştri, măcar un exemplu de iluminare a prozei sale filosofice, prin intervenţia lirică. Deşi alegerea e deosebit de grea, dintr'o eflorescenţă atât de bogată, ca aceea a autorului nostru, ne oprim asupra unui pasaj privitor la reverberarea luminii, în arhitectura bisericească bizantină.

„Intrând într'o biserică bizantină te impresionează, în obscuritatea spaţiului închis, făşiile de lumină, care tâşnesc prin ferestrele tăiate sus la baza cupolei, făşii de lumină, pe care le poate tăia cu spada. E aici parcă o lumină neterestră, care se arată invadând de sus în jos lăcaşul, o lumină de o materialitate mai pronunţată decât a luminii omni-prezente a zilei. Această material-potenţiată lumină

www.dacoromanica.ro

sbucnind în fâşii groase ce se întretaie ca nişte drepte cascade, e neapărat o parte integrantă a arhitecturii bizantine. Nu e această material-potenţiată lumină o simbolică exemplificare a transcendentului, care se face vizibil ? In bisericile gotice, lumina pătrunde numai scăzută şi modificată de colorile vitraliilor, pentru ca să se difuzeze în obscuritatea spaţiului. Luminii vulgare a zilei i se pune în gotic o surdină; ea e trecută printr'un mediu, care o spiritualizează. Faţă de această lumină spiritualizată coloristic, emanaţiile de lumină potenţată duc gândul până la lumina originară făcută de Dumnezeu cu întâiul său gând. Dacă asemănăm misticismul oriental, bizantin sau al Asiei Minore, chiar în variantele ei necreştine, cu misticismul apusean, gotic-germanic, constatăm o diferenţă care ar putea alcătui un interesant subiect de cercetare. Misticismul oriental e un misticism al luminii. Misterul suprem al cosmosului e cel al luminii. Misticismul apusean e un misticism al întunericului, misterul e aici totdeauna un mister al obscurităţii. Omul gotic spiritualizându-se de jos în sus, are în catedralele sale sentimentul unei pierderi în obscuritatea transcendentă; omul bizantin, aşteptând în bisericile sale revelaţia de sus în jos, se pierde în viziunea unei lumini înteţite („Transcendentul care coboară"), *Trilogia Culturii, Spaţiul mioritic*, pag. 88—90)".

Se va recunoaşte aici, o replică admirabilă la binecunoscutul fragment corespunzător din „Génie du Christianisme" de Chateaubriand, a cărui somptuoasă proză poetică este armătura teoriilor sale în favoarea artei gotice; fără a insinua că foarte frumoasa proză a d-lui Lucian Blaga serveşte în acelaşi fel de armătură o doctrinei, ca la filosoful ocazional al catolicismului, vom reţine că ideologia sa aterizează în concret spre a se face simţită, oarecum ca... transcendentul care coboară.

In măsura în care trebue să se vorbească de potenţialul liric din opera filosofică a poetului, tot aşa dialectica sa filosofică aruncă lumini neaşteptate asupra propriei sale

www.dacoromanica.ro

opere poetice : este ceea ce vom numi, printr'un foarte urît neologism, un „ecleraj" de reciprocitate, între cele două domenii. Rămâne ca un obiect al cercetătorului eseisticei sale filosofice, să recurgă la un fel de explicare a ei, pe cale subiectivă, arătând în ce mod unele intuiţii poetice, anterior generate în poezia sa, i-au servit pentru verificarea tezelor sale abstracte; un câmp de sugestii ce ni se propune nouă este, invers, lămurirea substanţei spirituale a poeziei d-lui Lucian Blaga, prin câteva din ideile sale fundamentale de natură intuitivă. Ne simţim însă datori să precizăm că nu urmărim a slei această metodă, pe care o indicăm numai fervenţilor autorului. De altfel, indicaţia noastră se îndreptăţeşte prin aceea că, astăzi, tinerele generaţii se găsesc deopotrivă sub stăpânirea tezelor sale filosofice, ca şi sub farmecul lirei sale. Se poate de pe acum afirma, înainte ca d. Lucian Blaga să-şi fi sistematizat ideile, că ele îşi verifică eficacitatea, prin lărgimea răspândirii lor. Mai fiecare din interpretările sale de filosofie culturală sunt investite, pentru mai tinerii eseişti, cu prestigiul autorităţii, care conferă ipotezelor sale caracterul unor adevăruri dogmatice. E de ajuns să pomenim răspândirea de care se bucură ingenioasa teorie, zisă a „spaţiului mioritic", derivată din balada populară şi sortită a fi o cheie a filosofiei noastre etnice. Filosof al subconştientului, orientat către organic, d. Lucian Blaga împrumută însă tuturor teoriilor sale un potenţial de spiritualitate, care-i asigură adeziunea tuturor „disponibililor" spiritualităţii. Unuia din aceştia i-ar reveni, înaintea noastră, îndatorirea onorifică de a stabili toată scara de corespondenţe posibile, dintre intuiţiile lirice şi cele filosofice ale gânditorului. Se va vedea atunci cât de unitar se leagă cele două domenii, de ordine diferită. Mulţumindu-ne deocamdată cu mai puţin vom privi cât mai pe larg şi liber, nemetodic totodată, substanţa spirituală a poeziei d-lui Lucian Blaga şi atingerile ei cu duhul creştin.

Dacă se poate vorbi, în ordinea liberă a fantasticului,

www.dacoromanica.ro

de un spirit programatic, atunci de sigur că d. Lucian Blaga şi l-a exprimat printr'o norocoasă intuiţie, din clipa primei sale prezentări. Se cunoaşte cuprinsul şi răsunetul poemei „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii", care figurează în fruntea culegerii „Poemele luminii". De ea se leagă mai ales caracterizarea poetului în conştiinţa publicului, altă dată mai difuz, mai selectat astăzi. Cartea de vizită a poetului îl înfăţişează, în esenţa sa, ca un sporitor al tainelor cosmice, aşa cum a rămas neschimbat în decursul a două decenii de carieră lirică, variând în structură, dar nu esenţial. Verslibristica sa, fluidă, graţioasă şi elementar „poetică", din „Poemele luminii" şi oarecum prozaică în „Paşii Profetului", şi-a pierdut apoi accentul retoric („In marea trecere"), printr'un proces de interiorizare şi de sublimare a materiei lirice, transformându-se într'un mesaj secret, care a făcut arta sa cu totul impopulară. Mutaţiile fenomenului liric al d-lui Lucian Blaga înregistrează un spor al calitativului, în dauna doar a ecoului public, care culege cu mai multă uşurinţă, poate chiar cu exclusivitate, tălmăcirile limpezi ale stărilor interioare. In sensibilitatea publicului, anumite coordonate ale lirismului poetului au avut darul să placă, numai atâta vreme cât vehiculau sensuri transparente, larg legănate ritmic.

Una din aceste coordonate invariabile, asupra căreia vom reveni, este însufleţirea, ipostazarea elementelor cosmice ale vieţii anorganice. Astfel în „Poemele Luminii", vântul, norii, soarele, luceafărul, din domeniul pomenit, dar şi din tărîmul mitic, demonul nopţii, lumina, moartea şi soarta sau din acela al gândirii abstracte, nemărginirea şi păcatul, iau fiinţă, încorporându-se. Procesul merge sporind, în „Paşii Profetului", şi tinde a universaliza animismul, anexând vieţii organice lumea vegetală. In forma fluentă şi cu accentul discursiv din primele două culegeri, procedeul poetic, a cărui semnificaţie o vom deslusi mai departe, e deosebit de sugestiv pentru imaginaţia publicului, saturată de peisajistica neînsufleţită a pastelului clasic (pe care suntem ispitiţi să-l alăturăm „naturii

www.dacoromanica.ro

moarte" din arta picturii). Mai târziu, procedeul stărue, găsindu-şi o justificare filosofică, în volumele următoare, dar prin filtrul nou poetic, care dematerializează viziunea, spiritualizând-o, ipostazările poetului îşi pierd o parte din eficacitatea asupra publicului mijlociu. Vom da două exemple lămuritoare:

„Un vânt de seară
Aprins sărută cerul la apus
Şi-i scoate rug de sânge pe obraji..."
(„Mugurii", *Poemele luminii)*

„Pe patru vânturi adânci
pătrunde somnul în fagi bătrâni".
(„Mugurii", *Lauda somnului*)

Cercetarea fenomenologică a celor două citate ne duce la rezultate relevante : în timp ce primul, ipostaziază desvoltat şi plastic, în sensul oarecum pictural, proiectând pe ecranul închipuirii reprezentări colorate şi cu contur, celălalt nu operează asupra închipuirii cititorilor, neoferindu-le reprezentări de nici un fel ; cel dintâi este plastic şi în sens curent, viu, al doilea e lipsit de aceste atribute : unul are, aşa dar, „priză" figurativă, iar celalt nu. Decurge de aici o ierarhie în favoarea versurilor din „Poemele luminii" ? Dacă ne aşezăm în perspectiva unei estetice sociale, de ecou în simţirea cititorului mijlociu, răspunsul este afirmativ. Dacă însă ierarhizăm axiologic, postulând oarecum axiomatic superioritatea unei estetice care nu vorbeşte direct simţurilor, ci apelează la intuirea latenţelor poetice, vom recunoaşte treapta superioară pe care se aşează indicaţia ipostazantă din al doilea citat. Atunci vom prefera tocmai cumpătarea mijloacelor poetice, care sugeră pătrunderea somnului în fagii bătrâni, „pe patru vânturi adânci" şi stârnesc viziunea spirituală a onyricului, din cele patru puncte cardinale, cu un caracter de cosmică necesitate.

www.dacoromanica.ro

In gândirea autorului, cele două exemple se caracterizează desluşit, primul intrând în categoria metaforelor „plasticizante", iar al doilea în rândul metaforelor „revelatorii" („Geneza metaforei", în *Geneza metaforei şi sensul culturii*, 1937). „Câtă vreme, scrie d. Lucian Blaga, metaforele tip I nu sporesc semnificaţia faptelor, la care se referă, ci întregesc expresia lor directă, cuvântul ca atare, metaforele tip II sporesc semnificaţia faptelor înşile, la care se referă". Şi mai departe: „Câtă vreme metaforele plasticizante rezultă, după cum văzurăm, dintr'un dezacord imanent al structurilor spirituale ale omului (dezacordul dintre concret şi abstracţiune), metaforele revelatorii rezultă *din modul specific uman de a exista, din existenţa şi orizontul misterului şi al revelării*".

Inainte de a privi interpretarea metafizică a metaforelor, aşa cum reiese de mai sus, vom trece la o altă coordonată invariabilă a poeziei d-lui Lucian Blaga. Este vorba de permanenta sa deprindere lirică, de a îmbogăţi miturile cu tălmăciri personale. Se cunoaşte, bunăoară, din „Poemele luminii", serja, altă dată fermecătoare, a motivelor biblice reînnoite printr'o delectabilă fantezie. In „Eva", şarpele a şoptit femeii, când i-a întins mărul, un cuvânt neauzit de însuşi Dumnezeu şi neîmpărtăşit lui Adam. Care să fi fost acel cuvânt ? Poetul nu răspunde curiozităţii cetitorului. Dar el se lasă ghicit în finalul micei poeme mitice.

„De-atunci femeia-ascunde sub pleoape-o taină
Şi-şi mişcă genele şireată parc'ar zice,
Că ea ştie ceva
Ce noi nu ştim,
Ce nimenea nu ştie,
Nici Dumnezeu chiar..."

Se lasă totuşi întrevăzută deslegarea acestei enigme, în sensul bine cunoscut în care ni s'a transmis intuiţia goetheană despre „eternul feminin", intraductibil în cu-

www.dacoromanica.ro

vinte, dar parcă satisfăcător, ca formulă închegată, pentru nevoia de claritate a spiritului. Miturile se găsesc în toate culegerile d-lui Lucian Blaga, dar vom cita unul mai recent, de altă esență.

„In pâlnia muntelui iezerul neturburat
Ca un ochi al lumii, ascuns, s'a deschis.
Oglindește un sbor prea înalt și ceasul
curat, ce i-a fost odată promis.

Cată lung Ochiul spre Nord și spre vârste,
și mulcom apoi spre vânătul cer.
Visează 'n amiazi despre rodii de aur,
care se coc, senine, în ger.

(„Iezerul", *La curțile dorului*)

Ca și versurile citate din *Lauda somnului*, scurta poemă nu mai oferă un pastel cu reprezentări pentru psichologia obștească, ci un motiv spiritualizat. Iezerul, ochi al lumii, în locul unui tablou realist, e menit să sugere intuiției noastre, însăși cunoașterea supra-sensibilă, adică treapta cea mai ridicată a structurii spiritului uman. Ca și în alte mituri, familiare d-lui Lucian Blaga dela *In Marea trecere* încoace, și în deosebi ca în mitul fântânii, suntem invitați să ne apropiem de absolutul cunoașterii, organic orientat către regăsirea sensurilor pierdute, prin reflectarea gândului în spirit, conceput ca o fântână fără fund sau chiar cu un iezer.

Și de rândul acesta ne putem pune din nou o întrebare de ordin ierarhizator axiologic, asupra treptei de valoare pe care se așează fiecare din cele două mituri, al Evei sau al Iezerului.

Situându-ne iarăși pe planul unei estetice accesibile, virtutea sugestivă e mai directă și mai eficace în prima poemă, decât în cea de a doua. Dacă admitem aici, din terminologia exegetică a d-lui Lucian Blaga, conceptul de „mister deschis", pentru indicarea rostului înalt al spiri

www.dacoromanica.ro

tului, de a pune întrebări şi de a le lăsa nedeslegate, vom observa că, în „Eva", enigma îşi găseşte uşor cheia, ca într'un plăcut joc de societate. Această esenţă transparentă a mitului îi scade demnitatea. Vom atrage atenţia că ierarhizările noastre, suprapunându-se pe un alt plan decât acela al gânditorului, cu ale sale proprii, nu au ambiţia de a fi de ordin metafizic: ele decurg dintr'o axiomatică psihologică, în care se recunoaşte superioritatea unui tip psihic mai evoluat, asupra unuia de treaptă elementară. Aceste judecăţi de valoare nu încalcă drepturile judecăţii estetice, deoarece confruntările privesc două tipuri de poezie, realizat fiecare după condiţiile sale fireşti. A face, asa dar, o paralelă axiologică între un pastel reprezentabil (cu reprezentări) şi altul spiritualizat sau între un mit învecinat jocului de societate şi un mit divulgat pur spiritualiceşte, nu ar însemna un viţiu de judecată artistică, decât din momentul în care cele dintâi ar fi ele singure realizate, iar cele din urmă numai veleitare. Când însă condiţiile de realizare sunt corespunzătoare, pe planurile respective, ne este îngăduită examinarea situării lor ierarhice, raportată la nobleţa unui ideal de artă. (Cu atât mai prielnică ierarhizării e împrejurarea, când temperamentul artistic, ca acela al d-lui Lucian Blaga, îşi găseşte tărâmul potrivit, în poezia spirituală, realizându-se mai puţin în descriptiv sau în exuberanţa de tip panteistic, „nietzscheană", a începuturilor). Nu e vorba numai de a distinge între două idealuri de artă, de a le defini fiecăruia planul, pentru a le lăsa să cadă alături, printr'un indiferentism, greşit întemeiat pe îndatorirea de obiectivitate a criticei. Un asemenea mod al criticei, înstrăinat dela funcţia sa originară, care este axiologică şi ierarhizatoare, chiar când nu pretinde a se întregi cu consideraţii metafizice, ni se pare nedemn.

După cum a despicat metafora în două despărţăminte, filosoful culturii distinge şi în domeniul mitic două categorii deosebite: „miturile semnificative", care „pot avea şi un echivalent logic" şi „miturile trans-semnificative"

www.dacoromanica.ro

care „încearcă să reveleze ceva fără echivalent logic („Despre mituri", *Geneza metaforei şi sensul culturii)*". Mai mult încă, acestea din urmă „au fost simţite totdeauna ca un fel de revelări, care ele însile ascund o ultimă taină", refuzându-se exegezei raţionaliste care le transformă în alegorii. In eseul „Despre mituri", d. Lucian Blaga defineşte cosmosul „împletit din *serii* de semnificaţii", cu o sumă de „corespondenţe". Şi fără această formulare interesantă doar prin complementul ideologic adus poeticei sale, noi am învederat altădată concepţia criptică de viaţă, din foarte frumoasa poemă „Rune" în *La cumpăna apelor*.

Inainte de a încheia cu privire la poziţia nouii sale poezii faţă de sensibilitatea publică, ne vom întoarce la sensul pe care-l îmbracă în poezia d-lui Lucian Blaga, animismul cosmic, însufleţirea anorganicului şi a vegetalului. Constatând acest mod, pe care l-am desvăluit ca permanent poeticei autorului, câte un exeget, ca d. Vladimir Streinu, l-a socotit ca un amestec inextricabil al naturalului cu supra-naturalul, al divinului cu umanul, „făcând astfel ca om şi Dumnezeu să guste din familiaritatea unei dulci cohabitări", într'o „logică sensibilă a supranaturalului" şi pentru construirea unui „climat într'adevăr legendar *(Pagini de critică literară)*"; tot d-sa a remarcat legătura acestui animism cu psihologia primitivilor, observând că „stările poetice ale d-lui Blaga, îşi pierd contururile în categoria primitivă". Avem impresia hotărîtă că aceste constatări, numai în parte juste, nu urmează cu stricteţă traectoria voluntară a demersului poetic şi nu-i surprind finalitatea. Sunt în poezia noastră modernă mai multe orientări primitiviste. La d. Adrian Maniu de pildă primitivismul este ancorarea unui „civilizat", ostenit de paradările cosmopolit moderniste, într'un univers decorativ de rafinată stilizare bizantină, care îşi găseşte corespondentul plastic occidental în pictura pre-rafaelită. Un asemenea fenomen poetic se încadrează de minune sensului decorativ al artei. Printr'o judecată de inferenţă lo

www.dacoromanica.ro

gică, s'ar atribui greşit d-lui Lucian Blaga o intenţie paralelă, de înnoire a impresiilor lirice, secătuite, prin plăsmuirea unei psihologii genuine, a omului primitiv. Direcţia conştientă a liricei d-lui Lucian Blaga trebue văzută invers, într'o operaţie care are ca scop regăsirea sufletului primitiv nu ca atare, ci ca factor exclusiv de contact nemijlocit cu misterul cosmic. In alcătuirea sufletească a primitivului, d. Lucian Blaga nu vede în primul rând un mod de întinerire a impresiilor lirice, istovite de civilizaţie, ci o regăsire a esenţialităţii omului, într'un sistem criptografic al cosmosului. Nu e vorba, aşa dar, de „desfăşurarea boltită a unei naivităţi de mitologie creştină", ci de reconstituirea structurii imanente a omului, în stare ideală, numai când este în atingere directă cu misterele cosmice înnourate în cursul evoluţiei sale. Starea genuină este o coordonată permanentă a liricei d-lui Lucian Blaga, care a oscilat numai cu privire la mijloacele artistice apropriate. Aşa, în prima sa fază, poetul s'a folosit de o discursivitate neconstrânsă, curgătoare şi de instrumentul, ca să ne folosim de propria-i terminologie, al metaforei plasticizante şi al mitului semnificativ, până a-şi deslusi şi născoci uneltele mai potrivite re-creării cosmosului primitiv.

Care este poziţia limpede a poetului, între duhul primitiv păgân şi creştinismul revelat, care se împletesc uneori parcă inextricabil ? Comentatorul modern al fenomenului poetic e înclinat să scoată la iveală tot atâtea antinomii, în concepţia scriitorilor, câte juxtapuneri aparent contradictorii se întâlnesc în operele lor. Credincios acestui mod disociativ, exegetul poeziei d-lui Lucian Blaga nu poate să nu se lase surprins de întrepătrunderile osmotice ale substratului păgân, cu supra-structura creştinească. Sunt într'adevăr contradicţii flagrante de conştiinţă, sub unghiul cultural, care îşi găsesc deslegarea doar în sinteza pe care o oferă subconştientul popular. In această structură, într'adevăr creştinismul nu a amortizat cu desăvârşire memoria ancestrală, care liber manifestată, în creaţiile folklorului şi ale artei

www.dacoromanica.ro

populare, scoate, din străfunduri imemoriale, izvoare mereu vii de simțire păgână, cu mituri și eresuri eterodoxe.

Ca filosof al stilului bizantin, d. Lucian Blaga a remarcat că tendințele schismatice lipsesc în genere sufletului nostru popular, care și le sublimează „pe planul imaginației legendare și poetice („Despre asimilare", *Spațiul mioritic)*" Schisma se rezolvă, așa dar, în viziunile creației anonime, neturburând ortodoxia canonică prin atitudini individualiste, ca în lumea catolică și protestantă.

De altfel, însăși revelația, în interpretarea diverselor momente ale creștinismului, la d. Lucian Blaga, când e vorba de biserica ortodoxă răsăriteană, nu cere un proces individual de adeziune conștientă și de faptă, ca la protestanti și catolici, deoarece creștinătatea răsăriteană ar fi un recipient, în care transcendentul coboară și transfigurează. Va trebui totuși, fără să intrăm în examinarea strălucitelor ipoteze ale filosofului, să deslușim două zone deosebite în poezia sa. E, de o parte, o re-creare a sufletului primitiv, care îmbină armonic contradicțiile dintre cosmologia păgână și adaosurile religiei creștine ; pe acest plan, să admitem, nu este contradicție, ci sinteză. Nu putem însă trece cu vederea un alt sector, tot atât de important al poeziei d-lui Lucian Blaga, alături de acela al miturilor și eresurilor populare. Este poezia de esență metafizică, în care creatorul iese din structura sufletului primitiv ce și-l recâștigase. Accentul acestei poezii e profund individualist și, din confruntarea sufletului său cu dumnezeirea, poetul ajunge la tăgăduirea ei dramatică. Dacă așa dar dumnezeirea se revelează universal, însuflețind cosmosul vegetal și anorganic, ea își vădește neputința, în fața conștiinței individuale a celui ce o caută. Intre acești doi poli, ai revelării „octroiate" cosmosului, dar refuzată individului conștient, pendulează creația poetică a d-lui Lucian Blaga. Valorile pozitive, sub raportul etic ale universului său poetic, ar fi deci sufletul primitiv, anorganicul, precum și satul, ca un Eden lăsat omenirii și după consumarea păcatului originar. Omul modern, de tipul civilizației, citadine, care și-a adaos viețu-

www.dacoromanica.ro

subconștiente, singura de robustă sănătate morală, în noul său „orizont spațial", o serie de chinuitoare neliniști, este un damnat. Fericirea nu îi este îngăduită în cadrul așezării sale geografice și în cercul nedumeririlor lui morale, ci se recâștigă prin terapeutica sufletească a regăsirii sufletului primitiv, sau în viața vegetativă, ori mai sigur în starea onyrică. Suntem readuși fără voe, cu toată puțina noastră aplecare teologică, a reveni asupra conceptului de Dumnezeu, din gândirea lirică a d-lui Lucian Blaga. Rareori direct înfruntat, Dumnezeu, într'un impresionant „Psalm" *(In marea trecere)*, e astfel definit :

„...In cer te-ai închis ca 'ntr'un cosciug —
o, de n'ai fi mai înrudit cu moartea
decât cu viața,
mi-ai vorbi. De-acolo unde ești,
din pământ ori din povești mi-ai vorbi...
Ești muta, neclintita identitate
(rotunjit în sine a este a)
nu ceri nimic ; nici măcar rugăciunea mea.

Iar, după ce a învederat absenteismul dumnezeirii, poetul, în noua sa culegere, denumește undeva însuși somnul, starea dumnezeiască („Trezire"). Se va recunoaște ușor că onyricul, transfigurat în stare divină, nu se mai poate întemeia pe un eres popular, ci este, mai curând, o erezie culturală, de esență subiectivă. Această constatare, firește nu aduce nici o atingere valorii artistice, autonomă față de ortodoxia religioasă. In poezia d-lui Lucian Blaga, disperarea religioasă, tradusă fie în transpuneri biblice, fie în personală anxietate, constitue tonusul individualist al mesajului său liric. Ieșind adesea din sistemul criptografic al semnificației „runice" („adică o semnificație cu sensul pierdut și care cere să fie redescoperit", *Spațiul mioritic*, pag. 119), care îi amenința poezia cu fixarea într'un cadru cu oarecari posibilități de variație, dar orișicum pândite de monotonie, poetul nu s'a crezut dator să-și interzică unele

www.dacoromanica.ro

din eternele întrebări ale conştiinţei. Deşi îi rămâne meritul de a fi abătut interesul exclusiv al liricei pentru faptele conştiinţei, în direcţia vieţii organice şi a subconştientului ancestral, de a fi rechemat la viaţă iraţionalul ethosului popular prin procedee de savantă poetică, d. Lucian Blaga şi-a revendicat dreptul de a înfrunta şi problematica lirică, a căutării dumnezeirii. Poezia d-sale cuprinde, aşa dar, în sensuri divergente, preocuparea modernă pentru latenţele vieţii alogice şi iraţionale, dar şi tot atât de modernele nelinişti metafizice. Un studiu ce şi-ar propune sleirea analitică a poeziei sale ar fi îndatorat să nu jertfească nici una din cele două mari polarităţi ale lirismului său, fixându-se de sigur cu mai multă tenacitate în deslușirea mijloacelor de re-creare a sensibilităţii primitive (prin folosirea foarte personală a folklorului, căruia îi adaugă semnificaţii inedite). Dar chiar în construirea cosmogoniei sale runice, să nu se treacă cu vederea acea tonalitate sufletească de regret, care i-a servit de impuls iniţial :

„...Străvechile zodii
mi le-am pierdut.
(„Cuvântul din urmă", *In marea trecere)*

sau melancolia obârşită din zădărnicia întreprinderii aventuroase :

O, de ce am tălmăcit vremea şi zodiile
altfel decât baba ce-şi topeşte cânepa în baltă ?"
(„Am înţeles păcatul ce apasă peste casa mea", *ibid.)*

Venit după epoca semănătorismului, care a conceput autohtonia în cadrul unei sensibilităţi colective, de origine rurală, cu mijloace poetice conformiste, de accent oral, d. Lucian Blaga poate fi privit, de bună seamă, ca un exponent somatic al neamului nostru, care i-a căutat cu ardoare „matca stilistică", i-a definit-o în încăpătoarea sa trilogie a culturii şi i-a revelat-o în majora parte a poeziei d-sale. Neîngăduin

www.dacoromanica.ro

du-ne să rostim o judecată asupra seducătoarelor sale ipoteze filosofice, ne limităm a preţui realizările aşa de originale, din domeniul liricei. Pentru întâia oară la noi, din acelaşi izvor al sufletului anonim, care este folklorul, ca expresie a sensibilităţii colective ancestrale, dar cu o privire adâncită, în structura universală a cosmosului rural primitiv, s'a scos o serie de semnificaţii, până la d. Lucian Blaga, nebănuite. Deosebirea dintre o întreagă literatură orientată către rural, dela „Dacia literară" încoace şi creaţia poetului modern, rezidă în deosebi în structura sa mistică, cu corelatul unei arte poetice, de sugestie spirituală. Dar tocmai această corelaţie, de o netăgăduită nobleţe, scoate cosmologia lirică a marelui poet din sfera de simţire a colectivităţii. Sensibilitatea obştească rămâne deschisă baladicului simplu, în ordinea epică, dintr'un material aperceptiv obişnuit şi elegiei directe, mai adesea erotică, de „frunză verde" şi „micul dor", refuzându-i-se orice semnificaţie spirituală mai înaltă şi sublimată prin modul „metaforei revelatorii" şi al „mitului trans-semnificativ". Paradoxul esenţial al poeziei d-lui Lucian Blaga stă în neaderenţa sensibilităţii publice contemporane la rezervoriile trudnic descuiate ale simţirii primitive.

Deşi modul liric al autorului are în vedere o reacţiune împotriva intelectualizării fenomenului poetic, rezultatele lui, ca un al doilea paradox, sunt îmbrăţişate de o elită spirituală, neatingându-şi scopul firesc de a vorbi închipuirilor simple. Antiintelectualistă în obârşia precum şi în finalităţile ei, o asemenea lirică găseşte aderenţe tocmai în sensibilităţile intelectualizate. Fruct al unei reacţiuni împotriva supra-saturării intelectuale, lirica d-lui Lucian Blaga îşi află, aşa dar, rezonanţe adânci în cititorii de tipul care a stârnit tocmai reacţia autorului. Pricina acestei devieri dela finalitatea naturală trebue căutată în modul de expresie al poetului. Definită de unii critici ca expresionistă, modalitatea expresivă a d-lui Lucian Blaga se încadrează, potrivit propriilor sale definiţii din eseul „Năzuinţa formativă" (*Orizont şi stil*), în modul pe care l-a numit *stihial* (după

www.dacoromanica.ro

cuvântul grecesc *steichion)*, sau elementarizant. Prin redări sumare şi sintetice, lucrul devine „purtător al unui duh sau al unei stihii universale, de multe ori prea ascunse ca să poarte un nume, al unei stihii universale, care depăşeşte specia". Dar prin figuraţia metaforică şi prin născocirile mitice amintite, poetul nu şi-a găsit modul cel mai potrivit al răsunetului în conştiinţa publică, care a rămas legată tocmai de simplismul prozaic al poeziei tradiţionale. De aceea nu putem accepta ca adevărată încadrarea lirismului d-lui Lucian Blaga în „poezia tradiţionalistă", aşa cum citim în *Istoria literaturii române contemporane, 1900—1937*, de d. E. Lovinescu. Atât prin valorile expresiei figurative şi mitice, revoluţionare în sine, chiar dacă urmăresc restaurarea sufletului primitiv, cât şi prin această orientare cu totul nouă, spre originile sensibilităţii elementare, opera poetică a d-lui Lucian Blaga nu poate fi de pe acum încadrată rosturilor noastre tradiţionale. Abia dacă ne este îngăduit să sperăm că prin marile ei virtuţi lirice, această poezie este încărcată de valenţe pedagogice (de ordin artistic şi etnografic) şi ca atare e menită unei înalte soarte de educare a gustului public. Oricum ar fi, destinul acestei poezii nu pare de pe acum a se realiza norocos, în împrejurările culturale date (constatare ce nu-şi găseşte infirmarea în priza puternică a liricei d-lui Lucian Blaga asupra poeţilor tineri).

Faţă de acest fenomen liric, ne-am numărat cândva printre sensibilităţile cărturăreşti, închise farmecului său imponderabil ; rezerva noastră din trecut a pornit dintr'o conformare impropriu raţionalistă, faţa de invitările la evaziune din real şi raţional, care sunt esenţiale poeziei. Ne-a trebuit o disciplină de scuturare din inerţia unei metodologii eronate şi, prin reeducarea apetenţei lirice, am izbutit să ne familiarizăm cu puternicele virtuţi sugestive ale unei asemenea poezii. In aceeaşi ordine a mărturisirilor intelectuale, poate nelipsite de un sens generic, vom spune că citirea unui volum de poezii a d-lui Lucian Blaga, începând cu *In marea trecere* şi sfârşind cu *La curţile doru-*

www.dacoromanica.ro

lui, ne stârneşte simţul misterului, altădată absent poate însă, în ultima analiză, tot de esenţă intelectuală. Nu credem deci a fi trădat valorile inteligenţei, supunându-ne farmecului deosebit al unei poezii, cu mare potenţial de emoţie intelectuală. Până la proba contrarie, când ne-ar fi dat să asistăm la eficacitatea poeticei d-luĭ Lucian Blaga asupra sensibilităţii primare, rămânem încredinţaţi că misticismul ei savant îi rezervă pentru multă vreme sensul unui mesaj ermetic.

Să experimentăm de pildă cu o poezie de ritm popular, vădit înrudită cu poema eminesciană „Ce te legeni, codrule ?" :

— Negrule, cireşule,
gândul rău te 'mprejmue.

Jinduesc la tine coapte
guri sosite 'n miez de noapte.

Om şi păsări, duhuri, fluturi
nu aşteaptă să te scuturi.

Prea eşti plin de rod şi vrajă,
vine furul, pune-ţi strajă !

— Las' să vie, să culeagă,
Vara mea rămâne 'ntreagă.

Stelele deasupra mea
nimeni nu mi le-a fura !

(„Belşug", *La curţile dorului*).

Cadenţa ei şi aleasa simplificare a limbajului înlătură orice rezistenţă a cititorului. Frumuseţea ei nu rezidă însă în ceea ce aminteşte, prin similitudine, adică în inserţiunea ei în cultură, ci în sugestia distihului final. Spre a fi deplin simţit, se cere din partea publicului un apetit al transcen-

www.dacoromanica.ro

denţei, şi numai apoi amintirea unei ordini a frumosului, dobândită în şcoală.

Să trecem la o altă poemă din aceeaşi serie, cu puternic accent de slăvire, din odele închinate de autor fiinţelor vegetale.

„Mocneşte copacul. Martie sună.
Albinele 'n faguri adună
şi-amestecă învierea,
ceara şi mierea.

Nehotărît între două hotare,
cu vine trimise sub şapte ogoare,
în văzduhu-i smeu,
doarme alesul, copacul meu.

Copacul meu.
Vântul îl scutură, Martie sună.
Câte puteri sunt, se leagă împreună,
din greul fiinţei să mi-l urnească,
din somn, din starea dumnezeiască.

Cine vântură de pe muncel
atâta lumină peste el ?

Ca lacrimi — mugurii l-au podidit.
Soare, soare, de ce l-ai trezit ?"
(„Trezire")

Cu această poemă, de aceeaşi părelnică transparenţă, intuirea semnificaţiilor sau, cum ar spune autorul, a transsemnificaţiilor, îşi sporeşte dificultatea. Sunt câteva elemente de sensibilitate magică, în cifra şapte, atât de obişnuită poetului şi în locul unde e vorba de puterile ce se leagă ca să urnească pomul „din greu fiinţei", din starea divină a onyricului. Mugurii, semnele împrimăveririi, învederează chemarea la viaţă şi prin aceasta la suferinţă, a

www.dacoromanica.ro

vegetalului, care întocmai fiinţei umane, cunoaşte „le mal de vivre". Pentru o sensibilitate neorientată în mistică, înţelegerea raţională a semnificaţiilor echivalează cu neînţelegerea suprasensibilului şi îndeamnă la reacţiunea slobodă a râsului, sau în împrejurarea cea mai favorabilă nu se transmută în simţire lirică. Asemenea poezii cer, prin urmare, un proces de mutaţie a stării de conştiinţă intelectivă, în emoţie spirituală.

Să încheiem ciclul numit, cu citarea unei alte foarte frumoase poeme, *Bunavestire pentru floarea mărului* :

„Bucură-te floarea mărului, bucură-te !
Uite în preajmă-ţi pulberi de aur
ca un nor în aer !
Ţâşnesc firele ca dintr'un caer
de pretutindeni şi de nicăiri! Nici o făptură
nu 'ntreabă, — polenul căzut în potire
ca un jar îl îndură
toate florile, în dulci suferinţi
peste măsură
şi peste fire.

Bucură-te floare ca ghiocul
şi dumireşte-te !
Nu trebue fiecare
să ştim cine-aduce şi 'mprăştie focul.
Dar vezi, arhanghel sunt, iar tu eşti floare,
şi dacă 'ntrebi, nu pot să tac
şi să mă strâng în cingătoare.
Cine-l aduce, caldul, cutremurul ? Iată
acesta e Vântul, nimenea altul. E Vântul,
nevăzutul voevod
fără trup, fără mâini,
al acestor săptămâni.
Bucură-te floarea mărului
şi nu te speria de rod !"

www.dacoromanica.ro

Ca în poema precedentă, reîntâlnim *intuiţia* suferinţei vegetalului, de astădată iscată de teama fecundaţiei. Vegetalul participă încă odată la ordinea conştiinţei pe care psihologia culturală a răpit-o regnului respectiv, socotind-o ca un privilegiu uman. Consecvent spiritul animistic, al epocii pre-logice, poetul ipostazează vântul, înfăţişat ca un voevod al florei autohtone, căruia îi este încredinţată taina rodirii, învestită cu prestigiul creştineştilor taine. Şi în această poemă, elementele neconformiste din inspiraţia autorului, ca neînzestrarea deplină a elementului ipostazat cu toate atributele antropomorfice, pot îndruma cugetul la felurite reacţiuni de nedumerire. Dacă poetul s'ar fi dedat puţin unui confortabil spirit transacţional şi ar fi rotunjit viziunea antropomorfică, suprimând totodată cele trei versuri, începând cu : „Dar vezi...", poema ar fi avut dreptul suprem să năzuiască la o încadrare didactică. Aşa cum este, ea rămâne să fie primită ca un fragment admirabil din simfonia unitară a unui „logos larvar", aşa cum îşi numeşte însuşi creatorul ei, principiul „mitic ipostazat", al împărăţiilor clar-obscure *(Orizont şi stil*, pag. 186).

Ne apropiem de sfârşitul prea sumarei noastre cercetări, fără să fi stăruit asupra virtuţii poetice a „lied"-ului cu care autorul a îmbogăţit specia, întâia oară împământenită la noi de Eminescu. D. Lucian Blaga a transpus marile sale teme familiare într'o muzică riguroasă, arătând în ce fel un anume tipar sortit să legene aleanuri lumeşti, se poate transfigura mistic.

Dar şi în versificaţia liberă, poetul păstrează arta de a-şi înlănţui cu strictеţe sensibilitatea. Ca o mărturie a acestei lucide dominări artistice, vom cita din admirabila poemă „Ani, pribegie şi somn", finalul :

„...Podişul m'alungă, şesul ma cere, tot altul.
Singură vatra nu mi-e îngăduită,
şi cum aş slăvi scânteia 'mpământenită,
cenuşa şi pravila, fumul — înaltul!

www.dacoromanica.ro

Stau acu iarăşi cu faţa spre ţară.
Intoarcerea va să rămână un vis,
Să nu calc o nespusă poruncă
sau poate fiindcă făpturii aşa-i este scris.
Numai noaptea, în fiece noapte
somnul mai vine,
Sosindu-mi din depărtatele plaiuri
mi-aduce un pic de 'ntuneric,
ca un pumn de ţărână din patria mumelor,
din cimitire de plaiuri".

La capătul unei aşa de frumoase rostiri a dorului de ţară, ne simţim datori cu o precizare. Poet, de sigur, al unei simţiri ce se vrea întoarsă la „matca stilistică" a tradiţiei noastre, d. Lucian Blaga aduce, de pe alte tărâmuri culturale, cheia regăsirii ancestrale, dar şi simţul misterului cosmic. Nu înseamnă a-l respinge de pe un tărîm, cucerit prin atâtea izbânzi de ordin poetic şi filosofic, recunoscând în creaţiile sale orientarea majoră a lirismului, depăşind planul etnicului.

www.dacoromanica.ro

AL. PHILIPPIDE

Visul în vuetul vremii

După „Poemele luminii" (1919) de d. Lucian Blaga, a căror apariție a inaugurat în literatura noastră spornicele prefaceri lirice de după război, al doilea eveniment sensațional a fost fără îndoială culegerea d-lui Al. A. Philippide, „Aur sterp". Am scris cuvântul „sensațional", oricât ne-ar displăcea întrebuințarea lui, în ordinea literară, de oarece nici un alt termen n'ar oferi echivalența uimirii, stârnită de noutatea fenomenului poetic.

Indrăzneala tânărului poet, care răsturna deprinderile gusturilor clasicizante, a fost privită ca un adevărat scandal literar, în cercurile criticei oficiale, dar revoluția era întâmpinată cu nespusă simpatie în rândurile tineretului universtar, doritor de schimbări radicale. Placheta albă, de modestă înfățișare grafică, oarecum ca toate tipăriturile din acea vreme, cucerea prin ușurința în mânuirea versului liber, pe atunci într'adevăr biruitor, prin virtuozitatea în genul funambulesc, prin imagismul cât se poate de neașteptat și de ingenios, și prin alternanța vehemenței verbale cu suavitatea muzicală. Simțitoare la orice se vede a fi inovație, tinerimea se lăsa sedusă mai ales de frenezia cu care strălucitul începător ataca problemele cosmice, invectivând rând pe rând dumnezeirea, neantul, veșnicia, absolutul, sau înfruntând stihiile, cu pateticul accent care șade atât de bine

www.dacoromanica.ro

vârstei juvenile. Muzician, verslibrist şi imagist deopotrivă de abil, d. Al. A. Philippide se situa dintr'o dată, în fruntea revoluţionarilor lirici, înainte de a se ivi la noi curentul dadaist, care de altfel, cu d. Tristan Tzara, plecat tot dela noi, se afirmase în Elveţia, prin instrumentul internaţional al limbii franceze.

Aşadar, a fost un moment al d-lui Philippide, care nu trebue trecut cu vederea de nici unul dintre istoriografii crizei noastre lirice, din anii ce au urmat războiului. Momentul se cuvine cu atât mai bine reţinut, cu cât orientările ulterioare s'au bifurcat în sensul fie al îmbogăţirii sentimentului tradiţionalist, prin noile experienţe moderne, fie al extremismului suprarealist, care n'a dus la rezultate apreciabile, dacă izolăm contribuţia aşa de originală a d-lui Ion Barbu, neîncadrabilă acestui curent şi producţia temperată a d-lui Ion Vinea, camaradul din ajun al d-lui Tristan Tzara şi teoreticianul nu totdeauna în acord cu realizările sale moderate. Deşi ireligios şi căutşi de puţin mistic, urmând cu puţin d-lui Lucian Blaga, aparent religios, în „Poemele luminii" şi hotărît orientat către mister, din prima clipă, d. Al. Philippide agita în primele sale poeme, ceva din temele viitorului „trăirism", care avea să cutropească lirica şi eseistica noastră de după 1926 şi în deceniul următor. Prin setea de absolut, sau, ca să variem oarecum, prin apetitul misterului, nuanţat însă anarhic şi nihilist, ca la un disperat, care nu întrevede limanul neliniştilor sale, tânărul poet prefigura într'un fel frământările generaţiei în pregătire. Va trebui să adăugăm că în „Aur sterp" străbătea cu evidenţă gestul retoric şi intemperanţa filosofantă, prometeică sau hamletică, specifice unui gen de romantism întârziat.

După parcurgerea unei etape mai liniştite, poetul şi-a definit retrospectiv, cu o deosebită luciditate, personalitatea, în aceste versuri :

Dănţuitor pe frînghii şi păpuşar vestit,
Cu zările pe umăr şi vântul de căpăstru...
(„Popas" în Stânci fulgerate)

www.dacoromanica.ro

Caracterizarea, cuprinsă în ultima poemă din volumul următor (1930), este valabilă însă numai cu privire la autorul culegerii „Aur sterp". Ea concretizează, în cele două stihuri, virtuozitatea funambulescă, din punctul de vedere formal şi familiaritatea impetuoasă cu elementele cosmice, ca atitudine a primului său avatar liric.

Dela „Aur sterp" la „Stânci fulgerate", poetul a parcurs totuşi o cale apreciabilă. Intâi, s'a despărţit de instrumentul versului liber, preferându-i constrângerea rodnică a versului regulat. Acesta e primul semn de maturizare, considerând că versul liber nu e atât un instrument mai mlădios al simţirii lirice, cât un mod mai uşor al cursivităţii, de care se leapădă spiritele severe, iubitoare de luptă cu dificultăţile. Apoi, autorul a renunţat la jocul imagistic, la havuzul de icoane sclipitoare, care fură privirea amăgită de aparenţe, îndepărtându-i însă luarea aminte dela esenţe.

Metaforele sintetice şi energice nu lipsesc, dar sunt destul de rare. Citâm câteva, ca să se vadă că poetul le stăpâneşte, de câte ori le caută :

Tăcerea, ca o frunte, se încreţeşte glas.
Vremea neadormită clipeşte 'n ochiu de ceas.
Rupi timpul, creşte hidră şi clipa face două.
(*„Meditaţie"*)

Sau :

Mi-i gândul ac pe creer şi inima'n eclipsă.
(*„Spovedanii"*)

Gândul poetic tinde însă către exprimarea sentenţioasă, rezumativă :

In suflet ca 'ntr'o apă când am privit văd strâmb.
(ibid.)

Eu singur îmi sunt şarpe în paradisul meu.
(*„Frontispiciu"*)

www.dacoromanica.ro

Fac lumea după chipul şi-asemănarea mea.
(ibid.)

Lumea începe şi sfârşeşte 'n mine.
(*„Schiţă pentru un autoportret"*)

Din aceste ultime versuri, în deosebi, se desprinde lămurit un categoric individualism. De bună seamă, individualismul este întrevăzut şi în „Aur sterp", ca o coordonată spirituală a poetului, dar ea nu-şi capătă întreaga semnificaţie decât în culegerea următoare. Faţă de dezordinea haotică a plăsmuirilor din „Aur sterp", se manifestă în „Stânci fulgerate" o organizare disciplinată a viziunilor, un voluntarism, chiar dacă predilecţia autorului pentru genul cosmic nu se desminte. Iată cu câtă vigoare se defineşte, în poema preliminară, noul avatar romantic al poetului.

Mi-am plăsmuit un suflet din ţăndări de bolid,
Aerian şi aspru, cu nostalgii de vid.
Sori stînşi şi-au şters cenuşa din hăuri să închege
Năpraznicele aşchii de mii de ani pribege.
Ecouri adunate din haosul astral
Mai gem şi-acum în asprul meu suflet mineral,
Cu fire de-aur smulse solarelor sisteme,
Mai repede ca vremea alunecând prin vreme...
(*„Frontispiciu"*)

A rămas desigur esenţialul romantismului, în ceea ce are mai neplăcut, anume retorismul ostentativ, dar versul e robust, bine articulat şi cumpănit. Viziunea, în „Stânci fulgerate", este a unui dezgustat de realitate, căruia însă îi place să apese asupra materialităţii lumii, în trăsături brutale, pentru ca, după ce a răscolit tina şi mucigaiul, să-şi învedereze dispreţul:

„In balta omenirii scuip larg şi liniştit".
(ibid.)

www.dacoromanica.ro

In conflictul romantic cu cosmosul, se ţeşte până la urmă aspiraţia către înălţimi, idealismul, care este, în definitiv, după o privire istorică, tot o cucerire a romantismului.

Când suflă 'n mine vântul cel curat
Venit din Alpii cugetării pure,
Sînt în adâncul meu ca o pădure
Din care pasările guralive au zburat...

Şi mai departe, trecând peste asprimile unei expresii voit cinice, ajungem la desăvârşirea acestei structuri noi :

Prieten cu gheţarii şi zările polare,
Când am ajuns, pe vârfuri, stăpân pe visul meu,
— Ca nişte torţe-aprinse în noaptea iernii clare
Apusurile roşii îmi joacă 'n ochi mereu...
(*„Feerie"*)

Aceasta este viziunea finală, din „Stânci fulgerate", în care se îngrămădesc aspectele unui univers în descompunere, cu „cerul bolnav", cu „mocirla neagră", cu „câmpul gol şi slut", cu „miasme", cu „copaci schilozi", cu târguri putrede şi cu cangrene („Mocirla") şi în care omenirea degenerată e privită fără simpatie, ca în fantezia ştiinţifică a lui Max Picard, „Der letzte Mensch".

După citirea culegerii „Stânci fulgerate", păstrezi impresia unei netăgăduite forţe expresive şi temperamentale, unită cu o stridenţă, decursă din viziunea sistematic mohorîtă, a universului. De altă parte, individualismul autorului apare colţuros, neaderent, în reacţiune adeseori retorizată. Este aceeaşi atitudine romantică din „Aur sterp", care, părăsind factura simbolistă şi adoptând versificaţia regulată, aşează mereu subiectul în centrul preocupărilor şi în ostensibil conflict cu forţele cosmice. Dacă, aşadar, se poate vorbi de o impresie neplăcută, la citire, ea rezultă din parada personalismului, din egotismul crâncen, care se deslănţue nestân-

www.dacoromanica.ro

jenit de un ideal etic, cu excepţia celui întrezărit în versurile citate, din „Feerie".

In cea de a treia culegere de poeme, d. Al. Philippide, din capul locului, repudiază poezia modernistă, învinovăţind-o de aderenţă la clipă, la gustul contemporan, în esenţă tranzitoriu.

Silită poezie-a vremii noastre.
Intr'adevăr prea mult a vremii noastre
Şi prea puţin a vremurilor toate,
Rugină nefolositoare
Sufletelor viitoare,
Te văd în timpuri foarte-apropiate
Zăcând printre unelte demodate,
Maşină cu 'ntrebuinţări uitate,
Mai nebăgată 'n seamă în giulgiul tău de praf
Decât montgolfierii sau primul hidroscaf!

Condamnarea pe care o rosteşte, îmbracă un caracter palinodic, de dezavuare a propriilor sale produceri din trecut, vizate în cele ce urmează :

Cântăm clăbucii clipelor de-acuma,
Slăvind în fiecare din ei un univers
Şi ne fălim că bietul nostru vers,
Mai şubred decât este spuma,
Opreşte lumile din mers.

Totodată, ea se compensează cu un nou ideal de artă, necontingent, preconizând categoria visului, cerinţă morală, permanentă omului. Poetul îşi propune întoarcerea la vis, care este, istoriceşte, esenţa cea mai pură a romantismului german (semnificativă, în acest sens, este alegerea unicei traduceri din noul volum : „Astralis" după Novalis, reprezentantul acestei categorii romantice).

Inainte de a examina noua modalitate lirică a autorului,

www.dacoromanica.ro

vom privi câteva poeme, numai aparent de altă esenţă, din care se desprinde însă o semnificaţie convergentă cu intima simţire a poetului.

Iată, bunăoară, în „Cântec de noapte", evocarea cartierelor comerciale, ale marilor oraşe, cu localuri monumentale de bâlci, cu „bursa dragostei cu plată" şi cu „cârciuma Beţiei Albe", în care „neguroşii muşterii", în „dispreţul Venerii venale",

„Se pregătesc de reci călătorii
Spre paradisele-artificiale."

Pe urmele decanului poeziei urbane, care a fost marele Baudelaire, d. Al. Philippide recunoaşte „vraja acestor străzi". In viaţa ascunsă a cartierelor stranii, d-sa desluşeşte o mitologie modernă, deosebit de turburătoare şi îi prevede un sfârşit fantastic :

Dela o vreme însă, plictisite
De larmă şi din somnul lor trezite,
Marile clădiri zăbrelite
Vor ridica labele lor de piatră.

Scurta aderenţă a poetului cu fenomenul vieţii moderne a metropolelor, aderenţă complexă şi ciudată, în care se ghiceşte coexistenţa unor puteri de atracţie cu altele, repulsive, constitue oare o contrazicere faţă de programul poetic, enunţat în poema-manifest „Promontoriu"? Fără să intrăm în dezbaterea amănunţită a chestiunii, credem a nu greşi răspunzând negativ : într'adevăr, în viţiile citadine, exploatate ilicit, se dă în vileag calea piezişe a nevoii de evadare din cotidian şi de scufundare în vis. Este o constatare destul de banală, după adânca intuiţie baudelairiană, care a surprins în viţiile celor damnaţi şi damnate, o adevărată terapeutică morală.

Acest lucru îl exprimă cu strălucire d. Al. Philippide în

www.dacoromanica.ro

foarte frumoasa poemă „Balada vechii spelunci", în versurile de început :

„...suflete stinghere
Că niște emigranți trudiți
In pântecele unei vechi galere
Spre vre-o Americă *de vis porniți."*

Nu știm dacă prof. N. Iorga, care a consacrat volumului „Visuri în vuetul vremii", un vibrant articol, în „Cuget clar", a citit și această poemă, de autentică atmosferă poescă ; iar dacă nu i-a scăpat, se vede că a privit fără severitate simbolul demoniac, al frăției de cruce între povestitor și „noul musafir", în straie bizare, arhanghel al răzvrătirii, cu copita aparentă în pantof, care a pierit ca o nălucă, după ce dănțuise pe masă. De altfel, anecdota nu e decât un pretext pentru concretizarea visării, în abjecția spelunci. Dar ce pretext minunat este, dacă citim cu luare aminte poema, în care peste planul realist se suprapune planul fantasticului, cu o deopotrivă putere descriptivă !

De asemenea, din aceeași ordine negativă a visului, face parte poema „Visul rău", în care poetul a plasticizat fantazist, realitatea mizerabilă a prostituției.

In versuri viguros închegate, de cea mai bună factură baudelairiană, amintind, prin substanță, fantasmele halucinante din „Les fleurs du mal", d. Al. Philippide și-a învederat încă o dată familiaritatea cu patronul poeziei europene moderne. Dăm mai jos, după o strofă de sintetică citadină, un fragment mai întins :

...Ce târg ciudat ! Pustiu, străin, hursuz,
Cu 'nfățișarea unei blestemate lavre.
Eram ca 'ntr'o ciumată Vera-Cruz
Cu miros de tămâie și cadavre...

Și la un colț de uliță 'n noroi
Mă 'ntâmpină deodată o stranie-arătare

www.dacoromanica.ro

Cu chip întunecat şi păr vâlvoi,
Oprindu-mă c'un vest de desmierdare.

Murdare zdrenţe îi acopereau
Blegitul trup şi sânii de mumie,
Şi ochii alburii îi străluceau
Cu flăcări reci în faţa pământie.

Cu glas dulceag, adânc răscolitor,
Şi vorbe de-o scârbavnică iubire,
M'adulmeca, strângându-mă uşor
Cu mâna ei de stafie, subţire.

Apói, curmându-şi vorba şi surâzând amar,
Se aplecă spre mine ciudata arătare,
Strivindu-mi gura lacom şi murdar
Intr'o cleioasă, lungă sărutare.

Deşi de-atunci sunt ani care-au trecut
(A fost cândva 'ntr'un vis al tinereţii),
Pe toate drumurile vieţii
Mă urmăreşte putredul sărut...

Atmosfera obsesivă se întregeşte cu vedenia zidului, din oraşul fantastic, zid mişcător, ca pădurea din „Macbeth" sau ca prăpastia lui Pascal, care-şi urmărea necontenit victima.

O astfel de poemă, ca şi „Cântec de noapte", „Balada vechii spelunci" şi „O întâlnire ciudată", i-ar plăcea şi lui Baudelaire, într'un spaţiu cu durată nedefinită şi cu un limbaj universal al poeziei ; autorul versurilor „saturniene şi melancolice" ar recunoaşte în d. Al. Philippide un discipol care şi-a însuşit duhul lui, asimilându-şi şi tehnica, în toate privinţele. Dar Baudelaire nu s'ar bucura numai la citirea unor poeme în care s'ar regăsi pe sine direct, ci ar fi cucerit de totalitatea volumului, unde şi-ar afla prezenţa, difuză, fără să mai fie vorba de influenţă, — sau poate, mai precis,

www.dacoromanica.ro

unde şi-ar recunoaşte familia spirituală, în poezia de ordinea pură a visului.

Să izolăm, aşadar, aceste câteva poeme de reală întipărire baudelairiană şi poescă, şi ne rămâne o culegere de o rară unitate interioară şi de o tot atât de curată personalitate lirică. Mărturisim totodată o primă impresie de lectură fragmentară, care ne-a înşelat aşteptările, tocmai pentrucă nu ne îngăduise simţirea unităţii simfonice a cărţii: „Visuri în vuetul vremii" nu este, la drept vorbind, o culegere de poeme, ci o singură poemă, arbitrar împărţită sub titluri diferite, spre înlesnirea cititorului, care n'ar avea răbdare să-i descifreze textul neîntrerupt, ca pe o partitură de simfonie.

Departe de a dezamăgi în totalitate, ca operele mediocre, culegerea câştigă, luată în întregime şi, dimpotrivă, pierde când e citită pe apucate. Ea nu îşi destăinueşte esenţa, decât după ce a fost parcursă pe de-a întregul şi apoi, reluată cu simpatie, ca într'o prietenească tăinuire. Numai atunci îşi divulgă, dacă se poate spune, în atmosfera de laică împărtăşanie, sensurile bogate, de fervent viaţă interioară, care aşează pe autorul lor pe primul plan al poeziei noastre, alături de d. Lucian Blaga şi de d. Tudor Arghezi (cu deosebirea că autorul „Cuvintelor potrivite", al „Florilor de mucigai", al „Stihurilor de seară" şi al „Horelor" este, pe lângă un foarte mare poet, şi o *natură* de o nebănuită facultate de împrospătare, până astăzi neîntrecută, în lirica românească).

Poetul vehemenţelor verbale şi al strălucitelor resurse plastice, de imagini şi metafore, din „Aur sterp" şi din „Stânci fulgerate" se înfăţişează totuşi, cu „Visuri în vuetul vremii", mai puţin prevăzut cu posibilităţi plastice şi aproape cu totul desbărat de retorism. Nu este însă o sărăcire, ci o minunată adaptare la modul interior, cu care nu era mai deloc familiar în trecut. Ar fi însă o eroare să se afirme că i-a secat atelierul, de oarece, de câte ori poetul găseşte că e nimerit să se folosească de o figuraţie bogată, reuşeşte pe deplin. Iată un epitet care plasticizează puterea de copleşire, de strivire, a amintirii :

www.dacoromanica.ro

„*Lumea de azi*, gheboasă *de trecut.*"

Şi îndată apoi, un epitet numai în aparenţă mai palid, dar în realitate foarte adecvat, dacă ţinem seamă că e vorba de ipostazarea clipei (după aceea a lumii) :

„*Clipa de-acum*, bolnavă *de-amintire.*"

Am putea înmulţi în voie exemplele, spre a dovedi că noua modalitate lirică a d-lui Al. Philippide nu manifestă nici un fel de împuţinare fără voie a marelui său talent formal din ajun, vădind numai o disciplină pe care şi-o impune, ca să nu falsifice cu podoabe deşerte, frumuseţea feţei sale sufleteşti, care se valorifică, întocmai ca sfinţenia şi autenticitatea, prin smerenie. De altă parte, însăşi figuraţia poetică, de câte ori e chemată să îmbogăţească desfăşurarea ritmului lăuntric, se muzicalizează, contopindu-se cu efluviul vieţii morale :

„*Mă 'ntâmpină* o toamnă cu despletiri de fum :
Văzduhu' 'ngălbeneşte ca o mătasă veche."

Metafora şi imaginea nu mai dăinuiesc aci autonom, ca odinioară, ci se inserează ca nişte note muzicale, într'o simfonie.

Suntem datori totuşi să îndepărtăm impresia eventuală a pledoariei, în favoarea scrisului mai adesea nud (sau dezvelit de podoabe) din „Visuri în vuetul vremii", atât de rar potrivit cu acela al poeziei, atrăgând atenţia asupra mirajului compensator, al seriei de variaţii verbale, prin care d. Al. Philippide stârneşte iluzia călătoriei pe tărâmurile ideale ale visului.

Este prea cunoscută, dela simboliştii încoace, care au reluat tema dintr'un sector al romantismului german şi i-au dat circulaţie culturală, semnificaţia evaziunii din real. Dintre simboliştii români, după Macedonski, d. Ion Minulescu a reuşit să popularizeze exotismul, care nu este decât o în-

www.dacoromanica.ro

groşare a strămutării din cotidian, în irealitatea tărâmurilor fantastice sau numai îndepărtate. După cântăreţul „Romanţelor pentru mai târziu" şi al pletoricelor soliloc vii din „De vorbă cu mine însumi", un rând de poeţi mai puţin înzestraţi au izbutit să bagatelizeze la noi nobila tematică a desinserţiunii din real şi a evaziunii în vis. După o pauză de desintoxicare, cu totul necesară, d. Al. Philippide intervine într'un moment oportun, de abuz al ermetismului, precum şi al misticismului mimetic, ca să restaureze sensul adânc al idealismului liric. In „Visuri în vuetul vremii", recunoaştem altceva decât adoptarea unei vechi teme prestigioase, care, după cum am văzut, s'a răsuflat prin repetiţie şi nesubstanţialitate : şi anume prima punere în valoare, în geografia noastră poetică, a continentului moral care este visul.

Dar ce este visul, în lirica nouă a d-lui Al. Philippide ? Vom răspunde întâi eliminativ, precizând că nu este onyricul, domeniul somnului şi al inconştientului, care a bântuit în ultima vreme, căutând să se substitue luciditâţii, ca un paliativ împotriva exceselor conştiinţei logice şi raţionale. Definiţia pozitivă a visului nu poate fi nici sensul învecinat, al visării, acest *vague à l'âme* al firilor feminine, romanţioase, care „poetizează" epidermic faţa lucrurilor. La d. Al. Philippide visul este o modalitate a cunoaşterii, prin reactualizarea experienţelor morale, trecute ; este o retrăire lucidă, în amintire, care nu deapănă însă evenimentele, ci stările succesive de conştiinţă, ale personalităţii sale, în timp.

Vreau să-mi aduc aminte *acum cât de uşor*
Lăsam atâtea clipe dragi să-mi scape
Când de pe ţărmul vremii *zvârleam nepăsător*
Sulfina visului în turburi ape.

Cu vântul înserării ma împleteneam
Suflând în pânza cerului albastră ;
Corabia lui Sindbad mă aştepta la geam
Cu pasărea numită Roc, măiastră.

www.dacoromanica.ro

In suflet numai vâşle, în cuget numai dor !
Dar nu ştiam în faptul dimineţii
Că vâslele se sfarmă şi dorurile dor
Gând la zenit e soarele vieţii.

Iar mai târziu când viaţa m'a scuturat din vis
Cum un puternic vânt alungă norii,
O mână nevăzută în mine a deschis
Cutia cu păcate a Pandorii.

Cu duhurile rele luptat-am îndelung
Pân' le-am cuprins în mreji de gânduri clare ;
Deşi supuse, totuşi nu pot să le alung,
Strigoi ciudaţi cu măşti surâzătoare.

In horbote de vorbe călite 'n ideal
Furtuna dinăuntru se încheagă ;
Până se naşte spuma pe coama unui val
Se zbuciumă 'n adâncuri marea 'ntreagă.

De ce să 'ncerc s'astâmpăr cutremurul din fund ?
Mai bine alba spumă trecătoare
S'o 'ncremenesc statornic în gerul unui gând :
Zăpadă cu străfulgerări de soare.

(*„Mărturisire"*)

Este o disciplină, de bună seamă lirică, prin care avânturile, patimile, dezamăgirile, înfrângerile, sunt numai indicate prin echivalenţe verbale aluzive, de ordinea transparenţei ideale, în loc să fie analizate sau povestite. Prin magia cuvântului, ele îşi recapătă semnificaţia plenară, de drame existenţiale, filtrate prin conştiinţă. Visul, în această accepţie, nu este o înnorare „poetică" a cunoaşterii, ci însăşi o modalitate lirică a conştiinţei, care îşi urmăreşte devenirile, prin pânza de ceaţă a trecutului. După cum, printr'un act de loialitate bărbătească, vrednică de încuviinţare, d. Al. Philippide a manifestat voinţa de a rupe cu moda literară,

www.dacoromanica.ro

care a pulverizat actele grave ale conştiinţei, în jocul de clăbuci, mai şubred decât spuma, d-sa are curajul să afirme caracterul lucid al liricei sale, căutătoare de „gânduri clare", în gerul cărora soarele străfulgeră ca în zăpadă. Aşadar, în noul său avatar poetic, să nu căutăm zadarnic abdicarea inteligenţei, abdicare ce prea adeseori este o concesiune adusă imbecilităţii unei secţiuni literare contemporane şi simularea profunzimii.

D. Al. Philippide a atins un grad de maturitate, care se desluşeşte prin limpezimea concepţiilor sale, prin puternicul suflu al realizărilor sale, prin disciplina evidentă a interiorizării şi mai ales prin înălţimea aspiraţiilor sale etice, la egalitate de nivel cu frumosul. Nu este oare întristătoare constatarea expresă sau nemărturisită, pe care ne-o impun fenomenele literare mai la tot pasul şi care constă când în nepotrivirea unui ideal moral cu realizarea sa artistică, când în disproporţia dintre frumos şi valoarea etică a producerii ?

„Visuri în vuetul vremii" realizează atât de rara întâlnire a unui admirabil ideal de artă, cu o frumuseţe etică de aceeaşi calitate. Ca în ţinuturile arctice, a gheţarilor eratici, unde oricare zgomot nepotrivit pricinueşte năruirea munţilor de zăpadă, zona poetică a d-lui Al. Philippide e un tărâm al şoaptei interioare, al confesionalului individual, de unde nu străbat niciun gând impur şi nicio expresie necuvenită, care să clatine cleştarul personalităţii grave.

In marile singurătăţi din mine
Aud demult un cântec. Dar e cântec
Ceva ce nu se poate auzi
Decât doar cu urechea sufletului :
Sunete stinse, susur de astre,
Vârtej de vis şi amintiri de vânturi,
Sonoră 'nchipuire ce poate fi lumină,
Prezenţă care 'nlătură cuvântul ?...

www.dacoromanica.ro

...O, cântecul acesta fără nume
Am să-l aud şi'n pragul morţii oare ?
Voi izbuti în clipa cea din urmă
Să pot cunoaşte fără dor şi spaimă
Pe cântăretul cel ascuns în mine ?
(„In marile singurătăţi")

Cine citeşte, — am fi ispitiţi să scriem : cine ascultă simfonia interioară a noului mare poet, care ni s'a ivit, cu această carte măiastră, rămâne captivul unui univers moral inedit şi al unei poetice noi. Orgoliul ce se părea incoercibil, din „Aur sterp" şi din „Stânci fulgerate", a făcut însă loc, printr'o paradoxală răsturnare a valenţelor sufleteşti, unei sfieli de ministrant, care oficiază cu fervoare şi spaimă, în catedrală, fără să-şi dea seama că ruga sa este primită. La capătul unei experienţe de douăzeci de ani, care a rodit, printre jertfele etice ale închinătorului, purificat prin rigorile disciplinei, cea mai de seamă este trufia. Intr'una din minunatele concepţii ale cărţii, se perinda imaginea poetului egiptean, care a crezut cu neclintire că sufletul său, după peregrinări milenare,

„Se va statornici pe-o stea
Cu care-apoi va hoinări prin haos".

Destinul său postum e astfel închipuit printr'o grandioasă fantazie, de d. Al. Philippide :

„Mumia lui mai zace poate înca
Şi-acum în vreo tainiţă adânca,
Privind cu ochi uscaţi de asteptare
Tavanul cu inscripţii funerare.
Şi poate noaptea când şacalii latră
Re 'ncepe viaţa robilor de piatră.

O stafie de torţă se aprinde ;
Scot robii milenarele merinde ;

www.dacoromanica.ro

Străvechile bucate pe vatră fierb în blìduri ;
Dănțuitoare roșii coboară de pe ziduri
Și-și farmecă stăpânul, fantomă ca și ele.
— Și sufletul cel veșnic plutește printre stele".

Dar care va fi soarta sa, a poetului de astăzi, fără o credință certă, ca închinătorii vechilor mitologii, a vlăstarului unei „lumi bătrâne",

„Ros de 'ndoieli, bolnav de nostalgii",

a cărui supraviețuire e atât de problematică ? Poetul răspunde îndoielilor sale printr'o mărturie indirectă de credință, dar cu pecetea iluminării mistice din veacul de mijloc :

O prea ciudată nălucire
In noaptea inimii învie !
Văd o străveche mânăstire
In preajma anului o mie
In care-un scrib extatic scrie
Pe-o foaie veche de psaltire,
Cu gând sfios de veșnicie :
E-aproape marea ispășire,
M'atârn de tine, Poezie !
(„M'atârn de tine, Poezie")

Cu aplicație îngăduită și în afară de tărâmul credinței revelate, dictonul creștin, al smereniei care înalță, este atât de universal valabil, încât se poate afirma întru adevăr și dreptate, că Poezia s'a atârnat, cu „Visuri în vuetul vremii", de d. Al. Philippide, ca de unul din cei mai autentici ai ei aleși.

www.dacoromanica.ro

Poeme de Hölderlin, Novalis, Mörike şi Rilke

Fenomenul romantic, departe de a-şi fi sleit interesul, continuă să se menţină pe planul actualităţii. Dela criticul danez Brandes, institutorul disciplinei comparatiste, nu mai contenesc studiile de sinteză sau monografie, închinate marelui curent literar, de extensiune continentală, care creşte în prestigiu prin implicaţiile sale filosofice, social-politice şi religioase. Intr'adevăr, sfărâmând cadrele contemplaţiei lirice, romantismul e o concepţie de viaţă, angajând individul în relaţiile lui cu cosmosul, cu societatea şi cu dumnezeirea. El creează o nouă atitudine spirituală şi un alt stil de viaţă, prin care serveşte poate mai bine decât cronologia istorică, să diferenţieze epocele. De altfel, romantismul nu contrariază numai istoria generală, dar şi, pe propriul său sector, istoria literară, refuzând delimitările exacte, între două date. E de ajuns să amintim bine cunoscutele îngrădiri ale manualelor franceze, care înghesue cea mai expansivă, ca putere de extindere, dintre „şcolile literare", în spaţiul de timp de treisprezece ani, între un „triumf" şi o „cădere", la teatru, lăsând-o să viețuiască în poezie, până la apariţia volumului de „Poeme antice", ale unui eminent antipoet, nechemat să restaureze clasicismul. Rostul înregistrării minuţioase a multiplicităţii curentelor literare pare a nu fi altul decât acoperirea acestei realităţi evidente, care este statornicia fenomenului romantic, sub aparenţe schimbătoare. Fie că, din motive pragmatice, se strânge mereu, ca în Franţa, un cordon sanitar, în jurul romantismului, pre-

www.dacoromanica.ro

valându-se de dictonul goethean : „clasicismul este sănătatea, romantismul e boala", fie din simpla iluzie a evoluției, se fac delimitări arbitrare, care nu corespund situației adevărate. In sfârșit, prin ceeace individualismul apare ca irritant, în consecințele lui sociale, s'a ajuns la comprimarea cronologică, în istoriile literare, a romantismului. Cuvântul de ordine pare a fi prezentarea lui ca un episod transitoriu, spre a i se micșora semnificația și vitalitatea. Prin procedee analitice, i se decupează durata, în felii de timp, scăzându-se fazele pre-romantice, apoi, după o parcimonioasă situare cronologică, i se extirpează segmentele disidente, ca mai apoi unele ramificații, până în actualitate, să fie înfățișate ca orientări străine de esența ei. Este adevărat că în această operație chirurgicală, intervin câteodată dificultăți simțitoare, ca în desfacerea „aderențelor". Astfel, în prezentarea realismului și naturalismului francez, istoricii literari nu izbutesc să izoleze temperamentul de vizionar, al lui Balzac, de spiritul de observație ; în configurarea lui Flaubert, elementele de coloare și ritm, ca și exotismul, răspunzând naturii romantice a poetului, cată să fie subordonate disciplinei obiective ; violența viziunii zoliste, în contradicție cu programul științific, e trecută pe planul secundar ; și așa mai departe, în conflictele dintre doctrinele artistice, desprinse din tulpina romantică și firile scriitoricești, incoercibil romantice, istoria literară tendențioasă manifestă un fel de realism scolastic *(realia ante rem)*, încorporând ideile, în paguba realităților pipăite, care le desmint. Mai e nevoie apoi, tot în cadrul literaturii franceze, să relevăm inadvertența individuării, ca școală literară, a simbolismului, care nu e altceva decât o regăsire și o adâncire a romantismului ?

Poate într'un spirit mai puțin sistematic, dar în același spirit de voită camuflare a adevărului, sunt redactate și celelalte monumente didactice, denumite istorii literare naționale, anume compuse cu false simetrii adversative, spre a înrăbuși fenomenul romantic. Prin îngroșarea trăsăturilor conservatoare, de proveniență istorică, se lucrează la fețui-

www.dacoromanica.ro

rea unor tradiţii proprii, sortită să configureze geniul literaturilor, cât mai în afară de lucrarea spiritului romantic european ; sau, când cercetătorii interni ai fiecărei literaturi naţionale se văd nevoiţi să înregistreze infiltrările duhului romantic, preocuparea lor cea mai de seamă se îndreaptă asupra încercării de a le imprima trăsătura specifică, a patriei de adopţiune, prin care nota originară îşi modifică timbrul iniţial. Spiritul de anexiune, prin excelenţă politic, prezidează aceste operaţii, menite să asimileze stilul romantic de prea pronunţată coloratură străină, climatului naţional care a suferit influenţa. Dar dacă e adevărat că într'o măsură notabilă, interferenţa dintre două culturi, una majoră şi alta minoră, duce la o anumită aclimatizare firească, în profitul celei din urmă, nu e mai puţin drept că rămân câteva elemente nereductibile la geniul acesteia.

In asemenea împrejurări, când nu se mai poate judeca fructificarea unui geniu naţional prin fecundarea altuia, pe dagogii istoriei literare nu se mai întreabă dacă n'a venit şi rândul bietelor individualităţi, privite ca atare, neexponenţial ; prin alte cuvinte, abstracţie făcând de profitul entităţii, care este literatura naţională, ar veni şi rândul întrebării dacă destinul individual al scriitorului n'ar câştiga din atingerea rodnică cu o altă individualitate, de structură sufletească înrudită şi aparţinând unei literaturi străine.

Ceea ce este ireductibil la geniul propriu al unei alte literaturi poate fi în consonanţă desăvârşită cu temperamentul individual, cu legile intime ale structurii subiective. Spre a ieşi din cadrul generalităţilor, vom propune un exemplu concludent. Eminescu a încorporat romantismul german, în specia elegiei sau chiar a *lied*-ului, poeziei noastre, comunicându-i timbrul specific al simţirii româneşti ; prin ce alchimie miraculoasă, nu se ştie ; poate prin instrumentarea magistrală a limbii ; în marile sale teme, de natură culturală, a adaptat soluţii de gândire, la propria sa nelinişte ; dar această din urmă operaţie, autentică sub raport individual, nu mai corespunde simţirii noastre, de comunitate naţională ; situându-ne aşa dar pe acest teren, deosebim o cu-

www.dacoromanica.ro

cerire de ordin individual, deosebit de apreciabilă, care n'ar putea fi exclusă din configurația spirituală eminesciană. De altfel, în cadrul actualei situații morale a autorului „Dornei", nimeni nu-i mai face un proces din speculațiile sale filosofice, cu timbru subiectiv, care-i sunt strict personale, adică neconforme simțirii publice; să ne amintim însă că eminenți reprezentanți de odinioară ai pedagogiei literare naționale, ca Hasdeu, i-au adus, postum, învinuirea neaderenței (în alți termeni) la simțirea românească și acuzarea că sucește mintea tineretului, prin cugetarea sa bolnăvicioasă.

Impietarea asupra drepturilor poetului de a-și alege izvoarele de inspirație, după criterii fixe, pragmatice sau chiar estetice, e cu totul neoperantă. Poetul, în preferințele lui, e condus de instinctul propriei sale alcătuiri sufletești. A-i recomanda anumite modele e tot atât de pueril ca și a i le interzice. El poate greși, în căutarea de sine, dar chiar erorile îi sunt folositoare, până la urmă, sub titlu de experiență. Din această experiență a formației, se deslușește filiația firească, *fatală*, adică de neînlăturat ca și fatalitatea. De ce ne-am irita, când ea provine de peste granițe? O astfel de filiație, chiar la cei mai mari, ca Eminescu, nu atrage nici o urmare potrivnică mare creații. Dimpotrivă, cu cât paternitatea e mai nobilă, cu atât și descendența va beneficia de zări lirice mai vaste, de ambiții și de realizări mai măreți. Un astfel de orizont cultural este pentru literatura noastră lirică, romantismul german, care a îmbogățit registrul poetic eminescian și continuă să rodească, în opera d-lor Lucian Blaga și Al. Philippide.

Ridicându-se peste istorismul obișnuit cercetătorilor, poetul Al. Philippide privește romantismul în afară de timp și de spațiu, ca una din polaritățile spiritului omenesc. Scriitorii și artiștii mai în genere, sunt astfel grupați în două mari categorii, după orientarea către lumea exterioară, care este direcția realistă, sau după sensul „adâncirii, pe calea visului și a contemplației, în lumea dinăuntru, în lumea întâmplărilor psihice", care este romantismul. Astfel consi-

www.dacoromanica.ro

derate, fenomenele respective încetează de a se înfăţişa ca nişte afirmări de apartenenţă la o doctrină artistică, luând caracterul semnificativ al unui „mod de viaţă sufletească". Bipolară, arta e deci manifestarea dualistă a realităţilor de structură morală. Artistul romantic, chiar dacă culege impresii din lumea exterioară, le răsfrânge prin prisma cristalinului său moral, spre a le restitui transfigurate după modul sensibilităţii sale, ireductibilă la realitate.

Acest fel de a vedea nu e exclusiv, admiţând ocazional orientarea către exterior a romanticului, ca şi aceea spre interior a realistului, cu deosebirea înclinării fundamentale într'o direcţie. Romanticul este o fire patetică chinuită de „esenţa propriei lui fiinţe" şi „mereu atrasă de propriile ei adâncuri". Realistul, înclinat spre domeniul practic al acţiunii şi al activităţii ştiinţifice, nu are „nostalgia continuă şi chinuitoare a unei alte vieţi şi a unei alte lumi".

O notă cu totul personală din preţioasa „introducere", în care poetul şi-a fixat profesiunea de credinţă, e afirmaţia că „un artist este totdeauna mai mult sau mai puţin romantic în *momentul creaţiei*". Cam neexplicită, această idee se referă probabil la actul de izolare şi de interiorizare, pe care-l comportă creaţia. Sau, dacă interpretarea aceasta nu despică intenţiile autorului ei, poate că sensul trebue căutat în identitatea postulată dintre poezie şi creaţie.

Suprapunerea acestor două concepte ni se pare însă neîntemeiată. Dar nici concentrarea interioară pe care o cere actul creaţiei n'ar putea fi asimilat orientării către interior, a structurii romantice; cea dintâi e o condiţie a elaborării, iar nu un mod de simţire şi o atitudine în viaţă.

Unde ni se pare însă, în contextul imediat următor, că d. Al. Philippide are perfectă dreptate, este acest principiu estetic foarte temeinic: „O fire realistă nu poate produce poezie, fiindcă drumurile visului, care dau spre lumea dinăuntru, îi sunt închise sau mai bine spus, fiindcă alcătuirea ei n'o îndeamnă să cerceteze aceste drumuri". De aici nu decurge însă, cum iarăşi afirmă cu bună dreptate, incompatibilitatea dintre percepţia exactă a realităţii şi facul

www.dacoromanica.ro

tatea fantastică. Cazul lui Balzac e doveditor. Relevând improprietatea elogiului intenţional din clişeul, „copie fidelă a realităţii", d. Al. Philippide mai relevă cu justeţe, că „nu există, în marea creaţie, literară, decât trepte ale transfigurării realităţii". De asemenea e foarte adevărat că „nici unul din marii scriitori „realişti" nu este pe de-a 'ntregul realist". Formula e însă reversibilă, în sensul că tot aşa nu există romantici puri, fără elemente realiste. Ridicând această obiecţie, uşor previzibilă, o încadrăm de altfel în condiţia dozajului sau a alternanţei dintre cele două moduri, romantic şi clasic, care se afirmă cu precădere, dar nu cu exclusivitate.

Tipul romantic sau realist nu se realizează niciodată perfect exclusiv ; puritatea absolută trebue căutată în manifestările caracteristice, în care artistul îşi revelă substanţa intimă, personalitatea. Ajungem în miezul acestei substanţe, prin analiza calitativă, dacă se poate spune, în timp ce procedeul analitic brut duce la descoperirea esenţelor eteroclite, accidentale, nesemnificative, care îndeamnă pe unii critici didactici să glozeze despre „romantismul clasicilor", „clasicismul romanticilor" şi alte chestiuni, la fel de futile. E deci în natura creaţiei literare, indisponibilitatea creatorului la sensul unic; critica trebue să ţină seamă în deosebi de orientarea principală şi aproape permanentă, deoarece una statornică şi invariabilă este imposibilă.

Să nu ne despărţim de bogatele sugestii teoretice ale introducerii, fără a reţine formula cuprinzătoare a d-lui A. Philippide : „Romanticul este un om pentru care visul există şi există ca o adâncă, gravă şi fecundă realitate".

Inmănunchierea în grup a celor patru poeţi germani nu e un act arbitrar de selecţie ; el corespunde unei intime afinităţi de temperament. Deviza cu care îşi începe studiul introductiv e deosebit de grăitoare : „Suntem făcuţi mai mult din noapte". In această profesiune de credinţă esenţial lirică, recunoaştem titlul uneia din poemele d-lui Al. Philippide

www.dacoromanica.ro

(*Visuri în vuetul vremii*, 1939, Fundaţia regală pentru literatură şi artă).

Cuvântul se reazemă pe o concepţie abisală a omului. Viaţa noastră sufletească ascunde, sub actele zilnice, determinări obscure iraţionale, de simţire ancestrală, din care se iveşte emersiunea licăritoare a visului, a nostalgiei, a amintirii. Fragmentarismul luminos al vieţii sufleteşti solicită sondajul lăuntric, al subconştientului, care e un acumulator de potenţial cosmic, cuprinzând învălmăşite, energiile tuturor regnurilor : mineral, vegetal şi animal ; din această plămadă obscură se toarce firul conştiinţei, al năzuinţei omului, de a-şi descifra şi de a scruta destinul.

Un alt cuvânt, al lui Novalis, din „Fragmente", îi serveşte drept cheie : „Suntem mai strâns legaţi de nevăzut decât de văzut". In această cugetare, d. Al. Philippide vede „sensul adevăratei mari poezii, care este a invizibilului".

Lumea invizibilă nu e decât pe plan metafizic, aceea a transcendenţei; în ordinea lirică, ea se relevă a fi oglindire lăuntrică, interiorizare a impresiilor exterioare ; este însăşi modalitatea idealistă a viziunii romantice : lumea reflectată în conştiinţă, cu risipirea contururilor şi dizolvarea tonurilor reale, percepute în natură; i se adaogă, de sigur, în momentele paroxiste ale avântului romantic, nostalgia înălţimilor, a bunurilor cereşti şi a spaţiilor interastrale, a dumnezeirii. Desinserţiunea, tendinţa de evadare de real, nu implică ruptura totală cu universul sensibil; ea are numai semnificaţia unei spiritualizări a lumii fizice ca şi a stihiilor.

Elementele esenţiale ale romantismului german din prezentarea antologică sunt reduse de d. Al. Philippide la următoarele : „sentimentul dureros al neadaptării la lumea pământească, sentiment căruia îi corespunde nostalgia şi nădejdea unei alte lumi ; apoi încrederea în puterea revelatoare a visului (în sens de adâncire în lumea dinăuntru); dragostea de noapte...; religiositatea (în) forme diferite (misticism creştin al Novalis, cult al naturii la Hölderlin, credinţă simplă în dumnezeire la Mörike, amestec de pan-

www.dacoromanica.ro

teism şi de creştinism la Rilke)". In sfârşit, „toţi concep poezia ca pe o religie".

In aceste „caractere fundamental comune", dacă facem abstracţie de sentimentul religios, regăsim fizionomia spirituală a poetului din „Visuri în vuetul vremii". Antologia lirică are o valoare în sine, pe care o vom preciza mai la urmă ; ea serveşte, prin datele informative, ale introducerii, unui rost de iniţiere, în domeniul destul de necunoscut la noi, al romantismului german ; dar mai ales, ea ne orientează hotărîtor, în climatul liric al traducătorului, în preferinţele sale subiective.

Am încercat altădată să lămurim sensul visului, în rândurile consacrate volumului „Visuri în vuetul vremii".

Tot atunci am subliniat faptul că întoarcerea la vis este, istoriceşte, esenţa cea mai pură a romantismului german.

Publicarea acestei antologii are semnificaţia achitării unei datorii morale, contractate de un modern, contemporan în spirit cu Hölderlin şi Novalis. In precisele caracterizări critice, în discriminările judicioase (ca rândurile de înţelegătoare explicaţie a adoraţiei mistice a nopţii, din *Imnurile* lui Novalis) şi în judecăţile de valoare, neocolite (vezi aprecierea despre *Elegiile duineze* ale lui Rilke), recunoaştem luciditatea unui iubitor de poezie, care nu e anulată de nu ştiu ce ton apologetic, al admiraţiei oarbe.

Metoda poetului, aşa cum e definită în ultimele pagini din *Introducere*, evită „traducerea juxtalineară", respectând sensul poetic şi structura metrică, în linie generală, cu excepţia metrului antic, la Hölderlin. Ca totdeauna, am urmărit textul tălmăcirii cu originalul în faţă, spre a verifica valoarea filologică a transpunerii şi gradul de licenţă, pe care şi l-a îngăduit traducătorul. Fără să fie o traducere literală, realizează aproape idealul exactitudinii exemplare. Câteodată, d. Al. Philippide nu s'a îndurat să jertfească un nevinovat capriciu grafic al poetului, ca separarea silabică a unui cuvânt compus, între două versuri albe şi libere :

www.dacoromanica.ro

„...*Städte und Türme und Brücken und unvermutete Wendung der Wege...*"
(*Du im voraus verlorne Geliebte*, Rilke).

„...*târguri şi turnuri şi poduri şi nebănuite cotituri de drumuri...*"
(*O, tu iubită dinainte pierdută*).

Intreaga poemă e transpusă cu o fidelitate remarcabilă, chiar şi în reconstruirea grafică (cu un număr de silabe, mai puţin economic).

Din perspectiva rigorii, respectată de d. Al. Philippide, ne îngăduinm să semnalăm câteva mici abateri :

I. *In ordinea adaosurilor.*

In primul din cele trei *Imnuri către noapte*, poeme în proză care capătă în traducerea românească o dispoziţie grafică verslibristică, versul

„*O sorb nourii şi vânturile*"

lipseşte din textul german (Novalis, *Dichtungen*, ediţia Franz Schultz, Insel-Verlag).

Tot aşa e adăogat versul din aceeaşi poemă :

„*In grădinile şi 'n casa ei*".

In *Imnul* 2, un cuvânt adăogat are sensul unei interpretări, care nu este străină de intenţia poetului german.

Măsurat a fost timpul
Luminii şi-al vegherii.

Originalul : „Zugemessen ward dem Lichte seine Zeit...", implică mai departe repudierea veghei, fără să o numească.

In *Cântecul vântului* de Mörike, o altă umplutură străină de text, la sfârşitul strofei a doua :

www.dacoromanica.ro

De eşti mai priceput, răspunde singur
La întrebarea ta ciudată.

Bist du Klüger als sie
Magst du es sagen.

(*Lied vom Winde*, Eduard Mörike, *Du bist Orplid mein Land*, ausgewählte Gedichte und Erzählungen, ediţia Will Vesper, Karl Robert, Langewiesche Verlag, Düsseldorf u. Leipzig).

II. *Omisiuni de versuri.*

In *Despărţire* (*Abschied*, An Diotima, Sommer 1798, Hölderlin, *Gedichte*, Cotta'sche Handbibliothek, Stuttgart, u. Berlin), lipseşte traducerea cuvintelor în cursive din versul, 2 strofa ultimă :

Jugend ! *heute noch du lieber, als morgen mir.*
(Astăzi mai scumpă mie, decât mâine).

Din foarte frumoasa traducere a poemei *Orfeu, Euridice, Hermes*, de Rilke, au fost omise aceste versuri (strofa antepenultimă):

Sie war schon aufgelost wie langes Haar
und hingegeben wie gefallner Regen
und ausgeteilt wie hundertfacher Vorrat.

(Era de pe acum desprinsă ca părul lung
şi jertfită ca o ploaie căzută
şi împărţită ca proviziile însutite).

Respectând traducătorului dreptul de a se îndepărta câteodată de text, nu vom abuza cu observaţii de minimă însemnătate. Revenim însă cu o anumită întâmpinare, ridicată şi cu prilejul tălmăcirilor din „Fleurs du mal". Anumite note de adaptare la climatul liric românesc, tradiţional, sunt discutabile.

www.dacoromanica.ro

Copilul, cântând din sirinx (*Musik*, de Rilke, *Buch der Bilder*), nu putea struni o „*doină* domoală"; originalul : „in deine *zarten Spiele*" (în cântecele tale delicate); doina e prea specifică, spre a fi atribuită unui instrument, care evocă Elada.

In *Miezul nopţii*, de Mörike, credem a vedea o expresie uşor ironică în versul :

Doch immer behalten die Quellen das Wort
(Um Mitternacht)

In traducere exactă :

„Dar izvorele îşi păstrează mereu cuvântul",

— sau nu renunţă la cuvânt, — termen poate inspirat de vocabularul parlamentar, unde cuvântul se dă, se retrage, , se păstrează".

D. Al. Philippide nu a sezisat sensul ironic al versului, traducând :

Izvoarele însă nu contenesc ;

iar, din simpatie abuzivă pentru familia de cuvinte *doină*, urmează cu versul :

Şi apele 'n somn într'una doinesc
(Es singen die Wässer im Schlafe noch fort).

De sigur, aceste mici observaţii nu-şi exagerează importanţa. Mai interesant ni se pare a privi, în lumina unei proprii afirmaţii a d-lui Al. Philippide, în ce măsură i-a reuşit greaua sarcină de înviere, în vers românesc, a romanticilor atât de iubiţi. Cu un optimism cuceritor, d-sa îşi exprimă credinţa că limba noastră e „un admirabil instrument liric", prevăzut cu „bogăţii sigure şi vaste", care îngădue astăzi toate nuanţele simţirii şi gândirii, chiar în traduceri. Uneori

www.dacoromanica.ro

chiar, crede d-sa, versul nostru, mai expresiv, poate da o „feţuială nouă", eventualelor „tonuri mai şterse şi mai puţin expresive din original". Logic vorbind, aprecierea d-lui Al. Philippide are toată puterea unei judecăţi riguros deduse. Realitatea desminte însă mai adesea aceasta concluzie silogistică, deşi premiza ni se pare îndreptăţită : într'adevăr, limba noastră poetică şi-a extins registrul de impresii lirice, fiind de sigur, astăzi, unul din cele mai bogate instrumente expresive ; totuşi, deocamdată, pe cât s'a arătat de surprinzătoare, în evoluţia creaţiei poetice orginale, pe atâta a rămas în urmă, în majoritatea traducerilor din lirica străină. Generalizarea noastră însumează o destul de întinsă experienţă de lector, foarte atent la orice nouă transpunere din poezia franceză sau germană. Poate că, în principiu, dreptatea să fie de partea d-lui Al. Philippide, cu referire la posibilităţile de expresivitate lirică a limbii noastre. Excluzând însă explicaţia neconştiinciozităţii, care ar fi jignitoare, mai ales când traducătorul depune o pasiune adevărată în serviciul tălmăcirii sale, nu ne rămâne altă lămurire cauzală a rezultatelor deficitare, decât în ipoteza că poetul român traducător pune un preţ poate prea mare în spontaneitatea transpunerii, de care condiţionează izbutirile lui. Dacă s'ar deprinde cu ideea că o traducere bună cere un efort superior, spre a reconstitui şi momentul sufletesc al creaţiei, sau aproximarea lui cât mai strânsă, tălmăcitorul ar culege alte roade.

Poezia romantică germană, de acum o sută de şi mai bine de ani, chiar dacă a ispitit pe d. Al. Philippide printr'un climat moral înrudit propriei sale structuri, i-a prezentat şi dificultăţi uriaşe. Materialul ei de impresii datează, e depăşit, nu mai satisface sensibilitatea iubitorului modern de poezie ; ea mai are o putere considerabilă de vrajă, prin acţiunea muzicală; aceasta e netraductibilă ; numai un text românesc de o egală vrajă melodică i-ar putea întineri limbajul romantic perimat.

D. Al. Philippide, prin *Visuri în vuetul vremii*, şi-a învederat superioritatea în poema romantică de vastă respi-

www.dacoromanica.ro

raţie. Poate că spaţiul economic al unora din poemele germane nu i-a îngăduit desfăşurarea larg cadenţată, a propriului său ritm interior. Oricum ar fi, reuşitele sale cele mai remarcabile, anume traducerile din Rilke, par a sprijini ipoteza unei consonanţe mai eticace, cu romanticii moderni. Din lipsă de spaţiu, poema *Orfeu, Eurydice, Hermes* nu poate fi reprodusă integral. Ne mulţumim să transcriem o altă prea frumoasă tălmăcire :

MARIA MAGDALENA

Iţi văd acuma iarăşi picioarele, Iisuse,
pe care tinereşti eu le-am aflat
pe vremea când, sfioasă, le-am spălat ;
o, cum stăteau în părul meu supuse :
un alb vânat în ierburi tupilat.

Trupul pe care nimeni nu l-a iubit vre-odată
îl văd abia în noaptea aceasta de iubire.
N'am stat culcaţi alături niciodată,
şi-acum găsesc în juru-ţi doar veghe şi slăvire.

Şi iată, mâinile îţi sunt sdrobite,
dar nu de muşcătura mea, iubite !
Inima ţi-e deschisă şi intră 'n ea oricine,
şi-aş vrea să fie numai pentru mine.

Eşti ostenit acuma şi gura-ţi ostenită
nu îndrăgeşte gura mea mâhnită...
A fost cândva, Iisuse, vre-o clipă pentru noi ?
Cât de ciudat ne stingem deodată amândoi !

O asemenea transpunere, care păstrează întocmai îndrăzneala concepţiei şi puterea de rezonanţă a plângerii pasionate, relevă un adevărat talent de traducător. Cartea de „Poeme" e o foarte preţioasă introducere în romantismul german, compus din mistici, extatici şi vizionari, foarte

www.dacoromanica.ro

străini de atmosfera romanticei noastre. Cine apoi admiră în d. Al. Philippide un mare poet, de climat romantic german, va ști să prețuiască paginile de mărturisire, din *Introducere*. Din proiectarea luminilor reciproce, cititorul va învăța să prețuiască tot mai mult devoțiunea traducătorului și frumusețile smulse originalului.

www.dacoromanica.ro

OCTAVIAN GOGA

Din larg — poeme postume

In literatura noastră, cu numeroase interferențe ale politicei cu arta, nici un scriitor nu se caracterizează parcă mai bine ca om de acțiune, decât Octavian Goga. Intr'adevăr, fiecare din culegerile sale de poezii reprezintă câte o etapă dintr'un program de înfăptuiri. Astfel, cu *Poezii* (Budapesta, 1905), foarte tânărul poet își propunea să deștepte interesul intelectualității conducătoare din Regat, răscolind suferințele provinciei robite. Puține cărți și-au realizat cu atâta exactitate menirea : însuși Titu Maiorescu, aproape retras dn mișcarea literară, se face susținătorul cărții pentru obținerea unui premiu academic, derogând pentru prima dată dela severele sale principii estetice, care respingeau nota națională și socială. Cântărețul durerilor Ardealului repurtase din primul ceas o izbândă răsunătoare, care avea să-i netezească etapele succesive ale ascensiunii politice. Cu prilejul recepției sale la Academie, întâmpinătorul său, G. Bogdan-Duică denumea acest prim volum de versuri, o monografie a satului ardelenesc ; norocosul termen se regăsește în notele autobiografice rostite de poet în fața Seminarului de literatură al d-lui prof. D. Caracostea. Era de bună seamă o galerie neuitată de portrete, în care dascălul, dăscălița, lăutarul și alte figuri se proiectau luminos. accentuând însă fundalul întunecat al clăcașilor, spre a stârni adeziunea pentru suferințele milenare ale țărănimii ardelene. A doua culegere, „Ne chiamă pământul" (1909), urmărește aceeași voință programatică, în tonuri tot așa de sumbre și cu un patetism de aceeași intensitate. Octavian

www.dacoromanica.ro

Goga intrase în conştiinţa publică, pentru care chestiunea Românilor de peste munţi nu era o problemă de actualitate, ca poet al iredentismului. Evenimentele ce aveau să se grăbească, găseau sentimentul obştesc în mare măsură modificat prin apelul mesajului său răsunător. „Din umbra zidurilor" este cartea de popas între cele două trâmbiţări repetate şi evenimentele războinice. Exponentul social al ţărănimii îşi păstra crezul, în vigurosul imn „Carmen laboris", de uneori gnomică factură :

„E răzimată lumea toată
Pe palme aspre de plugari!"

In noul decor al vieţii urbane, recunoaştem perspectiva normativă, atât de scumpă semănătorismului, care postula oarecum axiomatic superioritatea eticei rurale („Cântăreţilor dela oraş"). Consecvent cu principiile sale cardinale, poetul se împotriveşte seducţiei marei metropole occidentale, văzând în turnurile catedralei Notra-Dame,

„...două braţe blestemând Gomora".

Pe cât este de interesant a urmări impresiile pe care le produce un centru de civilizaţie mai înaintată asupra indivizilor proveniţi din desvoltări sociale întârziate, impresii mai adesea de eficace covârşire, pe atât de remarcabile sunt reacţiunile de refuz ale structurilor închise. Dintr'o astfel de alcătuire sufletească, Octavian Goga a opus un deliberat *non possumus*, polarităţii urbane a Apusului, de sigur din voinţa militantului, de a păstra necorupte realităţile noastre morale, de structură ţărănească. Din ciclul de sonete pariziene, reproducem pe cel mai puţin notoriu, care aduce o serie coerentă de imagini din memoria afectivă, rurală :

„In zorii albi, senină dimineaţă,
Tu-mi pari o fată mândră dela ţară,
Venită la oraş întâia oară
Cu gând curat şi rumenă la faţă.

www.dacoromanica.ro

Te prinde însă 'n blestemata-i ghiară
Te sbuciumă vârtejul de viaţă,
Din mii de guri minciuna lui te 'nvaţă,
Stropindu-te cu tină şi ocară.

Insulte cad, batjocura te arde,
La orice pas culegi o nouă vină
In rătăcirea ta pe bulevarde.

Aşa pe rând te 'ntuneci şi spre-sară
De praf, de fum şi de păcate plină,
Tu te prăvăli sfârşită şi... murdară..."

Paris, II, „Ziua"

O asemenea poezie se cuvine considerată ca un semnificativ document sufletesc, fără să pierdem din vedere că ea fixează o atitudine, cu care poetul se simţea dator cititorilor săi de pe cele două versante ale munţilor, aţintiţi cu privirea către mesagerul plecat în străinătăţi, dar nu înstrăinat. Adeseori, omul public — fie el chiar poet, însă de răsunet social — nu corespunde în întregime imaginii pe care şi-o transmite cu bună ştiinţă, spre a se întipări audienţei publice ; omul de acţiune este, prin definiţie, un om de atitudine care îşi ştirbeşte din complexitatea sa, tot ce s'ar putea interpreta ca o şovăire sau ooscilare : numai prin identitate, el îşi păstrează autoritatea. Sub acest unghi trebue privite anumite reacţiuni din poezia lui Octavian Goga, sortite să-i confirme personalitatea de luptător. Poate că din această constrângere disciplinară a avut să sufere poezia sa intimă, din care îşi nutrise începuturile poetice. De câte ori retorul pătimirilor obşteşti şi-a întors privirile în interior ca să-şi scruteze neliniştile subiective, nu mai găsea accentul major, al retoricei pasionate. Neutralitatea, cu nehotărîrile ce exasperau pe intervenţionist, i-a prilejuit poetului naţional un alt moment de acţiune asupra publicului. Alternându-şi clocotitoarele îndemnuri publicistice şi oratorice cu cele lirice, omul de acţiune nu s'a sfiit să pro-

www.dacoromanica.ro

clame caracterul ocazional al versurilor sale. In rândurile de prefață care însoțesc „Cântece fără țară", mărturia este categorică : „Criticii le pot judeca deci în toată liniștea meseriei lor, vânduții și ipocriții pot cere răstignirea, oamenii cinstiți însă n'au dreptul să le arunce în foc până în prima zi a mobilizării românești". In scopul propagandei intervenționiste, poetul aduna, din folklorul războiului, jelaniile ostașilor mobilizați sub pajura străină, cu două capete.

Poezia sa, chiar când își scade temperatura profetică, după „Poezii" și „Ne chiamă pământul", nu încetează de a-și uita rostul public : ea este rând pe rând un apel sau o mustrare.

Odată cu neutralitatea și războiul, dar mai ales după întregire, omul public e purtat către primele locuri de conducere, strămutându-și vigoarea temperamentală în activitatea politică. In vicisitudinile vieții publice, adversarii, oricând iritați de proveniența literară a conducătorilor, îi aruncă din când în când în față batjocura de „fost poet". In realitate însă, Octavian Goga a compus poezii până la sfârșit ; nu era dintre acei scriitori ocazionali, ajunși prin politică și care aveau să se lepede de „păcatele tinereței"; dimpotrivă, blazonul său rămâne poezia și omul politic aduce în acțiunile sale publice stilul de viață al omului de litere.

De altă parte, stilul de viață publică, mai în genere și acela al lui Goga în particular, nu comportă mărturiile intime. Cu greu am putea descifra, din literatura publicistică sau oratorică a marilor oameni publici, frământările lor lăuntrice. Există un stil al acțiunii, tot atât de impersonal ca și de pragmatic ; în alipirea ordonată a gândirii scrise sau rostite, de pe tribuna presei sau a politicei, omul cu sbaterile lui lăuntrice rămâne impenetrabil. Ne-am făcut icoana unui Titu Maiorescu aulic și rece ; cu prilejul retragerii sale din universitate, când, în numele delegației de colegi, N. Iorga, neizbutind să obțină înduplecarea mândrului septuagenar, l-a învinuit de dispreț, „omul se ivi. — Și crezi d-ta că noi n'am avut inimă ? — Dacă ați avut-o,

www.dacoromanica.ro

e păcat că până astăzi n'a ştiut-o nimeni..." (N. Iorga, *O viaţă de om*, II, p. 122). A trebuit să apară însemnările zilnice ale „olimpianului" ca să se vadă cât de sbuciumată a fost viaţa intimă a sa şi cu preţul câtor sforţări de voinţă şi-a dres masca.

Nu am stăpâni mărturiile de viaţă interioară a lui Octavian Goga, din ultimele două decenii, dacă ne-ar lipsi publicaţia poemelor sale postume. Ascuns cu modestie după iniţiale, alcătuitorul ediţiei este d. D. Ciurezu, poetul care s'a bucurat de înţelegerea prietenoasă a marelui defunct. Din cele câteva rânduri ce aduc şi un meritat omagiu pietăţii d-nei Veturia Octavian Goga, aflăm de asemenea că poetul dorea apariţia volumului ca „un final de realizare senină" a operei sale. A comunicat prietenilor săi această intenţie şi le-a împărtăşit planul de grupare a materialului. „Tot ceea ce este cuprins în acest volum a fost rânduit de mintea şi mâna lui Octavian Goga".

Ca o prelungire firească a „Cântecelor fără ţară" urmează poeziile de război şi pribegie, până la biruinţa finală. Dramaticii ani 1917 şi 1918 i-au inspirat poeziile grupate în ciclul „Război", unde şi-ar fi găsit locul mai nimerit şi „Cântecul cămăşii", monolog al unei cămăşi ţărăneşti, care a dat „asalt, în câmp la Mărăşeşti". In poet răsuna mila pentru invalizi („Vorbesc tăcerile", *Vae surdis)* şi pentru cei morţi în luptă, ale căror morminte, movile la tot pasul, au schimbat faţa netedă a şesurilor („De profundis"). E în această din urmă poezie ca un ecou din cadenţa amplă şi aspră a „Clăcaşilor", din suflul ei retoric :

„Sunt morţii noştri încleştaţi sub glie,
Nenumărate trupuri sdrenţuite
De fier şi plumb, de-a cailor copite
In furtunoasa luptelor năvală.
Sunt cei căzuţi în clipa triumfală,
Biruitorii câmpului de plângeri,
Care murind zâmbeau în agonie ;
Sunt măcinişul negrelor înfrângeri,

www.dacoromanica.ro

Bieți mucenici ce'n hora de obuze
Cu pieptul gol au vrut să 'nfrunte valul
Și-au fost striviți cu blestemul pe buze ;
Sunt umbrele ce-au asvârlit spitalul
Din patul lui subt huma milostivă,
Ologi și ciungi mușcați de mitralieră
Cu chipuri reci și strâmbe de durere.
Sunt gloata tristă, morții fără lupte,
Cei înghețați de frig în strae rupte,
Cei oropsiți de foame și de boală...

Toți înfrățiți în neorânduială ;
I-acopere pământul deopotrivă".

Nota socială nu lipsește în același ciclu, amintindu-se de „prostimea" săracă, păzitoare de moșie, pe care se sprijină „boierii" („Poveste veche").

Profetismul se manifestă de asemenea, vestind întregirea după pacea dela București („Ceahlăul").

In astfel de împrejurări, cântărețul are o misiune, el este „al tuturora" și nu-și simte disponibilitate de iubire („Afară trece moartea").

Acestui grup interesant, de prea rare poeme de război, i se alătură ciclul „In sat", reamintind pe poetul social. Ca și cimitirele de război, din „de Profundis", care adăpostesc în măruntaele lor vulcani, și țintirimul din satul natal e un relicvar de revolte ațipite, dar nestinse :

„In țintirim dorm munți de lavă
Inchiși sub lespezi de mormânt.
Un cuib de ură și otravă
E 'n orice bulgăr de pământ
Țărâna tremură și 'nvie,
Căci fiecare fir de lut
Dospește 'n el o vijelie
Din câte 'n suflete-au bătut.
Sunt morții care se strecoară

www.dacoromanica.ro

Şi prin unghere ţin sobor.
Grozavă oaste de schelete,
Nebiruiţi rătăcitori,
Ei sfânta răzbunării sete
Şi-o 'mpart în drum la trecători.

In ţintirim în nopţi albastre
Când stelele pe cer s'aprind,
Răsună plânsetele noastre
Şi zarea 'ntreagă o cuprind.
Infiorată lumea geme,
De bocet jalnic de femei,
Ce spun din gura lor blesteme
Când duc la groapă ghiocei..."

(*„In ţintirim"*)

Se desluşeşte lesne, în asemenea caracteristice versuri, permanenţa vânei sociale. Ba chiar, întrebarea ce se iscă este dacă nu cumva inspiraţia socială precumpăneşte pe cea naţională. Fără să încercăm a deslega problema, ne mulţumim să relevăm statornicia puternicului filon sôcial, care artei. In acest sens vorbeşte tâlcuitoarea poemă cu titlul străbate până în ultimele compuneri ale poetului.

Insăşi poetica sa pare a respinge sensul gratuit al artei. In acest sens vorbeşte tâlcuitoarea poemă cu titlul „Poetul", care, în câteva versuri de leit-motiv, defineşte prin eliminare :

„El nu-i canar de colivie
Nici câine paznic de ogradă,
Nici cal de ham, bun de corvadă,
Nici vultur de menajerie..."

Ce este, aşa dar, poetul ? El are menirea poruncitoare să scuture „lanţurile de robie".

Destinul său poetic, în deosebi, a stat sub semnul misionarismului :

www.dacoromanica.ro

„Am fost logodnicul durerii,
Cobzarul cu aceleaşi strune,
Ce-şi ţese cântecu 'nvierii
Din stihuri de îngropăciune.

In noaptea mea înviforată
Drumeţ îndrăgostit de soare,
Am fost o harfă spânzurată
Pe-o straşină de închisoare.

Zidit din lacrimi şi dezastre
Eu am vestit o lume nouă
Voi mi-aţi dat vaerele voastre,
Eu v'am dat inima mea vouă.

In zile lungi de pribegie
Biet rob lovit de biciul urii,
Eu am purtat de-o veşnicie
Prea mult blestem în cerul gurii.

Mirarea deci să nu vă prindă,
Că azi sub tâmpla mea căruntă
Nu e nici zumzet de colindă,
Nu sunt nici chiote de nuntă"

(*„Am fost..."*).

Exponent al simţirii colective, depozitar al revendicărilor de clasă, vestitor de „lume nouă", poetului îi sunt interzise bucuriile personale.

Aceeaşi mărturie o întâlnim şi în poezia „In mine câte-odată" :

In mine câte-odată eu simt : se face noapte,
Din netrăite vremuri vin neguri să mă prindă,
Strigări necunoscute şi cântece şi şoapte
La casa mea colindă.

www.dacoromanica.ro

In mine câte-odată ţărani cu zeghea sură
Şi glume şi ispite şi tot ce ştie satul,
S'amestecă de-avalma roind în bătătură
Şi vin să-şi ţină sfatul.

In mine câte-odată grea liniştea se lasă
Miroase-a izmă creaţă şi-a flori de iasomie
In vreme ce un popă cu barba cuvioasă
Slujeşte-o liturghie.

Din aceste două poezii, care luminează de altfel întreaga sa producţie lirică, se vede în ce măsură cântăreţul Ardealului era conştient de misiunea sa socială. Ea nu avea să se încheie cu împlinirile naţionale, deoarece în esenţa profetismului stă un sâmbure de permanentă nemulţumire, faţă de datele realităţii. Ca un alt document moral al acestei insatisfacţii, se cuvine citată în întregime poema „Profetul" :

„Am fost prooroc pe drumul din pustie
Când zilele mureau nemângâiete,
Am fost prooroc, izvor de apă vie,
Toţi m'au băut de friguri şi de sete.

Un vaer surd din veacuri depărtate
Venea la mine'n noapte să mă cheme,
Şi mă găsea cu buze 'nfrigurate
Din plânsul vostru împletind blesteme.

Iloţi flămânzi de pâine şi de soare,
In carnea mea eu v'am dospit fiorul,
Şi despicând a vremilor vâltoare
Prin graiul meu vorbea Mântuitorul.

Insângerat v'am răscolit cărare
Cu inima, cu pumnul şi cu dinţii,
M'am îmbrăcat în neguri şi pierzare
Ca să vă dau limanul biruinţii.

www.dacoromanica.ro

Când valul meu s'a revărsat pe uliți
O clip'abia, din larga lui năvală,
Din mii de guri, din strigăte și suliți,
I-am auzit cântarea triumfală.

O sgură neagră i-a rămas în urmă.
Ce mic e azi alaiul tuturora!
Străină mi-e biruitoarea turmă
Cu tot noroiul unde-și joacă hora.

Un chiot strâmb îmi urlă la fereastră,
Norocul lui mă mustră și mă doare.
Nu-i visul meu în fericirea voastră,
Eu, am vestit o altă sărbătoare.

Mă 'ntorc din nou spre culmi de-odinioară.
Ca să nu-mi sfarm o sfântă profeție,
Cu ce mai am din vechea mea comoară
Lăsați-mă să plec iar în pustie..."

Drojdia amărăciunii, inerentă chemării mesianice, trezește în poet setea poeziei necontingente, aspirația către „culmi":

— Neprihănită, mândră poezie,
Lumină albă pururi adorată,
Ascultă-mă cu ruga mea târzie,
Și fă pe veci în minte să-mi tresalte,
Strălucitoare, rece și curată,
Singurătatea culmilor înalte...
(*„Din larg"*).

Nota depresivă stărue însă, în compunerea tematică „Iisus pe valuri" sau în bucăți fragmentare, ca „Tristia".

Poetul „gliei", recunoscând în pământ „stăpânul *său* de-o viață", căruia i-a fost „slugă, ucenic și frate", nu mai găsește „Post bellum" vechile temeiuri de adorare și se do-

www.dacoromanica.ro

reşte, în accente cu reminiscenţe din graiul bisericesc al începuturilor, deslegat de stăpânirea lui :

„Pământ... pământ... ai otrăvite roade,
Nu-mi poţi da astăzi cuminecătură...
Pământ... Pământ... Pe robul tău sloboade,
Căci ochii lui cei dornici de mister
Te părăsesc... s'au surghiunit în cer".

O oarecare variaţie, în documentarul moral al volumului postum, aduc poeziile de sub semnul senin al căsniciei, care îl împacă pe poet cu oraşul blestemat în tinereţe („Paris"), acum îmbietor cu „măreţu-i cântec nupţial"; dar şi aici intervine tema simbolică, a celor „două scânduri din două vase sfărâmate", care „brăzdând nemărginirea merg înfrăţite laolaltă" („Din viaţă"); sau, cu „Trecutul", se strecoară

„...mustrări din altă vreme
Din vremea când nu ne ştiam..."

Deslegat de îndatoririle sale mesianice, poetul se scrutează, fără să-şi găsească însă destinderea şi-şi asemueşte sufletul cu o

„...peşteră uitată
Cu scorburi multe văduve de soare..."
(„De profundis").

sau cu

„... o mare 'nviforată..."
(„Sufletul").

ori cu

„...o casă din care-ai dus un mort..."
(„In noapte").

nirilor.

Poezia sa testamentară, aşa cum a fost prezentată cu prilejul primei publicări, este deosebit de semnificativă pen-

www.dacoromanica.ro

tru descifrarea mâhnirilor omului de acţiune, care nu şi-a găsit satisfacţia în realizare, păstrând regretul neîmpli-

„Imi cântă moartea la fereastră
Ca o vecernie 'n surdină,
Imi cântă 'ncet povestea noastră :
Un joc de umbre şi lumină.

Eu o ascult în noaptea mută,
Din adâncimi îmi creşte mare ;
Intreaga viaţa petrecută
La căpătâiul meu răsare.

Şi cum sub tâmpla mea fierbinte,
O lume veche-mi reînvie,
Nu câte-au fost îmi vin în minte,
Ci câte-ar fi putut să fie".

(„Cântă moartea").

Cu volumul „Din larg" se reconstitue fizionomia morală a lui Octavian Goga, în trăsăturile esenţiale, verificându-se portretul clocotitorului poet al Ardealului, care are capitolul său în istoria literaturii noastre. Incredinţând versului, cu o nestrămutată credinţă, fiecare din simţirile sale, marele dispărut şi-a învederat totodată pasiunea literară, care l-a însufleţit totdeauna. Editorii nu şi-au împlinit numai o datorie pioasă, ci au contribuit la restaurarea unei figuri, intrată în istorie.

www.dacoromanica.ro

SERGHEI ESENIN
și lirica noastră tânără

Influențele literare sunt pe nedrept considerate uneori ca fapte culturale de mimetism. In alegerea unui model, factorul psihologic precumpănește. Sub impulsul câte unui spirit congener, atâția scriitori tineri și-au descoperit vocația. Nu se va putea măsura niciodată puterea fecundantă a talentului. Istoria literară și-a făcut o specialitate din studierea izvoarelor. Seminariile universitare de doctorat pun la îndemână studenților, metoda de a le urmări, spre a se izola din opera originală, toate împrumuturile. Viţiul acestei metode este prejudecata purităţii operei literare. Nu există scriere în care să nu intre elemente de înrâurire directă sau indirectă, conștientă sau neștiută. Cultura este continuitate și devenire, prin împletirea strânsă a trecutului cu prezentul. Scriitorul care imită împlinește o lege a vieţii. Personalitatea, de altfel, este o adițiune și nicidecum o unitate. Descompunerea analitică a elementelor străine dintr'o operă rămâne în mare măsură iluzorie. Se izolează corpurile străine din organismul literar, dar nu se deslușește bine și mai ales nu poate fi măsurată puterea nutritivă, însușită prin asimilare, a operelor din care s'au alimentat lucrările cercetate. Sourcierismul universitar se menține așa dar la suprafața problemei. El obligă pe tinerii eruditi să-și ramifice la nesfârșit căutările savante, spre a nu le scăpa nici o eventuală apropiere posibilă cu ceva care a mai fost scris. In acest fel, se propun asemănări exterioare dintre opere literare și corespondențe adeseori fortuite. Este o metodă de pulverizare a operei cercetate. Ceea ce interesează însă

www.dacoromanica.ro

în adevăr, sunt numai acele influenţe hotărîtoare, care determină o carieră literară sau îi hotărăsc orientarea. Pregnanţa biologică, puterea de fecundare a unei opere vii asupra spiritelor literare în devenire, acesta ar trebui să fie obiectul de cercetare al istoriei literare. Astfel ea ar servi la un spor de cunoaştere a raporturilor vitale în cadrul literaturii naţionale.

Un exemplu de pregnanţă, — cuvântul se întrebuinţează la noi mai adesea în sensul de relief sau forţă, — dintre cele până astăzi necercetate, ne oferă poezia lui Rainer Maria Rilke. S'ar putea spune că poezia religioasă şi mistică, rilkeană, a dat naştere unei întregi literaturi româneşti corespunzătoare. Curentul de sensibilitate religioasă dela „Gândirea" şi-a găsit expresia poetică prin fermenţii de viaţă din „Stundenbuch" şi „Marienleben". In renaşterea spirituală pe care o preconizează această revistă, poezia religioasă capătă nu ştiu ce caracter misionar. De bună seamă, originea rilkeană a inspiraţiei lirice gândiriste nu îi micşorează semnificaţia. Ar fi însă o eroare să se purice în amănunt, după metodele istoriei literare, întinderea în suprafaţă a unei asemenea înrâuriri, care s'a manifestat în spirit şi în adâncime. Cercetarea esenţială a fecundării duhului rilkean ar duce la o constatare îndoită : poezia lui Rilke a relevat sensul imanent al aspiraţiei religioase, dar a creat totodată un manierism nou.

O deosebit de curioasă influenţă asupra literaturii noastre mai recente, este aceea mallarmistă. Ea a venit cea din urmă, după sleirea celorlalte modele simboliste franceze. Pe de altă parte, spre deosebire de influenţa baudelairiană, verlainiană sau laforguiană, ea ne-a venit indirect. Agentul ei român a fost d. Ion Barbu şi anume poetul din „Joc secund". D. Ion Barbu, prin prestigiul producerilor sale obscuriste, a propus tehnica poeziei mallarmiste, unui şir întreg de poeţi tineri. Valorile aşa zise negative ale poeziei mallarmiste, au ameţit o parte din noua generaţie lirică română, ca un stupefiant. Oricât de sterilă sau nesănătoasă ar fi socotită experienţa acestei tehnice, ea nu va

www.dacoromanica.ro

putea fi trecută cu vederea de cercetătorul istoric literar. Cum spune însă undeva d. E. Lovinescu, aceste încercări zadarnice sunt „experienţe pe propriu risc", care nu vatămă unei literaturi, dacă întârzie uneori procesul de formaţie al unor talente tinere.

Ne propunem să semnalizăm, în actualitate, un proces de infiltraţie, care mai târziu va face obiectul de cercetare al istoriei literare. Este vorba de pătrunderea poeziei lui Esenin în limba şi în literatura noastră. Inainte însă de a examina substanţa acestei poezii, vom atrage atenţia asupra unui foarte curios fenomen de simultaneitate şi coincidenţă. Serghei Esenin, care a stăpânit un temperament vulcanic şi prin aceasta s'a impus, a dat naştere şi unei mode literare în Rusia.

El este încetăţenitorul imaginismului, al inocentei mania de a căuta imaginile pentru ele însele, cât mai numeroase şi cât mai neprevăzute. Moda a prins în vârtejul ei o mare parte din tinerii poeţi ruşi şi a trecut apoi în ţările de limbă slavă, învecinate. Autorul unei poezii în felul ei unice, de un timbru atât de personal, a fost totodată părintele unui fel de desmăţ literar colectiv şi internaţional. In acelaşi timp, — doi sau trei ani de diferenţă nu importă, — tinerii noştri poeţi ajungeau, pe căi proprii, la aceeaşi căutare frenetică de imagini.

D. E. Lovinescu îi boteza „imagişti" (Critice, IX, 1924), de sigur fără să cunoască „imaginismul" rusesc şi panslavon al ceasului. Asemenea coincidenţe sunt deosebit de rare, într'o vreme de circulaţie peste graniţe a valorilor si a modelelor literare. Esenin a dat naştere unei mode, care s'a ivit însă la noi printr'un fel de generaţie spontanee, atât de suspectată în literatură ca şi în biologie.

Literatura lui Esenin s'a produs într'un interval de zece sau doisprezece ani, cam între 1913 şi 1925. Ca mai toţi poeţii mari, Serghei Esenin a fost un adolescent de geniu, în dureroasă criză de creştere. Pornit dela ţară, el cânta izba părintească, plopul şi mesteacănul din bătătură, făpturile

www.dacoromanica.ro

domestice şi vitele din staul, stepa şi anotimpurile, cu un accent de sinceritate şi cu o prospeţime care l-au impus din primul moment opiniei literare. Nu era puţin lucru să vii, într'o literatură căreia nu-i lipseau poeţii naturii, să descoperi parcă o nouă natură, mai reală, mai directă, ridicată la poezie printr'un accent nou.

Ajuns celebru dela o zi la alta, sărbătorit în saloane, chemat să citească în cenacle, Esenin a făcut repede înconjurul „civilizaţiei". Civilizaţia n'a avut însă nici o priză asupra lui. El a dispreţuit-o şi a repudiat-o, ca un adevărat copil al naturii. In timpul războiului, marile civilizaţii occidentale prin care a trecut l-au dezgustat definitiv de cultură şi de progres. Reîntors în ţară în timpul revoluţiei, poetul este cu mai multă căldură îmbrăţişat de oamenii noi. Revoluţia maximalistă îl solicită şi îl câştigă, ca pe un cântăreţ al ei. In ceasul năruirilor sociale, poetul se angrenează revoluţiei, cu accente apocaliptice. Intr'o poemă de mare forţă, „Inonia", el dă revoluţiei sociale, pe antichristul ei. Căsătorit câtva timp, cu toată deosebirea de vârstă, cu dansatoarea Isadora Duncan, Esenin cucereşte o faimă continentală. Refractar oricărei încadrări, Esenin este însă obosit de succes şi tânjeşte mereu după liniştea şi fericirea vieţii din satul de naştere, Reazani. La rare intervale îşi revede izba şi părinţii, dar demonul neliniştii îl duce îndărăt, către oraşele pe care le urăşte. Aici, ca să scape neliniştilor sale, se prăbuşeşte în desfrâu şi alcoolism, căutând parcă tovărăşiile cele mai degradante. Cunoaşte până la drojdie „Moscova cârciumărească", pe care o va evoca într'o poemă neuitată. Nimic nu-l poate face să uite icoanele locurilor natale, care s'au fixat în sufletul său. Poezia sa va fi până la capăt luminată de amintirea fragedă a priveliştilor în care a crescut. Demonismul individualist al poetului, care nu sufere nici o constrângere socială, este umanizat prin nevoia permanentă de a se simţi acasă. Niciodată în literatura rusească, dezrădăcinarea nu a dat o asemenea rupere de echilibru interior. Esenin este cazul cel mai tipic de dezrădăci-

www.dacoromanica.ro

nare. El nu a transformat o temă literară, dintr'o temă socială deliberată.

Teoriile în genere rămân străine acestei naturi prin excelenţă temperamentală. Esenin este un temperament clocotitor, un vulcan în erupţie, care consumă din propria sa substanţă şi se mistue arzând ; dar este şi un mare poet al amintirii, care reflectă peisajul moral slav, al nostalgiei.

Revoluţia leninistă şi l-a anexat, dar n'a găsit într'însul un aderent ortodox. Refractar vechei civilizaţii, poetul se şimţea un veşnic neaderent. Vom vedea mai departe poziţia sa faţă de noul regim, aşa cum şi-o lămureşte însuşi într'una din marile sale poeme. Neadaptat societăţii, inapt vieţii, istovit înainte de vreme, poetul îşi pune capăt zilelor. Acest sfârşit îl prevăzuse, într'o poezie admirabilă, asupra căreia vom reveni.

Prin temperamentul său, Esenin repetă marea experienţă romantică, după o sută de ani dela punctul ei de criză. Zbuciumul său moral îl aseamănă marilor neliniştiţi şi freneticî din 1830. Esenin este însă şi un artist, un mare artist instinctiv, care a impus timpului său prin noutatea şi desăvârşirea formală, prin adaptarea versului la ritmul său sufletesc. Creator de şcoală literară, a fost imitat, deşi rămâne ca toţi marii creatori, inimitabil.

Numele lui Esenin apare pentru prima dată la noi, dacă nu ne înşelăm, în una sau câteva traduceri datorite d-lui I. Buzdugan. Autorul basarabean al „Miresmelor din stepă ', a fost cel dintâi atras de inspiraţia puternicului poet naturist. D. I. Buzdugan, care reprezintă poezia semănătoristă de peste Prut, a simţit de bună seamă farmecul nou al poeziei eseniniene şi a ţinut să ne redea ceva dintr'însul.

Meritul introducerii, ca să spunem aşa, masive, a poeziei lui Esenin la noi, aparţine d-lui Zaharia Stancu. D-sa ne-a dat un volum de „Tălmăciri din Serghei Esenin" (Edit. „Cartea Românească", Bucureşti, 1934). Poetul remarcat în paginile revistei „Gândirea" s'a manifestat el însuşi, ca un

www.dacoromanica.ro

delicat poet de inspirație agrestă. Maniera sa din „Poeme simple" (Edit. „Cartea Vremii", București, 1928), nu părea a prevesti pe traducătorul ideal al lui Esenin.

Necunoscător al limbii rusești, d-sa s'a folosit de concursul unor prieteni ruși, care i-au pus la îndemână echivalentul în proză al unei selecții de poezii. De asemenea colaboratorii ruși i-au servit indicațiile cerute pentru aproximarea prozodiei, de fiecare poemă. Printr'o intuiție într'adevăr poetică, d. Zaharia Stancu și-a însușit astfel duhul liricei eseniniene. La aceasta s'a adăogat, printr'un proces de afinitate electivă, transformarea poeziei tălmăcite, în proprie substanță lirică. D-sa a dat în acest fel altceva decât o traducere obișnuită : o creație oarecum nouă, realizând condițiunile ideale ale unei tălmăciri.

Prin faptul că s'a mulțumit uneori cu versul alb, alteori cu câte o singură rimă, în două din versurile catrenului, d. Zaharia Stancu a ocolit norocos capcana umpluturilor, întinsă de rimă. Ritmul uneori neregulat, interior, substituit de traducător, metricei regulate, a contribuit de asemenea la autenticitatea textului nou. In sfârșit, poetul român a izbutit să transmită prin elaborarea sa, nu știu ce sunet exotic al poeziei eseniniene.

Meritul său cardinal este de a nu fi dat un surogat românesc, de aproximative echivalențe prin eventuala anexare a lui Esenin la sensibilitatea mai domoală, autohtonă. Ne-a dat un Esenin în românește și nu un Esenin românizat.

Culegerea sa selectivă, de 28 poezii, dintre care șapte poeme mari, ne dă icoana totalitară a marelui poet rus. Regăsim în volumul d-lui Zaharia Stancu și pe poetul marilor neliniști, și pe cinicul zurbagiu, adeseori ostentativ, căruia nu i-a displăcut să scandalizeze, precum și pe poetul nostalgic al stepei și al izbei, pe minunatul zugrav al locurilor natale și pe rarul pictor animalier, din „Vulpea", „Vaca", „Pisica" și „Câinilor". Registrul sensibilității eseniniene ne este redat pe toată întinderea gamei sale, fără repetiri și prolixități.

Pentru exemplificarea recreărilor posibile într'o altă lim-

www.dacoromanica.ro

bă, vom cita în întregime poezia pomenită, prin care Esenin îşi prevesteşte sinuciderea :

„Mi s'a urît trăind în ţara mea.
Sub alte ceruri dorul meu m'ar vrea.
O, izbă, — am să te părăsesc, să plec,
Prin lume vagabond şi hoţ să trec.

Voi merge pe zulufii albi ai zilei
Cătând coliba liberă — a milei, —
Şi un prieten scump cuţitul strâmb
Mi-l va ascute, scos dela carâmb.

Cu primăvara 'n stepă şi cu soare
Se 'mbrobodeşte drumul, galben floare,
Şi tu, al cărei nume-l tăinui, drag,
O să m'alungi din nou de lângă prag.

Şi iarăşi o să mă întorc aici
Să mă mângâi cu bucurii prea mici.
Dar într'o seară verde, sub fereastră
O să mă spânzur cu-o eşarfă-albastră, —

Şi sălcii sure peste garduri vii,
Spre mine-or să întindă crengi mlădii,
Şi câinii vor lătra când, nespălat,
Mă vor zvârli 'n pământul desfundat.

Iar luna goală va pluti 'n văzduh
Pierzându-şi vâslele pe lac, în stuh,
Şi Rusia va dăinui la fel,
Jucând la gard cu glesnele 'n inel."

(Mi s'a urît trăind...)

www.dacoromanica.ro

Păstrând de astădată forma regulată a poemei, d. Zaharia Stancu i-a conservat admirabilele metafore şi timbrul sufletesc. Două mici licenţe morfologice („va ascute" şi „galben floare") sunt sacrificii aduse ritmului.

Pentrucă Esenin pomeneşte în ultimul catren al poemei de patria sa, vom face observaţia că Rusia revine deseori în poeziile sale, ca o entitate vie, personificată. Poetul *ex lex*, protivnic tuturor cadrelor şi normelor şi-a adorat ţara, ca pe o realitate spirituală, concretă şi permanentă aşa cum şi-a iubit patria mică, Reazani.

Nevoia sa de libertate spirituală şi de nesupunere la regulile prohibitive şi-a concretizat-o adesea prin exaltarea stării de vagabond. Idealul său pare a fi întrupat în individul care a tras ultimele consecinţe ale iubirii de libertate :

„Daca nu as fi poet
Aş fi fost tâlhar temut."

Esenin iubeşte stepa nu numai ca o perspectivă familiară, ci ca pe un corespondent sufletesc:

„O, ţinut nesfârşit şi salbatec
Ce aproape eşti de inima mea.
In adâncul tău s'a pitit
Tristeţea şi galbena-mi stea

Şi ţie ca mie ţi-e dor
De cerul înalt cu amurg roş ovan
Şi de văzduhurile libere cu zbor
De şoim şi vultan".

(După şuviţa întunecată)

Nu e de mirare că, astfel conformat, poetul nu s'a simţit până la sfârşit solidar cu o servitute nouă, care a urmat ţarismului. In poema sa „Noi generaţia victoriei leniniste", Esenin exprimă cu o tristeţe de adânci resonanţe, drama sa de individ sortit mereu neaderenţei:

www.dacoromanica.ro

„Eu nu sunt omul nou!
De ce s'o tăinui?
Eu am rămas cu un picior în trecut
Şi vrând să calc cu celălalt în viitor,
Mă simt căzând în gol".

Antichristul din „Inonia" are cuvinte impresionante de caritate pentru oamenii striviţi de tăvălugul revoluţiei:

„Dar sunt şi alţi oameni.
Aceia
Sunt mai nenorociţi şi mai uitaţi
Decât nişte butuci,
Printre evenimente neînţelese.
Eu îi cunosc
Şi i-am observat:
Ochii le sunt mai trişti ca ai vacilor
Şi pe sângele lor e mucigai
Ca pe lacuri mătasea broaştei.
Cine o să arunce cu pietre 'n lacuri?
Nu v'atingeţi de ei
Căci se vor stinge singuri
Arzând mocnit ca frunzele stropite"

(Noi generaţia ..)

Poetul dezrădăcinării nu a primit nici o infiltraţie de civilizaţie urbană. Acesta este unul din caracterele esenţiale alcătuirii sale psihice. Dacă facem abstracţie de talentul său literar, care este un element cultural, vom recunoaşte în Esenin un primitiv în stare pură atât cât e permis conceptul de primitivitate al modernului. Cunoaştem o singură poemă eseniniană, din textul d-lui Zaharia Stancu, în care autorul, ieşind din linia firească a simplităţii sale sufleteşti, se înfăţişează îmbogăţit sufleteşte cu o adiţiune într'adevăr culturală. Este poema „Omul negru", unde poetul se vede dedublat, sfărâmându-şi în oglindă icoana sa de civilizat, în straie orăşeneşti şi cu joben în cap.

www.dacoromanica.ro

Din tot întinsul operei sale, cunoscută nouă, lipseşte hibridul alcătuirii urbane, altoite eventual peste sufletul său elementar. Prin această puritate de structură, Esenin ne propune modelul paradoxal, al rurarului de geniu, care şi-a conservat caracterul nealterat.

In acelaşi timp, Esenin avea conştiinţa de a fi ultimul poet al satului, din care maşinismul va izgoni hergheliile:

„Sunt ultimul poet al satului.
In poeme podul de lemn e neînsemnat.
Privesc cum cădelniţează mesteacănul
Cu frunziş întomnat.

Trupeasca mea făclie de ceară
Va arde până la sfârşit cu flacăra aurie.
Ceasul de lemn galben al lunii
Imi va suna răguşit intrarea 'n veşnicie.

Pe nesfârşitele câmpuri albastre
Va ieşi uriaşa maşină de fier.
Palmele ei negre vor aduna
Ovăzul risipit de zori sub cer.

Cântecele acestea nu vor trăi cu voi
Palme fără viaţă, palme străine.
Numai spicelor şi cailor
O să le pară rău după mine.

Fierul va alunga hergheliile
Coame n'or să mai fluture 'n vânt.
Curând, ceasul de lemn galben al lunii
Imi va suna răguşit intrarea 'n pământ.

(Sunt ultimul poet...)

El exprimă aşa dar poezia primitivă si să batică a naturii, închizând poate cu viaţa sa, un capitol al liricei naturiste. Neîncadrându-se revoluţiei maximaliste, Serghei Esenin nu

www.dacoromanica.ro

şi-a însuşit, în felul altor cântăreţi moderni, poezia maşinismului. Câtă dreptate avea, recunoscând că nu este omul nou şi că a „rămas cu un picior în trecut".

Al doilea traducător eseninian în româneşte e d. George Lesnea („Poeme de Esenin", cu o prefaţă de Ionel Teodoreanu, Librăria Socec, Iaşi 1937). D-a a tălmăcit 62 de poezii, dintre care treisprezece din cele traduse întâi de d. Zaharia Stancu. Traducerile d-lui George Lesnea sunt mai cursive şi cât se poate de onorabile. D George Lesnea este poate mai literal, — d-sa cunoaşte limba rusă, — în timp ce d. Zaharia Stancu este mai literar. Cel dintâi se îngrijeşte de acurateţea versului, din punctul de vedere al ritmului şi al rimei, dar d. Zaharia Stancu a avut în vedere substanţa lirică şi puritatea ei diamantină. Mai ritmice şi curgătoare, traducerile d-lui George Lesnea sunt potrivite memorării şi recitării, servind de bun vehicul circulaţiei lui Esenin, într'un public cât mai întins.

Neurmărind să dea o imagine sintetică a autorului, d-sa a făcut o selecţiune a poemelor mai temperate, care înfăţişează pe Esenin ca poet al satului şi al stepei. S'ar spune că sensibilitatea poporanistă a tradu ătorului, care este ultimul venit la „Viaţa Românească" dela Iaşi, l-a atras îndeosebi spre poetul nostalgiei câmpeneşti. In tălmăcirile sale întâlnim chiar un Esenin minor şi idilic:

„Pentru ce te zbuciumi şi amar zâmbeşti?
Dragă-mi este alta, tu deloc nu-mi eşti.

Ştii prea bine însuţi, ştii prea bine tot.
N'am venit la tine, să te vad nu pot

N'am avut ce face când pe-aici treceam
Şi mi-a dat prin minte să mă uite p. geam"
(Pentru ce?)

Acest mic dialog între un flăcău şi o fată dela ţară, ni-l închipuim cules de Coşbuc prin părţile Năsăudului.

www.dacoromanica.ro

D. George Lesnea a venit către Esenin tocmai tot printr'o afinitate electivă, recunoscându-şi propriul chip în acordurile mai moderate, uneori, ale strunei poetului rus. Temperatura vulcanică a acestuia s'a răcit simţitor în traducerea d-lui George Lesnea, care şi-a descoperit un frate în cântăreţul Reazanilor.

Pe de altă parte, Esenin al d-lui Lesnea e moldovenizat şi anexat poporanismului. Timbrul străin, pe care-l identificăm în traducerile d-lui Zaharia Stancu, sunetul exotic, de altă resonanţă decât a pastelurilor noastre, nu este conservat de d. George Lesnea. D-sa a dat totuşi o culegere destul de unitară, în care străbate o notă elegiacă : regretul dezrădăcinării, nostalgia după căminul părintesc :

„Cunosc o hudicioară pe care-i o fântână,
Cunosc o casă scundă cu hornul la mijloc.
Văd vinetele paie din streaşina bătrână,
Surpate peste geamul cârpit din loc în loc.

Trecură anii crânceni în pâlc de neguri rele.
S'a potolit cu totul zănatecul tumult.
Imi aminteşc de satul copilăriei mele,
De limpedea lui pace şi cerul de demult.

N'am căutat mărire nici fericiri pe lume,
Cunosc deşarta slavă şi-amarul ei prăpăd.
O clipă astăzi ochii de mi-i închid anume,
Văd casa părintească, o cât de bine-o văd!

Alaturi văd livada stropită cu albastru,
August se tolăneşte prin horbotele ei.
In labe verzi ţin teii şi zdravănul iugastru
Palavrele 'ndrugate de sprinteni cintezei.

Iubesc această casă şi linistea ce-o scaldă,
Aud şi-acum cum grinda din crăpături trosnea,
Când soba c'o ciudată sălbătăcie caldă
In nopţile ploioase să urle începea...”

(Din „Satul meu”)

www.dacoromanica.ro

Traducerile d-lui Lesnea George sunt încă un semn al puternicului ecou pe care îl are mesajul marelui poet rus asupra sensibilităţii noastre. Să precizăm : asupra mediei sensibilităţii noastre, care nu se doreşte prea mult zguduită. Un Esenin mai puţin furtunos, mai potolit, pentru folosinţa publicului românesc mijlociu, este acela pe care ni-l pune la îndemână sârguincioasa traducere a d-lui George Lesnea. Mai aproape de Bărăganul nostru, decât de stepa rusească.

* * *

Apărut înainte de tălmăcirile d-lui Zaharia Stancu, volumul de poezii „Bulgări şi stele" de d N. Crevedia nu este străin de inspiraţia poetului din Reazani. Cunoscând din manuscris traducerile respective, poate şi din infiltrările lui Esenin în literatura bulgară, d. N. Crevedia a fost fecundat de puternica sensibilitate a autorului rus. D-sa a venit de asemeni, după arghezienele „Flori de mucigai", cu un vocabular de cruditâţi plastice şi îndrăzneţe. Poesia d-sale configurează pe ruralul transplantat la oraş, care n'a rămas impermeabil faţă de structura urbană, deşi o invectivează la tot pasul. Nu este un dezrădăcinat ca Serghei Esenin, care de pe culmile gloriei păstrează, în toată puritatea structurii morale ţărăneşti, nostalgia vieţii dela ţară. D. N. Crevedia solicită gloria şi foloasele ei materiale, cu apetituri hedoniste, în care se recunoaşte precaritatea clasei sale sociale („Mi-e foame, mi-e sete !").

„Moscova cârciumărească" i-a sugerat poate blestemarea Bucureştilor („Fapte diverse"), oraşul-metropolă, reprezentând în mic Sodoma şi Gomorrha :

„Bucureşti, Bucureşti,
Târg infam, spurcat tarâm,
De-aş putea să te dărâm,
Fire-ai ţarină şi drum
Ardere-ai în gaz şi scrum,
Ca Gomora şi Pompei !".

www.dacoromanica.ro

Din „Striinătăți", reale sau imaginare, nostalgia de țară, pletorică, a d-lui N. Crevedia nu se fixează de satul natal, ci se împrăștie pe tot cuprinsul pitoresc al patriei din care nu lipsește nici perspectiva în altă parte injurjată, a marelui oraș, cu

„Ofițerii noștri cu talia ca a prazului,
Cleopatrele ochioase de pe Calea Victoriei"

In dorul de patrie intră și aleanul gastronomic :

„Să ne vedem sănătoși!
Cu țuică bătrână, mămăliguță și caș,
Cu mititei la grătar, porumb fiert,
Pepeni, floricele, gogoși,
Pe umeri, șerpoaice cu ochii frumoși
Și niște balauri de lăutari,
La vară 'n Moși
Praful să s'aleagă de-o leață!
Roua și zambilele cerului mă-si de treabă..."

Cu o asemenea vitalitate și facondă, de bună seamă că d. N. Crevedia rămâne departe de drama dezrădăcinării eseniniene.

Ultimul vers al poemei este însă o certă reminiscență din Esenin :

„*Post scriptum:* Trimiteți și fotografiile cailor".

(Striinătăți)

El aminteste un pasaj caracteristic din „Spovedania unui huligan" („Tălmăciri" de Zaharia Stancu) :

„Acum port cilindru
Și pantofi de lac.

www.dacoromanica.ro

Dar clocote în mine mândria de altă dată
A îndrăzneţului şi zburdalnicului din sat.
Vacile de pe firmele măcelăriilor
Le salut de departe.
Birjarii pe care-i întâlnesc în piaţă
Imi amintesc mirosul de bălegar de pe câmpurile noastre
Şi-mi vine să port pe braţe coada fiecărui cal,
Ca trena unei rochi de nuntă".

Când, la un „Ceai dansant", d. N. Crevedia se simte neamgrenat :

„In pieptu-mi, ca 'ntr'o cobză, de-ambiţii zdrucinat,
Mai păcăne căruţe ce-au dus la târg chirie —
Cârlanii-şi fac nălucă, dă buzna văcăria
Şi duduie în vară maşini de treerat",

sau formulează mai concis nostalgia sa rurală :

„Tăpşanul amintirii, în funii, vaca-l paşte"

când iarăşi, din infernul convenţionalizat al Bucureştilor, trimite acest mesaj acasă :

„Inima — ce-a mai rămas, —
S'o trimeată taichii-acas'
Să mi-o 'ngroape în izlaz,
Ca s'o pască — trifoi — caii,
Caii noştri olteneşti",

(Fapte diverse)

regăsim ecoul autenticei pasiuni eseniniene pentru vitele din bătătura izbei sale.

In poezia d-lui N. Crevedia pulsează însă o bucurie de viaţă, o dorinţă de a-i stoarce toate plăcerile, iar ruralismul din „Bulgări şi stele" lasă impresia unei ostentaţii

www.dacoromanica.ro

derivate direct din Esenin, dar trecută printr'un alt temperament. In a sa „Mărturie" de credință, liminară, manifestă un robust optimism, al clasei în ascensiune socială, căreia îi sunt deschise toate drumurile. Dacă în altă parte pomenește de o tristețe, „veche și *săteană*" („Corectitudine"), se simte că această stare sufletească nu îi este consubstanțială, ca inconsolarea structurală a lui Esenin.

Exibiționismul său rural, pe care l-am judecat altădată mai sever, e un fenomen moral cu rădăcini în ostentația poemelor de tinerețe ale lui Esenin, căreia i-a dat însă o altă tonalitate lirică. In recentele sale poeme, de altfel, d. N. Crevedia pare a fi părăsit maniera brutală din „Bulgări și stele", prin care a căutat și reușit să impresioneze, îndreptându-și inspirația către izvoarele vieții interioare.

* * *

D. Virgil Carianopol, în „Scrisori către plante" (Poezii, Fundația regală pentru literatură și artă, 1936), înfățișează pe vagabondul, provenit dela țară, dezrădăcinat în orașul care i-a destrămat personalitatea. Lipsit de rezerve vitale și de îmboldul parvenirii, poetul este un învins și, dacă i-am lua mărturia ca un document uman neîndoielnic, un iremediabil înfrânt. Și d. Virgil Carianopol a suferit influența lui Serghei Esenin, prin mijlocirea traducerii d-lui Zaharia Stancu. D-sa compune chiar o poemă cu titlul „Esenin", care atestă familiarizarea deplină cu spiritul poetului rus:

„Nu vreau s'aud de prooroci,
Proorocul sunt eu
Care beau vinul visului
Și dorm sub mese cu Dumnezeu.
Proorocul este văcarul
Care umple burta câmpiei cu bălegarul.

Ce-i dacă iau pădurea de păr ?
Ce-i dacă iau în mâini marea ?
Pentru ce cântă iubirii mele privighetoarea?

www.dacoromanica.ro

Ce ştiu eu de dragoste,
Eu care m'am născut din război,
Eu care n'am învăţat decât să 'njur,
Şi să dorm cu stelele în gunoi ?

Nu, eu n'am avut pe nimeni,
Femeia mea este mizeria.
Sărut în vis, vacile care rumegă viitorul
Şi părul mamei, alb ca Siberia.

Poate şi eu am plâns, poate şi eu m'am rugat.
Dar astăzi, cui să spun, la cine să ma închin
Când toamna se sprijină de aracii goi
Beată de vin ?"

Dela Esenin, d. Virgil Carianopol păstrează mâhnirea de a nu fi profetul :

„Eu acesta de azi,
Sunt omul vechi..."

(Insemnări dintr'o toamnă)

sau :

„Este adevărat,
Eu nu sunt cel aşteptat"

(Insemnări)

In continuare, dezvoltarea acestui sentiment de regret pare a fi concepută cu amintiri din poema eseniniană „Inonia" :

„Eu nu iau munţii în spate...
Nu pun secera lunii pe umăr.
Eu nu iau soarele în mâini,
Nu arunc cerul la câini...
Eu nu aplec sferele..."

Nostalgia de acasă este unul din leit-motivele şi ale d-lui Virgil Carianopol. Şi d-sa păstrează o simţire duioasă pentru vitele din bătătură :

www.dacoromanica.ro

„Inima mea ca o văpaie
Luminează boii care fumează liniştea de paie".
(Revolta din Noemvrie)

La chemarea mamei, o dată cu refuzul său întristat, trimite un semn de afecţiune boilor şi curţii :

„Saruta 'n locul meu
Boii, cu care împungeam altădată apusul,
Iar curţii noastre
Pe care îngenunche soarele la nămiezi,
Spune-i, mamă, că îi îmbrăţişez singuratatea".
(Rugăciune de fum)

In figuraţia sa poetică, de derivaţie esenniană, mai întâlnim odată boul :

„Luna nu mai lacrămează ca un ochi de bou".
(Intoarcerea în baladă)

iar după personificările, atât de numeroase în imagistica lui Esenin :

„...câmpia îşi bate pletele pe şolduri..."
(Rugăciune de fum)

Nici poezia cârciumărească, cu îndemnurile către lăutari, nu lipseşte din versurile d-lui Virgil Carianopol :

„Cântă, lăutar, un cântec, pe care nu-l ştim.
Tu n'auzi că murim ?...
Cântă din seară până dimineaţa,
Cântă până o să ne bem viaţa,
Titanii cari vor veni după noi
N'or să mai aştepte în ploi".
(Cântec pentru azi)

Seducţia lui Esenin a operat asupra d-lui Virgil Carianopol după legea psihologică a complementării. Temperamentul d-sale este al unui depresiv, inapt de luptă pentru viaţă

www.dacoromanica.ro

„Scrisori către plante" sunt o culegere de poeme personale, cu un rar timbru emotiv, în producerea lirică tânără.

* * *

Ne-am limitat cercetarea, deocamdată, asupra traducerilor în volum, din Esenin şi asupra influenţelor eseniniene, faţă de poeţi care şi-au strâns poeziile în volum.

Traducerile izolate continuă să apară în periodicele literare, iar infiltrările eseniniene se recunosc şi în încercările poeţilor veniţi în urmă. De altă parte, poeziile cu caracter social, în spor progresiv, de care ne vom ocupa altă dată, se vădesc şi ele adeseori fecundate de spiritul poetului rus.

Semnificaţia deosebită a influenţei eseniniene la noi constă în aceea că ea se altoieşte pe o problemă centrală a culturii noastre. Semănătorismul şi poporanismul au făcut din tema morală şi socială a dezrădăcinării ruralului transplantat la oraş, pârghia problematicei lor.

Cu d. Cezar Petrescu, venit în literatură dupa război, procesul este redeschis şi dezbătut în toată amploarea.

Lirica noastră postbelică însă a părăsit această temă, care nutrise inspiraţia unui St. O. Iosif şi a lui O. Goga. Datorită lui Serghei Esenin, ea irumpe din nou, reactualizându-se prin virtutea pregnantă a temperamentului său de excepţie. Traducătorii săi, proveniţi din grupări tradiţionaliste, ca „Gândirea" şi „Viaţa Românească", şi-au recunoscut în marele poet rus, prototipul lor caracterologic. Poeţii noştri mai tineri sunt atraşi, pe aceeaşi cale sufletească, de poetul satului şi al stepei. Aşa dar, influenţa eseniniană nu este o modă literară, ca alte înrâuriri străine, ci un ferment viu, care dospeşte creşteri interioare, încadrabile în cultura noastră naţională. Nu trebue să omitem un alt element esenţial, hotărâtor în introducerea poeziei eseniniene la noi. Poezia câmpenească a lui Esenin aduce o notă aspră de sinceritate şi de realism, foarte deosebită de idilismul tradiţional şi de convenţia sentimentală. Prin această notă distinctivă, se deschid zări noi tinerei noastre poezii de inspiraţie agrestă.

www.dacoromanica.ro

MATEIU I. CARAGIALE
Pajere

Sub îngrijirea d-nei Marica M. Caragiale și cu o notiță bibliografică de d. Perpessicius, a apărut culegerea postumă de versuri, a regretatului Mateiu I. Caragiale. Volumul cuprinde o producție care s'a efectuat înainte de războiu, între anii 1912 și 1916. Ca mai toate ediția-le tardive, volumul acesta acuză un caracter oarecum inactual. La drept vorbind, nici producerile în proză ale lui Mateiu L. Caragiale, nu se încadrează propriu zis sensibilității militante a momentului. Totuși, prin vigoarea plastică, inspirația solitară și curioasă a autorului a dat în *Remember* (1924) și *Craii de Curtea-Veche* (1929), două opere felurit remarcabile. Dacă cea dintâi povestire mai pastrează ceva din atmosfera unui Villiers de l'Isle Adam, *Craii de Curtea-Veche* în schimb reprezintă cu o rară forță, viziunea unui observator amar, cu imaginația îngroșată și cu virtuți majore de artist. Pe lângă această puternică operă, versurile din *Pajere* riscă să pară cam decolorate. Se cuvine însă să le privim cu echitate, încadrându-le istoricește, în momentul conceperii lor. Numai astfel, comparându-le cu încercările similare ale clipei, i se poate face dreptate autorului. Intr'adevăr, cu prea puțină vreme înainte, scriitori lirici, ca St. O. Iosif și d. Corneliu Moldovanu, au fixat figuri de boieri și jupânițe, din trecutul nostru național. Amândoi lucrau în sensul curentului semănătorist, cu o pronunțată tendință de idealizare. In evocările lor subiective, străbate mai mult stilul școlii, decât o viziune per-

www.dacoromanica.ro

sonală. Mateiu I. Caragiale s'a aşezat dela început în afară de această sferă, de primejdioasă influenţă. In sonetele sale, boierii, jupâniţele şi voevozii, se individualizează în trăsături de medalie. Autorul „Pajerelor" era prevăzut cu o sensibilitate plastică mult mai energică de cât minoranţii semănătorismului. Dacă mai socotim că însuşi d. Mihail Sadoveanu în acea vreme nu dăduse decât povestiri istorice de măsura „Şoimilor" şi a „Neamului Şoimăreştilor", întreprinderea lui Mateiu I. Caragiale apare sub o lumină favorabilă. Portretele sale vădesc un realism, aspru, o paletă încărcată de colori crude. Omenescul nu se îndulceşte, în perspectiva trecutului, ci dimpotrivă, fiecare din eroii săi e dăruit cu patimi aspre, când de primitivi războinici, când de complexe alcătuiri ale civilizaţiei naţionale. Să considerăm bunăoară, dincolo de panoul crunt al scenelor războinice, portretul *Domniţei :*

„Verzi-tulburi ochii-i galeş revarsă pe sub gene
Ispita pătimaşă şi doru 'nveninat.
E-naltă, cu păr galben, cu mersul legănat,
In grelele-i veşminte păşind măreţ şi-alene.

Mişcarile-i sunt line, molatece, viclene,
Şi dulcele-i graiu curge duios şi răsfăţat,
Dar, cine-i cată 'n faţă se perde săgetat

De negrul arc ce 'mbină trufaşele-i sprincene.
Mulata 'n nestimate şi 'n horbote de fir,
In mâna-i — spelbă floare de ceară străvezie —
Ea poartă pe subţirea năframă nerămzie

Ca un potir de sânge un roşu trandafir —
Şi, tot ca el, rănită în plină tinereţe,
Tânjeşte, se 'nfioară şi moare de tristeţe".
1910.

Valoarea sa plastică e necontestabilă: portretul parcă e însufleţit şi stă să se desprindă din cadră. Nu este doar un produs naiv şi idilic, această *Domniţă* a plaiurilor

www.dacoromanica.ro

noastre, ci o făptură de feminitate complexă, fruct oarecum de altoire bizantină peste tulpina românească. Accentuate cu brutalitate, sunt trăsăturile *Trântorului*, în care se sbate ceva din alcătuirea sufletească a creației sale viitoare, Pirgu, din „Craii de Curea-Veche"; și *Dregătorul* e din plămada care avea să dea mai târziu pe un Pașadia sau un Pantazi ; nici *Boierul* nu este din altă pastă. *Cronicarul*, „de părtinire plin", ca prototipii săi iviți pe meleagurile muntenești, din clientela Domnilor, filtrează otravă din pana sa înverșunată, până ce chipul domniței „cu chip blând", răsărit în meditația sa noptatecă, îi învinge cerbicia. Numai analizând bucată cu bucată din aceste sonete învietoare ale trecutului nostru, suntem în măsură a desluși la Mateiu I. Caragiale, prezența unui psiholog amar, cu o concepție realistă a trecutului nostru. Sub această prezență permanentă a moralistului, deosebim însă, ca o alcătuire structurală a autorului, o particulară simțire a trecutului. Iar aceasta din urmă are prețul de a nu fi afiliată unui curent de simțire. Mateiu I.Caragiale a fost în vremea sa un izolat care se refugia în trecut, cu o adevărată pasiune de heraldist. Prin alte cuvinte, pesimistul dintr'însul, tăgăduind orice avânt ideal prezentului, reintegra în trecut toate valorile curate ale visului. Trecutul era pentru dânsul categoria ideală a omenescului. Contemplarea clipelor fugare ale serilor de toamnă, trezea în natura sa meditativă, un fior de autentică emotie. Nu era numai heraldistul cu pasiune arheologică, în exploatarea unei vâne necercetate, ci omul însuși, atins în fibra cea mai intimă a sensibilității sale. De bună seamă, Mateiu I. Caragiale nu și-a găsit în vers instrumentul cel mai fericit al expresiei sale artistice. Sonetele sale de factură parnasiană, sunt ale unui ucenic format la școala lui Heredia. Constatarea noastră nu urmărește tăgăduirea talentului poetic al lui Mateiu I. Caragiale, de vreme ce aceeași școală, fără substanța corespunzătoare, a justificat o carieră literară, un renume și o consacrare oficială : l-am numit pe d. Mihail Codreanu, poet minor, sonetist dibaci, de directă sursă

www.dacoromanica.ro

herediană. *Pajere*, de altă parte, nu au pretenţia de a reprezenta pe autorul lor în ceea ce a avut mai bun. Ele servesc însă ca o introducere în cunoaşterea creatorului de atmosferă şi de tipuri din *Craii de Curtea-Veche*. Sonetele schiţează sau conţin în germene viitoarele sale personaje epice. In sfârşit, cele câteva piese curat lirice din *Pajere* ca *Singurătatea*, *Clio*, *Grădinile amăgirii* şi *Curţile Vechi* sunt adevărate jaloane pentru cercetătorul care caută a surprinde sensibilitatea nemijlocită a autorului. Din acest punct de vedere, publicarea *Pajerelor* este bine venită. Autorul lor nu a fost un mare artist al versului, dar concepерea *Pajerelor* i-a servit ca o ucenicie serioasă, pregătindu-l pentru realizarea măreţei viziuni plastice din *Craii de Curtea-Veche*.

www.dacoromanica.ro

MIHAI CODREANU
Statui, Sonete și Evadări din sonet

D. Mihai Codreanu are o reputație stabilită, de sonetist impecabil. In această formulă portativă, de altfel justă, se închid și limitele unui poet de structură formală. In *Statui*, *Cântecul deșertăciunii* și *Turnul de fildeș*, se manifestă adeseori atitudini lirice, dar nu se revelează o substanță lirică. Așa dar subiectivul nu lipsește acestui parnasian, crescut în cultul lui Heredia; el constă în afirmări de sine și în manifeste de artă, în enunțări de credințe filozofice și de disperări metafizice ; acestea toate sunt semnele unui temperament romantic, căruia nu i-au lipsit decât marile pasiuni și suflul larg, corespunzător. Dacă într'adevăr, cum citim în poema liminară din *Statui*, poetul ar fi închis într'însul un „visător haotic", acesta nu s'ar fi exprimat în „limbă de sonete", nu și-ar fi ales constrângerea formală ca să fixeze nefixabilul însuși, adică demersurile spontane ale visului. Idealul artistic al poetului, sedus de perfecțiune, după încercări de tinerețe nediferențiate, s'a orientat spre ordinea formală. Cine nu-și amintește de terțetul ultim, din același sonet ?

Statui aș vrea sonetele-i să fie,
Că nu le-a scris cu pana pe hârtie,
Ci le-a sculptat în marmoră cu dalta.

(Cântărețul meu).

Cu toată limpezimea acestui deziderat, surprindem în

www.dacoromanica.ro

terţetul precedent, afirmaţia că aceeaşi poezie s'ar distinge prin muzicalitate.

El pune'n vers o muzică mai lină
Ca de zefir când printre flori s'alină,
Smulgând petale una după alta.

Este interesant de constatat, că dezideratul plastic, sculptura, este mai conform realizărilor artistice ale poetului, decât afirmarea încrezătoare, a muzicalităţii. Poezia d-lui Mihai Codreanu ţine aşa dar mai mult de domeniul plastic, decât de acela muzical. Prin desenul precis al versului, ne evocă mai curând forme conturate, decât substanţa fluidă a cântecului. Este însă adevărat că idealul complet al autorului constitue dorinţa unei sinteze de natură muzicală şi plastică. In serviciul celui dintâiu termen al sintezei, au fost convocate epitelele sonore, trâmbiţătoare. Poetul le-a găsit mai ales în vocabularul neologistic, care era o raritate, în primul deceniu al secolului nostru. Cuvinte ca *etern, suprem, mister, splendoare, fantomă, superb, sarcasm*, înainte de a se uza prin întrebuinţare abuzivă, au putut avea oarecare sugestivitate muzicală. In caracterul lor abstract, trebuia să se prevadă principiul piericiunii, care le pândea. Este de remarcat totodată preferinţa autorului pentru epitetele sonore, îndeosebi pentru cele terminate în - *ic : haotic, hipnotic, mistic, ritmic, fantastic, feeric, himeric, demonic*, şi a. m. d. Intr'atât a suferit de prestigiul acestei desinenţe, încât a încercat să ticluiască prin analogie, altele neisbutite ca *(sirenicu-i* suspin, *Omorîtoarea)* şi *misteric* (terţet *misteric, Păcatul* şi deşert *misteric, Umbrei mele).*

Intreg acest aparat de sonorităţi, după ce şi-a sleit succesul de noutate, datează. Alături de acest adjectivalism, se mai întâlneşte predilecţia scriitorului pentru substantivele abstracte, din domeniul cultural, care merge împotriva finalităţii lor poetice, de a sugera nesfârşitul: *realitate-vanitate, eternitate- umanitate, deliciu-viciu, apostrof–filosof, Tăria-Veşnicia, Poezia- măestria, Natură-măsură,*

www.dacoromanica.ro

etc. Aceste cuvinte, chemate să rimeze, pe lângă că dau rime lipsite de elementul surprindere, când nu sunt sărace, se vădesc ori și cum antipoetice. Alegerea lor denotă desigur întreprinderea mai adesea iluzorie, de a anexa lirismului, domeniul gândirii abstracte. De aceea vom zăbovi, în marginea sonetelor, care conțin indicații asupra definirii de sine, a poetului. In ipostaza de „cântăreț de mistice sonete", am identificat un îndoit ideal de artă, muzicală și plastică totodată. Ce conține însă misticismul autorului, ne-ar rămâne nelămurit, dacă nu i-am cunoaște sensul, al filosofării, fără atingerea limanului credinții sau măcar al certitudinii. Produs al sfârșitului de veac pozitivist, d. Mihai Codreanu este un materialist agnostician, în posesia rezultatelor negative ale cunoașterii, rezumate în faimosul : *ignorabimus*. Disperarea din întinsele poeme filosofice, cu care a debutat, în *Diafane* (1901), e rodul setei de cunoaștere, nesatisfăcută. Ecouri ale aceluiași spirit se întâlnesc și în producția maturității. I-a rămas totuși, poetului, credința în prestigiul ideii și, ca un corolar, convingerea că ideea nu poate lipsi din substanța unei poezii. Acestei poziții lirice îi răspunde sonetul de ironică apologie a prostiei.

Prostie, sevă binefăcătoare,
Generatoarea lumii, te salut!
Tu faci iluzia să crească 'n lut,
Iar lutului dai fierberi creatoare.

Inteligența ta strălucitoare
Tronează 'n nepătrunsul Absolut.
Și din cenușa clipei ce-a trecut,
Renaști în spuma clipei viitoare.

Ingenuă naivă, peste tot
Insinuându-ți zâmbetul despot,
Sărbătorești cu brio poezia.

www.dacoromanica.ro

De-aceea înţeleptul cititor,
Din versuri isgonind filosofia,
Vrea să-l adormi cu ritmul tău uşor.
(Apologie, Turnul de fildeş)

Cu toate că întreaga poezie a d-lui Mihai Codreanu e pătrunsă de ambiţia problematicei destinului, cu o atitudine sceptică până la nihilism, nu întâlnim recomandarea expresă a liricei de gândire. Isvorul poeziei, după eresul romantic, rămâne suferinţa.

Precum David din ropot de suspine
Sa făurit cântările senine,
Tu fă din plânsul tău literatură.

Sonetul din care am extras terţina începe însă cu recomandarea parnasiană :

Taci, nu striga, Revolta mea. Pe liră
Nu vreau stridenţa gemetelor tale.
Iţi strânge 'n frâu nemărginita jale,
Răbdând arsura ei ca o martiră.

A face din plâns literatură, nu echivalează cu confesiunea suferinţelor, ci cu sublimarea lor într'un formalism ornamental :

Din orice framântări te sguduiră,
Să-ţi împleteşti covoare de petale...
(Sonetistul)

Gândul se precizează în definirea propriului lirism:

Lirismul meu e stăpânit şi rece.
(Poem liric)

Experienţa durerii trebue să se resoarbă într'o transpunere muzicală, înşelătoare.

www.dacoromanica.ro

Nu te 'ngrozi, poete, de durere
Şi nu fugi de dânsa niciodată :
Ea face poezia mai curată
Şi-i dă o mai statornică putere.

Tu n'ai avea în vers o adiere
Atât de caldă şi de parfumată,
De n'ar veni din zarea 'ndepărtată
Pe-a suferinţei rază de mistere.

In piept suspinele când se frământă,
Pe liră dulce, tot mai dulce cântă...
Şi 'n melodii durerea-şi ia fiinţă...

Iar gemetele-s armonii pe strune, —
Căci poezia doarme 'n suferinţă,
Cum doarme diamantul în cărbune.
(Cum doarme diamantul, Statui)

Această recomandare teoretică se însoţeşte cu mărturia procedării personale, a autorului.

Căci am înfrânt a voastră 'nsângerare ;
Iar dac'am plâns şi eu ca fiecare
Pe lumea asta plină de suspine,

N'am vrut să gem în jalnice cuplete,
Ci vrut-am să rămână după mine
O rece armonie de sonete.
(Flori de seră, Statui) .

Din toate aceste citate, se învederează limpede un ideal romantic, filtrat printr'o disciplină parnasiană. Ce este turnul de fildeş, care i-a împrumutat autorului titlul unei culegeri, decât o atitudine individualistă, de provenienţă romantică, dar practicată cu mai multă consecvenţă de generaţia ulterioară, parnasiană ? Ea imprimă sonetistului iluzia în „pătimaşa sa natură" *(Spre Domnul, Statui)* şi

www.dacoromanica.ro

mai în genere credinţa bovarică într'un dualism interesant, ai cărui termeni antinomici ar fi temperamentul şi disciplina. In realitate, un poet de „clocotitoare lavă" *(Fratelui meu cititor, Statui)*, ar fi prin natura lirismului său un spontan, nesupus disciplinei artistice, sau care ar găsi modul de expresie, adecvat vulcanismului său structural. Un Walt Whitman sau un Verhaeren, într'adevăr poeţi de erupţie elementară, nu stau să-şi comprime volumul „lavei clocotitoare", în sonete, sau să dea expresie indirectă şi minoră, mesajului lor.

Sonetul d-lui Mihai Codreanu este puţin apt să capteze suferinţe de ordin vital sau metafizic, sublimate. Prin însăşi virtuozitatea sa formală, dă în vileag preocuparea permanentă a autorului, de a realiza perfecţiunea în limitele propuse. O asemenea artă implică de asemenea indiferentismul faţă de motivele poetice şi precumpănirea inteligenţei artistice. Primatul meşteşugului se vădeşte şi din plasticitatea scriitorului, care rivalizează involuntar, cu unii autori prea statornic frecventaţi. Astfel *Pajul Cupidon*, eminescian, se prelungeşte în *Cupidon*, una din inspiraţiile d-lui Mihai Codreanu, din tinereţea, când primul volum era dedicat „memoriei neîntrecutului maestru al literaturei româneşti, Mihail Eminescu". In *Cântec de Chef (Cântecul deşertăciunii)*, surprindem cadenţa coşbucciană şi chiar nota de umor a baladistului ardelean. „Visul" aminteşte de „urâtul" baudelairian, în *Scorpia* (ciudat lucru, obsesia lui Baudelaire e mai accentuată decât reminiscenţele din Heredia, modelul mărturisit!).

Galanteria erotică, deşi indică familiaritatea cu o întreagă filieră de poeţi francezi, este aspectul cel mai natural din avatarele d-lui Mihai Codreanu. Iată bunăoară, cum versul mai sus citat, de o atât de semeaţă atitudine, preludează totuşi unei inspiraţii curtenitoare. .

Lirismul meu e stăpânit şi rece:
Nici un surâs măcar nu vă cerşeşte...
Şi-adeseori în drum de vă'ntâlneşte,
Nepăsător pe-alăturea vă trece.

www.dacoromanica.ro

Dar tot ce'n mine-atuncea se petrece,
Pe voi, frumoaso, vă sărbătorește ;
Iar dacă ochiul meu nu vă privește,
E că se teme 'n jos să nu se plece.

Lirismul meu pe suflet stă să-mi cadă
Cu sclipituri sălbatice de spadă,
Prezența voastră când îl fascinează...

Iar de-ați trecut... cu fruntea abătută,
Intr'un sonet umil îngenunchiază
Și urma voastră, doamnă, v'o sărută.

S'a mai exprimat vre-odată, în literatura noastră, cu o asemenea perfecțiune, stilul madrigalesc al marelui veac? Credem că nu. Nici chiar mândrul Alceste n'ar fi găsit ceva de obiectat acestui sonet.

Dela madrigal (vezi și *Quasi una fantasia*, *Cântecul despărțiunii*), trecerea la serenadă se face fără efort. D. Mihai Codreanu excelează și în acest gen, adaptându-i sonetul :

Când crinii își deschid în primăvară
Petalele mai albe ca zăpada,
V'aduceți oare-aminte serenada
Pe care v'am cântat-o 'ntâia oară ;

Suspinele din tainica vioară
Sburau înspre fereastră cu grămada
Și'n cadrul geamului plângeați, în prada
Acordurilor ce vă 'nfiorară.

Era o noapte de sonete plină
Și le prindeam cu farmec de surdină
Pe-a strunelor ușoară mlădiere....

www.dacoromanica.ro

Dar au pierit duioasele cuplete,
Și-au stâns misterioasa adiere
In noaptea ceea plină de sonete.
(Noaptea sonetelor, Statui).

Se poate vorbi fără sfială despre trubadurul care zace în sonetist. Este un cântăreț mai vechi decât evul romantic și care-i supraviețuiește, cu un farmec real, deși desuet. O asemenea poezie de album este „Unei violoniste", din *Cântecul Deșertăciunii.*

A fost un trubadur odinioară
Ce s'a 'ndrăgit de-o castelană; dar
Inchisă 'n turnul ei de fildeș rar,
Frumoasa lui zăcea ca o comoară.

Atuncea și-a 'ntrupat într'o vioară
Intregul sufletului său amar —
Și l-a trimis iubitei sale 'n dar
Lăsându-se de dragul ei să moară.

Te-ascult cântând un tainic menuet...
Și-mi pare că fantasticul poet
Și-a 'ncredințat vioarei tale rana ;

Te-ascult cântând cu gândul în trecut
Și-mi pare că suspină castelana
De dorul trubadurului pierdut.

Trubadurul revine, ca o obsesie verbală, în *Solie nouă* și *Scrisoare către Ly* (amândouă din *Cântecul deșertăciunii),* relevând subconștienta consubstanțialitate. Cântărețul de romanțe e de aceeași bună calitate, în marginile unui gen astăzi socotit neliterar.

Vrai tu să ne 'ntâlnim disară, spune...
Să stăm la gura sobei singurei,
Cu mâna mea 'ntr'a ta, iar ochii mei
Din ochii tăi comori de vis s'adune?

www.dacoromanica.ro

Iți voi desprinde 'n ondulații bune
Mătasa pletelor de funigei
Și peste umere, parfumul ei
In bucle mari de umbră ți-l voi pune.

Apoi, sub raza din privirea ta,
Tristețea frunții mele voi lăsa
Să-și limpezească 'ntunecații nouri.

Și 'n toamna neagră, roz buchet de Mai
Voi împleti din sufletești ecouri...
— Să ne 'ntâlnim disară, spune, vrai ?
(In toamna târzie, Cântecul deșertăciunii)

Provincialismele moldovenești, distonante în poeziile cu ambiții filosofice, adaogă sunetul lor vechi spre a reconstitui întreagă atmosfera de epocă a romanței. S'ar spune că vetustatea e însuși climatul cântecului romantios, al serenadei și al madrigalului. Altminteri, stăruința unor forme lexicale ca *a stânge, smult* (eminescian), *sălbătăcie, mâni* (mâine), *voace, zmăul, iesă* (plural), *ietac, jăle, fațarnic, calare* și ortografice ca *scrășnet, pănă, pârău*, etc., nu se justifică esteticește.

Un alt sector, în care autorul se realizează e domeniul umorului : gluma, ironia, sarcasmul, până în pragul crispării tragice. Tonul solemn, al meditației filosofice, îi reușește mai puțin cu tot concursul majusculelor și al punctelor de suspensie. Din bucățile închinate deșertăciunii universale, reținem însă comentariul motivului heraclitian, *panta rei.*

Curg ape, curg... și'n drumul către mări
Își plâng pe lună trista lor poveste :
„Scrum, tot; alți zei, alți oameni, alte țări.

Din tot ce-a fost, nimica nu mai este ;
Alți zei, alți oameni, alte țări ; tot, scrum...
Și-așa vor fi și vremurile-aceste".

www.dacoromanica.ro

Şi'n valuri stele picură pe drum
Şi trista lor poveste-şi plâng pe lună :
„In Cer, ca pe Pământ, sunt toate fum".

...Şi cu neant, neantul se'ncununã...
Şi orice răsărit îşi are-amurg....
Şi glasul undelor litanic sună...

Şi'n drumul către mări, curg ape, curg...

Sensul minor al artei sale i se destăinueşte poetului formal, în caracterul decorativ al viziunii lui, precum şi în iluzia marilor pasiuni :

Văd curcubee 'n pene de păun
Şi uragan în şubreda furtună.

(Poetul, Turnul de fildeş)

Nu se cuvine să încheiem, fără a releva credinţa în frumos şi conştiinţa artistică, cei doi pilaştri ai poeziei d-lui Mihai Codreanu, care conferă prestigiu, fizionomiei sale literare.

www.dacoromanica.ro

G. BACOVIA
Poezii

Lirica d-lui G. Bacovia a avut darul să lase o dâră grea asupra poeziei de după război. In vremea când simbolismul era acaparat de sonoritatea facilă şi de strălucirile false ale d-lui Ion Minulescu, pe atunci foarte tânărul poet, d. Ion Pillat, strângea în volumul „Plumb" (1916), versurile profund originale, bacoviene. Mai de loc citit sau numai de poeţi, volumul sortit unei străbateri încete, subterane, avea să se infiltreze în sensibilitatea generaţiei următoare, până la saturaţie. D. G. Bacovia aducea o notă nouă în lirismul de acum douăzeci de ani. O notă elementară, de desagregare sufletească, de descompunere, impusă simplu, firește, cu un caracter de fatalitate. Poemele bacoviene, scurte, lipsite de compoziţie, statice, descriptive fără mijloace plastice deosebite, operau asupra poeţilor prin obsesie, adică ele creau o atmosferă sugestivă, de o putere neobişnuită. Bacovia cânta pe o coardă unică, un cântec simplu de jale, a anotimpului, a intemperiei, a monotoniei provinciale, a marasmului prevestitor de moarte. Cântec monocord, care, descompus artistic în notele componente, poate nu rezistă, dar care luat ca atare, cu o consimţită pasivitate, iscă stări sufleteşti echivalente :

Tăcere... e toamnă în cetate...
Plouă... şi numai ploaia dă cuvânt,
E pace de plumb, e vânt şi pe vânt
Grăbite trec frunze liberate.

www.dacoromanica.ro

Deschide, dă drumu-adorato
Cu crengi şi foi uscate am venit,
In târg o fată tristă a murit
Şi-au dus-o pe ploaie, şi-au îngropat-o.

Dă drumu, e toamnă în cetate....
Intreg pământul pare un mormânt....
Plouă... şi peste târg, duse de vânt,
Grăbite trec frunze liberate.

(Fiori)

Nici o figuraţie deosebită. Epitete puţine şi banale : fată *tristă*, foi *uscate*, inoperante în instrumentaţia unui alt poet. Intelectualizare întâmplătoare, în versul ce slujeşte de leit-motiv, norocoasă în expresia *liberate*, şi precedată de un adjectiv din instinct găsit, care redă aproape inconştient o impresie esenţială a anotimpului. O solemnitate înnăbuşită, a unui crainic fără retorică, grăbit să se ascundă după ce şi-a îndeplinit solia, ca alături de *adorata* (e o adecvare provincială) să-şi adăpostească retina pustiită de imagini dezolate. Toamna, ploaia, moartea sunt aspecte surori ale descompunerii, care revin în poezia lui Bacovia ca nişte constante ale determinismului cosmic. Inlănţuirea lor fatală se împleteşte tehnic prin procedeul permanent al repetiţiei, care, alternativ sau îmbrăţişat, se încolăceşte ca un şarpe în jurul victimei. Alteori, în ciclul necesităţii, se substitue primilor doi termeni, iarna şi ninsoarea. Ca şi nesfârşita ploaie autumnală, troienele de zăpadă materializează universul îndărăt, către nefiinţa originară, către starea de indistincţie a elementelor, şi în deamnă sufletele către o toropeală corespunzătoare. Poezia lui Bacovia e în răspăr cu civilizaţia, o întoarcere la vegetativ, şi mai departe, în răspăr cu sensul ideal şi spiritual al poeziei, care e ascensiune spre conştiinţă şi azur, un regres spre originile confuze ale vieţii :

De-atâtea nopţi aud plouând,
Aud materia plângând....

www.dacoromanica.ro

Sunt singur, şi mă duce-un gând
Spre locuinţele lacustre,

O asemenea sensaţie desfiinţează memoria activă, ca o funcţiune inutilă, de vreme ce atinge pragul de jos al civilizaţiei, starea larvară a societăţii.

Un gol istoric *se întinde.*

Formulare iarăşi fericită, care exprimă suprimarea timpului, odată cu dispariţia veacului în care trăeşte poetul.

In aceleaşi condiţii de substituire, noaptea şi vântul sunt alţi doi termeni prielnici impresiei de nefiinţă :

Amurg de toamnă pustiu, de humă,
Pe câmp sinistre şoapte trec pe vânt,
Departe plopii s'apleacă la pământ
In larg balans lenevos, de gumă.

Pustiu adânc... şi 'ncepe a 'nopta,
Şi-aud gemând amorul meu defunct,
Ascult atent privind un singur punct
Şi gem şi plâng şi râd în ha, în ha.
(Amurg de toamnă)

(Nu cumva acest vers final a fost modificat de poet din *în hî şi ha*, aşa cum stărue în amintirea noastră ?), De a ceastă dată se trezeşte o asociaţie mai contingentă, între pustiirea din natură şi deşertul sufletesc, al iubirii defuncte. Efectul nu e însă mai puţin categoric: atenţia se concentrează asupra unui singur obiect şi duce la demenţă la răzvrătirea împotriva automatismului sufletesc.

Dar să continuăm seria posibilă de substituiri. Dacă ne oprim de astădată la peisajul static al iernii, unde spaţiul nesfârşit orizontal şi cupola cerului glacială rămân neturburate de singura mişcare, sborul corbului, consecinţa este aceeaşi :

www.dacoromanica.ro

Amurg de iarnă, sumbru, de metal,
Câmpia albă — un imens rotund,
Vâslind, un corb tacut vine din fund.
Tăind orizontul, diametral.

Copacii rari şi ninşi par de cristal.
Chemări de dispariţie mă sorb,
Pe când tăcut se 'ntoarce-acelaşi corb,
Tăind orizontul, diametral.

(Amurg de iarnă)

Toate drumurile lui Bacovia duc spre aceste aşa de bine formulate „chemări de dispariţie".

In „Cuptor" din termenii căldură şi mişcare anevoioasă rezultă sensaţia descompunerii, atât a cadavrelor, cât şi a făpturilor vii:

...Pe catafalc, de caldură 'n oraş
Incet, cadavrele se descompun.

Cei vii se mişcă şi ei descompuşi,
Cu lutul de căldură asudat,
E miros de cadavre, iubito,
Şi azi chiar sânul tău e mai lăsat.

Tot aşa de vorbitoare este poema în care, din nesfârşitul nopţii şi opacitatea cerului, reapare sub specia dementei, nefiinţa, ca în „Amurg de toamnă".

Omul începuse să vorbească singur...
Şi totul se mişca în umbre trecătoare,
Un cer de plumb deapururea domnea,
Iar creerul ardea ca flacăra de soare.

Nimic. Pustiul tot mai larg părea.
Şi 'n noaptea lui amară tăcuse orice cânt
Şi 'nvineţit de gânduri cu fruntea în pământ,
Omul începuse să vorbească singur...

(Altfel)

www.dacoromanica.ro

Dacă trecem din succesiunea anotimpurilor şi a meteorologiei respective, în contingenţa provincială, vedem de pildă cum „Panorama", cu muzica ei primitivă, de „cate rincă-fanfară", şi cu dioramul, „lumea ochenelor triste", sau senzorial vorbind auzul şi văzul sugerează impresia unui blestem mortuar :

Şi-atunci am fugit plin de groază
Din sumbrul muzeu fioros,
Oraşul dormea în tăcere,
Flaşneta plângea cavernos.

Plângea caterinca-fanfară
O arie tristă, uitată...
Şi stam împietrit... şi de veacuri
Cetatea parea blestemată.

Bacovia e socotit îndeobşte ca poetul desnădejdilor provinciale, — şi e drept, cadrul târgului învăluit de sărăcie, cu grădină publică, abator, cazarmă, panoramă, cafenea, cinematograf, cu geamurile iubitei (din rechizita romantică), e uşor identificabil. Cu toate astea, a-l înţărcui în zările strâmte ale Bacăului său, căruia poetul i-a adoptat numele, învederează scurtime de vedere. Ca la toţi adevăraţii poeţi, realitatea e depăşită şi ridicată la semnificaţii generale. Cutare „Nocturnă", de pildă, exprimă starea sufletească a citadinului nelocalizat:

Fug rătăcind în noaptea cetăţii,
In turn miezul nopţii se bate rar,
E ora când cade gândul amar
Tăcere... e ora laşităţii...

Te pierzi în golul singurătăţii,
O, suflet al meu, de lume fugar,
E ora când Petru plânge amar
Ascultă... e ora laşităţii...

www.dacoromanica.ro

Dar se mai poate vorbi de un Bacovia al provinciei, când majoritatea poemelor — şi ne referim mai ales la „Plumb" — se înalţă peste amănuntele locale, ca să smulgă universului, din alternanţa periodică a anotimpurilor, sensul final al morţii ? Firește că nu. De altfel nu vom cădea în păcatul unei ieftine idealizări a poetului. Trebue precizat că Bacovia e un poet elementar, dar cu menţionarea puterii sale primitive de sugestie, cu totul excepţională.

Din demontarea mecanismului reacţiunilor sale, reiese limpede un lucru. Deşi nimic nu e deliberat logic în poezia sa, sentimentele au o impresionantă logică firească, internă, implicită. Spre deosebire de filiera clasică a pesimiştilor noştri: Grigore Alexandrescu, Eminescu şi epigonii lor, care şi-au desfăşurat un mosor conştient de sentimente şi idei, Bacovia e poetul subconştientului, al impresiilor organice formulate printr'o forţă obscură. Aşa se explică influenţa sa însemnată asupra generaţiei postbelice, care a recunoscut într'însul nu un şef de şcoală, un teoretician, ci un precursor prestigios prin divinaţie, prin instinct. Cum ar fi putut confunda cineva absorbţia pasivă în anorganic, scufundarea în materie, reintegrarea neantului, cu teoria, total absentă la Bacovia, fie ea tehnică, fie de substanţă poetică ? Bacovia nu propune un ideal de artă sau un ideal etic ; el este cel ce este, identic cu sine şi neasemănător cu nimeni şi, fără a chema pe cineva după sine, a modificat sensibilitatea contemporană prin simplul fapt al existenţei sale. (E vorba de sensibilitatea poeţilor care l-au urmat cronologiceşte). Publicul, care îl ignoră aproape complet, va lua cunoştinţă de acest poet de seamă din ediţia pusă în circulaţie de „Fundaţia regală pentru literatură şi artă". Este a treia ediţie de fapt, dar prima abia care urmează să răspândească efectiv mesajul său autentic, unde un minimum de artă e în fiecare vers depăşit de un maximum de adevăr sufletesc, în aşa fel, încât pentru întâia oară în istoria poeziei noastre se poate afirma că puţinătatea artei nu numai nu este simţită, dar este binevenită şi

www.dacoromanica.ro

sporește valoarea poeziei. Pentru întâia și probabil cea din urmă oară, căci fenomenul Bacovia nu se mai poate produce. De aceea premiul mare care a recompensat pe așa de originalul și tot atât de necunoscutul poet a stârnit una nima satisfacție a literaților.

www.dacoromanica.ro

ION MINULESCU

Nu sunt ce par a fi

Agentul cel mai activ al simbolismului, înainte de război, d. Ion Minulescu, și-a lichidat experiența novatoare, cu primele sale volume : *Romanțe pentru mai târziu* (1908) și *De vorbă cu mine însumi* (1913). In *Strofe pentru toata lumea* (1930), precum și în noul său volum, d-sa convoacă un larg public, să asiste la *speech*-urile sale pline de vervă. Poezia d-lui Ion Minulescu este prin excelență debutonată. Ea implică o familiaritate deplină cu cititorul. Ea presupune prezența unui public, dispus să se încălzească, să simtă sgomotos, să izbucnească în aclamații. Personalitatea sa familiară și teatrală, îl slujește de minune. ca să stabilească punți de simțire între poet și mase. Asta este în definitiv, considerabil. Il socotim cel din urmă dintre poeții noștri, care s'au lăsat ascultați. A declamat și a fost urmat în cor. Jovial și expansiv, revărsat și bonom, cu clipiri șirete și complice, d-sa dă romanței un stil simili-modernist. Astfel, titlul pirandellesc al recentului volum, pare a invita pe cititor, să mediteze asupra tainei personalității scriitoricești. Ca om de teatru, autorul e dintre acei care de altfel au experimentat tehnica dramaturgului italian și problema raporturilor dintre esența și aparența persoanei omenești. Autorul pare a se descifra pe sine însuși, într'un sens invers. Pluralității deconcertante a omului de litere, pentru descifrarea căruia se propun soluții multiple, d-sa substitue deslegarea cea mai simplă.

www.dacoromanica.ro

„N'am fost nici eri,
Nu sunt nici azi,
Şi nu voi fi,
Nici mâine după moarte,
Nimic din ce vor crede poate
Cei câţiva cititori de carte —
Naivii care-mi vor citi ·
Volumele, numai pe jumatate...
Volumele-mi de versuri, cumpărate,
Imprumutate,
Sau furate!...

N'am fost aşa precum se spune
Şi nu sunt nici aşa cum sunt —
Nu sunt nici foc,
Nici ploaie
Şi nici vânt!...
Nu sunt nimic din ce-aşi putea fi pe pământ...
Nu sunt decât un snop de vorbe bune
Ce aştept un cititor cinstit, să mă răzbune
Şi să să m'arate lumei, cine sunt!...

(In loc de prefaţa)

N'am reprodus decât prima jumătate a unui monolog minulescian, care dă deslegarea cea mai simplă, la îndemâna tuturor, a secretului său. Deşi versul subliniat de noi traduce substanţa orală şi publică a autorului, d-sa a păstrat din vechea manieră a trecutului, obiceiul mistificării :

Şi nu sunt nici aşa cum sunt...

în dosul căreia apare nonsensul.

Chiar şi accentul major al tristeţii, pe care-l împrumută câteodată, nu e decât un prestigios *faux-départ*, care duce unde nu ne-am aştepta, la un liman de platitudine desamăgitoare.

www.dacoromanica.ro

Ma doare tot ce-a fost
Și nu mai este...
Ma doare Cosinzeana din poveste,
Furată și ascunsă de un Smeu,
Cu care Făt-Frumos —
Adică Eu —
Mă războiam până făceam din el,
O mână
De țarână,
Ca 'n urma, desrobita mea stapână
In locul tradiționalului inel,
Să-mi dea un „rendez-vous", cu taxa la...
hotel !...
(Spovedanie)

S'ar spune că fostul debitant de mirajuri exotice și-ar fi luat o menire inversă, de a destrăma iluziile, prin înfățișarea banalității cotidiene. Farmecul nou al acestei ipostaze, care râvnește în realitate după publicul unanim, este familiaritatea nemijlocită cu acesta. Ca să cucerească cercuri cât mai largi de cititori, orice stil îi este bun. D-sa știe să compună un fel de romanța a păsărilor călătoare, zicându-i din frunză:

„Frunza galbenă uscată —
Frunză ce-ai fost verde-odată —
Șterge-ți ochii de rugină...
(Rânduri pentru pasarile călătoare)

Titluri ca *Specific românesc* denotă dorința autorului după ce a sleit exotismul, de a adopta toate stilurile. Din când în când, câte un simbol, ca în *Moartea uresorului de sticleți*, sau *Romanța tinereței*, arată primejdia, care pândește acest prețios instrument de sugestie, prin diluarea sa orală. Verva improvizației și accentul ei direct oral sunt trapele ce-și întinde sie însuși, autorul. Motive lirice, cu un potențial de sensibilitate reală poate, sunt convertite în

www.dacoromanica.ro

monoloage nesubstanțiale. Poezia d-lui Ion Minulescu nu corespunde nevoii imanente a sufletului, de reculegere și interiorizare. Dar dacă dorința sau ambiția sa literară este de a realiza un proces sufletesc răsturnat, de a scoate pe cititor din starea morală interiorizată, oferindu-i un ospăț de cuvinte și de voie bună, autorul și-a atins scopul.

www.dacoromanica.ro

GEORGE GREGORIAN
La poarta din urmă

După o tăcere destul de îndelungată („Poezii", Casa Școalelor, 1921), d. George Gregorian se prezintă cu o culegere nouă, în care apare cu totul transformat, din punct de vedere formal. S'a putut imputa cu bună dreptate primului său volum insuficiența expresiei (d. E. Lovinescu în „Poezia nouă', Critice, IX, 1923). Formula veche a d-lui Gregorian era poesia neliniștei metafizice, a disperării, a simbolurilor ambițioase, mult prea discursive și didactice pentru a fi realizate. A renunțat pare-se definitiv la cursivitate și fluență, la simboluri și la „didactica magna", care-i atrăsese admirația superlativă, așa de compromițătoare, a d-lui Mihail Dragomirescu. Exemplul d-lui Gregorian e de o valoare etică pe care nu o putem îndeajuns sublinia. Care alt poet, încununat de critica oficială cu laurii de prinț al poeziei, ar fi consimțit să o ia *da capo*, mai ales la o vârstă când majoritatea poeților aii încetat de mult să producă (d-sa e născut în 1886) ? D. Gregorian a avut acest curaj, care va fi răsplătit prin recunoașterea că, de această dată, d-sa a intrat în stilul epocii fără să-și fi mutilat temperamentul.

Rezultatul este conturarea mai precisă a temperamentului său, care este viguros și dinamic, adecvarea dintre expresie (altădată incertă, improprie, aproximativă) și sentiment, și sporul remarcabil al plasticității. Dintr'un cântăreț anacronic al temelor romantice, d-sa a devenit purtătorul unui mesaj mai puțin vast, dar mai personal. In esență a rămas romantic, dar a ieșit din romantismul impersonal și neartistic pentru a fi pur și simplu el însuși.

www.dacoromanica.ro

D. George Gregorian manifestă un temperament violent antiburghez, oarecum plebeu, ura contra parveniților, a ghiftuiților, proclamându-se

O haimana a cerului, pe-acest pământ
(Prefață)

sau :

Eu, vagabond pe 'nalte fulgerări.
(Ziua din urmă)

Uneori poemele sale, închejate prin refrenuri memorabile, ca

Trăim pentru puțin nimic
(In rezumat)

sau :

Dar o să fiu vărsat la gunoi în curând
(La gunoi)

amintesc baladele patronului declasaților, ale lui François Villon.

Atitudinea sa anti-burgheză e reacțiunea împotriva situației în maginea societății pe care o păstrează poeții, în actuala așezare socială, dacă doresc să nu fie altceva decât poeți. Poetul care nu s'a rânduit în societate ca funcționar sau liber-profesionist (negoțul e dela sine exclus !), e condamnat la boemă; respins de societatea încadrată, o expulzează la rândul lui, dintr'un spirit echitabil de represalii.

D. George Gregorian nu exprimă starea de boemă ca lificată. a lui Murger, dar o sublimează pe planul superior al visului :

Din mila Prea Sfântului
Patron de tingiri și de oale,

www.dacoromanica.ro

Printre diverse-animale
Fac umbră pamântului.

Şi poate, Stăpânului
Servindu-i semnal de distanţe,
Semăn o dâra de stanţe
Prin haosul fânului.

Spre cinstea saltelelor
Nu-s singur, am fraţii de plete;
Unii trecuţi cu pecete
In hrisovul stelelor.

Şi truda parfumului
S'o 'mpart şi cu voi şi cu groapa,
Vântul ce tremură apa
Mă'mprăştie drumului.

In slujba eterului
Nu port nici cordon, nici talanga ;
Pentru graunţe şi creanga
Sunt pasarea cerului.

(Autoi ortret)

Prin versul final se realizează idealul de spontaneitate al romanticului german, care punea pe cântăret să spună:

Ich singe wie der Vogel singt.

Numai că poezia implică o transformare artistică a limbajului articulat. Prin alte cuvinte e exact contrariul. „Pasărea cerului", în speţă, poetul, nu mai cântă natural, ca necuvântătorul confrate aerian, ci prin arta limbajului.

Starea de vis sau altminteri spus fantasia e o a doua condiţie a poeziei, care nu are rostul poeziei epice, de a oglindi societatea, ci de a transfigura realitatea. Funcţiei de pe un plan de viaţă, al prozei, se opune funcţia pe planul fantastic, al poeziei.

www.dacoromanica.ro

Purces în cruciată contra societății, d. George Gregorian renunță la orice satisfacție burgheză. Semnificativă este poema „Casa cu stâlpi" în care, din idealul burghez al proprietății, care îi e refuzat, nu reține decât efigia imaginea :

Eu am visat ca să-mi clădesc o casă
Cu un cerdac
Pe stâlpi înalți fugit din veac
Și cu un pom crescut până 'n cerdac.
Și-acolo sus, în liniștea stufoasă,
In tremurul frunzișului de smalt
— Intre pământ și ceru'nalt —
Sa stau să cânt.
Ca pasărea pitită 'n ramuri
Să pirui legănarile din geamuri,
Și sunetul din stele să-l cuvânt.
De sigur, vis grozav de lemn și var,
Visat de-o sburătoare fără ușe
Ce subțiază vântu 'n gușe
Și nu-și comprimă târtița'n cuibar.
Prietene și camarade pictor !
In ziua cercuita plumburiu
Fă-mi tu o casă din penel,
Sus un cerdac și ramurile 'n el !
Și pune-mi pânza proaspătă 'n sicriu.
Vreau ca să duc cu mine, sub verdeață,
Proiectul uriaș din viața.
Sa-l duc pe piept si 'n zâmbetul de masca
Din lumea-aceasta plină de palate,
De ziduri care cresc să se 'mpuiască
Si de balcoane ce se 'ntind pe spate
Și 'n toată zarea, cască.

Dacă e ceva absolut remarcabil în această foarte frumoasă poezie, apoi este echilibrul dintre adâncimea sentimentului și plasticitatea formei. Aceasta este garanția perfecțiunii artistice și a durabilității poeziei, în consecință

www.dacoromanica.ro

D. George Gregorian a făcut dovada că e în posesia secretului. Reîntors la poezie tocmai spre a statornici un echilibru care îi era tăgăduit în trecut, d-sa și-a îndreptățit pe acest teren ambiția. Cine e capabil să treacă cu succes prin foc, la o doua încercare, e asigurat că va reuși de aci înainte cu atât mai vârtos.

www.dacoromanica.ro

V. VOICULESCU
Urcuș

Recenta culegere de poeme a d-lui V. Voiculescu constitue într'adevăr, potrivit sugestiei din titulatură, o treaptă de ascensiune în evoluția sa lirică. Ceea ce a reținut și a ibzit totodată în primele sale culegeri, a fost un lexic bolovănos și aspru, de căutată extracție rurală, o duritate, nu totdeauna necesară unui conținut sufletesc echivalent. Cu rădăcini îndepărtate în semănătorism, meșteșugul poetic al d-lui V. Voiculescu s'a adaptat apoi, prin încadrarea d-sale în curentul „Gândirii", izvoarelor de inspirație religioase și mistice. Este foarte greu de deosebit, în solidaritatea unui stil poetic comun, nota diferențială. De bună seamă însă, respectul tradiției htonice și religioase, la d. V. Voiculescu, determinând variații pe aceleași teme, în interval de un deceniu și jumătate, i-a fost consubstanțial. O asemenea poezie, oricât de sinceră, implică în primejdiile ei un oarecare didacticism. Astfel bunăoară, într'o poemă din culegerea penultimă, „Destin (1933)", plecând dela o întâmplare reală (găsirea de către un copil, a unui coif de aur, din epoca protoistorică, prin părțile prahovene), autorul și-a încheiat inspirația printr'o moralitate :

„Voi ați găsit de copii în țărâna strămoșească
A poeziei chivără de aur.
O îngropase acolo fără să-și mai amintească,
Norodul, marele faur.
Și ați purtat-o de -atunci necontenit
In pofida multor ponoase ;

www.dacoromanica.ro

Părul cârlionțat, sub ea v'a 'ncărunțit
Dar inimile au rămas voioase".
(„Coiful de aur")

Asemenea procedee sunt dăunătoare poeziei. Rostul ei este mai curând de a sugera decât de a exprima direct, iar apăsarea concludentă este cu atât mai puțin recomandabilă. D. V. Voiculescu a făcut o îndelungă experimentare a poeziei clare, discursive, retorice, noduroase, rezumându-și arta poetică în acest fel :

„M'am băgat surugiu la cuvinte :
Le momesc cu vapai, le hranesc cu jaratic,
Le strunesc în ham de gând, când lin, când sălbatic,
Le 'ncing cu harapnicul dorului și mână 'naințe!"
(„Poezie" în „Destin")

Satisfăcându-se în exercițiul energiei verbale, poezia d-sale lăsa nerezolvată ecuația personală a sensibilității artistice. Cu „Urcuș", poetul își pune o frână intemperanței lexicale și își regăsește unda interioară a emoției. In versuri ca :

„Arar arunc din lutul cazut al poeziei
Un vers de ambra sumbră cu vine de amurg".
(„Fal i")

pe lângă tehnica rafinată a aliterației, răsună un prețios timbru lăuntric.

Plasticitatea nu mai este căutată pe planuri întinse, cu mijloace zgrunțuroase, ci prin economie verbală, cu virtuți sugestive :

„Lin pasarile-au dat în volt și iată
S'au resfirat amurguri vii de pene
Și, magice, s'au înălțat de-odată
Gradini, în crengi cu ochi de cosânzene.

www.dacoromanica.ro

A fost, în parc atâta înflorire...
Nunți de corole hora și-au rotit
De-alungul serii prăznuind iubire.
Și păsările iar s'au ofilit".

(„Nunta păunilor")

Mica poemă citată e un giuvaer, care reprezintă noua orientare lirică a poetului.

Pe planul erotic, un spor de sensualitate se îmbină cu nu știu ce fervoare religioasă, purificatoare :

„Câți îngeri de mătase ai de pază ?
Când zboară 'n laturi fragedul lor stol
Ies sâni și brațe rază după rază
Din visteria trupului, domol.

Mai lin ca aștrii coapsele 'mpacate
Rotunde legi scriu, boiul când îți culci
Cum vii din carne și eternitate
Intreaga miez de adevaruri dulci.

Deschei o stea și norii despresoară
Cerescul pântec, cald, cu arcuiri
Lactea cale a pulpelor coboară
Spre zodiile glesnelor subțiri.

Stihia-ți pura, alba se arată :
Calc nori și îngeri, goală li te rump
Lung sa-ți sarut și sa cuprind de-odată
Tot adevărul trupului tău scump".

(„Cântec pentru dezbracare")

Rafinata poema dă măsura evoluției poetice a autorului. Din același ciclu, „Fata din dafin" ne place mai puțin, dar desprindem din ea un vers de o rezonanță deosebită :

„Culege oboseala ca pe-o suava floare..."

www.dacoromanica.ro

In noua sa ipostază artistică, d. V. Voiculescu nu îşi părăseşte vechile izvoare de inspiraţie, revenind la motive predilecte, autohtone, ca în „Pământ înrămat în patru mari ape", spre a cânta

„Ţărâna închinată cu paşi pioşi de boi"

unde, în treacăt fie zis, aliteraţia e discutabilă, sau, spre a înstruni, consecvent sie-şi, „Balada sfântului din câmp" sau a slăvi, cu pietate, peisaje româneşti :

„Şi Dobrogea e toată o pajişte de somn".
(„Dobrogea 'n amiază de vară")

Fără să-şi renege aşa dar trecutul liric, poetul renunţă la asprele experimente verbale, la retorism şi la temele didactice, impunându-şi o disciplină artistică riguroasă şi răsfrângerea lăuntrică :

„Dar sămânţa înca grea de sine
Cade 'n trist pământ interior".
(„Imn sufletului")

Pe această treaptă evolutivă, poetul religios părăseşte poteca bătută, de şcoală, a dumnezeirii canonice, solicitând într'un psalm oarecum înrudit inspiraţiei argheziene individualiste, revelaţia personală şi umanizată („Fructul oprit").

„Urcuş" se cuvine considerat ca o etapă hotărîtoare în cariera lirică a d-lui Voiculescu.

www.dacoromanica.ro

CLAUDIA MILLIAN
Intregire

D-na Claudia Milian a reprezentat în bătălia simbolistă dinainte de război, contribuția feminină la tendința delincventă. Exotismul, bizareria și perversitatea caracterizează atitudinea oarecum afectată și voluntară a unei produceri, paralele cu poezia de atunci a d-lor Ion Minulescu și N. Davidescu. Intr'un vers robust, cu o frazare destul de viguroasă, autoarea nu dădea expresie unor stări bolnăvicioase, reale, cât se adapta unui curent, cu caracter acut de modă. La recitire, poeziile din „Garoafe roșii" (1914) sufăr de o certă caducitate. Câte-o rară strofă, și aceea retorică :

„Să ne iubim acuma... Să ne iubim ca 'n clipa
„Când își descheie sânii cameliile roșii...
„Când fluturii pe roze își tremură aripa
„Și 'n zarea violetă se 'mbie chiparoșii...
„Sa ne iubim... e noapte și vor cânta cocoșii.

(Simfonia tăcerii)

trădează poate ambiția poetei de a configura, într'o ipostază modernizată, pe Sapho. Veleitatea nu a fost însă realizată.

Cu „Cântări pentru pasărea albastră" (1922), se reeditează în parte, dacă se poate spune feminismul eroticei fără stavile din „Garoafe roșii". Ca și în culegerea precedentă în care se evocau preotesele dragostei din toate timpurile, primele poeme din noul volum conțin *leit-motive* similare :

www.dacoromanica.ro

„Femei cu gust de viţiu şi patimi învechite"
(Noapte)

sau :

„Femei, ce'n ierburi negre, îşi patineaza sânii"
(Parfum)

ori :

„Femei, ce vor din simţuri sa soarba suferinţa,
„Femei, îngenunchiate ciudatelor imbolduri
(Scarabeu)

şi :

„Femei, ce 'ntruchipeaza chimerele streine".
(Infinit)

Intr'o altă poezie, autoarea mărturiseşte intenţia de a da „fresca femeilor streine" *(Nevroza)* şi, ca o caracterizare de sine :

„...eu — stranie femee"
(Camee)

Ca tendinţă formală se desăvârşeşte virtuozitatea parnasiană care de altfel, se întrezărise în una din primele poezii, *Convalescenţă* :

„Vreau sa-mi îngrop privirea în doua pietre rare,
„Cu iris, cu pupile şi pleape 'n evantai —
„Simt îndemnarea caldă a poftelor bizare
„Şi-un gând de Salomee : — vreau ochii tai să-mi dai!

„Aş vrea o fructă rară, din fructele lascive
„Din care, sub al setei şi al căldurii 'ndemn,

www.dacoromanica.ro

„Să muşc cu lăcomia fiinţei primitive
„Şi-a dinţilor coroană rotund pe ea să 'nsemn... ·

„Şi fructa cizelată în forme princiare,
„Vreau s'o păstrez la mine, aşa cum s'ar păstra
„O antică monedă cu însemnări bizare :
„Şi fructa cizelată să fie gura ta !
(Insula, I, 1, 18 Martie 1912 şi în *Garoafe roşii*)

Cu toate că şi în *Cântări pentru pasărea albastră* revine, obsedant ca un clişeu, nota deliberat maladivă, a nevrozei erotice, progresul formal este netăgăduit. In cea mai bună poemă din volum, *Noapte*, se manifestă un orgolios individualism, care părea a servi de indicaţie pentru viitoarea orientare morală a autoarei.

Volumul recent al d-nei Claudia Milian nu confirmă însă nici orientarea individualistă, ca atitudine morală, nici îndrumarea parnasiană, ca ţinută formală. D-sa a adoptat versul liber şi uneori versul alb, iar titlul „Intregire" are mai curând semnificaţia unei adevărate palinodii morale. Nu regăsim, în noul avatar al autoarei, nici o urmă de nevroză sau maladivitate. D-na Claudia Millian nu mai face profesiune din sacerdoţiul păgân al lui Eros. Peste cugetul d-sale pacificat, s'a lăsat aripa duhului creştinesc:

„...în launtrul trupului meu senin
„A curs râul spiritului divin
„Cu apa de sărbătoare.
(Cântec şi durere)

Abia dacă îşi aminteşte, fără regret, de vechea ipostază.

Eram Sapho —
Suflet chinuit şi blestemat...
Ziua,
Alergam dupa un crâmpei de viaţă
Şi de iubire nouă...
Noaptea,

www.dacoromanica.ro

Aprindeam scântei
Peste visul meu minunat!
(Do, re, mi)

Din vocabularul actual, așa zis experiențialist, autoarea se folosește foarte adesea de termenul „trăire" (în poeziile *Cuminecare, Cântec și durere, Abstract, Flăcări, Peisaj interior).* Conceptul nu se precizează în deajuns:

„Din launtrul nazuințelor mele de trăire
„Cari se numesc viață
„Sau dăruire...
(Flăcări)

Dacă însă ne oprim la un alt text:

„Și acum
„Pe noul meu drum:
„Toată trăirea *mea se îndreapta*
„Spre Tine, seninătate înțeleapta.
(Cântec și durere)

deslușim adeziunea religioasă a autoarei, fără vre-un elan mistic deosebit. Cu excepția unui singur accent mai viguros:

„Sa se strige și să se auză
„Până la sfârșitul pământului,
„Că glasul iubirii fără trup,
„Și cugetul învierii
„Și cântarea cuvântului —
„Au suflat peste inima mea umilă,
„Duh de iubire
„Și de milă...
(Bună-Vestire)

conversiunea d-nei Claudia Millian are un caracter minor. Cu o notă temperată, d-sa surprinde fenomenul morții

www.dacoromanica.ro

sub un aspect decorativ (*Impăcare* și *Requiem*), după cum și simpatia pentru cei umili se rezolvă grațios:

„*Muncitorii cu suflet de porumbiei*
„*Și cu gânduri de catifea...*
(Brazde noi)

In *Poem școlar* și *In clasă*, e o notă nouă de simpatie pentru sufletul copiilor; iar poemele *Mamă* și *Tată* ascund un filon discret de sensibilitate.

Moment crucial în evoluția reală a autoarei, *Intregire* e o carte delicată, și totodată prima etapă a unei căutări de-sine, după respingerea modei literare.

www.dacoromanica.ro

ION PILLAT

Țărm pierdut

Limpezimea este și rămâne caracterul dominant al versurilor d-lui Ion Pillat. D-sa reprezintă, cum s'a spus, moștenirea lui Vasile Alecsandri, în ultima ei etapă neo-clasică. Echilibru, armonie, seninătate, sunt calitățile scrisului său poetic. In fericita sa alcătuire morală, sentimentele se pacifică înainte de a-și fi schițat intenția de zbucium. Gama sa psihică o străbat cu temperanță, sentimente pasnice de reverie sau nostalgie. Este ca o pânză de ape joase și liniștite, peste care adie o boare răcoroasa. Ciclul de „Stanțe" (amintind mai mult îndemnul lui Moréas, decât atitudinea sa orgolioasă și rănită) reia, din culegeri anterioare, motivele maturității ușor melancolizate de apropierea asfințitului și răspunde înțelept ispitelor iubirii:

„Izvorul unde tânar bausem altadata
Mi'ntinde iarăși ceruri din alte primaveri —
Mi-e vara împlinita și toamna numarată;
Ce vrea cu mine soarta? Și tu ce mai îmi ceri?

Iubire aprilina cu zâmbete și cântec —
La jocurile tale nu pot să mai mă prind
Ce mi-a fost viers pe buze în suflet mi-e descântec,
Când pătimașe vânturi vin totul pustiind.

Mai bine lasă spinul cu floarea lui de sânge
Stingher să înflorească și'n toamna lui să stea,

www.dacoromanica.ro

Tu, care crezi că vremea și moartea se înfrânge,
Și treci înfășurată în tinerețea ta".

(„Stanțe", IV)

Interiorizarea dramatică și solitudinea morală, sunt la d.' Ion Pillat doar simulate și nu simțite:

„Atunci cu îndârjire m'am sihăstrit în mine,
Durai o mânăstire pe temelii de gând".

(„Stanțe", VIII)

Asemenea enunțări sunt însă cu totul izolate. Poate cea mai frumoasă poezie din volum, de esența lied-ului, este „Lună pe mare".

„Taci — totul nu e decât
O slaba cutremurare.
Taci — stie numaidecât
Păunii lunii din mare.

Își lasa cozile lungi
Pe înflorirea de valuri —
Și tot mai adânci mai prelungi
Se 'nchiagă albe portaluri.

Și stelele, boabe de-argint —
Cad lin din fluer de luna —
Și sufletul tau în argint
Departe pe ape mai suna...

Dar tot mai adânc lunecând,
Se surpa albe portaluri
Și floarea penelor blând
Se ofilește pe valuri.

Taci — duși sunt numaidecât
Paunii lunii în mare.
Taci — totul nu e decât
O slabă cutremurare.

www.dacoromanica.ro

Deşi leit-motivul acestui lied este o reminiscenţă arghezianã („Luna-şi mână lin păunii", „Mânăstire" în „Cuvinte potrivite"), poema nu este mai puţin remarcabilă.

Fostul cântăreţ al zărilor familiale din Miorcani şi Florica, după etapa programatic clasicistă din „Scutul Minervei", şi-a statornicit insipiraţia senină în apele Cicladelor şi pe tărâmurile anticităţii eline, sau pe meridianul nostru, în pitoreştile ţinuturi ale Balcicului. D. Ion Pillat aduce în serviciul noilor sale inspiraţii, aceeaşi artă împlinită, aceleaşi cadenţe regulate, aceeaşi luminozitate, neturburată de nelinişti. Sub transparenţa versului, apare un univers decorativ, din care s'a eliminat omul, în căutare de deslegări.

Clasicismul apolinic şi surâzător este formula sufletească a poetului, care şi-a găsit un instrument docil de exprimare în vers. In peisajul nostru liric, de îndrăzneţe experimentări formale, de anxietăţi sufleteşti, de revolte sociale, într'un cuvânt de dramatice frământări, exemplul d-lui Ion Pillat este dintre toate cel mai confortabil.

www.dacoromanica.ro

MIHAIL CELARIANU

Flori fără pace

Puține sunt împrejurările care îngădue cronicarului literar starea de entuziasm. Iar când înregistratorul fenomenului literar nu se mărginește a-l explica cu răceală ci se lasă ispitit să pavoazeze sărbătorește, în cinstea unui adevărat talent, el se face suspect de păcatul spiritului de camaraderie sau de bisericuță, dacă nu de acela mai neiertat al complicității editoriale.

De altfel, acela care se ferește oarecum instinctiv de recomandările mai călduroase ale criticei, este cititorul el însuși sceptic, căruia îi place severitatea ei, chiar nedreaptă. Disprețul sumar al judecății critice este mai puțin încărcat de riscuri, față de un asemenea cititor, decât o sinceră fervoare a admirației. Pentru această pricină, execuțiile critice sunt mai gustate decât elogiile. Criticul care se îngrijește cu precădere de prestigiul său, e cât mai categoric în aprecierile negative, dar prudent în laude, sau măcar superior, condescendent. Nu e în gândul nostru de a cerceta mai adâncit strategia literară. Reflecțiile noastre ne-au fost sugerate de situația literară a d-lui Mihail Celarianu. Ca prozator, d-sa și-a câștigat mai ușor un loc în stima publicului, prin romanul epistolar și satiric de moravuri ale periferiei, „Polca pe furate" și prin îndrăznețul roman sensual „Femeia sângelui meu".

Deși autorul acestor prețuite romane este mai ales un poet, d-sa nu și-a fixat încă fizionomia lirică în conștiința publicului, cu toate că a avut norocul unei interpretări fierbinți, din partea d-lui Perpessicius („Mențiuni critice", II). La apariția volumului de poezii „Drumul" (1928, E-

www.dacoromanica.ro

ditura literară a Casei Şcoalelor), criticul prin excelenţă al poeziei a scris un foarte pătrunzător şi tot atât de cald studiu, care ni se pare astăzi definitiv. De ce oare excelenta cronica a d-lui Perpessicius nu a reuşit să consacre pe poet? Că doar d. Mihail Celarianu era un liric cu răsunet afectiv, de simţire interioară, prea puţin ermetic sau dificil. Iar nobila fervoare a criticului său era dintre cele mai îndreptăţite. D. Perpessicius nu se mulţumise cu revelarea şi definirea unui talent de prim ordin, ci, îmbrăcând excepţional armura luptătorului, încrucişase spada cu găzduitorul poetului, dela „Sburătorul". D-sa îl învinovăţea pe d. E. Lovinescu, pe bună dreptate, de a nu fi avut intuiţia exactă a lirei d-lui M. Celarianu, în „Evoluţia poeziei lirice". Cu acel prilej, d. Perpessicius a formulat lapidar, datoria istoriografului: „Nu vom tăgădui dreptul la subiectivism al criticului, dar istoricul literar, mai mult decât criticul, trebue să ţie seama de contingenţele cronologice. Judecăţile emise nu trebue să nesocotească totalitatea operei unui scriitor în momentul când sentinţa se rosteşte. Criticul impresionist sau cronicarul legat de actualitate pot, mai la urma urmei, să nesocotească restul operii, istoricul literar nu. Altminteri cădem în defectul de atâtea ori întâlnit în opera amintită a d-lui Lovinescu". Articolul d-lui Perpessicius, chiar dacă nu a avut efectul imediat, cuvenit, rămâne cea mai autorizată introducere la cunoaşterea structurii lirice a poetului. El îşi găseşte o strălucită confirmare în recenta plachetă a d-lui Mihail Celarianu. Apariţia acesteia e însă prilejul reînnoit al unei constatări melancolice asupra condiţiei speciale a poetului.

Dacă ne amintim că prima manifestare în volum a d-lui Mihail Celarianu datează încă din 1913 („Poeme şi Proză", Bucureşti), a trebuit aşa dar o nobilă statornicie de un pătrar de veac din partea închinătorului poeziei, ca să reuşească a-şi impune discretul său mesaj liric, frângând indiferenţa publicului şi neînţelegerea criticei.

După un debut necaracterizant, în stilul retoric dinainte de război, d. Mihail Celarianu s'a realizat în „Drumul"

www.dacoromanica.ro

ca un poet de bogată viață interioară. Omenescul, divinul, peisajul urban și natura vegetală i-au solicitat pe rând simțirea sinceră, dar discretă. In ambianța simbolistă a ceasului literar, poetul, sub raportul formal, nu s'a situat printre avangardiști; n'a fost ispitit de experiențe temerare; versul său s'a deosebit prin moderație și claritate. Câte o poezie însă, ca „Tăcere", vădește puterea de condensare a limbajului figurat.

Tăcerea, ca o aripă de șoim,
Incet, fatal, s'a coborît pe masă;
Pe Dumnezeu îl covârșește somnul,
Iar îngerii stau triști, pe lângă sobă
Și-și freaca aripile de rugină:
E ora toamnei, pe pământ și'n cer!

Eu deschid geamurile spre grădină
Și, printre frunze 'nșurubate în vânt
Plimb pașii neființei pe pamânt.

Coliba amintirilor e goală,
Cu ușa dată de pereți;
Un biet erete șchiop o mai păzește,
Cu-o strachină cu apa dinainte,
Iar stolul amintirilor și-ascute
Triunghiul fălfâirilor în zări.

Autorul nu și-a transformat însă această facultate poetică în procedeu permanent. El a știut să comunice limpidității transparente, o undă de sensibilitate emotivă, fie în interiorizarea gravă, fie în elanuri de imn, ca în „Florile dalbe".

S'a 'nzapezit pământul pentru îngeri
Și, fiindca-i noaptea pe la cântători,
Privește-i cum se urcă și coboară,
Prin groasele văzduhuri de ninsori;
Din albe nepătrunsuri de șosele

www.dacoromanica.ro

Răsar prin depărtări, ca niște stele,
Și aripile, abia tălăzuind,
Se-aude bine cântecul venind, —
Că într'o iarnă albă s'a născut;
Florile dalbe!
Și într'o noapte albă s'a născut;
Florile dalbe!

Ca un fuior de-argint s'a plămădit;
Florile dalbe!
Și ca un nor de-argint s'a risipit;
Florile dalbe!

Și tot în scutec alb l-au înfășat;
Florile dalbe!
Și tot în giulgiu alb l-au așezat;
Florile dalbe!

Că-așa au vrut bătrânele-ursitori;
Florile dalbe!
Sculați-vă, că vin colindători!

Dar tonalitatea intimă a liricei din „Drumul", nimic nu poate să o redea mai bine decât frumosul pasaj din cronica d-lui Perpessicius: „O trecere prin viață ferită, o conștiință senină a mormintelor din care venim, peste care trecem și către care ne îndreptăm, dar totul ritmat așa de tihnit, așa de calm că parcă am trăi într'o eră post-istorică în care lacrimile nu se mai cunosc și nici măcar amintirea plânsului. E... ceva din ritualul unui romantism evoluat, interi rizat, strâns în sine însuși și înlocuind cu un suspin abia articulat vaetele și gemetele de acum un veac". Am eliminat din această caracterizare, „e ceva din peisajul cu pajiști ale paradisului, cum l-au visat copilăriile noastre", deoarece pe sajul sufletesc al poetului ni s'a părut mai curând cenușiu decât paradiziac și patetismul — e drept, înfrânat — mai frecvent decât încântarea. Suflet dolent și

www.dacoromanica.ro

peregrin, agonic și neîmpăcat, poetul e mai puțin resemnat decât a părut d-lor Perpessicius și E. Lovinescu.

Peisajul vegetal în „Drumul" împrumută ceva din tristețile autorului, adeverind încă o dată cunoscuta cugetare a gânditorului genevez: „Un paysage est un état d'âme'. Copacii și florile reflectă și absorb liniștita dezolare a poetului; alegerea acestor mesagere, încă din „Drumul", vestește culegerea de acum.

„Flori fără pace" sunt florile neliniștii, ale unui temperament neresemnat. In culegerea de treizeci și cinci poeme, numai trei au trecut din volumul precedent; celelalte apar pentru prima oară în volum. Cuprinsul lor cere o prealabilă accentuare a deosebirii dintre inspirația d-lui Mihail Celarianu și aceea a lui D. Anghel. Lirismul din „In grădină" este, cum s'a mai spus, decorativ și, cum vom adăoga, pe deoparte mai obiectiv, de alta nelipsit de oarecare simțire dulceagă. D. Anghel pleca dela un sentiment de caritate pentru flori, încredințându-le un suflet și o simțire proprie, la care îndemna pe cititori să adere (sunt lacrymae... florum). Atitudinea d-lui Celarian e cu totul deosebită.

D-sa recurge la un alt gen de simboluri florale. Florile nu au „limbajul" lor, ci în ele cată să deslușim, dimpotrivă, mâhnirile și tristețile poetului. Ele îmbracă simțirea omului, și nu invers, ca la Anghel. E așa dar un lirism indirect, la d. Mihail Celarianu, în nobila tradiție a simbolismului, în mod sugestiv, dintre cele mai autentic moderniste. E o interesantă transpoziție a sentimentului în coloare, un limbaj de corespondențe, foarte departe de vulgarul grai al florilor, de pe misivele ilustrate, odată cu „limbajul mărcilor" și alte vulgare simboluri.

Nici sinestezia, — raportul dintre culoare și sunet —, nu lipsește, întregind formația simbolistă a autorului. Câte o interpretare sinestezică e uneori subiectivă și eterodoxă:

Suspină 'n trandafirul roș vioara".
(Petunia)

www.dacoromanica.ro

Noi eram deprinşi să asociem roşul viu, cu sunetul de aramă al trâmbiţei şi să atribuim suspinul viorii, nuanţei deschise, roze. Ca în „corespondenţele" baudelairiene, din sonetul faimos, se orhestrează sensaţiile vizuale, auditive şi olfactice. Stratul de petunii e ca un pat alb, care-i aminteşte poetului pe pătimaşa d-nă de Rénal, din romanul stendhalian. Asociaţia livrescă e însă întâmplătoare la d. Mihail Celarianu şi nu se transformă în deprindere. Puţine sunt de altfel prea clarele simboluri florale, sensibile la prima lectură, în culegerea d-lui Celarianu. Compunerea ciclică a cărţii comportă o deosebită varietate de accent liric. Iată de pildă tonul imnic, în „Floarea soarelui".

O, floare mai presus de bucurie,
De pulbere şi de nectar,
Rotită pe verdele par,
Intr'o slava pustie,

Slava ţie dela Rasarit,
Pâna la prapastia somnului,
Slava, pentru razele Domnului,
De care toata te-ai învrednicit.

Iata-ne adunaţi cu cântări,
Sfânta-astra 'ntre noi rânduita,
Peste slava 'n zagaz ruginita,
Sa întorci înfocatele-aurori.

Ne rugam îngânând, sa dai sbor,
Rotit r peste aprinderea cerului,
Sfint n astre aiurări şi misterului,
Fl are fara înţeles din ogor.

Un rând de poeme sunt mesagere ale sentimentului religios („Floarea fără stingere", „Ingerii", „Floarea învierii", „Florile . — întâlnit şi în „Drumul" —, dar azi cu mai puţină discursivitate· un alt grup sunt florile de solitudine („Făcătorul de flori", „Ora culorilor", „Macul", cele două

www.dacoromanica.ro

piese „Tufănelele", „Floarea vedeniilor", „Nalba"); nu lipsesc mesagerele iubirii („Floarea roșie", „Floarea galbenă" „Flori profanate"), cu un accent direct; cele mai interesante sunt fără îndoială poemele cu un echivoc sensual foarte rafinat, în care floarea figurează pasiunea aprinsă din „Femeia sângelui meu" („Petunia", „Concert", „Halucinarea", „Trandafirul roșu", „Floarea de sânge", „Garoafele", „Liliacul").

Iți mulțumesc printr'o durere mare
Și printr'un cântec greu, ce-abia-l adii;
Străin ți 'nnalță, Doamne, grava floare,
Miresmele 'ncordate 'n melodii.

Străpunsă de 'ntuneric și de cântec,
Sclipește 'ntre tenebre și lumini,
Tot harul tău, dela picior la pântec,
Pân' la sprincene-i geme de-adâncimi.

Vibrează-a sbor ce-aruncă țipăt seara
Și taină între-asfințituri și-aurori,
Crud, rana ei ce-i sângerează ceara,
Din fundul morții — îi șuieră 'n culori.

Tu nu-mi lași brațul aprig s'o culeagă
Când cade de-aur dinaintea lui,
Și 'n dorul meu amar rămâne 'ntreagă,
Ca fulgerul, ca para focului.

(Floarea de sânge)

Arta poetului s'a maturizat și s'a împlinit, puternică, în meșteșugul coloristului de variate nuanțe sufletești, unind taina cu limpezimea, claritatea cu echivocul, într'o bogată paletă. Epitetul coloristic e mai frecvent decât imaginea sau metafora, păstrând autorului un loc original în constelația noastră lirică. Romantic prin temperament, sinceritate și îndrăzneală, modern prin îmbinare de senzații, tradițional prin limpezime și despuere formală, d. Mihail Ce-

www.dacoromanica.ro

larianu îşi desvălue o alcătuire neaşteptat de complexă şi armonioasă. Structura sa scriitoricească e sintetică; gingăşia, discreţia şi timiditatea, ale delicatului poet din „Drumul", se regăsesc compensate cu o aprinsă cromatică temperamentală, a unei sensualităţi grave şi triste.

Poemele vrednice de citit şi de recitit închid o foarte bogată gamă de simţire, dela tonul familiar şi şăgalnic, la sentimentul grav al morţii. D. Mihail Celarianu a urmat o evoluţie foarte interesantă de artist, în sensul condensării, şi de temperament totodată, într'o îndrăzneaţă sinteză de simţire şi sensualitate. Poet de seră, de astădată, după poezia mai naturală din „Drumul", dar de seră caldă şi bogată, grădinărită cu patimă şi migală, în admirabila culegere „Flori fără pace".

www.dacoromanica.ro

DEMOSTENE BOTEZ
Cuvinte de dincolo

D. Demostene Botez a debutat în volum (*Floarea Pamântului*, Iași, „Viața Românească", 1920) cu o poezie plină de prospețimi, intimistă, dar în același timp cu un timbru de neurastenie provincială, în care se recunoaște o certă infiltrație bacoviană. Caracteristice în această din urmă direcție sunt poeziile „Putrezim", „Pustietate", „Toamnă", „Singur", „Intuneric" fără îndoială ulterioare volumului „Plumb". D. Demostene Botez exprimă tristețile orașului mort care este Iașul, cu duminici pustii, cu după amiezi moleșite, cu iarmaroace și caterinci. Pentru a doua oară deci și sub directa influență a lui Bacovia, orașul moldovenesc, cu aspecte de târg neînsuflețit, devine motiv de inspirație lirică. Evenimentul e fără îndoială notabil. Este încetățenirea tematicei urbane, alături de tematica rurală (pastel, idilă) care păstra până prin 1900 o exclusivitate ce se părea oarecum dela sine înțeleasă. In paranteză, ca o subliniere necesară, e bine de știut că poezia urbană apare la noi pentru prima oară în „Agate negre" ale d-lui Tudor Arghezi („Linia Dreaptă", 1904), dar sub un aspect fantasic și macabru, umanizat numai în poezia parcurilor și a toamnelor verlainiene. Cu Bacovia și apoi cu Demostene Botez străbat note realiste urbane, în care se recunoaște specificul sufletesc provincial, statismul caracteristic târgurilor. Ca și la Bacovia, dar mai puțin intens, în primele poezii ale d-lui Demostene Botez se învederează trecerea dela amănuntul provincial muzecitor, la sentimentul cosmic al dispariției în neant, al putreziciunii :

www.dacoromanica.ro

Se lasă pâclă deasă peste câmpuri
Şi 'n noi şi peste noi mereu se lasă.
Pe uliţele 'nguste şi pe casă
Tot cerul năvăleşte în răstâmpuri.

Prin ramuri negre picuri mari de apă
Preling un plânset dureros şi mut,
Pe frunza neagră care a căzut,
Peste pământul umed ca o groapă.

Pe banca veche unde-am stat cu ea
Din nucu 'nalt şi sângur şi pustiu,
Ca pe capacul unui mic sicriu,
Plâng ramuri goale, în tăcerea grea.

Şi putrezeşte parcă 'ntreg pământul.
Nici soarele nu-apare nici n'apune.
Stau neclintiţi copacii de cărbune
De teamă, parcă, să nu-i sfarme vântul.

Şi pretutindeni ca 'ntr'un ţântirim
Mai goi de visuri, mai săraci de viaţă,
Inmormântaţi în Toamnă şi în ceaţă
Putrezim...

(Putrezim, în Floarea Pământului)

Chiar dacă procesul de adaptare urbană, e nerezolvit la Bacovia, nicăieri nu transpare o motivare tradiţionalistă ; d. G. Bacovia acuză o neadaptare generală la viaţă, care nu întrevede fericirea în întoarcerea la un primitivism rural, bucolic, ci în dispariţie, în reintegrarea materiei. D. Demostene Botez reeditează în al doilea volum al d-sale *(Povestea Omului*, Viaţa Românească, 1923) regretul exprimat întâia oară de d. Octavian Goga în „Poezii", apoi (în „Din umbra zidurilor") nostalgia satului şi a copilăriei idilice dela ţară :

www.dacoromanica.ro

De ce nu m'ați lăsat la mine 'n sat...
Copilăria mea, pe unde ești !...
Aș fi rămas prietin cu doi boi...
Și-acum mă simt un car de fân cosit
Adus în târg pe-o noapte 'ntunecoasă,
Să port pe-aici miresme dela coasă
De flori care-au murit.

Și astăzi port pe străzile pustii,
Pe lânga ziduri de clădiri deșarte,
Chinuitor presentiment de moarte
Și-un gând ucis de neurastenii.

(Nostalgii, în Povestea Omului)

Cu toată aparența programatică a acestei poezii, așezate în fruntea volumului ca un fel de manifest, evoluția ulterioară a d-lui Botez s'a îndepărtat dela dubletul tematic sat-oraș, desbătut de altfel pe larg în romanele d-lui Cezar Petrescu. Poetul moldovean posedă un temperament înclinat spre tristețe, cu rădăcini prezumate în atavism *(Tristeți atavice*, în *Floarea Pamântului* și *Tristeți fără motiv*, în *Cuvinte de dincolo)*, fără putință de reacțiune morală.

Viața toată merge prea repede spre-adâncuri
Și mintea mea-i singură și slabă.
Nu știu când să mă bucur și când să plâng ;
Vin lacrămi de pretutindeni.

(Așteptare)

E o sensibilitate ulcerată, în consonanță simpatică cu orice suferință umană :

Vecinul a 'ncuiat pustiu
Și întunerec deodată
In odaița lui pătrată.
Și e târziu...

(Scrisoare)

www.dacoromanica.ro

şi care aspiră la liniştea „de dincolo".

Urmărit de destinuri m'am ascuns în odăiţa mea.
Cine ştie cine mă pândeşte acum.
Aş vrea să-mi las viaţa alături
Ca pe-o mare greutate
Şi să mă odihnesc lângă ea...

(Monolog nocturn)

Numai moartea pacifică şi desleagă nedumeririle.

Nu 'nţeleg nimic, nu pot descifra nimic.
Port în mine taina fără s'o pricep.
N'am cheia nici unui cuvânt...

Cum s'a putut sinucide Serghei Esenin ?

Invaţă-mă să mor, Serghei Esenin,
Tu care ai avut înţelepciunea şi delirul vieţii.

(Scrisoare pentru Serghei Esenin)

Viaţa fără evenimente nu e oare în felul ei o sinucidere ?

Sufletul meu singur s'a oprit...
Sau poate-a fost numai o părere ?...
Eu stau lângă sufletul meu
Cum stă totdeauna cineva lângă-un bolnav.
Atât mă mai ţine pe pământ
Trebue să-l veghez fără nădejde...
Nu-mi pot lăsa sufletul singur
După ce eu însumi l-am rănit de moarte...
Stăm amândoi ca doi streini muţi,
Ne privim fără ură şi fără lacrimi...
Nu mai este timp ci numai aşteptare...
Nu mai ştiu în ce lume şi în ce veac suntem.
Acum sunt toate tot una de vechi şi de departe,
Stau alături de mine însumi fără să mai pot gândi.
Tot ce va mai fi se va 'ntâmpla dela sine
Aşa cum se petrec toate după moarte.

(Sinucidere)

www.dacoromanica.ro

Poezia d-lui Demostene Botez atestă o notabilă capacitate emotivă, puțin obișnuită în lirica actuală. Ea se soldează însă cu un deficit de expresie. S'ar spune că, cu excepția primelor poeme din „Floarea pământului", în care întâlnim unele frăgezimi, poezia d-lui Botez s'a despuiat de orice imagine, de orice metaforă, ca și cum plasticitatea n'ar fi o condiție de sporire a sentimentelor.

Cine copie vorbe vechi pentru-o tristeță mare ?
Cine are pace și răbdare
Să le pue în picioare
Să le-alinieze
Să se joace ?
Cine !...

Ne e teamă că nu e o scuză. D. Demostene Botez, prin tehnica sa prozaică, ucide un filon de poezie virtuală. Experiența lui Bacovia rămâne izolată și nu autorizează nimic, mai ales când d. Botez adoptă elegia de oarecare proporții, care se cere susținută dacă nu prin expresivitate, măcar printr'o armonie nouă. Așa cum procedează d. Botez, prin sinceritate și fără suficientă prelucrare artistică, reușește să transcrie unele note sufletești autentice, care rămân majorate de versurile șterse și fără conținut.

www.dacoromanica.ro

G. TALAZ

Fântână

Frecventatorii seminarului sau al institutului de literatură dragomirescian, încă de mai acum cincisprezece ani, erau făcuți atenți de imperiosul profesor și președinte, asupra valorii deosebite a producerilor d-lui G. Talaz. Din primul d-sale volum („Flori de lut" 1920), se recomandau pasteluri cu o idee simbolică „involvată", adică implicită. Prin acțiune sau reacțiune, după temperamentul tinerese al auditorilor, aceste poezii își statorniciseră faima sau provocau denegări categorice. Altfel se cuvin a fi examinate astăzi poeziile din recenta culegere a d-lui G. Talaz, fără obedienţă, dar nici indisciplină. D. G. Talaz nu se inserează în sensibilitatea lirică modernistă. D-sa are totuși o conformație personală, în ciuda ținutei tradiționaliste a versului. Peisajul său poetic, fără a fi strălucitor, e de o seriozitate care impune. Seva de omenie, de care s'a desțărcat poezia mai nouă, circulă cu oarecare putere în versurile sale. Autorul e în stăpânirea unei sensibilități native, de plebeu și de autodidact, cu rădăcini în omenesc și cu priviri asupra destinului uman în cosmos. „Solidaritatea intimă cu natura" și „identificarea cu pământul fecundat de principiul solar", remarcate de d. E. Lovinescu („Istoria literaturii române contemporane, 1900—1937"), se confirmă și în volumul despre care referim. Poezia „Ioana și râma", corespunde perfect definiției date de eminentul critic.

Ioana s'a lungit pe brazda umedă și caldă 'n arătură.
Sarele-i înțeapă pulpele și umerii, făcând sudură

www.dacoromanica.ro

Intre ea şi lutul fecundat de primăvară
Şi adânc, fierbinte, plug în carne îi ară,

S'a răsturnat ca şi o brazdă pe cealaltă parte
Cu genunchii ridicaţi de-o vezi ca pe o carte
Când parcurgi mânjitul paginei întâi
Şi ai vrea deasupra ei să mai rămâi.

Fata de ţăran, acum, cu ochii în zenit
Se 'ntoarce iar cu faţa 'n jilăvit
Că o ard obrajii, dogoriţi ca jăratec de cuptor
Şi 'n încheeturi, — simte, — nu ştie, durere sau dor.

Ioana se svârcole iar şi vede 'n răscoliri
O râmă lungită spre pulpele ei de bruni trandafiri.
Ioana a zâmbit
Şi spre râmă pe lut s'a hârşit
Tremurând când recele râmei de ea s'a lipit.

Tremurând că mişcările râmei le voieşte pe pântec
Pământul capătă înţeles şi frumuseţă de cântec
Şi soarele nu mai e pentru ea decât picături
Prelinse prin sângele ei obosit de arsuri.

Se remarcă lipsa de figuraţie poetică, stângăcia în alegerea termenilor proprii şi expresivi, dar nu se poate tăgădui frusta vigoare a întregului. Aceasta este poate formula poeziei d-lui Talaz : stângăcie în amănuntul formal, cioplire dură a întregului, străbătut de o simţire elementară şi autentică. Chiar când pretextul sau motivul nu e transfigurat poetic, o rază de idealism îi conferă oarecare prestigiu; pentrucă este în d. Talaz o aspiraţie primară către ideal, o zvâcnire către lumină.

Acest idealism are la d. Talaz obârşia din sensul demnităţii noţiunii de om. Deşi un pesimism de esenţă naturalistă îi desvăluie deficienţele materialului omenesc, d-sa e atras rezistibil de taina ascunsă în semenul său şi de suferinţa lui materială. In viziunea sa fără iluzii, surprinde pe

www.dacoromanica.ro

omul adormit „în scursori şi în gunoaie", pe omul flămând care-şi caută culcuş „pe moloz şi gunoiu spurcat de oraş", pe omul înjunghiat, care moare, sau frăţeşte, ţine în braţele sale muribundul. Condiţia umană care este „Comuna durere", stăpâneşte planeta noastră.

Un vaet s'a rupt în auz şi în noapte...
Uliţa toată e fior, e scâncet şi şoapte!
Cine a rupt stăvilarul de plâns năbuşit
Şi în noapte pe vaet strident s'a pornit?

Toţi se întreabă şi nimeni nu ştie...
Bănuit fiecare de sine că poate să fie
In uliţa asta om, ce să-şi rupă cu urlete plânsul
Strânge 'n gâtlej şi înghite amar că poate fi dânsul,

Dar ea pare a fi, la d. G. Talaz, şi în funcţie de condiţia socială. Intr'un contrast elementar şi uzual, alături de plânsul greu, neştiut de nimeni, se răsfaţă „hohote, râs şi cânt şi huzur" („Poveste modernă"). Sunt semnele unei certe orientări către poezia socială, ca încheiere a unei evoluţii interioare, stăvilite până azi de alegorii, simboluri şi alte procedee indirecte, care i-au rămas statornice. In aşteptarea noului avatar, să ne mai oprim odată asupra unei poeme, de „solidaritate intimă cu natura", care i-a inspirat până acum realizările cele mai considerabile.

In bozii, în cucută şi'n pelin
Cu miros tare ca şi drojdia de vin,
Doarme Ion.
Doarme somn dulce fără de vis
Când mătrăguna floarea şi-a deschis.

Pe malul hleios,
In mustul de ploae dospit ca o pită
Doarme Ion cu carnea lipită
De lutu 'n care rădăcini s'agaţă
Şi sug prin mii de guri un strop de viaţă.

www.dacoromanica.ro

Doarme şi sângele lui ca 'ntr'un blid ;
Vase cu somn în ele adânc îl închid,
Cum iezăru 'nchide greaua lui guşă de apă
Că tunet şi fulger nu pot să-i ridice o pleoapă;

Şerpi şi gângănii mărunte-l pândesc
Dar de căldura lui se dogoresc
Şi nu-l muşcă,
Ori cred că-i balaur şi-i stăpân
Că fermecate 'n preajma lui rămân.

(„Doarme Ion").

Este poate poezia cea mai izbutită din noua culegere. Că îl exprimă perfect pe autor, nu încape îndoială. Că îl şi limitează ? aceasta e o întrebare, la care vom avea a răspunde la cercetarea viitoarelor produceri ale d-lui G. Talaz.

www.dacoromanica.ro

ZAHARIA STANCU
Antologia poeților tineri

Unul din caracterele cele mai accentuate ale literaturii noastre imediat următoare războiului a fost predominarea lirismului. Sensibilitatea, îndiguită de evenimentele recente, se elibera ca o undă mare, revărsată în modalități variate de conținut și formă, cu o tendință pronunțat individualistă. Era o tendință înainte de orice confesională, dublată cu răspicate ambiții de revoluționări *tehnice*. S'a putut crede câtva timp într'un val de limpede neoromantism, grăbit să depășească experiențele formale ale înaintașilor simboliști și iconoclast față de poezia sămănătoristă sau generic tradițională. N'a fost însă decât o efervescență trecătoare. A urmat simplei febre poetice dintre 1919 și 1925, într'o direcție cu totul opusă, reacțiunea epică din care a rezultat încetățenirea la noi a romanului. După încercări infructuoase, eșalonate în cincii decenii, romanul și-a asigurat primatul asupra tuturor celorlalte genuri, cu înnăbușirea în deosebi a poeziei, redusă a fi instrumentul de expresie al unei minorități de scriitori, detașați de public prin sugrumarea de bună voie a „discursului", prin îndepărtarea versului de condițiile vorbirii comunicative. In acest mod, alimentul literar normal și de primă necesitate, cerut ca „pâinea caldă", romanul, încurajat de editori ca atare, s'a înstăpânit pe tot întinsul pieții literare. Ceea ce a contribuit decisiv la succesul fulgerător al acestui articol indigen, până în ajun inexistent, a fost sinuciderea — ca literatură publică — a poeziei, locul gol lăsat în producția literară și care, ca și în natură vidul, e refuzat prin legi fizice. Poezia a devenit un

www.dacoromanica.ro

exercițiu sau un nărav rar, un act solitar de tehnică și de emoție intelectuală, în subsidiar afectivă, care satisface subtile probleme ale autorului, cu disprețul total al capacității de transmitere publică. Dimpotrivă, romanul corespunde unei nevoi imanente, a povestirii ; omenirea, în faza gângăvitoare a copilăriei, tânjește după basme, iar în aceea mai evoluată de astăzi, după povestiri mai mult sau mai puțin credincioase realității, care sunt într'o oarecare măsură o evadare din existență și într'o altă măsură o sporire a sensului vieții. Este adevărat că aceeași omenire, care prin povestire se scufundă mai adânc în viață sau se eliberează cu imaginația în alte existențe posibile, rămâne disponibilă visării care e pusă în vibrație de fantasia poetică. Câtă vreme însă poezia se menține la un cap extrem și inaccesibil, pe acea peninsulară Kamciatka de care pomenea Sainte-Beuve privitor la poziția lirică baudelairiană, unde graiul nu mai polarizează auditoriul, ci mai vârtos îl respinge, setea de emoții lirice a publicului nu mai e potolită de poezia modernă. Succedaneele există în altă parte și nu e locul să le distingem aci.

Am vorbit mai sus de sinuciderea poeziei, ca gen literar presupunând un public, cu auditoriu sau un cititor multiplicabil. Cuvântul nu este exagerat, considerând că nu mai există astăzi poeți citiți, trecuți din mână în mână, recitați ocazional, difuzați prin poeme cu răsunet, ca elegiile lui Eminescu, baladele lui Coșbuc, pastelurile lui Alecsandri, piesele didactice ale lui Vlahuță. Poezia nu mai are capacitatea emotivă din trecut, claritatea care vehiculează versul și îl face memorabil, ca un dicton popular. Intelectualizat și interiorizat, versul își restrânge raza de influență într'un cerc închis de amatori, în majoritate literați ei înșiși. Mai mult încă : poeții emit un limbaj care tinde a fi comun în exclusivitate poeților, un limbaj de inițiați, fără intrusiuni posibile profanilor. Ceea ce face esoterismul poeziei nu e firește un nou limbaj, dar un sistem de raporturi verbale personale, de asocieri de cuvinte nemaiuzitate, impermeabil simțului comun. Orgoliul de epocă al poeziei este de a nu

www.dacoromanica.ro

fi inteligibilă şi interpretabilă decât de poeţi între dânşii. De aceea bibliografia critică a poeziei e deţinută de poeţi, interzisă nici vorbă istoriografiei literare, dar chiar şi criticei de profesie a actualităţii; în orice caz, tot ce e încercare de însuşire a fenomenului poetic, din afară de breaslă, e suspectat ca nevalabil, ca foarte aproximativ, prin bunăvoinţă. In acest mod se substitue criticei profesionale, când e vorba de aprecierea poeziei, critica de sine, auto-critica, prin manifeste literare, sau critica reciprocă, dela poet la poet, inter-critică. E dela sine înţeles că prin acest procedeu cercul de înţelegere al poeziei rămâne strâmtorat pe aceeaşi rază sau se lărgeşte prea puţin. Un mijloc, poate ultimul rămas, de răspândire relativ mai mare a poeziei, este antologia. Ca şi critica poeziei, rezervată sieşi ca un privilegiu şi un monopol de către poeţi, antologiile poetice în majoritatea lor sunt alcătuite la rândul lor de poeţi.

Astfel au procedat, dacă nu ne înşelăm, în 1925 şi 1928, poeţii Ion Pillat şi Perpessicius, cu a lor „Antologia poeţilor de azi" (în două volume, ed. „Cartea Românească", cu portrete de Marcel Iancu). Asemenea întreprinderi cu substrat generos şi entusiast sunt de toată lauda, cu demeritul implicit al selecţiunii arbitrare, uneori prea amicale, alteori cu revers restrictiv în spirit de coterie. Făcută după model ilustre, ca : „Menschheitsdämmerung, Symphonie jüngster Dichtung" de Kurt Pinthus, 1919 şi „Anthologie de la nouvelle poésie française" (Kra 1924), însă mai mult ospitalieră decât închisă, antologia d-lor Pillat şi Perpessicius a realizat scopul urmărit, de a pune la îndemâna oricui cele mai caracteristice poezii ale autorilor prezentaţi, cu respective note bio-bibliografice. Istoriceşte, această antologie a izbutit să ilustreze evoluţia cronologică a poeziei în afară de cadrul tradiţional al poeziei româneşti, intrată în conştiinţa publică prin elementele culturale şi didactice.

Se poate totuşi imputa unei antologii care a ocolit spiritul de bisericuţă, eclectismul prea tolerant, rezervat într'un fel de inflaţie a pseudo-valorilor poetice.

www.dacoromanica.ro

Deoarece cumpăna dreaptă între alegerea prea largă şi aceea prea strâmtă este greu de păstrat, în definitiv se preferă cea dintâi, unde cititorul cu spirit critic va opera pe cont propriu o a doua selecţiune antologică.

Rămâne întrebarea: după antologia Pillat-Perpessicius, care rezumă circa un sfert de veac de poezie „nouă", peste cât timp s'ar simţi nevoia unei noi antologii ? Este un pătrar de secol măsura de unitate a unei generaţii literare ? Chiar dacă, dintr'o perspectivă mai îndepărtată, ar fi aşa, sensibilitatea contemporană vădeşte un indice de variaţie mai înfrigurat, privită de aproape. Temperatura ei poate fi consultată mai des, pentru a se stabili scări grafice mai riguroase. In special din unghiul actual al consideraţiei artistice, care pune pe planul întâi producţia epică, invadantă, cu tendinţe de creştere şi consolidare, şi care lasă în umbră creaţia lirică, într'un punct critic de evoluţie, se poate susţine necesitatea unei antologii a ultimului rând de poeţi.

„Antologia poeţilor tineri", îngrijită de poetul Zaharia Stancu (cu 55 chipuri de Margareta Sterian, la „Fundaţia regală pentru literatură şi artă", Bucureşti, 1934) e o carte pe care o socotim bine venită. Ca şi antologia Pillat-Perpessicius, e încăpătoare, foarte încăpătoare, cu omisiuni fatale, pentru a nu se întinde prea mult. Autorul prezintă cincizeci şi cinci de poeţi, dintre care nici unul nu depăşeşte vârsta de 44 ani. Decanul de vârstă, ierte-ni-se indiscreţia, e d. Ciocâlteu, născut în 1890, şi veniaminul, d. Al. Robot, în 1916. Trei pătrimi aproape dintre poeţii găzduiţi aci sunt copiii veacului al XX-lea. Douăzeci şi cinci s'au născut dela 1905 încoace.

Dacă ne-am lăsa furaţi de un duh statistic, am continua: o treime sunt de profesiune publicişti cotidiani, o unsprezecime studenţi, ş. a. m. d. Ne e teamă însă de păcălelile statisticei, care a dat un singur poet, pe d. Paul Sterian, profesor la Şcoala de Statistică. Lăsându-i plăcerile docte ale meseriei, nu vom mai încălca domeniul său decât pentru a arăta că treisprezece sunt autorii care nu şi-au adunat poeziile în volum (exclusiv „operele premiate ale scriitorilor

www.dacoromanica.ro

needitaţi", ce vor fi în mâinile... tuturor — edit. „Fundaţia regală pentru literatură şi artă" — la apariţia acestei cercetări). Sunt: d-na Raymonde Han, d-şoara Maria Banuş, d-nii : Vladimir Streinu, Sergiu Dan, Romulus Dianu, Emil Riegler, Ştefan Stănescu, Andrei Tudor, Const. Lucreţia Vâlceanu, Vasile Munteanu, Emil Giurgiuca, Al. Ceuşianu şi defunctul Ion Ciorănescu (1905-1926). Aproape un sfert, aşa dar, din autorii culeşi în antologie, nu sunt la îndemâna publicului deocamdată decât prin mijlocirea ei. Este o latură ce nu poate fi trecută cu vederea, dintre cele mai utile, documentar, a antologiei. Bio-bibliografia e de asemenea de o folosinţă netăgăduită, cu o singură scăpare mai notabilă, data naşterii a însuşi autorului antologiei, care rămâne insondabilă. D. Stancu n'a dus discreţia aşa departe, ca să-şi suprime paragraful ce i se cuvine în şirul tinerilor poeţi. Chiar dacă ar fi făcut-o, activitatea sa dela „Gândirea" şi „Azi" e suficient cunoscută. D. Zaharia Stancu e un poet adevărat, care s'a remarcat în peisajul poetic gândirist, printr'o prospeţime personală, în vecinătatea d-lor Ion Pillat, V. Voiculescu şi Nichifor Crainic, maeştrii genului htonic şi rural ; un excelent traducător al lui Esenin, marele poet rus, contemporan revoluţiei, copil genial şi teribil, sinucis la treizeci de ani, ale cărui infiltraţii în poezia noastră au început să se simtă mai bine după apariţia „Tălmăcirilor din Serghei Esenin" (Cartea Românească 1934) ; un animator al literaturii tinere, care a dat cu revista „Azi" una din cele mai bune publicaţii mensuale ; în sfârşit, organizatorul, impreună cu d-nii Romulus Dianu şi I. Valerian, al grupării „Scriitorilor independenţi". Dar mai ales publicarea antologiei îl pune într'o frumoasă lumină, de iubitor al poeziei şi de confrate săritor, care nu cruţă nici o osteneală pentru a valorifica strădaniile poetice ale tinerilor săi camarazi de generaţie. In această privinţă, d. Zaharia Stancu s'a situat alături de d. Perpessicius printre puţinii poeţi, dispuşi să ardă în ofrandă poeziei un capital preţios de muncă, utilizat cu mai multă scumpete în scopuri egoiste de gintea iritabilă a viersuitorilor. Mul-

www.dacoromanica.ro

ţumită d-sale, suntem în măsură a pipăi pulsul generaţiei şi a identifica direcţiile lirice deosebite în care se află angajată !

Autorul se mai aseamănă cu dd. Perpessicius şi Pillat — care i-a acordat o post-faţă — printr'un similar eclectism, care nu e decât rezultanta unei favori faţă de tot ce manifestă sau pare a manifesta chemarea pentru poezie şi a unui liberalism nerefractar oricărei tendinţe poetice, cu o pondere firească spre un fel de „centru" poetic, la egală distanţă de platitudinea retorică veche şi de inovaţiile extremiste dela „Unu". Nu e de mirare deci dacă s'ar adeveri prevestirea noastră, după care d. Zaharia Stancu va coaliza împotriva sa o parte din presa poetică tradiţională şi presa poetică ultra-modernistă, în frunte cu d-nii Saşa Pană, Geo Bogza şi alţi omişi. Dacă deci zgomot va fi, va trece şi aceasta şi i se va recunoaşte harnicului antologist la urmă că nu a procedat cu sectarism culpabil. Mai ales în condiţiile naţionale în care se efectuează o astfel de lucrare, cu o notabilă parte de cercetare proprie, fără suficiente mijloace de comunicare şi colaborare cu autorii introduşi în antologie, ţinând seamă şi de acel „lasă-mă să te las" al corespondentului direct interesat, fracţiunea de contribuţie personală, de muncă brută bibliografică a autorului este considerabilă.

Din acest punct de vedere, în deosebi, d. Zaharia Stancu se cuvine felicitat că a dus la bun sfârşit greaua, dar avântata sa întreprindere. Legat apoi prin relaţii sporite cu prilejul înjghebării independente mai sus pomenite, de scriitorii tineri din toate regiunile ţării, d-sa a ştiut să dea un caracter regnicolar antologiei, care va fi de bună seamă scutită de învinuirea regionalismului. Şi acesta este un câştig vrednic de semnalat. Prin această coloratură, antologia reprezintă un tablou al liricei româneşti tinere de pe tot cuprinsul regatului.

Cititorul care va profita de ocazia unică a unei documentări cuprinzătoare, va mai constata că derivaţia personală a d-lui Zaharia Stancu din izvoarele htonice, de

www.dacoromanica.ro

„terroir", cu un echivalent de condiţii artistice, asigură florilegiului său un caracter simpatic autohtoniei lirice. Corespondenţe de gust şi de tendinţe imprimă culegerii sale accentul tonic pe emoţia plastică pe cât cu putinţă specific românească, iarăşi însă fără exclusivism sectar. De altfel se poate recunoaşte obiectiv ca unul din principalele filoane lirice ale producţiei contemporane, stilizarea savantă cu motive folklorice, a sentimentului plastic legat de peisajul nostru agrest. E o tendinţă de inspiraţie comună, prin alţi termeni de folosire obştească a unui material la îndemâna tuturor, şi apoi o altă tendinţă de ridicare a materialului prin expresia artistică. Bilanţul acestei orientări lirice actuale va fi desigur ridicat în momentul când va fi dat ceea ce se aşteaptă dela ea.

In al doilea rând antologia d-lui Zaharia Stancu îmboldeşte la examinarea mai atentă a procedeelor personale, variabile dela poet la poet. Aşa cum se prezintă, ca un ciorchine poate prea încărcat de autori, iscodirea pe loc este mai gingaşă, dar se vor urmări după preferinţe subiective, în prelungirea volumelor, acei poeţi pe care o antologie îi propune atenţiei publice. După cum antologia antebelică a lui Van Bever şi Léautaud a ştiut să scoată la vedere pe un Paul Valéry, chiar înainte de a-şi fi strâns în „Album de vers anciens" primele poeme, ca o primă şi anticipativă consacrare, e de prevăzut că şi antologia d-lui Stancu va aduce servicii similare de semnalizare. Aci germinează poate poetul mare de mâine. Cine ştie dacă el se va desvolta dintr'un poet bine cunoscut de acum, sau dintr'unul abia în stare larvară?

Nu ne îndeletnicim cu profeţii. Prezicerile de această natură mai adesea s'au dovedit mincinoase. Ne vom mulţumi să detaşăm un număr de poeţi, impuşi într'o măsură oarecare şi să semnalăm un alt rând de poeţi ce ni se par nu mai puţin de preţ. Bunăoară d. Dan Botta, deşi n'a publicat decât „Eulalii" (1931), prefaţa solemnă şi ieroglifică a poetului Ion Barbu valorează cât o consacrare. Deşi ne-am exprimat rezerve accentuate, pasiunea d-sale înaltă

www.dacoromanica.ro

pentru echilibrul clasic, fervoarea sa pentru muzica rară, ştiutoare de tainele ei şi conştiinţa sa artistică — suntem încredinţaţi — îi destină un loc de excepţie. Ce se mai poate spune de d. D. Ciurezu, în care Octavian Goga îşi recunoaşte un succesor? Sau despre un N. Crevedia, în al cărui cor de admiraţie, dirijat de d. Nichifor Crainic, s'au înghesuit toate glasurile criticei, cu excepţia neînsemnată a subscrisului? Alţii, ca d-nii George Dumitrescu şi Radu Gyr, au fost unşi de mai acum zece ani cu mirul pontifical al d-lui Mihail Dragomirescu. Paginile prestigioase ale „Gândirii" au recomandat pe însuşi autorul antologiei şi mai apoi pe d. Sandu Tudor, poet de liturgică tradiţie ortodoxă, care nu şi-a împlinit încă făgăduelile şi nu şi-a realizat încă programul vast de inspiraţie sacră. Un alt nume de mult statornicit este al d-lui Ilarie Voronca, tânărul patron al poeziei moderne, sincronizate cu jazz-ul, cu reclama luminoasă, cu maşinismul şi buildingurile, halucinat de imagini delirante, al căror film de mii de metri nu îi seacă atelierul. Deşi mai recent, d. Simion Stolnicu e un vocabul impresionant pentru mai tinerii săi confraţi, un stegar ultra-romantic cu rafinamente subtile şi somptuoase, totodată.

Cel mai tânăr, d. Al. Robot nu este cel mai necunoscut şi notorietatea sa precoce e un pinten colţuros de imbolduri. La un pas în urma d-lui Ilarie Voronca, d. Stephan Roll (să fim drepţi cu d. Zaharia Stancu: este al doilea cu starea civilă văduvită de data naşterii) aşteaptă numai defecţiunea celui dintâi ca să ia în mână eşarfa constelată a americanismului care îşi mai spune integralism. Şi de sigur nu suntem în măsură de aci să ne facem o idee exactă despre prestigiul regional al cutărui grup de poeţi bucovineni, foarte tineri, în centrul de emulaţie al „Junimii" cernăuţene, de unde pleacă o adevărată ofensivă descălecătoare, sau despre alte prestigii regionale, cu asemănătoare ambiţii de descălecare la centrul metropolitan din Oltenia, din bastionul de Vest al Oradiei sau din cetăţuia Clujului şi din toate centrele de cultură, periferice.

www.dacoromanica.ro

Neignorat de nici un poet, dar vitreg cu sine însuşi şi puţin accesibil publicului, d. Vladimir Streinu, semnalat de d. E. Lovinescu în „Evoluţia poeziei lirice" şi în „Memorii II", este actualizat din nou prin antologia d-lui Zaharia Stancu. D. Vladimir Streinu este poate cel mai inhibit dintre poeţii tineri, cel care îşi născoceşte sieşi cele mai aprige dificultăţi formale, cu voluptatea amară de a se ţintui fără ieşire în înfundături. Zeii săi sunt Poe şi Mallarmé, poeţi avari şi teoreticieni sterilizaţi prin exces de luciditate. Dela aceştia, d. Vladimir Streinu a luat problematica insolubilă, în absolut, a poeziei, al cărei rod neutru e desgustul de creaţie, deoarece aceasta se limitează la finit. Din poezia ce o reproducem mai jos, se va vedea ce bine îi reuşeşte finitul când se exercită asupră-i, cât de frumos ştie a orchestra o impresie centrală, în simfonie de roşcat-major şi cât de savuros îi reuşeşte cuvântul românesc, când renunţă la pasiunea sa etimologică pentru neologismul rar.

MOMENT CINEGETIC

Am scos din panoplie o veche carabina
Să fiu pândar de toamnă pădurilor secrete;
Voi împăia o piele în pod sau de perete
Ca să-mi răzbun amarnic pe-o singură jivină
Totala 'ngălbenire ce va să se arate,
Adusă 'n blăni de şuie sălbătăciuni roşcate.

Dar n'apucai oţele a 'ntinde prin frunzişe
Cá fulgeră o fugă sub corni — cărămizie;
Pe dâmburi şi muscele, de unde nu se ştie,
Norod de vulpi aprinse, când drept şi când piezişe,
Gonea — şi ca tutunul, va trebui să spui că
O ginte mai măruntă din jder sau nevăstuică
Tălăzuia o mare de curgeri argiloasă.

Cuprins în îmbulzeala făpturilor de iască,
Privii cum seara urma le vrea să tăinuiască;

www.dacoromanica.ro

Şi-atunci, din anotimpul prea galben de pucioasă,
Trăgându-mi la 'ndemână o pungă cu alice,
Ochii buimac în toamnă întunecimi complice,

Şi-am slobozit din puşcă pe ceruri arzător
Un Orion şi şapte-opt Cloşti cu puii lor.

Reîntors la poezia pe care a delăsat-o pentru temporal, poetul scump care este d. Vladimir Streinu şi-a înscris numele cu litere capitale în tablele scrisului românesc. Nu e nevoie de cât de oareşicare voinţă.

Un alt poet de posibilităţi majore, cu timbru scăzut, cu puternice mijloace de emoţie, un artisan al sugestiei este d. Radu Boureanu, autorul volumului „Sbor alb". Poema sa *Anna Maria de Valdelièvre* i-a fost inspirată de o inscripţie latinească, tumulară. O cităm în întregime, pentru inefabila ei resonanţă, în adâncime.

In seara veche, ca pecinginea pe zid
când tainele tac sau se deschid
când sufletele morţilor, ca iezii,
pasc trecutul în iarba livezii,
sub sborul turlelor, noptatec,
am rătăcit în preajmă-ţi zănatec,
venind cu visatoria,
umbra ta culcată, Anna Maria.
Lumile noastre s'au amestecat,
cerul din iaz cu cerul curat.
De ţi-am călcat cu viaţă veşnicia,
mă vei ierta, Anna Maria!
Sub clopotul moale, cu albe volane,
jocul picioarelor ca două liane,
chemau pe urma lor, dornice rădvane.
Tu însă n'ai coborît niciodată,
din caleaşca de aur ferecată.
Ştiu, Anna Maria,
Ai plecat din suflet cu copilăria.

www.dacoromanica.ro

Purtai pe degete inele,
pe unghii trandafirii stele,
plângeai, râdeai cu mărgele.
Ţi-am aşteptat prin vreme mâinile senine,
sau poate altă umbră ca tine,
conduriii voştri, jupâniţă străină...
am ascultat, prin valea inimii, să vină,
dar te-au culcat de mult într'o grădină.
Ce-ai căutat pe unde plânge doina,
şi munţii glăsuesc în bolovani,
pentru taine proptite 'n bâte de ciobani?
Te zugravesc prin vremi, peste mormânt,
dar simt cum printre vami soţul Gaspar,
priveşte crunt prin luna la patrar.
Gându 'nhamat cu hamuri moi de gumă,
a gonit în vis ca sirepii pe humă.
Anna Maria, drumul o să pară lung,
drămuitorii, la tine n'ajung,
în raiul meu, la Sâmbăta de Sus
în munţi Valahi cu faţa la apus.

După cum am mai scris la apariţia volumului, sensibilitatea artistică reală a poetului se cere desţătuşată de anumite formule înnăbuşitoare, ca ethnosul folkloric manieră Blaga-Maniu, bune cel mult pentru a pune la probă digitaţia unui debutant pe coardele lirei. Personalitatea începe însă în punctul precis unde se rupe contactul cu şcoala poetică. D. Radu Boureanu este printre prea puţinii care ne îndreptăţesc aşteptări optime.

In juriul aşa zisului „premiul celor şapte", care a distins pe d. Eugen Jebeleanu, tânărul şi activul poet braşovean, pe d-nii Dragoş Vrânceanu şi Vladimir Cavarnali (alt ucenic îmbibat de Esenin, dar netrecut în antologie), am avut prilejul să remarcăm originalitatea d-lui Horia Stamatu, al cărui nume ne era aproape necunoscut.

Cele trei poezii publicate de d. Zaharia Stancu cu un ceas mai devreme decât volumul premiat sunt toate de

www.dacoromanica.ro

prim ordin. „Poetică", pe care o transcriem întreagă, ex primă cu o ironie retrospectivă nuanțată de mâhnire, sensul „agonic" al artei moderne.

Toate lirele dorm
In cavoul acelor
Liniști rare pe care le culegem
sub arcadele morții tinere.
Un laur își scutura frunzele reci
In capul olimpianului chiel.
Cu degete groase a scobit în marmoră
Versuri sonore și triumfale.
Pașii lui în circul înțesat de lume
Se numărau ca sunetele unui gong,
Dela poarta paradisului.
Pe atunci moartea era tânără
Și nu o vedea nimeni.
Meșteri mari îi șlefuiau coloane
și legende.
Olimpianul s'a îngropat în versurile
lui sonore și triumfale,
Păstrându-se până azi ca un stârv
între ghețuri.
De atunci a îmbătrânit moartea,
Ne cere câte puțin sânge pentru fiecare cuvânt
și ritmurile noastre nu mai sunt
sonore și triumfale.
Suntem atât de străvezii
Incât cine are ochi buni vede moartea
prin noi ca pe o filigrană,
așa cum vedem cadavrele olimpice
în ghețurile versurilor sonore și triumfale.

Conceptul actual al poeziei s'a spiritualizat, răsuflet oprit în pragul rostirii, așa cum același poet mai sugeră în altă parte:

www.dacoromanica.ro

Fluturii nu mor în văzduh niciodată,
Noi murim la mijlocul unui cuvânt,
Cartea noastră nu poate fi jucată
Decât când o scoatem ca pe un duh din vânt.
(Epilog)

Şi cu toate acestea, din poeziile citate, ale d-lor Vladimir Streinu, Radu Boureanu şi Horia Stamatu, se desprinde un fel de încredere în capacitatea liricei contemporane, de a vehicula cu un spor vădit al expresiei emoţii plastice, afective şi intelectuale. S'a afirmat un progres remarcabil, formal, păstrându-se în acelaşi timp virtuţile emotive ale poeziei, de care poetica mai nouă părea secătuită.

In acest sens îndoit şi paralel trebue îndreptată poezia; către o mlădiere şi o înnoire neîncetată a expresiei, pentru a crea neîntrerupt valori artistice primenite, şi către o intensitate de sentiment care să restabilească punţile cu publicul, rupte. Cuvîntul şi ceeace se leagă de el (sunet, ritm, armonie) nu are o autonomie, o anarhie lexicală; ci el nu e decât un echivalent sensibil al unei unde emoţionale care există în măsura în care este transmisibilă. Numai aşa, prin îndeplinirea rostului ei permanent, peste mode şi timp, poezia corespunde unei necesităţi ideale a sufletului, şi îşi consolidează terenul disputat în regiunile inferioare de alte producţii, de circulaţie curentă. Numai aşa se stabileşte într'o literatură un echilibru normal al genurilor, cu primatul calitativ al poeziei, floare supremă a vegetaţiei artistice. Tinerilor poeţi întruniţi în cartea d-lui Zaharia Stancu le incumbă sarcina de a sustrage poezia dela sinuciderea către care o împing exagerările teoretice, aşa de seducătoare, ale extremismului romantic. De nu vor izbuti să scoată poezia din acest impas, răspunderea o vor împărţi cu bună dreptate şi necruţător.

www.dacoromanica.ro

ZAHARIA STANCU
Iarba fiarelor

In glosele consacrate culegerii de poeme „Pomul roşu", apărute în anul trecut, consemnam, printre alte, paradoxul cultivării spaţiului strâmt, de două strofe şi a unui anumit manierism formal, de altfel încântător, în contrazicere cu temperamentul dinamic al autorului. Intr'adevăr, poet senin, graţios şi idilic la debut, d. Zaharia Stancu îşi adâncise, treptat, viziunea şi îşi conturase o sensibilitate adeseori gravă, păstrând însă predilecţia pentru poema într'un catren sau două, cu totul nepotrivită evoluţiei sale interioare. Forma fixă, de altă parte, contrariază spontaneitatea, impunându-i constrângeri severe, chiar în împrejurarea când poetul îşi compune anumite licenţe de joc.

O asemenea licenţă, proprie d-lui Zaharia Stancu, este repetiţia verbală, strict calculată, ca revenirea unui motiv muzical. Oricum, vechile poeme ale autorului şi chiar cele mai reuşite, lăsau prea mult impresia unor comprimate lirice, printr'un proces cam artificial de cristalizare. De aceea încheiam, rândul trecut, cu încredinţarea că vigoarea dinamică a poetului îşi va găsi descătuşarea.

„Iarba fiarelor" realizează în chipul cel mai norocos, ho-

www.dacoromanica.ro

tărîrea poetului de a ieşi din virtuozitatea formală a „finitului" mic, ca să fie el însuşi, cu pulsaţia firească a simţirii.

In acest fel, d. Zaharia Stancu isbuteşte şi să se exprime deplin, ca intensitate, şi să-şi dea în vileag adevărata complexitate a temperamentului său liric.

Vechea stăpânire a artei formale nu se desminte, dar se manifestă mai variat, în tipare noi, libere, personale.

Iubitorii virtuozităţii totodată substanţiale, vor preţui, fără îndoială, concentrarea sacadată din „Cântec amărui", poemul tristeţii carnale, unde punctuaţia numai în aparenţă arbitrară corespunde sentimentului reciproc de singurătate. în iubire. Simetriile verbale şi repetiţiile converg în acelaşi sens.

Versul liber se desfăşoară în ondulaţii largi, amintind vigoarea unui Walt Whitman sau Verhaeren, în poema amplă, de frenezie pan-sexuală, „Vârtej de flăcări" care vrea să configureze febra erotică universală, deslănţuită. Un alt moment, mai inhibitiv, al aceleaşi înfrigurări, în care perechea însingurată are parcă sentimentul nemărturisit, al culpei, este tema din „Lângă zorile ultime".

Poetul îşi dă măsura propriei regăsiri tumultoase în marele poem de viziune cosmică, atât de sugestiv numit „Calea lactee şi-a despletit cozile". El consemnează, în pagini de confesional, transfigurate, evoluţia unui spirit aspru, răsculat, neîmpăcat cu soarta, care descopere, ca într'o revelaţie generală, toate tainele universale; simţurile sale, ultra-sensibile, îi îngădue să pătrundă în toate direcţiile interzise, asistând parcă la o geneză cosmogonică, descorticând pământul şi sfredelind straturile lichide opace :

Atunci ochii mei au văzut întâia oară săraci,
Toţi săracii pământului,

www.dacoromanica.ro

Încălțați cu sandale de aur,
Cu tâmplele prinse'n coroane de laur;
Purpura împărătească a vestmântului.
Atunci am auzit dincolo de puterea auzului meu
Frământarea pădurilor, creșterea lanurilor, vuetul cascadelor,
Am auzit fierbând bogățiile până în miezul planetei
Și milioanele de oameni încordați, istoviți,
Sfredelind cu unghiile, cu dinți de fier,
Să smulgă adâncul și să-l salte spre cer.

Închizându-se însă ciclul experienței, vraja se sfarămă și vizionarul își revine la condiția umană, determinată social, de strâmtul spațiu urban, cu blockuri și rotative. Poema amintește faimosul „Bateau ivre" de Rimbaud; cu mai puține splendori verbale și intuiții fulgurante, participă însă la aceeași viziune măreață, adâncind câteva sensuri enunțate fugitiv, ca acesta, bunăoară:

„Et j'ai vu quelquefois ce que l'homme a cru voir".

Nota socială, întâlnită și în replica la „Bateau ivre", constitue temă în „Cântec", unde fiecare strofă opune faptelor primitive ale strămoșilor țărani, avatarurile poetului urmaș, cu acest minunat final:

O ! de-aș putea în poemele mele
Să zăvoresc obrazul tău rotund,
Lângă obrazul străbunilor cari
De glesne m'au prins și mă chiamă spre fund.

După cum se vede din acest citat, d. Zaharia Stancu inserează și în această poemă, o asociere erotică, gingașe; sensul vieții e de altfel, la d-sa, legat de fatalitatea cordială a cuplului, care se caută, când cu sfială, când frenetic, în pofida convențiilor. Poetul nu este însă străin de realitatea

www.dacoromanica.ro

spirituală a visului, care se înfășoară uneori în metafora obscură.

Prin păduri de porumb
Landoul roșu se legăna.
Inima mea lângă inima ta,
Negru hulub lângă negru hulub.

Norii, câți au trecut peste noi,
Cu viscolul, cu soarele împreună s'au dus
Către colina din apus.
Doar noi, în neguri, în ploi.

Dar roșul, eternul nostru landou
Ne poartă mereu înainte, ne poartă.
Se 'nchide o poartă, se deschide o poartă
Peste sufletul vechi, peste sufletul nou.

(Landoul roșu)

Iubitorul de poezie va ști să desluşească în această bucată resortul intim al unei sensibilități lirice şi al unor procedee artistice, după ce va fi făcut cunoştință cu bogata alcătuire, manifestată în „Iarba fiarelor". Cu această culegere, din care nota minoră a fost cu totul eliminată, se afirmă un potențial poetic intens, viguros, variat, eliberat de vechile superstiții formale. Este accentul unei poezii majore şi al unei arte mature. Zaharia Stancu şi-a cucerit un loc, în rând cu fruntaşii liricei noastre contemporane.

www.dacoromanica.ro

RADU GYR

Cununi uscate

D. Radu Gyr e un fantezist şi un virtuos, care dispune de o nesecată fântână arteziană de metafore şi imagini. Deşi neotradiţionalist, prin inventivitate verbală, d-sa corespunde într'o oarecare măsură, genului reprezentat printre ultramoderniştî de d. Ilarie Voronca. Cu noua culegere, d-sa se îndepărtează oarecum de materialul folkloric, folosit în primele culegeri şi de ostentativul regionalism oltenesc al debuturilor. O scurtă „Ars poetica"

Viperă scumpă, blestemată stemă,
urcior de rouă, tiugă de venin,
tu, cântec, adorată anaftemă,
osândă sfântă, ocna mea de crin.

nu reprezintă poate tocmai credincios adevărata formulă poetică a autorului, ale cărui plăsmuiri irup dintr'o exuberanţă euforică, iar nicidecum dintr'o dureroasă interiorizare, unită cu vreo trudnică elaborare. De altfel, într'o poemă mai lungă, închinată „Versului", accentul cade pe varietatea materialului figurativ când vehement, când suav. La d. Radu Gyr însă, vehemenţa e mai mult de caracter voluntar, în timp ce suavitatea îi este consubstanţială. Pentru acest motiv de structură, ciclul „Grădini" îl reprezintă mai bine, decât încercarea interesantă de realism intimist. din gruparea de poeme „Creion". In acest grup, d. Radu Gyr şi-a propus să descopere poezia halelor, a maidanelor şi a cheiurilor (dar de ce scrie d-sa *cheu?).*

www.dacoromanica.ro

In această curioasă tentativă, transfigurarea metaforică birue descripţia exactă a obiectului. Conştient de acest neajuns, autorul îşi comandă cu umor, încetarea vervei imagistice:

Hei, Gyr, opreşte fluxul imaginei diurn:

urmează însă, îndată, contradictoriu, recomandarea inversa:

răstoarnă curcubeul în geam de băcănie
şi pe covrig, aprinde, într'o simigerie,
— miniaturi multiple — inelul lui Saturn!...

Ceea ce dovedeşte dificultatea disciplinei şi a frânei la poeţii fantezişti.

„Grădini"-le d-lui Radu Gyr reînoesc norocos maniera decorativă a lui Dimitrie Anghel.

Zorelele se 'nalţă cu trâmbiţe 'n lumină.
Răsare 'n dimineaţă luceafăr de crăiţă,
Cu cofele pe umăr, trec macii prin grădină,
la mici răscruci trifoiul ridică o troiţă.

Pentru lăcuste svelte, pe or'ce cărărue
cârciumărese roşii cu hanurile lor.
Şi de tresare flutur, lalele albe sue
pe lujer, ca să-l vadă din micul lor pridvor.

Într'un picior stă crinul, pe gânduri, ca o barză,
Balonul păpădiei se sparge în hurmuz,
Şi mai departe, somnul răzoarelor cu varză,
bostanii şi porumbul cu verdele-i havuz...

Ş 'ntre pelin şi coacăzi, cu smeura şi macii,
prin irişi şi prin lenea bostanilor din drum,
alături de parfumul în care cad gândacii
şi-alăturea de steaua ce urcă in parfum,

poetul fermei voastre cu florile cuvântă,
visează cu măceşii, cu irişii se frânge,

www.dacoromanica.ro

sărută gura tristă a crinului și cântă,
încet își pleacă fruntea în palme reci și plânge...

(Ați remarcat izvorul tradițional de intuiții, din care s'au prelins câteva icoane: „Cofele pe umăr", „o troiță", „hanurile", „pridvorul" și „cocostârcul" alecsandri-nian?)

Un element nou care ne atrage luarea aminte în acest ciclu, manieristic dar delectabil, e subiectivismul răzgâiat cu care se răsfață poetul, apărându-și sie însu-și, ba „prințul trist și leneș)", ba „Măria-Sa Voivodul", ba „palid senior" sau „zeu rănit" ori „alteță în exil", marcisism ce se prelungește și în ciclul următor „Cununi uscate", fie sub pretextul grădinilor care sunt pentru poet și nu altmintrelea, fie cu prilejul înduioșării la gândul adolescenții și al tinereților risipite. Cum i-am face însă o vină trubadurului din subiectivismul care îi șade așa de bine? Căci iată, dacă ne-am manifesta preferința pentru câte o poemă mai gravă. ca „Taină" sau „Molimă", ne-am simți vinovați de un personalism neîngăduit criticei și care ar păcătui prin valorizarea a ceea ce nu este caracteristic poetului, în paguba specificității sale grațioase. De altfel timbrul mai viril se presimte în această culegere, ca o indicație de viitor; dar nota personală a poetului, stărue a fi cochetăria cu inspirația floral și stelară, familiaritatea cu ceea ce este gingășie și tenuitate, înclinarea spre funambulesc și strengărie ; calități de prospețime și de grație, care îl fixează pe poet în sectorul fantezismului. Am fi ispitiți, cu acest prilej, să facem o disocjere între fantastic și fantezism. Cel dintâi implică un plan supra-real de viziune lirică și sensul evadării, dintr'o sensibilitate neîmpăcată cu realitatea. Fantezismul este joc al închipuirii, pe trapeze, care se satisface prin exercițiul virtuozității. D. Radu Gyr este un astfel de gimnast al fanteziei, care va sfârși de sigur printr'o altă fixare, după ce își va fi sleit focul bengal de irizări prețioase. „Cununi uscate" oferă cititorului un caleidoscop de ostroave fermecate, în care cercurile de neliniște și tremur. dela suprafață, nu turbură transparența lor senină.

www.dacoromanica.ro

VIRGLI GHEORGHIU

Marea vânătoare

D. Virgil Gheorghiu ilustrează prin fazele activității sale lirice procesul evolutiv al generației tinere.

Debutul din *Bilete de papagal* (1928), mărturisea o retorică francă a versului construit parnasian, în care se sbătea un viguros temperament de adolescent. *Cântecele de Faun* din acea perioadă ne-au rămas simpatice în amintire printr'o precoce perfecțiune formală, căreia i se adăuga verdeața sevei. Puține sunt debuturile neșovăelnice, cu deosebire în poezie, unde perfecția presupune îndelungi exerciții preliminare. D. Virgil Gheorghiu s'a numărat printre puținii cărora perfecția le-a fost hărăzită, parcă dintr'un instinct al jocului. Ca și cum s'ar fi ostenit, pretimpuriu, tânărul poet și-a frânt însă acordurile limpezi ale lirei, atras de prestigiile mai actuale ale maladivului, ca substanță morală și ale modernismului, ca expresie formală.

Pentru a vădi mlădierea talentului său de pe vremea primelor începuturi, vom reproduce o poemă singularizată prin materialul rural, folosit cu virtuozitate:

Sunt seri de pustnicie când rătăcit de mine
Decor sătesc cu chiaguri de țarini și prichici
Mi-i pritocesc cuminte și pospaesc a bine
Invidiind naive stradanii de furnici.
Sumeasă, pe-o pocladă, în sân cu busuioc
Țăranca-mi dolofană să legene-o covată.
Eu cu porumbu'n lapte să moțăi lângă foc
Prășind în visul simplu un gând blajin de tată.

(Stampă, în Bilete de papagal, Nr. 159, 1928)

www.dacoromanica.ro

Trecând peste construcția sintactică din versul 5, arghezian, poezia unește desăvârșirea formei cu inspirația tradițională a ceasului (Crainic, Voiculescu). Aceeași atmosferă și factură se întâlnesc pe alocuri numai în prima culegere, *Febre*.

...Ciobani de-și fierb mălaiul pe un foc uitat rotund.
Deajuns e un foc magic într'un neclar de seară
Să dee cep legendei în satul de pai scund
Că se clăti pe munte un șarpe de comoară...
(Strofe)

Același material folkloric se întâlnește acum ciudat în contextul poemei evoluate spre stânga:

...In pelerin mă schimbă o poamă hesperidă
Să sorb din teascul zării tării de must solar
Și pasu-i fâlfâire nu lene de omidă
Când smârcuri de comoară înșelător răsar...
(Alte Strofe)

In asocierea elementului păgân mitologic cu acela al folklorului etnic, nu însă în maniera concertată a d-lor Lucian Blaga și Adrian Maniu, d. Virgil Gheorghiu aduce o fantezie emancipată.

Caracteristică temperaturii sale morale și noii ancorări estetice este poema *Febre:*

Azi noapte prin pălălai de crânguri poticnea
Vânat fugărit inima.
Pe bălți de friguri în urechi dansau sate negre.
Ca o săgeată 'nfiptă patul tremurase
Om ascuns la cuier
Sări din oglindă 'n odaie
Sunând linguriță în pahare.
Cu dunga colțului de zid
Girafă mă întind

www.dacoromanica.ro

Să sug gheţarii plafonului,
Dar gura-i lob de euforb
Şi luna stoarsă 'n fereastră o sorb.
Pe tâmple herghelii de Arizona lovesc,
In muşuroaie de călcâie foesc termitele sângelui,
Phaeton s'a prăbuşit sub plapomă
Şi hăţurile arse pe gât mi s'au împletit.
Soseşte-mi iubită bună
In rochii de lămâi
La căpătâi
Şi'n dimineaţa albă ca o gardiană
Oprită de visul bolnavului tău
Cu mâinile duios respirând abur de ceai
Adu-mi tristă cuvânt de nimeni spus: „Ce ai?"

Metaforele se organizează coerent pentru a da impresia frigurilor: auditivă (sunete de dansuri ale negrilor, sau clinchet de pahare), sensorială (vibraţia patului), de circulaţie (bătaia de vânat gonit a inimii, sau foirea de termite a sângelui, din călcâe), de uscăciune (vinele gâtului împletite ca hăţurile arse), ale noului Phaeton care boleşte şi ars de friguri, delirează, suindu-se pe muchea zidului sau evadând prin fereastră spre lună. Delirul bine gospodărit al metaforelor se soluţionează omeneşte, prin apelul de caritate al bolnavului, care aşteaptă o vorbă bună şi o mângâere.

Nu este o notă răzleţită, în *Febre*. Poezia dolentă închide în germen emoţii viitoare.

Marea vânătoare amplifică în cântec unda emotivă din *Febre*.

D. Virgil Gheorghiu se realizează emotiv în frumoasa poemă prin care îşi evocă mama, umilă institutioare:

Mamă,
Cum să laud şi sa plâng tinereţea ta
Care a învăţat un oraş între să scrie şi să citească?

www.dacoromanica.ro

Paşii tăi osteneau
Scăldaţi ca pentru moarte de ploile toamnei
Lângă bărcile de hârtie a elevelor somnoroase.
Sub eşafodul tablei, ceasurile ţi se rostogoleau
Tăiate de sunetul recreaţiilor.
Cărei tristeţi a lăcrimat buretele pe fonduri negre
Când tu ştergeai cu mâna 'nfrigurată o scădere?
Pe drumul alb al firelor de păr
Sunt parcă oile abecedarelor trecute,
Şi clasa ta rămâne vremurilor
Cu dimineţi de rugăciuni,
Un cor de îngeri fluturând cununa premiilor
Deasupra unei sfinte.

(Stampa II)

O emoţie concentrată, stăpânită, filtrată, fără concesiuni în sensul retoricei, se comunică minunat, desmiţind prejudecata după care poezia stăpână pe mijloace formale noi, ar fi condamnată la sterilitate superbă.

Incă odată, în *Poem*, dispersând caritatea în direcţii felurite, d. Virgil Gheorghiu atinge tonuri adânci de emoţie.

Rugaţi-vă'n singurătatea dintre perne
Pentru noaptea rădăcinilor din pământ,
Pentru oraşele de sub deşerturi
Şi pentru fântânile oarbe negăsite de oameni.

Rugaţi-vă pentru umilinţa plugurilor,
Şi a aurului — fugind cu soarele ţării în râuri
Să nu pâlpâe în coliere.
Rugaţi-vă pentru ultima privire a căpitanului de bord
Care va măsura ca un fir de plumb
Temeliile de cicoare a mării.
Aprindeţi o lacrimă pentru câmpurile înjunghiate
de trenuri,
Pentru toate sufletele care nu pot veni pe pământ
Să ne stârnească pe frunţile reci muşuroaiele stelelor.

www.dacoromanica.ro

Marea vânătoare ar câștiga, firește, dacă nota de simțire adâncă s'ar structura, unitar, volumului. Nu e însă dăunător să i se ceară poetului a face profesie din emotivitate? Sau nu e încă anticipatoare dorința noastră de a-l vedea pe d. Virgil Gheorghiu statornicindu-și cântecul pe un registru de sentimente puternice? Deocamdată, culegerea premiată stratifică trei filoane ale poeziei sale: *Cântece de faun*, *Stanțe*, din timpul începuturilor de virtuos; o zonă mijlocie, înrudită în sunet *Febrelor*; și numai câteva poeme purificate de neliniștea turbure, de vocabularul prețios, de imagistica prea rafinată, din *Febre*. Aceste câteva poezii, cărora le-am dat primire omagială în cercetarea noastră, se cuvin să nu fie o abatere fără urmare, o libertate nouă dar neconsecventă, o simplă pipăire în neguri.

D. Virgil Gheorghiu poate fi agentul unei direcții salutare în lirica noastră, spre a scoate poezia dintr'un impas. D-sa poate, dacă vrea, să fie semnalul unei înnoiri roditoare, redând poeziei finalitatea esențială, de natură emotivă, prin mijloace intelectuale. O generație întreagă se închide într'o înfundătură, de unde trebue scoasă, printr'un exemplu de autoritate, pornit din rândurile ei. Admonestările pedagogice nu au nici un efect, cât timp farmecul unor prestigii lirice înșelătoare nu ar fi rupt de unul din cei mai aleși reprezentanți ai generației tinere. D. Virgil Gheorgiu este unul din aceștia, și admirabilele sale realizări, în ordinea emoției, îl indică a fi chemat să pună capăt experienței obscuriste, prea zăbovitoare. Autorul *Marii vânători* e dator să răspundă încrederii ce i se manifestă, printr'o hotărîre fermă. Numai astfel va deschide drum nou în poezia contemporană.

www.dacoromanica.ro

RADU BOUREANU

Golful sângelui

Distilator de impresii lirice rare, d. Radu Boureanu este unul din exponenţii cei mai dotaţi ai tinerei generaţii poetice. In volumul său de început, *Zbor alb* (1932), vădindu-se oarecum atins de manierismul folkloric, a dat totodată poeme de timbru personal, ca *Ana Maria de Valdelièvre*. Frumoasa poemă inspirată de o inscripţie latină funerară, dela Sâmbăta de Sus, e pătrunsă de un răsunet elegiac dintre cele mai pure. In noul volum, poema se încadrează într'un ciclu întregit cu alte patru fragmente lirice. Autorul preumblă icoana jupânesei ardelene prin veacul nostru, cu

„...*domni în jobene, ghivece răsturnate*",

sau, cu pasărea fabuloasă Rocca, printre constelaţii şi peste continente, o face să prezideze peste destinele sale proprii de îndrăgostit, pentru ca să pună în contrast „obrazul de ceaţă", cu chipul iubitei, „faianţă purpurie de viaţă", şi închee cu o altă serie de contraste între „căldura medievală" a evocaţiei şi „peisajul moscovit" al locului de compunere, dublat de îngheţul interior, „Siberia inimei". Se pare însă că întregirea ciclică nu adaogă nimic esenţial poemei nucleare, care-şi păstrează, de sine stătător, semnificaţia.

O altă poemă dintre cele vechi, care se desprinde din noul volum, este *Calul roşu*.

„*L-am aşteptat pe o colină neagră,*
sub cerul ca un clopot ce prinde să se afunde,

www.dacoromanica.ro

să vină de neunde,
l-am aşteptat pe o colină neagră.

S'a prelins ca o lumină
ce curge în văzduh printr'un jghiab nevăzut,
în curgerea-i lină,
ca un bolid
ce-şi mută tacerea minţită prin vid.

A căzut ca un bloc uriaş de mărgean,
n'a glăsuit cu glas pământean.
Sub coapse rotunde, două flăcări roşii,
i-au ţâşnit ca două aripi roşii.
Şi nu i-am întins ca 'n legende străvechi,
din talgere mari de jăratec să soarbă,
n'avea răpciugă, nici trupul schilod,
nici privirea oarbă.

Şi-am zburat,
printre stele mai mari ca pământul
pe care am umblat,
erau stele moarte 'n drum; le-a atins,
cu aripa de foc şi din nou s'au aprins.

Zadarnic apoi am bătut,
la porţi albastre de cer, de vis,
zăvoare lunare nu au gemut,
în canaturile largi ale cerului închis.

Pe viri căzătoare căutau fugari nevăzuţi,
undeva fără svon, o lume s'a năruit,
şi singur, m'am trezit,
sub clopotul care prindea mai greu să se afunde,
calul roşu, se mistuise spre neunde,
şi m'am trezit ca un copac fără frunze,
pe o colină neagră.

In această poezie se ritmează două momente specifice inspiraţiei artistice: avântul creator şi starea de gol sufle-

www.dacoromanica.ro

tesc, următoare creaţiei. Este o variantă modernă a mitului pegasic, care figurează zborul îndrăzneţ al închipuirii. Cu deosebire este însă modern, al doilea moment moral ritmic. Ca şi *Anna Maria de Valdelièvre*, în prima ei prezentare, poema *Calul roşu*, pare a fi destinată să înfăţişeze antologic pe d. Radu Boureanu.

Sensibilitatea poetului nu se exprimă nicăeri discursiv după modul romantic al elegiei. Ci ea îşi caută corespondenţe simbolice. Astfel tonalitatea întunecată a simţirii şi-a găsit în *Lalele negre* (o altă poemă culeasă din *Zbor alb)* traducerea sugestivă.

Poetul posedă registrul întins al tristeţii, de fiecare dată însă stilizată. Are un mod personal, de strangulare a emoţiei în stilul care este însă al epocei. O reţinere de artist, îl opreşte să se destăinuiască. Poezia sa ne invită să simţim, sub pasta felurită a culorilor, sbuciumul inimii.

In poezia preliminară, care dă titulatura noului volum, autorul ne asigură de patetismul simţirii sale:

„Un cosmic pârjol mă străbate fără răgaz,
când credeţi că numai sângele sue 'n obraz".

Şi mai departe e vorba de dezastre sufleteşti, asemuite cu „un nou Trafalgar". Elanurile morale naufragiază „în golful sângelui". Se va recunoaşte preţiozitatea expresiei, caracterizantă oarecum, a poetului.

Timpul nostru, se încredinţează autorul, e un „veac de moarte". Eroii nu mai au ce căuta:

„eşti de prisos messire Cristof Columb,
eşti de prisos, în sânge, în orce corăbier,
care-a pornit pe valul acestui veac de moarte.
Flotile ideale mai defilau pe cer,
noi, lunecăm pe puntea elanurilor sparte".

Neparticipând la dinamismul veacului, poetul se izolează într'un cerc de simţire proprie. Inspiraţia sa timidă nu se

www.dacoromanica.ro

împacă cu fapta şi se rezolvă în joc gratuit şi steril de imagini, care-l dezamăgeşte. Nota minoră şi narcisistă a poeziei sale, se destăinueşte în câte o poemă ca *Idolatrie*, care exprimă un temperament poetic şi o estetică, amândouă în conflict cu secolul şi cu fapta: o sensibilitate crucificată, prin interiorizare şi o estetică autonomă, modernă.

Caracterologic, poetul se situiază printre firile înapte bucuriei:

„Oricât aşi săruta buzele,
destăinui, primesc aroma morţii".

(Drum sterp)

Dar potrivit unui canon rigid de expresie a simţirii, se rosteşte printr'un „geamăt decent". Autorul mărturiseşte carenţa sensibilităţii contemporane şi nepotrivirea dintre intensitatea gândirii şi exprimarea ei.

Golful sângelui îl înfăţişează pe poet într'un moment roditor de tranziţie, sub raportul evoluţiei morale şi al expresiei. D. Radu Boureanu stăpâneşte un autentic temperament liric, — e drept, momit de apucături sterilizante; nu şi-a lichidat încă manierismul; dar se caută şi, suntem încredinţaţi, se va găsi.

www.dacoromanica.ro

VIRGIL CARIANOPOL

Carte pentru domnițe

Poezia d-lui Virgil Carianopol se desfășoară în straturi largi de melopee. In tânăra noastră lirică, autorul e ultimul venit între elegiaci. Nu-i lipsește decât un accent mai energic și o varietate de ton, ca să redea acestui gen desuet de poezie, o reabilitare. Totul îi este acestui poet de firavă rezistență sufletească prilej de îngenunchiere și resemnare. In recentul său volum, cu o titulatură cam manierată, autorul își picură șuvița de lacrimi peste provincia sa natală, Oltenia, care n'a mai dat dela Traian Demetrescu, niciun elegiac. Ca o măsură a tonalității sale monocorde, vom cita la întâmplare scurta poemă, de evocare filială:

A rămas tot așa, tot tristă,
A plâns până i-au căzut ochii în batistă;
I-au înegrit pe degete inelele și anii
Parcă i-au sfâșiat așteptările și vultanii.
Din părul ei, toate vânturile stau să bată,
Nu i se mai topește zăpada niciodată.
I s'au făcut obrajii, ca în Octombrie viile
Și-i umblă prin trecut, toate amintirile și stihiile.

Când sântem duși cine știe pe unde,
Inima ei, ne scoate prin toate colțurile de pe unde
ne-ascunde...
Când ne întoarcem de prin depărtări tustrei,
Toate doinele și fetele din sat sunt nurorile ei.
Iar când e singură si iarna își scutură liniștită cerceii,

www.dacoromanica.ro

Ea, aude sănilor cu care umblăm prin lume, tocmai de peste Olt, clopoței.
(„Mama")

E o poezie a resemnării, o litanie în care se topesc nostalgiile, regretele, neînplinirile, scuturarea anilor. Acceptarea destinului e figurată de d. Virgil Carianopol în „Plâns de servitor", unde sluga, deprinsă cu robia și munca, se roagă de stăpânul defunct să-l ia lângă el, ca să trudească și pe lumea cealaltă:

Ia-mă boierule și pe mine în cer
Să mă dai slugă acolo altui boier,
Să mătur prin lună, să șterg de praf soarele
Și să vă spăl rufele și picioarele...
(„Plâns de servitor").

Sub înrâurirea lui Serghei Esenin, autorul a fost solicitat și de ambiția poeziei sociale, pentru care s'a simțit însuși inapt, din lipsă de nerv energetic („Scrisori către plante", 1936, Fundația regală pentru Literatură și Artă). Lucid asupra limitelor sale temperamentale, poetul elegiac își înhibă sentimentul de solidaritate cu categoria socială din care s'a ivit și mai ales îndemnarea ei către răzvrătire:

Mă uit în ochii lor triști și adânci,
La mâinile lor cari pot să sfărîme stânci
Și-mi vine să le strig, să-i trag de mintean:
Băă, sunt și eu tot ca voi, tot țăran,
Dar glasul meu se topește, e de ceară...
(„Țăranii")

sau:

Mă uit la ei, eu care le cunosc munții și văile
Care le sărut din zori până 'n seară dealurilor clăile
Și fără să vreau, cu palmele astea aspre ca ale lor,
Le-așI lovi obrajii scofâlciți, cântecul lor de servitor.
Ei n'au înțeles că toate sunt ale lor, ale pământului,

www.dacoromanica.ro

De ce se mai plâng veşnic aceloraşi doine şi vântului?
Au izvoare nesecate de aur, pământuri pline de brazi,
Sufletul lor se ridică şi peste trecutul altor popoare şi peste azi.
Pe cine mai aşteaptă, ce străini să le dea coasele'n mâini?
Cine să le scoată luminile din fântâni?

Frate, frate fără să plângeţi şi fără să vă revoltaţi,
Când veţi învăţa să culegeţi şi voi, după unde araţi?

(„Pentru plugari")

Tonul elegiac anulează însă accentul revoluţionar al cantilenei sociale. De unde rezultă că obstacolele de netrecut în artă, sunt însăşi alcătuirile scriitoriceşti, cu îngrădirile lor naturale. Privitor la esenţa elegiei, poeziile d-lui Virgil Carianopol ne servesc exemplul unei fluidităţi remarcabile, care se dispensează bucuros de false podoabe formale, pentru captarea unei unde reale de simţire.

www.dacoromanica.ro

ȘTEFAN STĂNESCU

Arca lui Noe

Despre d. Ștefan Stănescu, unul din tinerii poeți premiați de juriul Fundațiilor Regale, am păstrat privitor la începuturile sale, imaginea unui poet al problemelor metafizice, desbătute cu o juvenilă flacără, în vaste poeme. Problematica i-a rămas, după cum se va vedea din analiza plachetei premiate, dar modalitatea discursivă s'a contractat într'o manieră mai curând eliptică și aluzivă. Evoluția generală a poeziei de după războiu, manifestă fie sensul de mai sus, al căruĭ mai prestigios reprezentant este d. Ion Barbu, fie direcția inversă, dela obscuritate prețioasă către limpezime și tradiție. D. Ștefan Stănescu a străbătut un drum spinos, de disciplini aspre, până să închege într'un poem ciclic, eliniștile sale.

„Arca lui Noe" ne sugeră pe planul liricei cu ambiții metafizice, ceea ce biologicește s'a formulat în legea ontogeniei, care reproduce filogeneza. Aventura poetului, în dramă de cunoaștere, — temă propusă de Paul Valéry — își recunoaște demersurile, simbolic, în tribulațiile lui Noe. Ontogenia morală a poetului, căutător de răspunsuri la întrebările existenței, corespunde individual, problemei de viață și de moarte, a povestii biblice.

Dedus după propriul său chip, poetul, preconizat de autor, este o sinteză de intelectualitate și de experiență de viață, — ca să nu spunem „trăire" („Biografie"). Mai puțin precisă este a sa „Ars poetica", în care ne izbesc un caz de falsă memorie („Veninul strâns îl schimbă 'n nectar", după faimosul vers arghezian: „Veninul strâns l-am

www.dacoromanica.ro

preschimbat în miere"), precum şi versuri de tehnică valérystă:

„O tâmplă rugineşte culcată pe narcise"

sau:

„Şi Noe-atunci visează măsurile precise".

Oricum versurile, iniţiale şi cele dela sfârşit, încadrează cu lămuriri necesare, indeciziile poemei:

„N'am hainele 'n imagini nici ţeluri ajutor,
Cât vîsele-mi, pe inimi, uşoare sunt ca pluta...
... Ca 'n sârmele ghimpate se 'mpiedică de gânduri
Inima 'n veci...
... Perechi de rime, blânde şi pure, dobitoace
In formă ideală, trăind. Cât mai puţină
Materie 'n ele. Ritmuri austere şi sărace...

O artă intelectuală şi cu conţinut ideologic, rarefiat, mai puţin emoţională, dar nu atât de săracă în artificii este idealul poetic al d-lui Ştefan Stănescu.

Când nu urmăreşte simboluri obscure, tânărul poet se realizează muzical ca în „Aurora".

„Undeva e o fată,
După care suspini.
Ochii ei sunt lumini,
Faţa 'n raze scăldată.

Când de zefirii plini
Trece 'nmireasmată,
De cât mii de grădini
E cu mult mai bogată

Ea poartă 'n păr funzi,
La gât mărgele.

www.dacoromanica.ro

Are sâni rotunzi
Și coapse grele.

De grumazi să-i anini
Munții, stă ne 'nclinată.
Molateci fiori lini
O 'nmlădie toată.

Fericirea înoată
Vie 'n ochi-i senini.
Zâmbetul ei, străini,
N'a 'ntâlnit ochi, vreodată.

Floare, cea mai urcată,
Pământene. tulpini,
Sus, de ultimii spini,
In zadar apărată.

Pururi marea vinovată,
Fără vini, —
Smulge ani, ca niște crini,
Din viața toată.

Neaderentă ciclului de filogeneză biblică, „Balada lui Silviar și Globu" își desface cu greu semnificația simbolică, a ivirii, de astă dată dramatică, a aurorei, din obsesiile bolnăvicoase ale nopții. Deși poema se desfășoară greoi și întunecat, bucata nu este pe alocuri lipsită de oarecare forță:

„...Și, o p atră luând de jos, flăcăul,

Înțepenindu-și zdravăn picioarele, sub pleoape
Cu 'n fulger de 'ncruntare, cu brațul lui vânjos
Svârli d.ntr'o mișcare 'n dușman. Dar, foarte aproape,

Nevolnic, la p cioare, rostogolită jos,

www.dacoromanica.ro

Stă piatra grea de parc'o zvârli un prunc de lapte.
Urnit peste măsură, el deveni sfios

Şi, îndoit de sine, s'a 'ntors spre miazănoapte
Zvârlind în zarea goală pietroiul. De-astă dată,
Se duse în zbor ca fulgul cum nu l-ar svârli şapte.

Spre răsărit şi 'n urmă spre-apus, c'o reaflată
Putere, mai aruncă de nu se mai văzu,
Dar, când spre câine 'ndreaptă, să 'ncerce încă odată,.

Aproape de picioare, ca la 'nceput, căzu,
Pe când, a groază câinele latra, nevătămat...

Primejdia formulei actuale a d-lui Ştefan Stănescu, este **stăruinţa în neologismele sau în abstracţiile deopotrivă de** antipoetice, ca în această strofă, în care cele din urmă două versuri au un răsunet de derivaţie valerystă:

„Tăcerea ta, universală scuză.
Răspunsuri prompte *singure* se-acuză.
Certe erori, *în* evidenţa *lor,*
Temând controlul *clipelor, expiră,*
Când sufletul e, oricât de sonor,
Imn necesar *pe*-o arbitrară *lină.*

(„Aşteptare")

Autorul va avea să se ferească în viitor, de folosirea treptelor formale ale înţelegerii, de esenţă didactică, ca în „Spaţiu viu", — finalul şi „Glasul morţii". Obscurismul, la celalt capăt al meşteşugului său liric, îl pândeşte deopotrivă. Tânărul poet, a cărui evoluţie am urmărit-o cu simpatie, va avea să se zbată într'un cerc vitios, dacă nu se va emancipa atât de prestigiile obscuriste, cât şi de tâlcuirile pedagogice. Poate că procesul firesc de interiorizare, care este semnul maturităţii, îl va duce la un liman, după ce a dovedit că s'a putut elibera de retorica filozofantă din anii trecuţi.

www.dacoromanica.ro

MIRON PARASCHIVESCU

Cântice de lume

Subintitulată „Cântice de lume", cartea d-lui Miron Radu Paraschivescu vizează reluarea unei tradiţii, care a avut la noi reprezentanţii cei mai iluştri în fraţii Văcărescu şi în Anton Pann. Ce e cântecul de lume ? Sau mai bine zis ce-a fost? A fost prima formă a romanţei, cu ofuri şi ahturi, menită şi ea să fie „spusă" din gură, şi însoţită din scripcă, la petreceri sau sub ferestrele iubitei. Producţie populară sau boerească, pe vremea când boerii erau mai mult sentimentali decât cinici, sau măcar sentimentali cu vorba şi cinici numai în cuget, ea a încăput, după cum se ştie, pe mâna ţiganilor lăutari, cari au trivializat-o, ceea ce se ştie iarăşi. La drept vorbind, cântecul de lume, dela origine a fost cam trivial, aşa că scripcarii n'au făcut decât să realizeze destinul caduc al speţei, răspândindu-l şi adăogindu-i notele cerute de vulgarizarea bucăţilor. Autorii anonimi sau cunoscuţi ai cântecelor de lume nu erau decât versificatori îndemânatici, dar nicidecum poeţi. Ei transpuneau motive de „inimă albastră", într'o proză rimată, fără meşteşug poetic propriu zis.

Autorul culegerii recente şi-a propus cu totul altceva: să dea temelor de circulaţie vulgară, pimentul notei specifice, prin mijloacele intuiţiei psihologice şi ale metaforei poetice. Ceea ce face aşadar d-l Paraschivescu, e un fel de reconstrucţie arheologică, în care nu se sfieşte să înfrumuseţeze, unde i se pare că monumentul vechi e cam lipsit de „stil". Poetul modern pleacă dela viziunea romantică, a unei „cavalerii rusticane", pe portativ ţigănesc. Eroii săi

www.dacoromanica.ro

au sentimentul onoarei, în dragoste; dacă, mai adesea, femeea e un delicios animal fără morală, care se lasă alintară pentru ca să-şi procure lux, ca şi semena ei din stratuturile sociale superioare, în schimb bărbatul e suspinătorul pasionat, care trăeşte şi moare, ca în veacul de mijloc, cu gândul numai la iubita lui, al cărei cavaler servant este, în altă variantă. Câte unul, mai mult aidoma autorului, decât sie-şi, realizează cel mai pur tip de romanţă populară, curăţat de orice sgură şi de o resonanţă sentimentală neobişnuită. Este vorba de acel „Cântec de lampă", pură elegie, sortită, în mod paradoxal, să se lipească mai mult de sufletul cititorului, decât celelalte bucăţi, cu tonuri pestriţe şi violente. Citată până acum, în notele de presă, anticipative apariţiei volumului, poezia va mai fi reprodusă, aşa că o menţionăm numai, spre a semnala paradoxul. De altfel, nota suavă e totdeauna mai îmbietoare, decât notele tari, în cântecele lumeşti. De aceea trebue să se ştie că, inspirate după motive de mahala, poemele din *Cântece ţigăneşti* nu vor putea plăcea decât acelora ce, fără a aparţine direct acestui domeniu, îi gustă perspectiva, cu voluptate, tocmai pentru pitorescul lui specific.

Argoticul e numai presărat ca piperul, pentru condimentare; vocabularul îmbină limbajul poeziei, care nu este niciodată ţigănesc, cu oarecare culoare locală, în impresii. Arheologia aceasta, până la urmă, e fantască ; e adică o reconstrucţie ipotetică, de viziune subiectivă.

Ne-am putea deda unui exerciţiu de verificare, extrem de instructiv şi tot atât de facil. Luând adică vers cu vers, chiar din prima bucată şi întrebându-ne dacă un ţigan simte şi exprimă astfel, desigur că am ajunge la un rezultat negativ. Dar de ce să anticipăm, în loc de a dovedi?

Iată, prima strofă:

Mai ştii ceasul, caldarâmul
ştirb, uluca fără porţi?
Singur lângă ea, salcâmul
Inflorise ca de morţi.

www.dacoromanica.ro

„Mai ştii ceasul? e o notă evocativă prea evoluată pentru un fante tuciuriu. „Caldarîmul ştirb", prin caracterul energic al epitetului, aparţine unui stilist. Doar „uluca fără porţi" pare la îndemâna percepţiei comune. In fine, salcâmul, înflorit „ca de morţi" e de asemenea o impresie poetică, iar nicidecum vulgară.

Demonstraţia ar putea continua astfel până la capăt, cu putere probantă.

D-l Paraschivescu are o viziune proprie, o viziune de modern, a mahalalei ţigăneşti. Să-i apreciem deci producţia, prin prisma pe care ne-o oferă, fără să-i cerem un geam incolor, adică o prezentare fadă a lucrurilor. E ştiut, între oameni de meşteşug, că omul simplu „poetizează" banal; el va compara anumiţi nori cu mieii în turmă; dar nu va spune niciodată:

„nişte nori de miel şi zer".

Cine preferă această materializare metaforică, nu va lua în nume de rău d-lui Paraschivescu, libertatea artistică, cu care a transfigurat ţigănimea, în modul romantic, caşicum ar fi văzut în fiecare ţigan, un erou şi un poet.

După toate aceste preliminarii prea lungi, numai contactul cu textul poate reda timbrul pasiunii cu care poetul şi-a creat această lume bizară, de alt climat sufletesc şi de alte moravuri.

Drag mi-a fost de când mă ştiu
roşu-aprins şi stacojiu,
luntrea roşie pe unde,
calul roib suind la munte.

In pridvor stă visătoare
faţa neagră, neagră floare,
păru-i roşu ca de sânge,
ochii'n rouă parc'ar plânge.
Şi în bucle, dulcea lună
i-a pirostrit o cunună

www.dacoromanica.ro

ca o pară de făclie,
dar ea n'o vede, n'o ştie.
Numai roşu mi-a plăcut.
Stele mari sclipesc tăcut;
aburile, printre ele,
zorile-şi desfac perdele.

Trece vântul prin gutui,
printre ramurile lui,
ca motanul se sburleşte
muntele, şi'n zare creşte.

Cine vine, cine vine,
prin vâltoarea nopţii, rece?
Fata neagră ce aşteaptă
în pridvor şuie şi dreaptă,
că doar ea rămase trează
cu părul roşu, de sânge,
şi'n zorii zilei visează
la marea mare, şi plânge?...".

„Cânticul de lume", la d-l Miron Radu Paraschivescu, după cum se vede, e ridicat cu o octavă mai sus, şi urcă romanţa pe treapta legendei.

www.dacoromanica.ro

SANDU TZIGARA-SAMURCAŞ

Recital de pian

Despre cartea d-lui Sandu Tzigara-Samurcaş nu ne-am fi ocupat poate, — dintr'un motiv care va fi lesne înţeles: deoarece nota personală a autorului ne scapă. Sunt, într'adevăr, scriitori a căror dragoste de poezie, a căror aplicaţie pasionată, al căror meşteşug uneori rafinat, în fine a căror nobilă perseverenţă în urmărirea Chimerei impun un sentiment de simpatie admirativă, căruia nu-i lipseşte, ca să fie desăvârşit , de cât corelatul său, emoţia estetică. Operele lor păstrează o stare de nedeterminare, de nehotărâre între realitate şi existenţă, o oscilaţie, mic-hamletică, între „a fi şi a nu fi". Cât poate ţine această devenire a personalităţii? Termenul e variabil, iar câte odată, se suprapune sorocului existenţei materiale a scriitorului. De aceea, când o lucrare literară, onorabilă în sine, este nedesluşită în contururile individuale, criticul poate aştepta manifestarea mai precisă a evoluţiei autorului, ca să-i definească procesul de clarificare.

Cartea d-lui Tzigara-Samurcaş impune atenţie, printr'o experienţă nu numai de ordin personal, care adică îl angajează doar pe sine, într'o direcţie oarecare, ci de interes principial. Se ştie din decursul scării întregi a civilizaţiei, câtă legătură a fost totdeauna între poezie şi muzică; atât de puternică, la origină şi atât de tenace, până astăzi, încât s'a putut crede că soarta lor e reciproc condiţionată. Totuşi, cele două arte s'au individualizat cu timpul, fără să-şi piardă însă puterea de sugestie reciprocă: versul spre a strecura armonia, muzica, întru a chema cântecul. Dacă e

www.dacoromanica.ro

adevărat că arta nu este una, valabilă pentru toți, ci există o artă vulgară și alta aristocratică (în care vulgul și aristocrația sunt noțiuni morale, nu sociale), atunci se poate constata o anumită tendință, la fiecare din ele: arta vulgară nu concepe muzica fără cuvinte, adică armonia sunetelor, neexplicitată; iar cealaltă, când nu concurează, prin cuvânt, artele plastice, urmărește, mai adesea, compunerea versului și a poemei în sensul unei secrete ordonanțări muzicale, *revelabilă* numai cititorilor de educație artistică.

Romanticii francezi, bunăoară, oscilau între ambiția de ordin plastic și aceea de ordin muzical; cei germani, prin aceasta mai apropiați de sufletul modern, au înțeles caracterul imanent al aspirației muzicale în vibrațiile sensibilității și au căutat să capteze în poemă, prin mijloacele ritmului, ondulațiile nestatornice ale simțirii. Iar după ei simboliștii și până până astăzi, atâția poeți, neîncadrați cenacular, au dus și mai duc departe această evoluție firească a poeziei, eliberată de legile prozaice ale logicei, către zările fantaziei și ale interiorizării grave.

Poezia este esențial muzică, tocmai prin aceeași repliere interioară, de adâncire, dar nu mai e asociată direct muzicei ca în trecut, prin caracterul ei melodic și cantabil, care cerea transpunerea pe portativul muzical, al notelor. Astfel, devenind ea însăși un alt mod muzical, poezia a știut să se lipsească de dubletul ei, cântecul.

D. Tzigara-Samurcaș încearcă o experiență inversă: anume, să traducă în limbajul poetic, unele teme muzicale, precedându-și interpretarea, de cunoscător pianist, cu înseși portativele bucăților, care l-au „inspirat". Așadar, d-sa pune în fruntea compunerilor sale, fragmentele respective de muzică, din compozitorii preferați: Haendel, Scarlatti, Rameau, Bach, Beethoven, Schubert, Schumann, Chopin, Mussorgski, Grieg, César Franck, Albeniz, Debussy și Enescu. Experiența e picantă prin noutatea ei, care constă, așadar, într'o reacțiune. In timp ce Valéry pretindea că poezia simbolistă și-a propus să reia muzicii, bunul ei,

www.dacoromanica.ro

emulul său român și-a pus în gând să restituie muzicii datoria pe care a contractat-o poezia față de dânsa.

Astfel, d. Tzigara-Samurcaș, inițiat în tainele conținutului emotiv al muzicii, vrea să transpună în cuvinte emoțiile respective. Nu suntem atât de experți ca d-sa, ca să-i verificăm vers cu vers, fidelitatea transpunerii. De altfel. nici nu e nevoie de verificări obiective în chestiune de sensibilitate, unde elementul subiectiv domină.

In linie generală, d-sa desvoltă teme muzicale scurte, vizând către amplitudine; pentru aceasta îi lipsește însă suflul și compunerile denotă oarecare răceală. In genere se invederează că inteligența muzicală a autorului e mai desvoltată decât sensibilitatea sa lirică și că meșteșugul versificării nu reușește să țină loc simțirii la puterea a doua, adică simțirii fenomenului muzical, la d-sa mai mult de ordin intelectiv decât afectiv... In fond, lirismul e genuin iar nu aplicație metodică cum procedează d. Tzigara-Samurcaș, cu o străduință, apreciabilă: e fenomen direct și numai apoi organizat artistic.

Deoarece nu se cuvine să judecăm asertoric, fără să ne sprijinim pe exemple, vom alege unul, din „Studii de Chopin" (pag. 58—59).

Aci transpunătorul liric a ales două motive scurte: unul *allegro, molto agitato,* celalt *allegro con foco.* In textul versificat nu se mai face despărțirea; dar comentariul versificat se descompune în două momente distincte, pe care le notăm I-II.

Pulsul aleargă ca vântul.
Valuri înaripate leagănă cuvântul.

Adie pe mâini ridicate 'n văzduh
Miresme de doruri, neprihănit duh.

Suspinul ce cântă în tufișuri
Când va înflori în luminișuri?

www.dacoromanica.ro

II

Svâcneşte în vine sângele şi vinul.
Se sbate'n artere mierea cu veninul.

Din gâtlej de foc isbucnesc să lupte
Flamuri de strigăte,
De pe buze supte.
Din suflete rupte.

Paloş crunt, acordul final închee
Asaltul nocturn cu vrăjitarii chee,
In temniţă de tăcere încuie
Inima vitează, bătută'n cuie.

Primul motiv bine precizat pe portativ, se descompune arbitrar, în poemă, în trei momente: unul vijelios, dar îndată apoi atenuat, trecând dela ritmul sacadat al vântului, la legănarea largă şi molcomă; al doilea, hieratic; al treilea suav (deşi portativul are indicaţiile: *piano*, *crescendo*, *con forza* şi *Ped legatissimo*). Libertatea de interpretare e deci abuzivă.

Motivul secund *forte legatissimo* şi *con fuoco*, organizat în scară, pe trei claviaturi, e materializat verbal, pe o dublă circulaţie sanguină, metaforic arghezian („sângele şi vinul", „mierea cu veninul"), apoi strofa penultimă, pe o viziune logic legată, războinică, pentru ca să se închee, iarăşi cu organizarea logică, de natură belicistă, complicată cu o viziune creştinească. Totul e prea compozit şi eterogen, ca să ducă la o emoţie lirică oarecare.

NOTA: Articolul acesta, precedentul, precum şi acela despre „Iarba fiarelor" de d. Zaharia Stancu, au apărut în foiletonul ziarului „Viaţa" (1941-1942); toate celelalte au fost publicate în „Revista Fundaţiilor Regale", între anii 1934 şi 1941.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Pag.

O privire asupra poeziei noastre ermetice 3
Poezia d-lui I. Vinea 23
Poemul ciclic al d-lui N. Davidescu 41
Tudor Arghezi: Cărticică de seară 59
Ce-ai cu mine, vântule? 73
Hore 80
Despre poezia d-lui Lucian Blaga 93
Al. Philippide: Visuri în vuetul vremii 114
Poeme de Hölderlin, Novalis, Mörike şi Rilke 130
Octavian Goga: Din larg — poeme postume 144
Serghei Esenin şi lirica noastră tânără 156
Mateiu I. Caragiale: Pajere 175
Mihai Codreanu: Statui, Sonete şi Evadări din sonet 179
G. Bacovia: Poezii 189
Ion Minulescu: Nu sunt ce par a fi 196
George Gregorian: La poarta din urmă 200
V. Voiculescu: Urcuş 205
Claudia Millian: Intregire 209
Ion Pillat: Ţărm pierdut 214
Mihail Celarianu: Flori fără pace 217
Demostene Botez: Cuvinte de dincolo 225
G. Talaz: Fântână 230
Zaharia Stancu: Antologia poeţilor tineri 234
Iarba fiarelor 247
Radu Gyr: Cununi uscate 251
Virgil Gheorghiu: Marea vânătoare 254
Radu Boureanu: Golful sângelui 259
Virgil Carianopol: Carte pentru domniţe 263
Ştefan Stănescu: Arca lui Noe 266
Miron R. Paraschivescu: Cântice de lume 270
Sandu Tzigara-Samurcaş: Recital de pian 274

www.dacoromanica.ro

PREȚUL 150 LEI

Imprimeria R E M U S C I O F L E C București
Telefon 5.89.00

www.dacoromanica.ro

C. 109.942